TÜRKİYE
YAZARLAR BİRLİĞİ
WRITER UNION OF TURKEY

ADRES
Müdafaa Cad. Müdafaa Apt.
Kat:7 No: 10/13
Kızılay / ANKARA

TEL - FAKS
(0.312) 417 34 72
(0.312) 417 45 70

www.tyb.org.tr
tyb@tyb.org.tr

TYB Vakfı Mehmet Akif Araştırmaları Merkezi Yayınları: 1

Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları: 28

Toplantı Metinleri: 4

ISBN: 978-975-7382-31-7

ANKARA, Mart 2007

ADRES: Müdafaa Cad. Müdafaa Apt. 10/13 Kızılay / ANKARA
TEL - FAKS: (0.312) 417 34 72 (0.312) 417 45 70
www.tyb.org.tr tyb@tyb.org.tr

Yayınlayan: D. Mehmet DOĞAN

Koordinatör: Ahmet FİDAN

Tashih, Kontrol: Rıfkı KAYMAZ

Yayına Hazırlık: Osman BAĞIŞ

Kapak ve İç Tasarım: M. Hüsrev Aktaş
www.ideo.gen.tr 0 536 317 84 18

Baskı - Mücellit: İsmat Matbaacılık
Meşrutiyet Cad. 9/7
Kızılay/ ANKARA 0.312 425 36 34

Baskı Tarihi: MART 2007, ANKARA

Mehmet Âkif, Türkiye'de Modernleşme ve Gençlik Bilgi Şöleni

TÜRKİYE YAZARLAR BİRLİĞİ
WRITER UNION OF TURKEY

İçindekiler

İçindekiler

Sunuş

Büyük şahsiyetleri anmak adına yapılan görkemli törenler, o şahsiyetin anısını yaşatmak açısından önem taşısa da o şahsiyeti anlamada mesafe aldırıcı olamaz. Yakın tarihimizin en önemli simalarından biri olarak her yıl çeşitli vesilelerle kendisini minnetle andığımız Mehmet Âkif Ersoy da bu duruma maruz kalan büyük şahsiyetlerimizden biridir. O da birçok vesilelerle her zaman anılmasına rağmen yeterince anlaşılmış ve yeni nesillere gereği gibi tanıtılmış değildir.

Derdini haykırmak, milletine ses olmak ve halkına yön vermek için şiiri vesile kılan Mehmet Âkif, mütevazı duruşuna karşın, şiiri çığır açıcı özelliklere sahip bir söz ustasıdır. Onun bu yanı da yeterince ele alınmamış, hatta göz ardı edilmeye çalışılmıştır. Onun şairliği gibi fikir adamlığı yönü de yeterince tahlil edilmemiştir. Oysa Mehmet Âkif, fikir adamlığını sorumlu aydın olma seciyesini tabiî bir biçimde kendinde toplamış ender simalardandır.

Türkiye Yazarlar Birliği, Mehmet Âkif'i her yıl çeşitli zemin ve faaliyetlerde anmayı ve anlatmayı bir sorumluluk bilinciyle aksatmadan sürdürmeye özen göstermektedir.

Bu arada Mehmet Âkif'in anılıp anlaşılmaya çalışılması için 2006 yılı özel bir önem taşımaktadır. Bu büyük şairin dünyaya veda edişinin yetmişinci yıl dönümü olan 2006 yılı, onu daha kuvvetle hatırlamak, onu anlama yolunda daha büyük çabalara girişmek ve gençleri onun fikir ve şiirleriyle tanış kılmak için önemli bir fırsat sayılmalı diyerek harekete geçen Türkiye Yazarlar Birliği, bu doğrultuda pek çok faaliyete öncülük etmiştir. Ülkemizin önemli kuruluşlarıyla bir araya gelerek düzenlediğimiz bu bilgi şölenine da Mehmet Âkif yılı olarak idrak ettiğimiz 2006 yılındaki faaliyetlerin taçlandırılması arzumuzun hayat bulması olarak nitelendirilebilir. Bu bilgi şöleni, Türkiye'de çok çeşitli alanlarda çalışmalar ve hizmetler yapan sivil toplum kuruluşlarının ortak çalışması olarak gerçekleşti. Bu yüzden bu kuruluşlarının bu konuda Türkiye

Yazarlar Birliği'ne verdikleri desteği burada şükranla anmak gerek. Bu vesileyle bu bilgi şöleneni hazırlayıp gerçekleştiren kurum ve kuruluşlarımıza, bu cümleden olarak Eğitim-Bir Sen, Memur-Sen, MÜSİAD Ankara Şubesi, Polatlı Belediyesi, Sağlık-İş ve TOBB yöneticilerine ve bu toplantıya bildirileriyle katılıp Mehmet Âkif'in anlaşılmasında bizlere ışık olan değerli ilim adamı ve yazarlarımıza minnettar ve müteşekkiriz.

Burada Milli Eğitim Bakanlığı'nın destek ve katkılarını anmayı gerekli görüyoruz. Milli Eğitim Bakanlığı 2006 yılı boyunca Mehmet Âkif'in anılıp gençliğe tanıtılmasında pek çok faaliyete imza attığı gibi, bu konuda çalışan kuruluşlara da destek oluşturur. Mehmet Âkif Bilgi Şölenine verdikleri desteğin yanı sıra, bizzat açılış törenini teşrif eden Milli Eğitim Bakanı sayın Hüseyin Çelik'e şükranlarımızı sunarız.

Umulur ki bu bilgi şöleni, Mehmet Âkif'in gençliğimiz ve bugünümüzle buluşmasında önemli bir adım ve sunduğumuz bu bildiriler kitabı, Mehmet Âkif'e ulaşmak isteyenler için yararlı bir kaynak olur.

Hicabi KIRLANGIÇ
Doç.Dr.
Türkiye Yazarlar Birliği Genel Başkanı

Sunuş ya da Bir "Şölen"in hikâyesi...

2005 yılı sonunda tasarlanan ve resmî kuruluşlarla gönüllü kuruluşlara ve kamuoyuna duyurulan "Mehmet Âkif yılı faaliyetleri" içinde ağırlık Mehmet Âkif'le ilgili bir sempozyuma verilmişti. Mehmet Âkif'le ilgili her sene Türkiye'nin birçok yerinde çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmekle beraber, bunlar ekseriya konferans, panel çerçevesinde yapılıyor, ağırlık kitlelere yönelik salon toplantılarında oluyordu. 70. yılda, merhum şairimizi bütün yönleriyle hatırlamaya vesile olacak, ilmî, fikrî bir toplantı yapılması bu yüzden önemliydi. Böylece Mehmet Âkif'le ilgili çalışma yapan ilim ve fikir adamları bir araya getirilmiş olacak, millî şairimiz bütün yönleriyle ele alınarak 70. yıl sonra ciddi bir hafıza tazelemesi yapılacaktı. Bu toplantıda sunulacak tebliğler kitap hâline getirilerek komuoyuna mal edilecekti.

Bu kapsamlı toplantı, "sempozyum" yerine "bilgi şöleni" olarak adlandırıldı. "Şölen" kelimesi sadece "şenlik, eğlence" anlamına gelmiyordu, hatta asıl mânası "ziyafet"ti. Yapılacak toplantı irfan ehli için, Mehmet Âkif'i yakından tanımak isteyenler için gerçek bir ziyafet olacaktı. Bu yüzden "bilgi şöleni" denilmesi uygun bulundu. Mehmet Âkif'in zamanını aşan fikirlerinin günümüzde de aktül olan konular çerçevesinde gündeme getirilebilmesi için bilgi şölenine *"Mehmet Âkif, Türkiye'de modernleşme ve gençlik"* başlığı seçildi.

Mehmet Âkif yılı dolayısıyla, hazırlanan programda yer alan faaliyetleri resmî kurumların ve gönüllü kuruluşların benimsemesi, uygulaması için ciddî gayret sarfedildi. Bunların bir kısmında başarı sağlandı, PTT iki adet pul tedavüle soktu, Millî Eğitim Bakanlığı üç dalda ilk ve orta öğretim öğrencileri arasında yarışma açtı, bazı belediyeler ve gönüllü kuruluşlar, paneller konferanslar tertiplediler, bazı dergiler özel sayılar yayınladılar. Fakat, en ağırlıklı faaliyet olarak gördüğümüz bilgi şölenine hiçbir kuruluş sahip çıkmadı. En doğrusu, üniversitelerden birinin, öncelikle de bir zamanlar ders verdiği İstanbul Üniversitesi'nin böyle bir faaliyeti üstlenmesiydi. Fakat üniversitelerin durumu malûmdu. Türkiye'de yüksek öğretim sadece bilimin dışına düşmemişti, milletin hassasiyetlerinin de dışında kalmıştı. Nitekim hiç bir üniversite, Mehmet Âkif yılı ile ilgili olarak gönderdiğimiz yazılara cevap vermemişti, değil ki, böyle bir faaliyeti üstlensin.

Türkiye Yazarlar Birliği'nin maddî şartları böylesine masraflı bir faaliyeti yürütecek durumda değildi. Bu durumda, Bilgi Şöleni'ni en fazla benimseme ihtimali olan kurumlarla temas kurulmaya çalışıldı. Mehmet Âkif'e en fazla sahip çıkacak resmî kurumun Diyanet İşleri Başkanlığı olabileceği kanaati vardı. Nitekim, Diyanet İşleri Başkanı ziyaret edildiğinde, Mehmet Âkif'le ilgili böyle bir faaliyete sayın Başkan'ın sahip çıkma eğilimi açıkça hissediliyordu. Başkan, kendisinin mütevelli heyet başkanı olduğu Diyanet Vakfı'nın bu işi yapabileceğini, yapmasının doğru olacağını düşünüyordu. Bizim vakfa resmen müracaat etmemiz halinde, sonuç alınmasına yardımcı olacağını ifade ediyordu.

Bunun üzerine, Diyanet Vakfı'na müracaat edildi. Müracat mahiyeti itibarıyla, Türkiye Yazarlar Birliği'nin destek talep edip, bir program icra etmesi şeklinde değildi. Aksine,

bilgi şöleninin çerçevesi çizilerek bizzat Diyanet Vakfı tarafından icra edilmesi teklif ediliyordu. Diyanet Vakfı, böyle faaliyetlerle ilgilenmediğini, asıl sahasına giren işlere öncelik tanındığını belirten bir red cevabı verdi! Sonuç bizim için şaşırtıcıydı. Diyanet camiası, yıllarca Mehmet Âkif'siz tek söz etmemişti. Vaazda, hutbede Mehmed Âkif'in şiirlerinin okunmadığı, fikirleri dayanak yapılarak konuşulmadığı gün yoktu. Eğer, böyle konuşmalar için telif ödenmek gerekseydi, Diyanet camiasının Âkif'e, ailesine borcu, kolay kolay hesaplanamazdı bile...

Diyanet Vakfı'nın olumsuz cevabı üzerine başka arayışlara girildi. Ankara'daki gönüllü kuruluşlar bir araya getirildi. Geçen sene, tuhaf bir İstiklâl Marşı yıldönümü kutlaması yapmaya teşebbüs eden Ankara Ticaret Odası'nın temsilcisi de toplantıya katılmıştı. Bu katılım bir fırsat bilinip, geçen sene yapılan nakıs teşebbüsün bu sene telafisi için harekete geçildi. Bunun için, ATO'nun şovcu ve medyatik başkanı ile bizzat görüşüldü. Konuya yaklaşımı sıcaktı. Toplantı, ATO tarafından finansa edilecekti ve Ticaret Odası'nın salonlarında gerçekleştirilecekti. Projenin bu şekilde gerçekleşeceği basına da duyuruldu. Fakat, bir süre sonra ATO böyle bir faaliyeti bütünüyle yapacak kaynak ayıramayacağını bildirdi. Tahmin edilenin dörtte, beşte biri nisbetinde bir kaynakla yapılması hâlinde bu işe girişebilirlerdi...

Bu red cevabı, konuyu tekrar gönüllü kuruluşların gündemine taşımak zorunluluğu ile karşı karşı bıraktı bizi. Toplantıya gönüllü kuruluşlar yanında, bazı resmî kurumlar (Kültür Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı gibi) ve Ankara'daki belediyeler de dâvet edilmişti. Konu bu toplantıda gündeme getirildi. Türkiye Yazarlar Birliği, ayrıntılı bir proje hazırlamıştı. Yüz elli kadar ilim adamı ve yazara başvurulmuş, Mehmet Âkif üzerine çalışan, yazı yazan şahısların neredeyse tamamı ile görüşülmüştü. Ancak 25 tanesi olumlu cevap vermişti. Bu 25 katılımcının, isimleri, tebliğ konuları belirlenmiş, iki günlük program aşağı yukarı ortaya çıkarılmıştı. Şimdi, belirlenen günde, faaliyeti gerçekleştirmek için çalışmaktan başka bir şey kalmıyordu.

Gönüllü kuruluşların istişare toplantısında TYB'nin yaklaşımı şöyle ortaya konuldu: Bu faaliyeti üstlenecek kurum varsa, TYB onlara yardıma hazırdır. Yoksa, kendi imkânlarıyla gerçekleştirmesi mümkün olamayacağı için, bilgi şöleninden vazgeçilecekti. Tabiî böyle bir faaliyetin yapılmasını en çok Yazarlar Birliği istiyordu, eğer gönüllü kuruluşlar imkânlarını seferber ederlerse, gerekli meblağ sağlanarak faaliyet yapılırdı. Yapılamasa da, TYB yapacağını yapmıştı, proje diğer gerçekleştirilemeyen faaliyetler meyanında kalırdı...

Böyle bir faaliyetin gerçekleştirilebilmesi için ilk kararlı ses Polatlı Belediyesi'nden geldi. Polatlı Belediyesi'nin temsilcisi, toplantıyı kısa süreliğine terk edip başkanını aramıştı; Polatlı Belediye Başkanı da ona yetki vermişti. Polatlı Belediyesi, bu faaliyetin gerçekleştirilmesi için üzerine düşeni yapmaya hazırdı. Ankara Büyükşehir ve merkez ilçe belediyeleri varken, Polatlı Belediyesi'nin işe sahip çıkması, şaşırtıcı olmakla birlikte, gözyaşartıcı idi. Diğer kuruluşların temsilcileri, başkanlarıyla, yönetimleriyle görüşerek cevap vereceklerdi. O günkü toplantının bir farklı tarafı da, böyle bir toplantı olduğunu duyan duyarlı bir milletvekilinin katılması idi. Eski Tarım Bakanı Prof. Dr. Sami Güçlü bu faaliyetin gerçekleşebimesi için gerekli teşebbüsleri yapacaktı.

Ertesi günlerde, gönüllü kuruluşların başkanları ile görüşülmeye başlandı. **Eğitim-Bir-Sen, Memur-Sen, MÜSİAD Ankara Şubesi, Sağlık-İş** böyle bir faaliyete güçleri nisbetinde katkıda bulunacaklarını belirttiler. Bu mutabakat üzerine afiş, davetiye ve

program baskıya verildi. Salon tutmak için harekete geçildi. Ankara'nın merkezinde zaten kıt olan salonlar doluydu, Kocatepe Diyanet Vakfı salonu müstesna... O salon da bin türlü bürokrasi ve naz ü istiğna ile tutuldu. Elbette, ücretsiz değil, bir salon için yüksek sayılacak bir meblağ ödenerek... Katılımcı kuruluşlar listesine, sonradan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) da katıldı. Bu hususta Sami Güçlü Bey'in desteği etkili oldu.

Netice olarak, bir ülkenin millî marşını yazmış, hem de bu marş Anayasa'da değişmez, değiştirilemezler arasında sayılmış, bir büyük şahsiyet resmî destek ve katkı olmaksızın, gönüllü kuruluşların el ve güçbirliği ile şanına lâyık bir bilgi şöleninde anılmıştı. Belki de Mehmet Âkif gibi, "sessiz yaşadım, kim beni nerden bilecektir" diyen bir karakter âbidesine bu yakışırdı.

Toplantıya katılan, tebliğ sunan yazar ve ilim adamlarının metinleri oturumlardaki sıraya göre bu kitapta toplandı. Bir tek Dücane Cündioğlu, tebliğini gönderemedi. Onun o günlerde yayınlanan bir yazısı, konuşmasında değindiği bazı fikirleri de ihtiva ettiği için, kitaba alındı. Toplantı metinleri arasında yer almayan bir yazı da tebliğlerin sonuna eklendi. Yusuf Turan Günaydın'ın Mehmet Âkif kitaplarını ele alan yazısını bu kitabın tamamlayıcısı olarak kabul ediyoruz.

İstiklâl Marşı'nın TBMM tarafından kabulünün 85., Mehmet Âkif Ersoy'un vefatının 70. yılı dolayısıyla 12 mart-27 aralık 2006 tarihleri arasında Mehmet Âkif yılı ilân edilmesi yönündeki çalışmalar, Türkiye Yazarlar Birliği'nin kuruluşundan beri önemsediği bir süreklileştirme tutumunun sonucudur. 1978 yılında kurulan Yazarlar Birliği, o yılın 27 aralığından beri Mehmet Âkif'in hatırlanması için imkânları nisbetinde gayret gösteriyor. Bu yuvarlak yıldönemleri vesilesiyle, daha yaygın ve etkili bir faaliyet programı yapılması, bunun resmi kurumlara ve gönüllü kuruluşlara benimsetilmesi için çalışılması fikri benimsendi. Bunun için Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı bünyesinde *Mehmet Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi* kuruldu. Merkez, bu yılın kutlanması ile ilgili olarak Türkiye'nin yönetim sorumluluğunu üstlenen kişilere, müracaat ederek Mehmet Âkif yılı ilân edilmesi için teklifde bulundu. Ne yazık ki, hiç bir kurum böyle bir çağrıya cevap vermedi. Yalnız TBMM başkanlığı, Meclis'in görünür bir yerinde abidevî bir tarzda İstiklâl Marşı metninin yazılması için çalışma başlattı.

2005 yılının son aylarından itibaren, konu kamuoyunun göndeminde tutulmaya çalışıldı. Bazı faaliyetler yapıldı, bazıları yapılamadı. Bu kitabın sonunda, Mehmet Âkif yılı ile ilgili olarak hazırladığımız program sunulmaktadır. Okuyucular o programa bakarak neyin ne kadar yapıldığını, nelerin yapılamadığını görecektir. Bu faaliyetlerle ilgili Türkiye Yazarlar Birliği ve Vakfı yöneticilerinin gayretleri oldu, fakat esas itibarıyla sorumluluk bizim üzerimizdeydi. Vâkıf mütevelli heyet üyesi ve Müdürü Ahmet Fidan başından sonuna kadar Mehmet Âkif yılının amaca uygun kutlanması için çaba sarfetti. Bu vesileyle, kendisine teşekkür ediyorum.

Kitap, Mehmet Âkifle ilgili bilgi, yorum ve değerlendirmeler yanında, 21. yüzyılın Türkiyesinde böyle bir çalışmanın nasıl gerçekleştirildiğinin bir vesikası olarak okuyuculara sunulmaktadır.

D. Mehmet DOĞAN
TYB Şeref Başkanı
TYBV Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi Başkanı

70 Yıl sonra **Mehmet Âkif Ersoy** Bilgi Şöleni:
Mehmet Âkif, Türkiye'de Modernleşme ve Gençlik

*Mehmed Âkif'in vefatının 70. yılı dolayısıyla **Türkiye Yazarlar Birliği, Eğitim-Bir Sen, Memur-Sen, MÜSİAD Ankara Şubesi, Polatlı Belediyesi, Sağlık-İş** ve **TOBB**'nin katılımı ile düzenlen şölenin açılış toplantısına Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, Saadet Partisi Genel Başkanı Recai Kutan, bazı milletvekilleri ile Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı müsteşarları da katıldı*

Mehmet Âkif Ersoy'un vefatının 70. yılı dolayısıyla Eğitim-Bir Sen, Memur-Sen, MÜSİAD Ankara Şubesi, Polatlı Belediyesi, Sağlık-İş, TOBB ve Türkiye Yazarlar Birliği'nce Diyanet Vakfı Kocatepe Konferans Salonu'nda 22-23 Aralıkta düzenlenen "70 Yıl Sonra Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni" geniş bir katılımla yapıldı. Türkiye Yazarlar Birliği adına Genel Başkan Hicabi Kırlangıç'in konuşmasından sonra, TYB Şeref Başkanı ve Mehmet Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi Başkanı D. Mehmet Doğan, İstiklâl Marşı'nın kabülünün 85. ve Mehmed Âkif'in vefatının 70. yılı dolayısıyla yapılması planlanan faaliyetlerle ilgili açıklamalarda bulundu. Zorlukları ve güçlükleri anlattıktan sonra, aşılmasında emeği geçenlere teşekkür etti.

Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik ise konuşmasında, değerli insanların, gömülen hazineler gibi olduklarını, asırlar geçse de tazeliklerini koruduklarını ve eserleriyle yaşama devam ettiklerini ifade etti. Bakan Çelik, İstiklâl Marşı'nın şairi Mehmet Âkif Ersoy'un da Türk tarihinin en değerli insanlarından biri olduğunu söyledi.

Bakan Çelik, "Mehmet Âkif Ersoy, büyük mevkilerin, makamların sahibi olmamasına rağmen eğer bugün gönüllerimizde yaşıyorsa, gömülen bir hazine gibi tazeliğini muhafaza ediyorsa, bu onun değerli bir şahsiyet, abide bir şahsiyet, örnek alınması, okunması ve okutulması gereken bir şahsiyet olmasından kaynaklanıyor" diye konuştu.

Ersoy'un eserleriyle hem yaşadığı dönemi yansıttığını hem de geleceğe yönelik

önemli tespitlerde bulunduğunu vurgulayan Bakan Çelik, Milli Eğitim Bakanlığı'nın lise öğrencilerine yönelik olarak belirlediği 100 temel eser arasında M. Âkif Ersoy'un *Safahat* eserinin ilk sıralarda yer aldığını kaydetti. Bakan Çelik, "Safahat'ı bilmeyen bizi bilemez. Safahat'ı bilmeyen tarih içindeki maceramızı, bugüne gelişimizi bilemez. Bugünü değerlendiremez ve Türkiye'yi yarınlara hazırlayamaz. Bunun için Safahat'ı bütün Türk çocuklarına okutmak boynumuzun borcudur" dedi.

Saadet Partisi Genel Başkanı Recai Kutan da Mehmet Âkif Ersoy'un İstiklâl mücadelesi sırasında yaptığı çalışmalarla hürriyet meşalesini ateşleyenler arasında olduğunu söyledi. Nazım Hikmet'in Mehmet Âkif Ersoy'u inanmış bir insan olarak tanımladığını ifade eden Kutan, "Evet, o inanmış bir insandı ve inandığı şekilde yaşadı" diye konuştu.

TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu da gençlerde tarih bilgisi ve sevgisinin eksik olduğunu gözlemlediğini belirterek, bu eksikliğin giderilmesinin önemine değindi.

Etkinlikte Memur-Sen Genel Başkanı Ahmet Aksu, Eğitim- Bir-Sen Genel Başkanı Ahmet Gündoğdu, MÜSİAD Ankara Şubesi Başkanı Hüdaverdi Çakır ve Polatlı Belediye Başkanı Yakup Çelik de Mehmet Âkif Ersoy ve eserlerinin önemine ilişkin konuşmalar yaptılar.

"Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni" kapsamında, adlarını yazarın şiirlerinden alan oturumlarda Mehmet Âkif'in eserleri ve dünya görüşüne ilişkin bildiriler sunuldu.

70 Yıl sonra **Mehmet Âkif Ersoy** Bilgi Şöleni:
Mehmet Âkif, Türkiye'de Modernleşme ve Gençlik

Açılış

22 Aralık 2006
10.00-12.00

1. Oturum: 14.00-16.00

Süleymaniye kürsüsünde
Oturum başkanı: Prof. Dr. Sami Güçlü

Naci BOSTANCI, Prof. Dr. (Gazi Üniversitesi) "Mehmet Âkif ve yaşadığı tarihi dönem"
Dücane CÜNDİOĞLU (Yazar) "Mehmet Âkif: Hicranın dili"
Ramazan KAPLAN, Prof. Dr. (Millî Eğitim Akademisi Başkanı), "Safahat'ta medeniyet tasavvuru"
Celal TARAKÇI, Prof. Dr. (19. Mayıs Üniversitesi) "Mehmet Âkif'in fikir dünyası"
İ. Erol KOZAK, Prof. Dr. (Çağ Üniversitesi) "Bir sosyolog olarak Mehmet Âkif"

2. Oturum: 16.30-18.30

Hakkın sesleri
Oturum başkanı: Prof. Dr. Necat Birinci

S. Hayri BOLAY, Prof. Dr. (Gazi Üniversitesi) "M. Âkif'in Gençliğe bakışı ve Âsım'ın nesli"
Adnan KARAİSMAİLOĞLU, Prof. Dr. (Kırıkkale Üniversitesi) "Gelenek ve gelecek kuşağında Mehmet Âkif"
Nazım ELMAS,. Dr. (Giresun Üniversitesi) "Nasıl bir gençlik, hangi Âsım"
Âlim KAHRAMAN, (Yazar) "Bir okuyucu olarak Mehmet Âkif"
Necmettin TURİNAY, Dr. (Yazar) "Bir iktidar değişimi döneminde (1938) Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı etrafındaki yaklaşımlar"

23 Aralık 2006 Cumartesi

3. Oturum: 10.00-12.00

Fatih kürsüsünde
Oturum başkanı: Prof. Dr. Ali Birinci

A.Vahab AKBAŞ (yazar) "Mehmet Âkif ve musıki"
Cevat AKKANAT (yazar) "Mehmet Âkif'in sanat anlayışındaki tutarlılık"
Hasan ARSLAN, (öğretmen) "Mehmet Âkif'in bilgeliğinin derinliği"
Mustafa AŞKAR, Prof. Dr., (Ankara Üniversitesi) "İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekân olarak Ankara'da bir Celvetî Dergâhı ve Tâceddin Sultan
Kâzım YETİŞ, Prof. Dr. (İstanbul Üniversitesi) "Mehmet Âkif'in Âsım'ın kişiliğinde çizdiği modernleşme"

4. Oturum: 13.00-15.00

Hatıralar
Oturum başkanı: Prof. Dr. Mehmet Akkuş

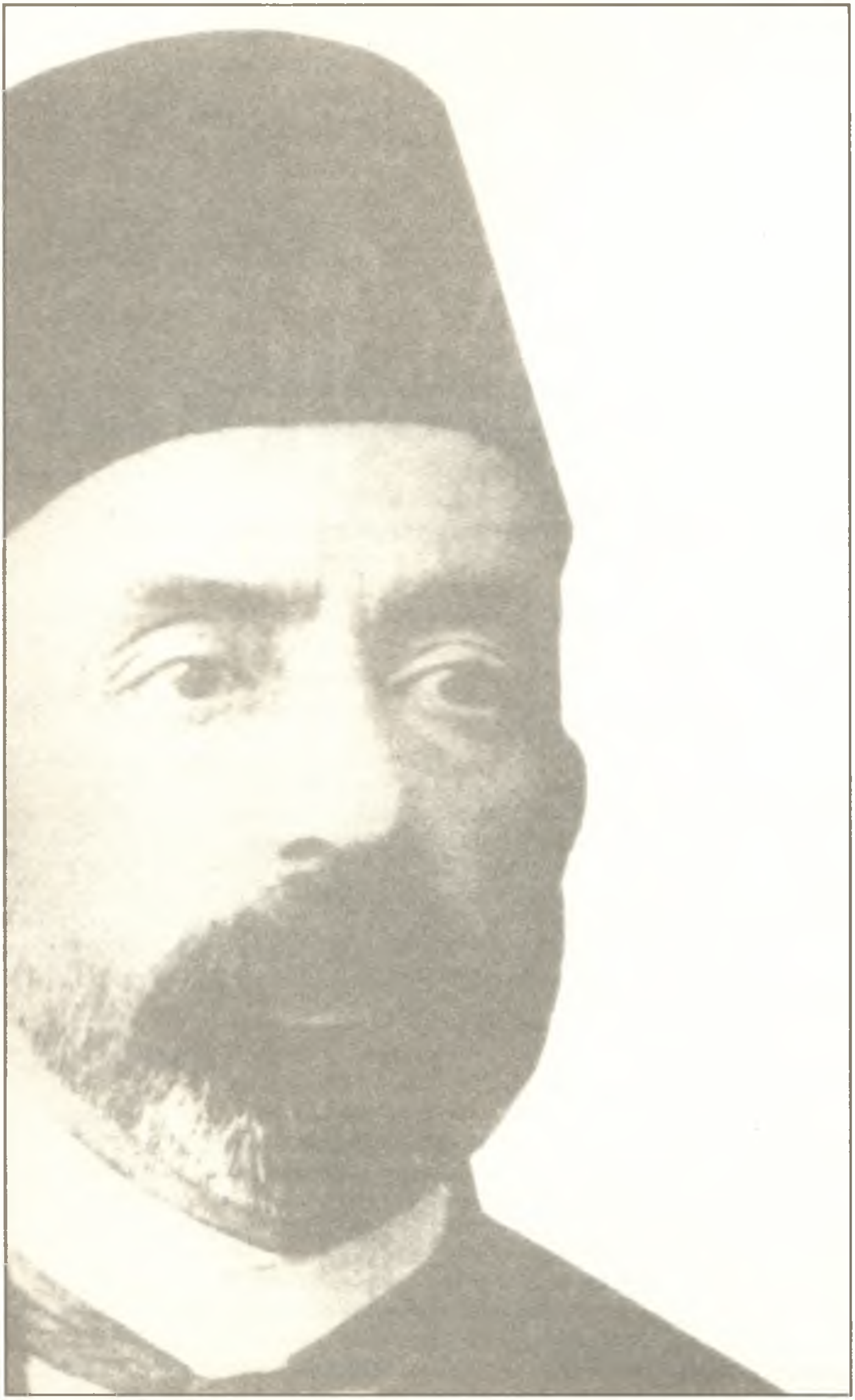
Hakan POYRAZ, Prof. Dr, (Sakarya Üniversitesi) "Model ve teklif: Âkif ve Âsım."
Yusuf KAPLAN, (yazar) "Türk modernleşmesi, Âkif ve bir öncü kuşak projesi olarak Âsım'ın nesli"
D. Mehmet DOĞAN, (yazar) "Gençlik için iki model: Haluk ve Âsım"
Reha SAĞBAŞ, (TRT) "Bir sanatkâr gözüyle Mehmed Âkif ve musıki"
Ali YILMAZ, Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi) "Mehmet Âkif'in penceresinden geleceğimize umutla bakabilmek"

5. Oturum: 15.30-18.00

Âsım
Oturum başkanı: Muhsin Mete

Nazif GÜRDOĞAN, Prof. Dr., "Mehmet Âkif: Kökleri Anadolu'da olan gelecek"
Mehmet AĞIR, Yrd. Doç. Dr., (Gaziantep Üniversitesi) "Şehir ve şiir: Mehmet Âkif'in şehir anlayışına karşılaştırmalı bir bakış"
Ahmet FİDAN, (eğitimci) "Mehmet Âkif'in temel konularından biri olarak eğitim"
Mustafa ÖZÇELİK, (yazar) "Mehmet Âkif'in batıya bakışı"
Nazif ÖZTÜRK, Dr.(yazar) "İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekanın tarihi"

* Oturumlara, Mehmet Âkif'in şiir kitaplarının ismi verilmiştir

Birinci Oturum Süleymaniye Kürsüsünde

Oturum Başkanı Prof. Dr. Sami GÜÇLÜ

1 **Naci BOSTANCI,**
Prof. Dr. (Gazi Üniversitesi) "**Mehmet Âkif Ersoy'u Bilmek, Anlamak**" / 16

2 **Dücane CÜNDİOĞLU,**
(Yazar) "**Âsım'ın nesliymiş!**" / 20

3 **Ramazan KAPLAN,**
Prof. Dr. (Milli Eğitim Akademisi Başkanı), "**Safahat'ta Medeniyet Tasavvuru**"

4 **Celal TARAKÇI,**
Prof. Dr. (19. Mayıs Üniversitesi) "**Mehmet Âkif'in Fikir dünyası**"

5 **İ. Erol KOZAK,**
Prof. Dr. (Çağ Üniversitesi) "**Bir Sosyal Gözlemci / Sosyal Bilimci Olarak Mehmet Âkif**"

Mehmet Âkif Ersoy'u Bilmek, Anlamak

Naci BOSTANCI
Prof. Dr., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi

Mehmet Âkif Ersoy, bu ülkede yaşayan herkes tarafından bilinen bir şairimizdir. Şüphesiz bu kadar yakından bilinmesinin birinci sebebi, İstiklâl Marşımızın şairi oluşudur. Ancak Ersoy'un bilinmesini, yaygın bir şekilde sevilmesini sadece millî marşın şairi olmasına bağlamak ona haksızlık etmek olur. Osmanlı sonrasında yeni Cumhuriyetin kuruluşuna dair tarihin içinde Mehmet Âkif, Balıkesir'de, Kastamonu'da vermiş olduğu vaazlarla halkı irşad etmiş, aynı zamanda onları büyük mücadelenin saflarında toplamıştır.

Bu konuşma ve vaazlarda insanlara söylenen kuru ajitasyon replikleri değil, gündelik hayattan bir medeniyetin tüm kodlarına ilişkin kapsayıcı değerlendirmelerdir. Şairi dinleyenler, "düşmana karşı yürütülecek olan bu mücadelede" düşmanın sadece ülkemizi işgal eden yabancı güçler olmadığını, kimi zaman tembellik, basiretsizlik, öngörüsüzlük, kendi medeniyet köklerinden kopma, plansızlık, batıdaki teknik ve bilimsel gelişmelerden habersizlik olduğunu öğrenirler. Sadece Türk ve Müslüman olmak yetmemektedir, bu kimlik biçimlerinin içini medeniyetle doldurmak gerekmektedir.

Şairler, yaşadıkları ruh iklimi itibariyle kolektif kimliğin temsilini üstlenirler. Herkesin hissedip de anlatamadıklarını onlar dile getirirler ve halkın "işte bu," diye kendisini içinde bulduğu hissiyatı ortaya koyarlar. Âkif Ersoy, bu temsili hakkıyla, halk ruhunun derinliklerine nüfuz ederek yerine getirmiştir. Mehmet Âkif'e, şiir dili, temsil ettiği değerleri, arzuları, istekleri, aklı itibariyle halkın hissiyatını temsil özelliklerini kazandıran hiç şüphesiz yaşadığı hayat, bu hayatın zengin tecrübesi ile doğrudan doğruya kendisinin karakteri ve yüksek ahlâkıdır.

Biliyoruz ki, Mehmet Âkif Ersoy, 1873 yılında doğmuş, 1936 yılında Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Altmış üç yıllık bu ömür, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleriyle Cumhuriyetin ilk yıllarında geçmiş, bir devrin bir başka devre bağlanması sürecinin tüm çalkantılarından, fırtınalarından, hayal kırıklıklarından, ihtişamlı gerileyişinden, acılarından etkilenmiştir.

Bir yanda tarihin açıkça gösterdiği gibi bir dünya gücü olan Osmanlı gerçeğinin gerileyişi, zevale doğru ilerleyişi vardır; diğer yanda ise bunu durdurmak, tersine çevirmek, gücü, ihtişamı yeniden ihya etmek için okuryazarların, bürokrasinin, halkın müthiş bir görev, ahlâk duygusuyla çabalaması, akıllarını, birikimlerini her şeylerini ortaya koyma gayretleri vardır. Bunun, sadece ülkenin genel panoraması itibariyle değil aynı zamanda bu görevi üstlenenlerin kendi kişisel hayatları bakımından da ne kadar travmatik, ancak aynı zamanda "yüce görevlere" açık yanıyla umut dolu olduğu ortadadır.

Daha Mehmet Âkif dört yaşındayken Osmanlı Rus savaşı başlamış, sekiz yaşındayken duyunu umumiye ilân edilmiş, yirmi üç yaşındayken İttihat ve Terakki'ye halkla kitlesel ilişkiler kurması için imkân ve fırsat verecek şekilde Balkanlardaki acı gelişmeler yaşanmış, nihayet otuz beş yaşındayken II. Meşrutiyet ilân edilmiştir. Mehmet Âkif Ersoy, Osmanlıcılar, İslâmcılar, Millîyetçiler, Türkçüler, batıcılar gibi çeşitli ekollerin ülkenin kurtuluşu için sundukları teklifleri, adeta birinci elden, olayların tarihî akışı içinde sıcağı sıcağına şahit olmuştur. Ülkenin hâliyle sunulan çözüm yollarını mukayese etme, bunları yorumlama diyebileceğimiz akıl süreçlerinden olduğu kadar, en az bunlar kadar önemli olmak kaydıyla bu gelişmelerden ruhen derin şekilde etkilenmiştir. Âkif Ersoy'un şiirlerini, vaazlarını, nesirlerini, değerlendirirken, bunların arka planında çok hareketli bu tarihî panorama bulunduğunu unutmamak gerekir.

Bugünkü kuşaklar, Mehmet Âkif Ersoy denildiğinde, onun artik klişe haline gelmiş o resmini hatırlamaktadırlar. Çıplak bir baş, hüzünlü ve uzaklara dalmış gözler, temiz bir sakal, çileli bir yüz. Bu resim, sembollere dayalı olarak sürdürülen siyasal mücadeleler düşünüldüğünde, "gerici" diye tanımlanmak istenen profilden birçok özellik taşımaktadır. Özellikle sakalı, kimi çevrelerin "çember sakal" diyerek pejoratif anlamda kullanmaya çalıştıkları bir tanımlamaya uymaktadır. Tuhaf olan şudur ki, siyasal mücadelelerin semboller, şekiller, metaforlar üzerinden sürdürdükleri mücadeleler, geniş yığınları daha analitik bir şekilde olup bitenleri değerlendirmek, sembollerin sert kabuklarını kırarak arkasındakini görmek arzularını, isteklerini, daha da ötesi bu tür bir akletme yolunu önemli ölçüde zedelemektedir. Birçok konuda olduğu gibi, burada da, Âkif Ersoy'un resmini gören ortalama bir insan, bu resmin kendisine söylediği klişe senaryolar çerçevesinde düşünmekte ve belki İstiklâl Marşından öte bir şiirini doğru dürüst bilmediği halde onu anladığını, fikirlerini bildiğini var saymaktadır. Bu sadece Ersoy'un sakalına çember sakal diyerek onu belli bir yere oturtanlar için değil, kendisini bir şekilde Ersoy'a yakın gören kimi çevreler için de doğrudur. Onlar da duygusal yakınlığı onun fikirleri hakkında bilgi sahibi olmanın bir kriteri olarak almakta, kendi politik hikâyeleri etrafında bir Âkif tasavvur etmektedirler. Oysa Mehmet Âkif Ersoy, kendi yaşadığı tarihin bir parçasıdır, döneminin karakteristiğidir, klişe anlatılarla

dünyasına nüfuz edilemeyecek bir sanat ve fikir adamıdır. Onu anlamak, şiirlerini, nesirlerini, konuşmalarını yerli yerine oturtmak için yaşadığı tarihi olduğu kadar, çok doğal olarak şiirlerini, yazılarını okumak, hayatının izini sürmek gerekir.

Mehmet Âkif Ersoy inançlı bir insandır. Fakat herhalde onun kadar softalığa, tembelliğe, batının bilim ve tekniğinden ders çıkartmamaya kızan, öfkelenen, bu cehalet ve içe kapalılık karşısında ortaya sert eleştiriler koyan birisini, klişeler üzerinden düşünen insanlar anlamakta zorlanacaklardır. Ersoy, dönemi fikir dünyasında etkili olan, özellikle Müslümanların dikkatle takip ettiği Cemaleddin Afganî ve Muhammed Abduh'u takdir ve tebrik ile anar. Çünkü Afganî ve onun tilmizi sayılabilecek Abduh, tıpkı Âkif gibi tembelliğe, cehalete karşı çıkmakta, Müslüman ümmetini uyanmaya davet etmekte, sömürülmeyi bir kader olmaktan çıkartacak olanın ancak bilim ve teknikte gerçekleştirilecek atılımlar olduğunu ifade etmektedirler. Âkif bu konuları hem şiirlerinde hem nesirlerinde yoğunlukla işlemiştir. Burada takip ettiği yöntemin, batıyı eleştirel bir şekilde okumak, olumlu ve olumsuz yanlarını ortaya koymak biçiminde olduğunu belirtmeliyiz. Batının özellikle sömürgeci yanı, bilim ve teknikten aldığı gücü haksızlık ve adaletsizlik istikametinde kullanması siyaseti şiddetle telin edilmekte ve ironik bir şekilde "tek dişi kalmış medeniyet canavarı" olarak tanımlanmaktadır. Ona göre batının iyi fikirleri bütünüyle kitaplardadır, kitapları aşarak hayatın konusu olamamıştır. Ama Müslümanlara düşen, batının kitaplarında olan bu güzel fikirleri alıp, kendi dünyaları, kendi medeniyetleri içinde hayata taşımaktır.

Mehmet Âkif'in şiirlerinde tüm canlılığıyla gerçek insanlar, düşkün insanlar, yokluk ve yoksulluk içinde yaşayan insanlar vardır. Onların evleri, elbiseleri, sırtlarındaki küfeleri, acıklı hayatları yürek burkan bir anlatımla dile getirilir. Yoksullarla adeta ruhanî bir dayanışma gösteren bu şiirleri onun yüksek vicdanının ve ahlâkının ifadesi olarak görmek gerekir. Şunu biliyoruz, Âkif sadece yazmamış, aynı zamanda savunduğu ahlâkın hayat içinde hakkını vermiş, nasıl düşünüyor ve konuşuyorsa öylece yaşamıştır. Kış mevsiminde kapısını çalan bir yoksula sırtındaki paltosunu vermesi hadisesini, bu manadaki insan sevgisinin, insana duyduğu saygının, ahlâkının ve vicdanının bir örnek olayı olarak görmek gerekir. Yine aynı şekilde İstiklâl Marşı'nın yazılması aşamasında beş yüz TL olarak bildirilen ikramiye dolayısıyla önce yarışmaya şiir dahi göndermez. Sonradan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in zorlaması ve ikramiye konusunda bunu kabul etmeyeceğine dair anlaşmanın sağlanmasıyla o şiiri yazdığı bilinmektedir. Yedi yüz kadar şiir içinden tartışılmaz bir şekilde Mehmet Âkif'in şiiri beğenilmiş, herkesin ayakta dinlediği bir oturumla İstiklâl Marşımız olarak kabul edilmiştir. Âkif, bu şiirin milletimize ait olduğu inancıyla onu Safahat'a almamıştır. Böyle davranarak adeta milletin ortak ruhaniyetini temsil ettiği gerçeğinin bir kez daha altını çizmiş, milletten aldığını yine ona iade ettiğini düşünmüştür. Her şeyin ticarileştiği, metalaştığı, ahlâkî tavırların tarihî anekdot olarak görüldüğü günümüz dünyası için bu anlayış, bu incelik, bu zarafet herhalde üzerinde daha fazla düşünmemiz gereken bir örnek olaydır.

Kimi çevreler Âkif'in Cumhuriyetin kurulmasından sonra bir küskünlük ve kırgınlıkla Mısır'a gittiğini ifade etmektedirler. Bu görüşlere katılmak mümkün değildir. Onun milletine ve ülkesine hiçbir şekilde kırılmayacağının, küsmeyeceğinin sağlam delili

doğrudan Safahat'ın kendisidir. Unutmayalım ki Mısır'a gittiği zamanlarda da kendisine devlet tarafından görev olarak verilen Kurân-ı Kerim'in tefsiriyle uğraşmaktadır. Fakat Âkif'in inceliği, mükemmeliyetçi tutumu sebebiyle yavaş yürüyen çalışma sonucuna ulaşamamış, hastalığının ortaya çıkmasıyla da tamamlanamamıştır. Hasta olduktan sonra İstanbul'a gelmiş nihayet burada, vatan topraklarında ebedî hayata intikal etmiştir.

Eşin var âşiyanın var, baharın var ki beklerdin
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül nedir derdin,

diye başlayan, Bülbül şiirinin,

Şu Boğaz harbi nedir, var mı ki dünyada eşi
En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,

diye başlayan Çanakkale şiirinin ve daha nice şiirlerin şairi Mehmet Âkif Ersoy 1936 yılında Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Geriye şiir dünyamızda "yedi kandilli süreyyayı uzatsam da oradan", diyen, "ancak Bedr'in aslanları bu kadar şanlı idi", diyen, "sana âguşunu açmış duruyor Peygamber", diyen mısraların bu mert, bu cesur, bu yürekli şairinin ölmez sedası kalmıştır. Milletin her bir ferdi yeniden ve yeniden bu şiirleri okurken sesini Mehmet Âkif Ersoy'un sesiyle ve yüreğiyle birleştirdiğini bilmekte, şiirin dili üzerinden bu milletin kolektif ruhaniyetine bir kez daha dokunmaktadır.

Âsım'ın nesliymiş!

Dücane CÜNDİOĞLU
Yazar

Bir düşünürün veya sanatçının önce eser(ler)iyle karşılaşırız. Önce eseri görürüz, evvelâ telifi okuruz, yani 'eser'den müessire, 'müellef'ten müellife doğru gideriz. Dolayısıyla bir düşünürü veya sanatçıyı anlamak için de hiç kuşkusuz önce o düşünür veya sanatçının eserlerine (âsar-ı güzîdesine) nüfuz etmeyi, hatta –mümkünse– vâkıf olmayı isteriz.

Bu yolu tercih edenler, bibliyografya'yı (terceme-i âsar'ı) biyografi'ye (terceme-i hâl'e) önceleyenlerdir. Ne yazmış? Nasıl yazmış? Niçin yazmış? Neyi amaçlamış? Amacını nasıl ifade etmiş? vs.

Yazılan yazan'ın, yapılan yapan'ın önündedir hep. Eseri farketmemiş olsaydık, eser sahibini nasıl farkedebilirdik? Farkedebilir miydik? (Elimizde eseri olmasaydı, nazarımızda eser sahibi de olmazdı.)

Kimse sen'i farketmeden ben'i farkedemez. Ben, ne gariptir ki önce sen'de, sen'in sayesinde farkedilebilir, görülebilir. En yakınımızda olan, ilk nazar itibariyle, en uzağımızda olandır; en uzağımızda olansa en yakınımızda olan...

Eserin en az işaret ettiği yer, eser sahibinin bulunduğu yerdir. Muhatab, eseri dilediğince kavrayabilmek için, eser sahibini dışarıda bırakmaya çalışır. Eserden etkilendiği, kelimenin tam anlamıyla, 'gözleri kamaştığı' takdirde, evet, ancak o takdirde, eser sahibini de tanımak ister. Lâkin gözleri kamaşanların çoğu, eser karşısında öyle şaşarlar, öylesine şaşakalırlar ki eserin sahibini merak etmezler, akıllarına bile getirmezler.

Bu nedenle bazı eserler, kendilerini var edenlerin önünde yer alır. Süleymaniye Camii'nin ihtişamını seyreden kaç kişi, Sinan'ın kim olduğunu, ne hissettiğini, neyi kastettiğini merak etmiştir? Yahya Kemâl'in şiirlerini ezbere bilenler arasında niceleri var ki şairin vefat tarihini bile bilmez. Nerede kaldı ki aşklarını, hüsranlarını, fazilet ve zaaflarını bilsin, bilmek istesin.

Bazen de tersi olur. Eser sahibinin edası sadasını, karizması eserini gölgeler. Müellif telifinin önünde gider. Kendisi bilinir, eserlerinin adı bilinir, ama gerçekte eseri, eserleri yoktur, kendisi vardır. Böyleleri ölünce, eserleri de ölür. Eserleriyle değil, nâmlarıyla varoldukları, eserlerinden değil, eserlerinin hâsılasından hareketle varolmayı tercih ettikleri için, ünlenen kendileri olur, eserleri değil. Moda tabirle, 'marka' olmayı başarmışlardır. Elde ettiklerinin hepsi bu kadardır. Çünkü tarih böyleleri karşısında acımasızdır. Onları, doğrudan, ünlüler mezbelesine yollar ve hayatta iken yeterince istifade ettiklerini gözönüne alarak, o anlı şanlı ünlerini çürümeye terkeder.

Vefatının 70. yıldönümünde kendisini andığımız Mehmed Âkif, acaba eserleriyle mi, ismiyle mi yaşıyor?

Mehmed Âkif ismini bilmeyenimiz var mı? Millî şairimizin adını herkes biliyor, resimleri de hafızamızda. Eserleri de öyle sayılır: Önce İstiklâl Marşı, sonra Safahat.

İstiklâl Marşı'nın bazı mısralarını çoğumuz ezbere okuyabiliriz. Eh, Safahat'tan bazı parçaları bilenlerin sayısı da az değil. Bu kabaca hesaba göre, millî şairimizin hem adının, hem âsarının bilindiğini pekâlâ söyleyebiliriz.

Peki ya tanındığını?

Bir düşünelim bakalım, Âkif'i, Âkif'in kendisini ne kadar tanıyoruz? Eserleri aracılığıyla, toplumla kendisi arasına bile bile duvar ören bu mahviyetkâr şairi tanımak için - kendisini ikna edecek denli- ciddî bir adım attığını iddia edecek kaç kişi var aramızda?

Olsaydı, izleri de olurdu. Yok, ne yazık ki! Âkif, ne yapıp edip kendisini nazarımızdan gizlemeyi başardı. Kendi tabiriyle 'cemiyet-i beşeriye' ile ilgili hizmetler yapan Âkif, en nihayet hizmetleriyle, hizmet maksatlı âsarıyla tanındı. Hakkında derlenmiş ve derlenebilecek en kapsamlı bibliyografyalar, bu müddeayı kuvvetlendirmekten öte bir işe yaramazlar. Mevcut olanları dikkatle inceleyiniz, onca yazı, kitap arasında Âkif'in usulca kaybolduğunu ve bir türlü ele geçirilemediğini göreceksiniz.

Âsım'ın nesliymiş!

Toplumla, toplumsal olanla ilgilenenler, sırf toplum için Âkif'le, topluma hizmet eden, edecek olan Âkif'le ilgilendiler. 'Hayatı' denince, kırık dökük bir biyografi, gevşek bir kronoloji, 'eserleri' denince, Safahat'ın meşhur toplumsal vaazlar veren şiirleri.

Peki ya Hicran, Secde, Gece gibi gözlerden gizlenmeyi başarmış gerçek Âkif'in şiirleri? Hele hele, şahsen meftunu olduğum, o resim arkası kıt'alar?

Bir ferd olarak Âkif nerede? Toplum olarak değil, bir birey olarak; arayan, soran, itiraz eden, aradığı, sorduğu, itiraz ettiği için acı çeken tek tek bireyler olarak istifade edeceğimiz 'yalnız Âkif' nerede?

Aramayı sürdüreceğiz. Sürdürmek zorundayız; Âkif için değil, kendimiz için.

Yeni Şafak, 20.01.2007

Safahat'ta Medeniyet Tasavvuru

Ramazan KAPLAN
Prof.Dr, Milli Eğitim Akademisi Başkanı

Destan çapında bir hayatın düşünce ve hareket adamı merhum Mehmet Âkif (1873-1936)'i, vefatının 70. yıldönümü münasebetiyle anmak ve daha önemlisi anlamak amacıyla yurdumuzun çeşitli yerlerinde toplantılar düzenleniyor. Giderek çok daha artan bir ilgi ve dikkatin merkezi hâline gelen Âkif'i anlamak, gerçekte bugün hâlâ devam eden birtakım ciddî problemlerimizin sebeplerini de anlamak demektir.

Âkif söz konusu olduğunda, onun birbiriyle iç içe geçmiş üç yönü dikkatimizi çeker: Şahsiyeti, şairliği, düşünce ve eylem adamı oluşu. Denilebilir ki, Türk edebiyatında hususî hayatıyla şairliğini, şairliği ile düşünce ve eylem adamı kimliğini Âkif kadar bütünleştirmiş çok az şair vardır. Böyle olduğu içindir ki, bildirimizin esasını oluşturan "*Safahat*'ta Medeniyet Tasavvuru" konusu çok daha büyük önem kazanmaktadır. Çünkü kabul edelim ki bütün güçlüğüne rağmen Âkif'in şiirine benzer bir şiir vücuda getirmek mümkündür. Ancak, insan olarak Âkif gibi dosdoğru bir "şahsiyet abidesi" olmak, bu kimlikle düşünce ve sanatının somut bir örneği hâlinde yaşayabilmek Âkif çapındaki şahsiyetlere özgü bir ayrıcalıktır. Nitekim "Mehmet Âkif'in hayatı, eserlerinden de büyük bir şiirdir"[1] demekle Hüseyin Cahit Yalçın, Âkif'in bu özelliğine işaret etmiştir.

Âkif'in, sanatıyla ulaşmak ya da gerçekleştirmek istediği hedefler, onun sanattan beklentisiyle yakından ilgilidir. Âkif'in çocukluk dönemi okumalarından başlayarak edebî düşünce ve kültüründe Sadi'nin büyük bir yerinin olduğu bilinmektedir. Firdevsî ile Sadi arasında yaptığı bir karşılaştırmada "Firdevsî'nin 60.000 beyti yok mu, şu müsteşriklerin göklere çıkardığı Firdevsî yok mu, onun bütün beyitleri, Sadi'nin küçücük

1 Emin Erişirgil (Haz. Aykut Kazancıgil-Cem Alpar),*İslâmcı Bir Şairin Romanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, s.4.

bir hikâyesi kadar insanlığa hizmet etmemiştir. (...) Ben Sadi'den insanlığa hizmet etme yolunu öğrendim. (...) Bir Müslüman için insanlığa hizmet, mazlum ve esir İslâmlara yardım etmekle, onları uyandırmakla başlar. Bunlar esirlikten kurtulmadıkça insanlık diye bir şeyin olabileceğine inanmak budalalık olur"[2] diyen Âkif'e göre sanat, insanlığa hizmet etmenin bir yoludur ve bu amacı gerçekleştirdiği ölçüde değerlidir.

Yaşadığı toplumun, her türlü gerilikten kurtulması için mümkün olabilecek bütün ifade imkânlarını kullanan Âkif'in; düşünce yazıları, seyahatleri, dergiciliği, Mütareke ve Millî Mücadele yıllarındaki faaliyetleri ve başlı başına *Safahat*, hızla çöküşe doğru yol alan bir topluma yeniden medeniyet dünyasındaki yerini kazandırma düşüncesinin hareket noktası ve aynı zamanda sonucudur. Bu bağlamda doğrudan medeniyetle ilgili hususların yer aldığı mısralar bir yana, *Safahat*'ın kendisi bütün muhtevasıyla bir medeniyet tasavvurunun ürünüdür. *Safahat*'ta, günlük yaşayışın çok dikkatli ve kuvvetli gözlemlerle aktarılmış ayrıntılarının konu edildiği şiirler bile, bu sınırları aşan bir önem ve derinliğe sahiptirler. "Mahalle Kahvesi" ve " Meyhane", yalnızca kendilerine adlarını veren mekânların şiiri olarak görülemeyeceği gibi; "Hasta", "Küfe", "Hasır" ve "Seyfi Baba" gibi daha pek çok şiirin işlevi, günlük hayatın herhangi bir görüntüsünü anlatmış olmalarıyla da sınırlandırılamaz. Bu şiirlerde, söz konusu mekânlar ve müdavimleri aracılığı ile adeta bir toplumun kanını emip, onu miskinlik ve tembelliğe mahkûm eden anlayış ve yaşama biçimleri eleştirilir. Âkif'in şiirinde, eleştiri konusu yapılan her ne varsa bunlar, medenileşmenin önündeki engellerdir. Başka bir ifadeyle toplumun kalkındırılıp ileriye götürülmesinin temel dinamiklerini bu eleştiri konuları arasında aramalıdır.

Safahat'ta, medeniyetle ilgili daha özel çerçevedeki görüşlerin yoğunluklu olarak *Süleymaniye Kürsüsü*'nde ele alınmaya başlandığı görülür. "Rusya Türklerinden olup Türk ve İslâm dünyasını gezmiş, geriliğin sebeplerini incelemiş, (...) Müslüman halkın kalkınması için çalışmış olan (...) Abdürreşid İbrahim'i konuşturduğu *Süleymaniye Kürsüsü*'nden itibaren"[3] Âkif, bütün dikkatini "Hıristiyan âlemi karşısında İslâm âlemini kalkındırma ve onun parçalanmasını önleme"[4] noktasında toplar. Âkif'e göre, medeniyetin kaynağı İslâmla özdeşleşen "Doğu"dur. Ancak "Doğu" kaynak olma gücünü neredeyse yitirmiştir. Çünkü "siyaset kokmuş"tur. "Kışla, idare, medrese, mektep" bozulmuştur. Halk, olup bitene kayıtsız, cehalet ve tembellik içinde yüzmektedir.[5] İstanbul'da durum böyle olduğu gibi;

İbn-i Sînâları yüzlerce doğurmuş iklim
(s.153)

iken, "ilmin kucağına tek bir çocuk vermeyecek kadar kısırlaşmış" Buhârâ ile;

O rasadhâne-i dünyâ, o Semerkand bile
(s.153)

2 A.e.,s.53-54.
3 Kenan Akyüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 4. baskı, Ankara 1970, s.542.
4 A.e.,s.542.
5 *Safahat*, Haz: M. Ertuğrul Düzdağ, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s.148. *Safahat*'tan bundan sonra yapılan alıntılar da bu baskıya aittir.

ilimdeki bütün görkemli geçmişine rağmen hurafelere dalmış, ay tutulduğunda "şeytanı kovalım" diyerek binlerce kadın, kız ve erkeğin dümbelek çalma yolunu tutan Semerkand'da da tablo aynıdır. Avrupa'ya milletin parasıyla "fen getirmeleri" için öğrenime gönderilenlerin birçoğu ilim tahsil ederek dönmüş olmalarına rağmen; aralarındaki birkaç kişinin;

Bir selâmet yolu varmış... O da neymiş: Mutlak,
Dini kökten kazımak, sonra, evet, Ruslaşmak!
O zaman iş bitecekmiş... O zaman kızlarımız
Şu tutundukları gâyet kaba, pek ma'nasız
Örtüden sıyrılacak... Sonra da erkeklerden,
Analık ilmini tahsîl edecekmiş... Zâten,
Müslümanlar o sebepten bu sefalette imiş!
Ki kadın "sosyete" bilmezmiş, esârette imiş!
(s.151–152)

tarzındaki düşünceleri, öbürlerinin de adını kirletmeye yetmiş, halkın batılı eğitimle aydınlara kuşkuyla bakmalarına neden olmuştur.

İlimdeki gerilik ve cehaletle birlikte, bozgunculuk da en az bunlar kadar yaygındır. Bu çevrede ahlâkın bozulmuş olduğunu söylemek yerine, sınırsız bir şekilde düşkün olduğunu söylemek çok daha doğru bir tespit olur. Edebiyatın da başlıca konusu "ya oğlan, ya karı"dır. Ancak, bu olumsuz tabloya rağmen, gençlikte bir gayret gözlenmektedir ve onun parlamasıyla toprak yeniden işlenerek binlerle fidanın beslenmesi mümkün olabilecektir.

Çin ve Mançurya'da din görenekten başka bir şey değildir. Gerçekte bu hastalık yalnızca Çin'de değil, bütün İslâm dünyasında salgın hâldedir. "Böyle gördük dedemizden" sözü, dince hiçbir değer ifade etmediği hâlde, dinin iyi bilinmeyişi yüzünden dinin esası gibi algılanmış ve insanların başlıca sığınağı olmuştur. Kur'an'dan hareketle dini anlamaya çalışmak yerine;

Lâfzı muhkem yalınız, anlaşılan, Kur'ân'ın:
Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz ma'nânın:
Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakarız yaprağına;
Yâhud üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
(s.155)

tutum ve anlayışı, neredeyse Müslüman halk arasında yaygın bir davranış hâlini almış,

İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkıyle bilin,
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!
(s.155)

gerçeği göz ardı edilmiştir.Abdürreşid İbrahim'in, Süleymaniye Kürsüsü'nde verdiği vaaz

biçiminde düzenlenen manzumede Japonya ve Hindistan, evrensel anlamda değer üretmede benzer özellikler göstermeleriyle dikkati çekerler. Japonya, İslâm dininin feyizli ruhuna sahip olmakla birlikte, bu dinin görünüşteki adı Buda'dır. Japonların doğruluk, ahde vefa, sadakat, şefkat, güçsüzün hakkını koruma, çoğunu elde etmeye güçleri yettiği hâlde azla yetinme, başkasının ırz ve namusuna kötü gözle bakmamak ve toplumun çıkarlarını kişisel çıkarların üzerinde tutmak gibi gıpta edilecek daha birçok özellikleri vardır. Medeniyet Japonya'ya yalnız fen olarak ve izin verildiği ölçüde girebilmiştir.

Hindistan, huzurlarında Batılıların bile eğildiği ilim adamlarına sahiptir. Özellikle öğrenimlerini İngiltere'de yapan gençler, taklide özenmeksizin batının ilmini almışlar, millî duygularından hiçbir şey eksilmemiş olarak yurda dönmüşlerdir.

İstanbul'da ise Meşrutiyet'in ilânından sonra tam bir başıboşluk hâli yaşanmaktadır. Keyfilik, düzensizlik, disiplinsizlik ve hürriyet adına her şeyi mubah gören bir anlayış toplumsal yapıyı etkisi altına almış, Avrupa hayranlığı;

Kadın, erkek koşuyor borç ederek Avrupa'ya...
Sapa düşmekte sizin şıklara, zannım, Asya!
Hakk'a tefvîz ile üç tâne yetişmiş kızını;
Taşıyanlar bile varmış buradan baldızını,
Analık ilmi için Paris'e, yüksünmeyerek...
Yük ağır, ecri de nisbetle azîm olsa gerek
(s.163)

denilecek kadar sınır tanımaz bir noktaya varmıştır. Aydınlarla halkın arası pek açıktır ve bu, toplumsal yapının çok önemli bir yarasıdır. Çünkü aydınlar milletin beyni, halk da vücududur. Eğer bir toplumun beynindeki duygular, vücuda ulaşmazsa hayatın ahengi durur ve felç rahatsızlığı ortaya çıkmaya başlar. Beyinle beden arasında uyum şarttır. Oysa "aydın geçinenler"in,

Medeniyette teâlîsi umûmen Şark'ın
Yalınız bir yolu ta'kib ederek kâbildir;
Başka yollarda selâmet gözeten gâfildir.
Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı,
Aynı izden sağa, yâhud sola hiç sapmamalı.
Garb'ın efkârını mâl etmeli Şark'ın beyni;
Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; yâni:
İçtimâî, edebî, hâsılı her mes'elede,
Garb'ı taklîd edemezsek, ne desek beyhûde.
Bir de din kaydını kaldırmalı, zîrâ o belâ,
Bütün esbâb-ı terakkîmize engel hâlâ
(s.167)

gibi düşünceleri karşısında halk kuşkucu ve tepkilidir. Gelenek ve göreneklere sarılarak

batının düşünce ve eserlerini düşman tanımak, yenilik adına vahiy inse kabul etmemek halkta, müzmin bir davranış biçimi hâlini almıştır. Aydınlar, halkı anlamaya çalışmak yerine, halkla aralarındaki açıyı giderek daha da açmışlar, böylece toplumsal yapıda birbirini tamamlaması gereken iki kesim birbirinden ayrışmıştır. Oysa aydınların, öncelikle ilerlemenin, her milletin ruh ve bünyesine göre değişen yönleri olduğunu anlamaları ve buna göre toplumlarının öncüsü olmaya çalışmaları gerekirdi. Bunun sonucu olarak halk aydınlarına güvenecek, aydınlarla halk arasındaki kopukluk ortadan kalkacak ve çeşitli tabakalarıyla bütün toplum aynı hedefe yönelmiş olacaklardır. Bu durumda ilerlemenin reçetesi de açıktır:

O kanaat de şudur:
Sırr-ı terakkinizi siz,
Başka yerlerde taharrîye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek her millet;
Çünkü her noktada taklîd ile sökmez hareket.
Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini;
Veriniz hem de mesâînize son sür'atini.
Çünkü kâbil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok, san'atın, ilmin; yalnız,
(…)
Bütün edvâr-ı terakkîyi yarıp geçmek için;
Kendi "mâhiyyet-i rûhiyye"niz olsun kılavuz.
Çünkü beyhûdedir ümmîd-i selâmet onsuz.
(s.172)

Safahat'ın pek çok yerinde, İslâm toplumlarının içinde bulunduğu olumsuzlukları dile getiren daha birçok örnek vardır. Esasen Âkif gibi, sanatını toplumun ve insanlığın hizmetinde araç gören bir edebî şahsiyetin başka türlü davranması da beklenemezdi. İnanmış bir insan olarak Âkif, İslâm'ın bütün değerlerine gönülden bağlıydı ve yaşadığı toplumla birlikte Müslüman milletlerin içinde bulunduğu duruma, hele bunun suçunun dine yüklenmesine asla tahammül edemiyordu. Müslüman toplumlar geri kalmışlıklarının sebebini dinde değil, onun gerçek kimliğinden uzaklaşmada aramalı ve buna göre çareler üretmeliydiler. Bu konuda en büyük sorumluluk aydınlara düşüyordu. Çünkü onlar, ilerlemeyi, dolayısıyla medenileşmeyi sağlayacak olan her türlü hareket ve düşüncenin lokomotif gücü idiler. Önce onların, yaşanan sarsıntı karşısında yerli, bilinçli bir tavır geliştirmeleri gerekiyordu. Oysa Osmanlı toplumunda Tanzimat sonrasında, din ve halk karşısındaki konumu ile "aydınlar" toplumsal sarsıntının başlı başına öznesi olmuşlardı. Aydın halktan uzaktı. Hatta halktan uzaklaşma konusunda özel bir gayret içindeydi. Kısaca, aydın halkla iletişim kanallarını "Batılılaşma" ya da "Batıcılık" adına kapatmıştı. Âkif bu konuda, "Batıcılık" adına girişilen her türlü çaba, girişim ve düşünceyi şiddetle eleştirdi. Bu anlamda bir Batı'ya yöneliş, yağmurdan kaçarken doluya yakalanmaktan farksızdı. Üstelik felâketin faturası bireysel olarak değil, bütün milletçe ödenecek bir bedel demekti. Oysa anlaşılması ve farkına varılması gereken hakikat ve çare, bizzat Müslüman toplumun kendisinde mevcuttu. Onun için Âkif, dikkatini, doğrudan topluma çevirdi. Çünkü toplumu ayağa kaldırıp şahlandıracak ahlâkî, manevî

ve ilmî dinamikler Müslüman milletlerde hep olmuş; bunlarla tarihin seyrinin değiştiği büyük dönemeçlere bu milletler pek çok defa tanık olmuştu

Âkif, *Safahat*'ta, Türk toplumunun canlanıp kendine gelerek, medenî milletlerle yarışabilmesinin önündeki engelleri realist, hatta natüralist bir tarzda gözler önüne serer. Özel hayatında tam bir hatır gönül adamı olan Âkif, bu konuda acımasız ama yapıcı bir eleştiri adamıdır. Denebilir ki, gönülden sevdiği, medenî milletler arasında yer almak ne kelime; onları geçmesi uğrunda hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan Âkif kadar yaşadığı toplumu her türlü geriliği ile eleştiren ikinci bir şair neredeyse yoktur.

Âkif'in nazarında medeniyette ilerlemek, maddî hazların araçlarını elde etmek anlamını asla taşımıyordu. Âkif medeniyette ilerlemeyi; kazandıkları başarılar dolayısıyla gittikçe mağrur ve zalim olmaya başlayan Batı karşısında bir varlık- yokluk sorunu olarak görüyor, bunun için hakkı üstün tutan dinamik bir toplum oluşturmanın peşinde koşuyordu.

Medenileşme konusunda son derece yüksek bir duyarlık, azim ve kararlılık sahibi olan Âkif, kavramsal çerçevedeki birkaç nitelemesinde medeniyete, olumsuz nitelikler yükler. *Hakkın Sesleri*'nde medeniyetten,

"Medeniyyet" denilen vahşete lânetler eder
(...)
Medeniyyet denilen maskara mahlûku görün:
(...)
"Medeniyyet!" size çoktan beridir diş biliyor;
Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor.
(s.182,183,188)

Âsım'da,

Medeniyyet denilen kahbe, hakikat, yüzsüz.
(s.388)

Nihayet "İstiklâl Marşı"nda;

"Medeniyyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar?
(s.485)

biçiminde söz eden Âkif, bu ifadelerin yer aldığı metinlerin muhtevaları dikkate alındığında, hiç de haksız sayılmaz. "Medeniyet denilen veya dediğin" söz grubuyla yapılan bir medeniyet nitelemesi, gerçekten de sözü edilen olgunun evrensel anlamda bir değer taşamadığının göstergesidir. Bunun sonucu olarak ister medeniyet, ister teknolojik üstünlük olarak adlandırılsın, insan onurunu acımasızca ayaklar altına alan emperyalist vahşet anlamındaki her türlü olguya öncelikle Âkif'in karşı çıkması kadar tabiî bir şey olamaz. *Fatih Kürsüsü*'nde,

Bakın mücâhid olan Garb'a şimdi bir kerre:
Havâya hükmediyor kâni olmuyor da yere.
Dönün de âtıl olan Şark'ı seyredin: Ne geri!

Yakında kalmayacak yeryüzünde belki yeri!
Nedir şu bir sürü fenler, neder bu san'atler?
Nedir bu ilme tecellî eden hakîkatler?
(s.229)

diyerek Batının bilim ve tekniğini, çalışkanlığını örnek almada gerçekçi ve inandırıcı bir çabanın öncüsü olduğu gibi; bilimin somut göstergesi demek olan teknolojinin, insanlık dışı amaçlarla kullanılmasına karşı duruşu ile de Âkif, gerçek bir medeniyetin mahiyetini ortaya koymuştur.

Genellikle *Süleymaniye Kürsüsünde*'ki metinler üzerinde yoğunlaşmış olan bildirimizde, buradaki metinlerden hareketle *Safahat*'taki medeniyet tasavvurunun esasları şu noktalarda toplanabilir:

1-Âkif'in düşüncesinde, medeniyetin belirleyici unsuru dindir. Gerçek batılılaşma ya da medenileşme ile dinden uzaklaşma arasında hiçbir ilişki kurulamaz.

2-Medeniyeti kuran güç, çalışma azim ve gayretidir. Millet hayatında durmanın, beklemenin, eğlenmenin yeri yoktur. Gününü gün etme düşüncesi bir millet için büyük bir felâkettir ve çalışmayana hayat hakkı yoktur. Batı çalışma sayesinde ilerlemiş, bilim ve teknolojideki üstünlüğünü çok çalışarak elde etmiştir.

3-Medenî olmak, zamanın kıymetinin bilincine ermek ve zamana hükmetmesini bilmekle mümkündür.

4-Tembellik, miskinlik insan için de, toplum için de aşağılık bir durumdur.

5-Avrupa'nın nazarında yalnızca "kuvvet"in değeri vardır. Böyle bir gücün karşısında durabilmek için medenî toplum olmanın bütün gereklerini yerine getirmekten başka çare yoktur.

6-Bilim, akıl ve teknoloji dışı; kendi toplumumuzun kültür ve inanç dünyasıyla bağlarını koparmış, taklitçiliğe dayanan bir Avrupa ve batı hayranlığının medenileşmeyle hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü medenî milletler arasında, kendi ruh dünyasının temel dinamiklerini dışlayıp, taklitçilikle ilerlemiş ve medenileşmiş bir millet örneği gösterilemez.

7-Aydınların, halkın inanç ve değerler dünyasından uzak olmaları, bir millet için düşünülebilecek en büyük felâkettir.

8-Kalkınma girişim ve hamlelerinde, her millet kendi bünyesine uygun yolu seçmek zorundadır. Bu konuda en büyük kılavuzluk aydınlara düşmektedir. Beyin gücü demek olan aydınların halka doğru yolu göstermesiyle halkın gücünün birleşmesi durumunda üstesinden gelinemeyecek hiçbir zorluk yoktur.

9-İslâm dini ilerlemeye engel değildir. Eğer böyle olsaydı, tarihin pek çok dönemlerinde çok üstün örnekleri görülen İslâm medeniyetinden söz edilemezdi.

10- Medenileşmenin göstergesi olan bilim ve teknoloji, insanlık için bir zulüm aracı olmamalıdır.

11- Bir milletin tarihinde geçmişte elde edilen başarılar, güç ve övünç kaynağı olarak elbette önemli ve değerlidir. Ancak bunlara takılıp kalmanın sonu hüsrandır. İçinde bulunduğumuz zamanı çok iyi değerlendirerek, yönümüzü geleceğe çevirmek, tutulacak en akıllıca yoldur.

12-Dinin özü ve esaslarıyla uyuşmayan geleneksel din, kader ve tevekkül anlayışı ve bunun toplum hayatındaki yansımaları; kalkınma, ilerleme ve medenileşmenin önündeki en büyük engellerdir.

13-Medenî olmak, her türlü olumsuzluğun kaynağı olan bilgisizliği yenmek ve ortadan kaldırmakla mümkündür.

14-Bir milletin, medenî bir toplum hâline geldiğinin en önemli göstergelerinden olan edebiyat ve sanatta asalet olmalıdır. Edebiyat ve sanat, insanlığa yararlı olmayı başlıca hedef almasıyla asalet ve değer kazanır.

15-Bilgisizlik ve taassuptan kurtulmanın tek çaresinin eğitim olduğu bilinmeli ve eğitim bu amacı gerçekleştirmeye hizmet edecek nitelikte yapılmalıdır.

16-Ehliyetsiz ve liyakatsiz kimselerin hak etmedikleri görevlere getirilmeleri, ilerleme ve medenileşmenin önündeki en büyük ayak bağıdır. Bu durumun yaygınlık kazanması hâlinde, toplumun hızla çöküşe sürüklenmesi kaçınılmazdır.

17-Hürriyet ortamının, medenileşmenin yolunu açacağı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

18- Toplumda birlik fikrini ortadan kaldırıp anlaşmazlık ve bölünmeye yol açan kavmiyetçilikle ilerlemek, kalkınmak ve medenileşmek mümkün olamaz.

Son sözler olarak şunu kaydedelim ki, Âkif, medeniyet tasavvuruna ilişkin görüşlerinde, çok az Türk şairinde görülebilecek ölçülerde gerçekçi, eleştirel ve samimidir. Türkçenin bütün söyleyiş özellikleri ve imkânları ile beslenen son derece canlı, işlek ve renkli şiir diliyle; düşünce ve eylem adamı, idealist ve sanatkâr Âkif, milletinin sesi ve vicdanı olmuştur.

Mehmet Âkif'in Fikir dünyası

Celâl TARAKÇI
Prof. Dr., Samsun 19 Mayıs Üniversitesi

Muhterem dinleyenlerim,

Sözlerime başlamadan önce hepinizi hürmetle selâmlarım.

Sizlere, zamanın verdiği imkân ölçüsünde, Mehmet Âkif'in fikir dünyasından söz edeceğim.

Biliyorsunuz, fertler, toplumlar ve medeniyetler problemlerini fikirle çözerler. İsabetli fikirler olumlu, isabetsizlerse olumsuz neticeler verir.

Olumlu neticeler veren isabetli fikirlere Âkif, "fikr-i hikmet", "fikr-i nezih" adını veriyor. Âkif, olumsuz sonuçlar doğuran isabetsiz fikirleri de "sefil efkâr" olarak tanımlıyor.

Altı asırdan fazla hükümran olan Osmanlılar, insanlığa, örnek alınabilecek bir medeniyet anlayışı getirdiler. Osmanlıların olgunlaştırdığı medeniyetin temelinde "marifet" ve "fazilet" vardır. Onun için bu medeniyete "medeniyet-i fâzıla" denilmiştir.

Bu medeniyet, hizmetinde olduğu fert ve toplumları saadete ulaştırmıştır.Bu medeniyet, zamanla, mensuplarının temelden uzaklaşmaları sebebiyle duraklamış, gerilemiş, yürüyen, hatta koşan dünyaya ayak uyduramamıştır. Bu haliyle de bağlılarının problemlerini çözememek bir tarafa, kendisi problem olmaya başlamıştır. Âkif diyor ki:

Yurdu baştanbaşa vîrâneye dönmüş Türk'ün;
Dünkü şen, şâtır ocaklar yatıyor yerde bugün. (s.356)[1*]
Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk'ün
Düşünüp durmada öksüz gibi küskün küskün.
....
Değişik sanki o arslan gibi ırkın torunu !
Bense İslâm'ın o gürbüz, o cıvan unsurunu,
Kocamaz derdim, asırlarca, sorulsaydı eğer
Ne çabuk elden, ayaktan düşecekmiş o meğer ! (s.357)

Âkif'in bu tespitlerinin olmaması için neler yapmalı idik? Bu hususta fikir ileri sürenler oldu. Bizim medeniyetimiz çöküşe giderken, başka bir medeniyet, bize düşman bir medeniyet, kuvveti hak tanıyan bir medeniyet, *"tek dişi kalmış bir canavar"* olan bir medeniyet yükselmeye ve üzerimize gelmeye, çöküşümüzü hızlandırmaya başlamıştı. Bir yol ayrımına gelmiştik. Bu durumda aydınlarımızın yapabileceği iki şey vardı:

1- Medeniyetimizin kaynaklarına inip tıkanan yolunu açacak fikirler üreterek çözüm sağlayan yeni bir hamle yapmak ,

2- Bizi ezmek için sabırsızlanan Batı medeniyetini kabul edip onun fikir dünyasını insanımıza benimsetip yola, farklı bir tarzda, devam etmek...

Bizim aydınımız Tanzimat diye adlandırılan devirle girdiği yolda ikinci şıkkı tercih etmiştir. Gittikçe artan yoğunlukla Batı'yı taklide başlamış. Bu tercihle aydınlarımız Batı'nın güdümüne girmişlerdir. Diyebiliriz ki Tanzimat, medeniyetimiz için teslim bayrağını çekmektir.

Aydınların hepsi, bu hususta, ayni kanaati paylaştılar mı? Hayır ! Fakat, etkin olanlar, siyasî gücü olanların çoğu bu yolu benimsediler.

Tanzimat ile "taklit devri" başladı. Âkif'in zamanında, bu devir, öyle bir hâl aldı ki Âkif'e şu tespitleri yaptırdı:

Mütefekkir geçinenler ne diyor sizde, bakın:
"Medeniyyetle teâlisi umûmen Şark'ın,
Yalınız bir yolu ta'kîb ederek kâbildir;
Başka yollarda selâmet gözeten gâfildir.
Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı
Ayni izden sağa, yahud sola hiç sapmamalı.
Garbın efkârını mâl etmeli Şark'ın beyni;
Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; ya'ni:
İçtimaî, edebî, hâsılı her meselede
Garb'ı taklid edemezsek, ne desek beyhûde.
Bir de din kaydını kaldırmalı, zîra o belâ
Bütün esbâb-ı terakkimize engel hâlâ (s.172-173)

1* Âkif'ten yapılan alıntılardaki sayfalar **Safahat** (Neşre Hazırlayan M. Ertuğrul DÜZDAĞ), Çağrı Yayınları, 3. Baskı 2006, İstanbul adlı eserden alınmıştır.

*"Medeniyet-i fazıla"*mızı yok etmek isteyen bir medeniyeti taklit etmek ve medeniyetimizin fazilet kaynağı olan dinimizi kaldırmak isteyenlere karşı Âkif, mücadele bayrağını açmıştır.Taklitçi aydınların yanıldığını söyleyip sosyolojik bir tespitte bulunan Âkif, şu yol gösterici fikirlerini sıralıyor:

Mütefekkirleriniz anlamıyorlar sanırım,
Ki çemen-zâr-ı terakkide atılmış her adım,
Değişir büsbütün akvâma, cema'âte göre;
Başka bir kavmin izinden yürümek, çok kerre,
Âdetâ mühlik olur; sonra ne var, her millet,
Gözetir seyr-i tekâmülde birer ayrı cihet.
Bir de hatırlamıyorlar ki umûmen beşerin

Daima koştuğu son maksada yükselmek için;
Tutacak silsile akvâma değildir hep bir;
Belki her millet için ancak o "mâhiyyet"tir,
Ki kopar kendisinin rûh-ı umûmîsinden,
Şimdi bir kavmin içinden mütefekkir geçinen
Zümre, evvelce bu "mâhiyyet"i takdir ederek,
Sonra kaç safhası mevcud ise tenvîr ederek,
Çekecek oldu mu önden o İlâhî feneri;
Arkasından da cema'at yürür artık ileri.
Rûhudur çünkü karanlıkta elinden yedecek,
Yolcu şaşkın mı ki dursun, mütemâdi gidecek. (s.175-176)

Batı medeniyetini her yönüyle benimseyenlerin dine karşı takındıkları tavrı da eleştiren Âkif, dinsiz fertlerin olabileceğini fakat toplumların dinsiz olmalarının mümkün olmadığını , taklit edilmek istenen Batı'yı da delil olarak göstererek, öne sürer. Bu fikirde olanların Doğu'yu da, Batı'yı da bilmediklerini belirtir:

Şark'a bakmaz, Garb'ı bilmez, görgüden yok vâyesi
Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermâyesi (s.204)

Mütefekkirleriniz, anlaşılan, pek korkak
Yahud ahmak...Ikisinden bilmem hangisidir ?
Sanıyorlar ki: "Bugün Avrupa tekmil kâfir.
Mütedeyyin görünürsek, diyecekler barbar !
"Libri pansör" geçinirsek, değişir belki nazar." (s.177-178)

Âkif, aydınlarımızın dini anlamadığını, onların din anlayışlarının çok yanlış olduğunu belirtiyor. İslâmiyet için diyor ki:

Bilmiyorlar ki : Ulûmun ezelî dâyesidir,
Beşerin bir gün olup yükselecek pâyesidir. (s.176)

Toplumumuzun geri kaldığını kabul eden Âkif, bunun sebebinin din olmadığını ileri sürer:

"Müslümanlık" denilen rûh-ı İlâhî, arasak,
"Müslümanız" diyen insan yığınından ne uzak!
Dini tedkik edeceksek, dönelim haydi geri;
Alalım neş'et-i İslâm'a yakın bir devri;
O ne dehşetli terakki, o ne müthiş sür'at
Öyle bir hârika gösterdi mi insaniyyet ? (s.177)

Âkif'e göre, geri kalışımızın sebebi dinimiz değil, dinimize, özüne uygun şekilde hayatımızda yer vermememizdir.

Âkif'e göre, bilmemiz gerekir ki:

Şehâmet dini, gayret dini ancak Müslümanlıktır,
Hakikî Müslümanlık en büyük kahramanlıktır. (s.292)

Demek: İslâm'ın ancak nâmı kalmış Müslümanlarda,
Bu yüzdenmiş demek, hüsrân-ı millî son zamanlarda.
Eğer çiğnenmemek isterlerse seylâb-ı eyyâma
Rücû' etsinler artık Müslümanlar Sadr-ı İslâm'a (s.293)

Aydınların fikirleri yukarıda anlattığımız yönde ilerlerken avamın, halkın düşüncesi bunun tam zıddı bir mahiyet kazanır. Aydın, hayattan "din kaydını" silmek istiyor, halk, bilgisi noksan olsa bile, hissen dine bağlı olduğundan dine uygun bir hayat yaşamak istiyor. Halk-aydın ayrılığı, zıtlığı milletimiz için çok büyük bir tehlike arz ediyor. Âkif, *"Süleymaniye Kürsüsü"* isimli şiirinde, kürsüdeki vaize, bu hususta şu tespitleri yaptırır:

Sizde erbâb-ı tefekkürle avamın arası
Pek açık. İşte budur bence vücûdun yarası.
Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı
Bilmemiz lâzım olur halkı da elbet cismi.
Bir cema'at ki dimağında dönen hissiyât
Cismin a'sâbına gelmez, durur âheng-i hayât;
    Felcin a'razını göstermeye başlar a'za
    Böyle bir bünye için vermeli her hükme rıza. (s.172)

Aydınlardaki taşkınlık, aydınla halk arasında "pis bir uçurum" açıyor. Halk, dine karşı aydınların tavrını "ilim okumaya" bağlar. Bu sefer, ilme düşman olur. İlmen geri kalışımızın asıl sebebi, **"efkâr-ı umûmîyenin"** ilme cephe alışıdır. Biliyoruz ki ilim gelişebilmek için hürmet ister, sükûn ister. Halk-aydın ayrılığı bu iki hususu da yok ediyor. Aydının taşkınlığı, haklı ve köke bağlı yeniliklere bile halkın düşman olmasına sebep olmuştur. Geriliğimizin vebâli ve sorumluluğu elbette aydınlarımızdadır. Bir ülkede ilerleme aydınların rehberliğinde olur. İlerlemenin bir sırrı var mıdır? Varsa,

nedir? Şimdi Âkif'in bu husustaki görüşlerini kaydedelim:

........................Sırr-ı terakkinizi siz,
Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;
Çünkü her noktada taklid ile sökmez hareket.
Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atını;
Veriniz hem de mesâinize son sür'atini;
Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok san'atın, ilmin; yalnız
İyi hâtırda tutun ettiğim ihtarı demin:
Bütün edvâr-ı terakkiyi yarıp geçmek için,
Kendi "mâhiyyet-i rûhiyye"niz olsun kılavuz
Çünkü beyhûdedir ümmid-i selâmet onsuz. (s.178-179)

Âkif, bir milletin, medenî alanda ilerlemesini görüş sahiplerinin, bir ağacın çiçeklenmesine benzettiklerini kaydettikten sonra bu ağacın "gövdesi, dalı, budağı ve kökleri"nin "milletin sîne-i mâzisine" bağlı olduğunu söyler.Bir kişi, ağacın durumunu beğenmeyip onu "sîne-i milletten urup hâke sererse" millet çöker, gelecekte bile milletin canlanması, gelişmesi mümkün olmaz. O hâliyle ağaç "yığınlarla odun" olur. Bunun için yapılacak iş Âkif'in tavsiyesine uymaktır. Yani:

Hastalanmışsa ağaç gösteriniz bir bilene;
Bir de en çok köke baksın o bakan kimse yine
Aşılarken de vurun kendine kendinde aşı.
Şâyed isterseniz ağacın donanıp üstü başı,
Benzesin taze çiçeklerle bezenmiş geline;
Geçmesin, dikkat edin, balta çocuklar eline!
İŞTE DERT, İŞTE DEVA, BENDE NE VAR? BİR TEBLİĞ...
SİZE ÂİD SİZİ TAHLİS EDECEK SA'Y-I BELİĞ. (s.179)

Âkif, kurtuluşun azim ve tevekkülle çalışmada olduğunu, ümitsizliği, tembelliği, gerçek düşman olan cehâleti yok etmek gerektiğini biliyor ve diyor ki:

Bekayı hak tanıyan sa'yı bir vazife bilir
Çalış çalış ki beka sa'y olursa hakkedilir. (s.227)

"Din-i beşer, din-i hayat" olan Müslümanlığın ilimle, irfanla, çalışmayla bizi saadete ulaştıracağına inanıyor.

İlmi milletin evlâdına aşılayacak, öğretecek insan **muallim,** ilmin öğrenileceği mekân **mektep**tir. Bu hususta Âkif diyor ki:

Demek ki atmalıyız ilme doğru ilk adımı.
Mahalle mektebidir işte en birinci adım;

Fakat bu hatveyi iyi tasarlamak lâzım.
Muallim ordusu derken, çekirge orduları
Çıkarsa ortaya, artık hesap edin zararı!
"Muallimim" diyen olmak gerektir ÎMANLI;
EDEPLİ, sonra LİYAKATLI, sonra VİCDANLI
Bu dördü olmadan olmaz: Vazife, çünkü büyük. (s.258)

Batı'nın bize bakışını tespit ve bizim için beslediği duyguları teşrih eden Âkif, **"asrın maskeli vicdanı"**nı bize apaçık gösteriyor. O, istibdadı telin, hürriyeti tebşir ediyor.Tefrikayı takbih, vahdeti takdis eden Âkif, elbirliği ile , ilim yoluna girip ahlâk meşalemizle yolumuzu aydınlatmamızı istiyor:

Evet, ulûmunu asrın şebâba öğretelim
Mukaddesata,fakat, çokça ihtiram edelim
....
Vatan muhabbeti, millet yolunda bezl-i hayat
Hülâsa, âile hissiyle cümle hissiyyât
Mukaddesatı için çırpınan yürekte olur. (s.259)

Tarihin akışı içinde tıkanan medeniyetimizin yolunu aydınlarımız fikir üreterek: İçtihatla" açmışlardır. Tanzimat'la başlayan devirde bu yol işletilememiş. Bir şeyin gerçeği kaybolunca sahtesi "arz-ı endâm" eder. Yol gösteren, yol açan "müçtehitler" yok olunca "düşünce yoksulu, zıpçıktı müçtehitler" (s.251) belirdi. Bunlar, kendilerine karşı gelene "mutaassıp" diyorlar. Âkif, bu temelsiz iddiaya şöyle cevap veriyor:

Hayır, taassup eden yok...Şu var ki: Îcâbı
Tahakkuk etmeli bir kerre, bir de erbâbı
Eliyle olmalı matlûb olan teceddütler (s.218)

"İçtihad"a kalkışanları da Âkif şöyle anlatıyor:
Bakın ne günlere kaldık: Ya beş ya altı kopuk
Yamaklarıyla beraber ki hepsi kılkuyruk,
Utanmadan çıkıyor, içtihada kalkışıyor!
Bu hâle karşı tahammül hakikaten zor. (s.253)

İrfandan nasipsiz şaklabanlar için içtihat kapısı kapalıdır. Tokatlıyan'da bir iki kadeh biradan sonra bu kapıyı omuzlayıp açmaya, kırmaya çalışmak fayda vermez. Âkif, içtihat kapısı için şöyle diyor:

Kilitlidir kapı "ümmî duhât" için amma
Kıyâm-ı haşre kadar içtihad eder "ulemâ"
Evet şerâiti mevcud olunca insanda
Ne kaldı men' edecek içtihadı meydanda?
İle'l-ebed yetişir müçtehid bu ümmetten
Şu var ki: Çıkmalı ferdâ-yı nûra zulmetten

....
Düşünmüyor bu kopuklar ki: Müçtehid geçinen
Zamanın olacak muktedası irfanen.
Kitab'ı, Sünnet'i, İcmâ'ı sağlam anlayacak
Hilâf'ı yoklayacak, ihtiyacı kollayacak (s.253)
Durum böyle iken, sormak gerekmez mi?
Ya içtihada nasıl kalkıyor bu sersemler ?
O içtihada ki: Dünya kadar ulûm ister! (s.254)
Ne yapmalı? Âkif, çağrıda bulunur:
İşin recülleri kimlerse çıksın orta yere;
Ne var, ne yok, bilelim, hiç değilse bir kerre (s.254)
Ortaya çıkanlar var. Bunlar işin recülleri mi?
İçtihad için gerekli ve yeterli donanıma sahipler mi? Bakalım:
Sabahleyin mütefelsif, ikindi üstü fakih;
Sular karardı mı pek yosma bir edib-i nezih;
Yarın müverrih, öbür gün siyasetin kurdu;
Bakarsın ertesi gün içtihada pey vurdu !...
Hülâsa, bukalemun fıtratinde züppelerin
Elinde maskara olduk...Deyin de hükmü verin! (s.254)
Bu züppelerin yegâne özelliği:
...........Mehâsin-i Garb'ın birinde yok hevesi
Rezâil oldu mu şıarıdır hepsi (s.266)

Bizim Batıcı aydınlar, Avrupa'nın bize yarar yönlerini değil, bizi bizden alacak taraflarını millete benimsetmek gayretine girdiler. Bunlara karşı olanlar da "yedi yüz yıllık eserlerle" ihtiyaçları tatmine çalışıyorlar. Bunun başarıya ulaşması mümkün değildir. Çünkü asrımız ilimler asrıdır. İlimsiz hiçbir şey olmaz. Medeniyetimizi taklitle geliştiremeyiz. Ülkemize taklitçilikle gerekli hizmeti yapamayız. Kafamız dolup gönlümüz aydınlanmadan mutlu olamayız. Kafayı müspete yönelten bilgi, gönlü kanatlandıran imandır, fazilettir. Bilgili bir iman, imanlı bir bilgiye ihtiyacımız vardır. Bu istikamette gayret göstermemiz bizi kurtuluşa götürür. Kısaca:

DOĞRUDAN DOĞRUYA KUR'AN'DAN ALIP İLHAMI
ASRIN İDRAKİNE SÖYLETMELİYİZ İSLÂM'I
Lâkin,
Kuru da'va ile olmaz bu, fakat ilim ister
İlim var mı? Ne gezer! Âkif diyor ki:
Ben o kudrette adam görmüyorum, sen göster
Koca ilmiyyeyi aktar da, bul üç tane fakih:
Zevk-i fıkhîsi bütün, fikri açık, rûhu nezih.
Sayısız hâdise var ortada tatbik edecek;
Hani bir tane "usul" âlimi, yahu, bir tek? (s.402)

Âkif, "Batı'dan yararlanmayalım" demiyor. Japonları örnek göstererek diyor ki:

Medeniyet girebilmiş yalınız fenniyle
O da sâhiplerinin lâhik olan izniyle.
......
Garb'ın eşyâsı eğer kıymeti hâizse yürür
Moda şeklinde gelen seyyie gümrükte çürür. (s.160)
Âkif, bu hususta Hindistan'ı da takdir ediyor:
Garb'ın almışsa herif, ilmini almış yalnız,
Bakıyorsun eli sanatlı fakat tırnaksız (s.161)

Halbuki:
Ne yapsa Avrupa, bizlerce asl olan hareket
"O halde biz dahi yaptık!" deyip hemen taklid
Bu türlü bir yenilikten ne hayr edersin ümid? (s.220)

Muhterem dinleyenlerim,

Buraya kadar anlattıklarımı örneklerle geliştirmem mümkündür. Âkif, eserlerinde bize bol malzeme vermiştir. O, taklitle değil, kendimize dönerek, mazimizin altın sayfalarından yararlanıp çıkış yolu bulmamızı istiyor. "Mahiyyet-i rûhiyye" dediği bizi biz yapan değerler toplamı olan kültürümüzü bozacak, bulandıracak uygulamaları benimsemiyor. Dilimiz, dinimiz, ahlâkımız, hayata bakışımız, insan sevgimiz, sonsuzluğa varış hedefimizde sapma istemiyor. O, medeniyetimizin insanını iyiye, doğruya, güzele yönlendiriyor. Fenaya, eğriye, yanlışa, çirkine kapılmamak için korunma yollarını gösteriyor.

Bütün bunlarla karşılaşabilmek için sizi SAFAHAT'ı okumaya davet ediyorum. Sözlerimi Âkif'in SAFAHAT'ının başına koyduğu, önsöz mahiyetindeki şiirinin son iki beytiyle bitiriyor, hepinize saygılarımı sunuyorum

Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyliyemem
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım !
OKU, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
OKU, zira onu yazdım, iki söz yazdımsa. (s.3)

Bir Sosyal Gözlemci / Sosyal Bilimci Olarak Mehmet Âkif

İ. Erol KOZAK
Prof. Dr., Çağ Üniversitesi

Şimdiye kadar hep bir şair olarak sunulan Âkif'in bir sosyal gözlemci/bilimci olarak takdim edilmesi belki şaşırtıcı gelebilir. Ama böyle bir başlığı bilinçli olarak seçtim. Ben bu konuşmamda, öncelikle bir şair ve edebiyatçı olan bir kişinin, toplumsal meselelere ilişkin görüşlerine de işaret etmek istemiyorum. Âkif'e böyle yaklaşırsak, kanaatimce ona haksızlık etmiş oluruz.

Âkif, öncelikle, bu ülkenin meseleleri üzerine kafa yormuş, halkının dertleri, meselelerini tesbit, teşhis etmeye ve çözüm önerileri sunmaya çalışmış sorumlu bir aydındır, düşünürdür. Ancak, sahip olduğu edebî yeteneklerini de kullanarak bu konulardaki fikirlerini çoğunlukla şiir şeklinde ifade yolunu seçmiştir. Esasen, kendisi de bu noktaya işaret eder ve kendisi için ifadelerinin san'atsal niteliğinden ziyade, dile getirdikleri anlamın ön planda olduğunu belirtir.

San'atın, edebiyatın, musikinin; estetiği ön plana çıkararak ve bizi onun içine hapsederek, dikkatlerimizi fikir ve düşünceden uzaklaştıran, hattâ bizi mânâya tamamen yabancılaştıran bir yönü vardır. Mükemmel bir bestedeki san'at, bizi güftedeki manâdan uzaklaştırabilir veya pek yanlış ve anlamsız bir güfteyi, -hiç değmediği ve gerekmediği halde,- bilinçsizce, yanlış çağrışımlara da yol açacak biçimde tekrar etmemize yol açabilir.

Edebiyatta da, güzel bir uslûp, kafiyelerdeki âhenk ve ritim benzer bir etki yapabilir; "söz sihirdir!" veya "kafiye aptallığı!" da diyebileceğimiz bu etki; bizi metni irdeleme ve tenkitten uzaklaştırarak, ifadelerdeki anlam üzerinde hiç kafa yormadan, doğru/yanlış körlemesine bir tekrara yöneltebilir.

Gerçi, Safahat'ın bir çok yerinde, Âkif'in duygusal yönü ile entellektüel (sosyal gözlemci/bilimci) yönü bir yarışma/çekişme içinde görülse; zaman zaman duygusallık ve romantizme kendini kaptırsa ve belki zaman zaman maksadını aşan pek hamasi ifadelere yer verse de; kendisinin kendisi hakkındaki değerlendirme ve tesbitleri de dikkate alındığında, fikir adamı yönünün ön planda olduğunu kabul etmek gerekir.

Âkif gündeme geldiğinde, vurgulanması gereken bir nokta da zannedersem şudur: O, kültürümüzün, tarihimizin belli bir döneminde iz bırakmış, katkılarda bulunmuş ve bugün için tarihî bir hâtıra olarak yâd edilecek birisi değildir. Aksine, bugün de içinde bulunduğumuz kültür/kimlik bunalımı konularına çözüm ararken hâlâ kendisinden

yararlanabileceğimiz, âdeta aktüel bir düşünürümüzdür. Bu bakımdan Âkif'i anma yıldönümleri onu yâd etmenin ötesinde, dile getirdiği konuların tekrar ele alınıp, tartışılmasına vesile olmalıdır.

İşaret etmeye çalıştığım bu husus, yâni tolumumuzun, insanımızın buhranları, bunalımlarına ilişkin olarak Âkif'in görüşlerinin bugün de aktüelliğini koruması, aslında hem bizim ve hem de onun için pek de övünülecek bir nokta değildir. Gerçekten, bir toplum geçmişte yaşayan düşünürlerinin görüşlerini tekrarlayarak, onlara öykünerek değil; onları iyi anlayıp değerlendirdikten sonra onları aşan bir fikrî düzeye yükselerek ilerler. Bu bakımdan, bugün hâlâ onun görüşlerinin öneminden ve yararından bahsediyorsak, bu durum onun büyüklüğünü göstermesi yanında, bizim ve bizden önceki nesillerin hata, ihmal ve beceriksizliklerinin de bir göstergesidir.

Âkif'in en bariz özelliği, tarihinin en karanlık ve çaresiz dönemlerinda yaşayan bir halkın çektiği toplumsal ve kişisel sıkıntı ve ızdırapları yüreğinin tâ derinliklerinde hissetmesi ve ömrünü bunları dile getirmeye ve çare aramaya adayan bir fikir ve gönül adamı olmasıdır. Belki başka hiç kimse insanının ve toplumunun meseleleri ile onun kadar hasbî bir biçimde hemhâl olmamıştır. Mevlâna'nın mistik boyutta kendisini kamışlıktan ayrılan ve ayrılık ateşini dile geriren ney'e benzetmesi gibi, Âkif de, onun mistik boyuttaki terennümlerinin benzerini sosyolojik boyutta hissetmiş ve fikrî düzeyde ifade etmiş; âdeta halkının ızdıraplarını terennüm eden ve onlara çare arayan bir saz olmuştur.

Belki de bu dürüstlük ve samimiyetinden kaynaklanması sebebiyle, onun sosyal olaylara ilişkin olarak dile getirdiği toplumsal ve ferdî plândaki gözlemleri o kadar güçlü ve gerçekçidir ki, rahmetli Nurettin Topçu hocamızın ifadesiyle, sanki bu gözlemlerde Âkif yok da Âkif'in objektifinden gözlediğimiz bizim toplumumuz ve bizim halkımızın hayatı, ruh dünyası vardır ve dile getirdiği olaylar ve şahıslar geşmişe ait değil de bugün ve önümüzde cereyan etmektedir.

Âkif, içinde yaşadığı toplumun genel mânadaki sosyal, kültürel, ekonomik problemlerini, bir sosyal bilimci gibi gözlemlemesi, tesbit ve teşhislerde bulunması, çareler önermesi yanında; âdeta bir sosyal psikolog gibi, toplumun çok çeşitli kesimlerindeki insanların kişisel ızdıraplarını da tek tek fark etmekte, onların ruh dünyalarına inmektedir. Şimdi, kişi ve gurup düzeyinden başlayarak genel toplumsal sorunlara kadar, onun bu gözlemleri ile ilgili bazı örnekler vermeye çalışayım:

Üç sınıf halka içim parçalanır, hem ne kadar!
İhtiyarlar, kadınlar, bir de küçükler; bunlar
Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan;
Yoksa insanlığı bilmem nasıl anlar insan?

İşte, küçük yaşta yetim kalan ve sırtında küfesiyle hamallık ederek hayatını sürdürmeye çalışan bir çocuğun çilesi:

Yanında koskocaman bir küfeyle bir çocuk,
Yavaş yavaş geliyorlar. Fakat tesadüfe bak:
Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetim...
Şu var ki, yavrucağın hâli eskisinden elîm:

Nefes değil o soluklar, kesik kesik feryâd;
Nazar değil o bakışlar, dumû-i istimdâd
Bu bir ayaklı sefalet ki yalınayak, baş açık;
On üç yaşında buruşmuş cebîn-i sâfı, yazık!

O, yük değil, kaderin bir cezası ma'suma...
Yazık, günahı nedir, bilmeyen şu mahkûma!"

Yetim kalan bir başka çocuğun dramı:

" – Babam ne oldu?
--Baban... öldü.
-- Etme Ayşe Hanım,
Bu söylenir mi ya? Hicran olur zavallı kıza...
Ayol, şu öksüzü bir parçacık avutsanıza...
Açın da cumbayı, etrafa baksın ağlamasın...
Göründü cumbada baktım ki tombalak, sarışın,
Sevimli bir küçücük kız... Beşinde ancak var
Donuk yanakları üstünde parlayan yaşlar,
Zavallının eriyen ruh-u bî-günahı idi
Benim o mersiye yâdımda ağlıyor ebedî

Cenaze indi omuzdan yavaş yavaş, sonra,
Sokuldu servilerin ortasında bir çukura

Sükûn içinde uyurken şu bir yığın toprak,
İlel'ebed o küçük rûh çırpınıp duracak!..

Sokaklarda yemiş satarak geçim kavgası veren zavallı bir ihtiyarın; ekmek parası kazanmak için kışın soğuğunda çalışmak zorunda kalıp hastalanan ihtiyar Seyfi Baba'nın; sokaklarda kaval çalıp dilenen Kör Neyzen'in, sokak köşelerinde ölen kimsesizlerin ızdıraplarıyla bu büyük adam öyle hemhâldir ki, sanki bu acılar şimdi ve uzanıp dokunabileceğimiz kadar yakınımızdadır. Bu mısraları bize Yunus'un o ünlü, "Bir garip ölmüş diyeler" diye başlayan dizelerindeki sadeliği ve duruluğu hatırlatır:

Geçende çarşı içinden çıkınca baktım ki:
Çamurlu taşlara yaslanmış inliyor sâil.
Hasırdı şiltesi, altında hem de pek eski,
Şadırvan olmasa üstünde yoktu bir hâil:
Duyulmuyordu uzaktan neyin de şimdi sesi,
Yakından ancak işittim o vâperîn nefesi!
O kendi kendine üfler mi yoksa inler mi?
Mezardan akseden âvâzı kimse dinler mi?

--Yok yok, beni tâ,
Götür İstanbul'a bir yerde bırak ki: Guraba
Kimsenin onlara aldırmadığı bir sırada
Uzanıp ölmeye bir şilte bulurlar orada!

Bu hâtırat ile kalbimde başlayan melâl,
Oturmak istemez oldum, kıyam edip derhal;
Yüzümde âleme nefrîn, içimde şevk-i memât;
Gözümde içyüzü dehrin: yığın yığın zulümât!
Hayat namına, Yârab, nedir bu devr-i azab?

Şimdi de Âkif'in, genel mânâda, sosyal hayatla ilgili olarak yaptığı gözlem ve tesbitlere yer verelim. Onun bu mısralarını okudukça, zaman zaman, gerek toplum olarak yaşadığımız sorunlar gerekse İslâm dünyasında, Irak'ta vs olup bitenler bugün acaba çok mu farklı diye sormadan edemiyoruz. Belki de en önemli fark, bu sorunları tüm benliğinde hissedip, o ateşli mısralarında dile getiren Âkif'lerimizin olmayışı...

Ona göre, bizim ve diğer Müslüman halkların başlarına gelen musibetlerin en önemli iki kaynağı vardır: Biri cehalet; diğeri de kör taassup ve gelenekçilik...

Eyvah! Bu zilletlere sensin yine illet...
Ey derd-i cehalet, sana düşmekle bu millet,
Bir hâle getirdin ki, ne din kaldı ne namus!.
Ey sîne-i İslâm'a çöken kapkara kâbus,
Ey hasm-ı hakiki, seni öldürmeli evvel:
Sensin bize düşmanları üstün çıkaran el!

Ne Kürd elifbayı sökmüş, ne Türk okur, ne Arab;
Ne Çerkez'in, ne Laz'ın var bakın, elinde kitab!

Altı yüz bin can gider; milyonla iman eksilir;
Kimseler görmez! Gören sersem de Allah'tan bilir!
'Böyle gördük dedemizden!' sesi milyonlarca
Kafadan aynı tehevvürle bakarsın, çıkıyor!
Arş-ı âmâli bu ses tâ temelinden yıkıyor.
Görenek hem yalnız Çin'de mi salgın? Nerde!
Hep mûsab âlem-i İslâm o devasız derde.

Görenek neyse, onun hükmüne münkad olarak,
Garbın efkârını, âsârını düşman tanımak
Yenilik namına vahy inse kabul eylememek
Şöyle dursun o teceddüd ki, dışardan gelecek.
Kendi milliyyetinin, kendi muhitinde doğan,
Yerli, hem haklı teceddüdlere hattâ udvân!

Koca İlmiyye'yi aktar da, bul üç tane fakih:
Zevk-i fıkhîsı bütün, fikri açık, rûhû nezih!..
Sayısız hâdise var ortada tatbik edecek;
Hani bir tane usûl âlimi, yâhu, bir tek?
En büyük fâzılınız: bunların âsârından,
Belki on şerhe bakıp, bir kuru mânâ çıkaran.
Böyle âvâre düşünceyle yaşanmaz, heyhât!
'Mültekâ' fıkhınızın nâmı, usûlün 'Mir'at'
Yedi yüz yıllık eserlerle bu dînin hâlâ

İhtiyâcâtını kâbil mi telâfi? Aslâ!...

İbn Sînâ'ları yüzlerce doğurmuş iklim,
Tek çocuk vermiyor âğuşuna ilmin, ne akîm!
O rasadhane-i dünya, o Semerkand bile;
Öyle dalmış ki hurâfâta o maziyle:
'Ay tutulmuş! Kovalım Şeytanı kalkın!' diyerek
Dümbelek çalmada binlerce kadın, kız, erkek.

İşaret ettiğimiz bu cehalet ve kör taklitçiliğe ilâveten, Âkif'in kuvvetle vurguladığı bir nokta da yanlış anlaşılan ve uygulanan din'in toplum ve insanımız üzerindeki olumsuz etkileridir. Nedense, onun bu konudaki son derece radikal tesbit ve teklifleri hem Âkif karşıtlarınca ve daha da garibi, hem de Âkif'i bayraklaştırmak isteyen kesimlerce görmezden gelinir. İslâm'ın yeni bir bakışla anlaşılması ve yorumlanılmasına ilişkin Muhammed Abduh-Cemaleddin Afgânî çizgisinde/paralelinde değerlendirilebilecek bu düşünceleri, - ki, o bu görüşlerini: "Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı!..." diye özetler,- göreneğe ve tarihe karşı yönelttiği eleştirilerle birlikte değerlendirildiğinde, zaman zaman reform çizgisini bile aşan, devrimci noktalara varabilmekte; Nurettin Topçu'nun ifadesiyle, "sanki bir anarşistin damarlarından kopmaktadır." O kadar ki, onun bu eleştirel bakışı bin yıllık bir döneme uzanabilmektedir:

Bu nasıl dar, ne kadar basmakalıp bir görenek?
Müslümanlık mı dedin?... Tevbeler olsun, ne demek!
Hani Kur'andaki rûhun şu heyûlâda izi?
Nasıl İslâm ile te'lif ederiz kendimizi?
Dikkat et: Bin seneden beri, a'sabı harab,
Yatıyor koskoca bir âlem-i îman, bîtâb.

Tevekkülün, hele, mânası hiç de öyle değil,
Yazık ki: beyni örümcekli bir yığın cahil,
Tevekkül inmek için tâ bu şekl-i mübtezele,
Nasıl uyuttunuz efkârı, bilsem, ey hazele?
Yazık ki: rûhuna zerk ettiler de meskeneti;
Cüzzama döndü, harab etti gitti memleketi!

Nihayet oynayarak dine en rezil oyunu,
Getirdiler, ne yapıp yaptılar, bu hâle onu!
Yazık ki: çehre-i memsuha döndü çehre-i dîn;
Bugün kuşatmada İslâmı bir nazar: nefrîn.

'Müslümanlık' denilen rûh-i İlâhî, arasak,
'Müslümanız' diyen insan yığınından ne uzak!
Müslümanlık bu değil, biz yolumuzdan saptık,
Tapacak bir putumuz yoktu, özendik, yaptık!
Biz neyiz? Seyreyle artık, bir de fikret, neymişiz?
Din de kürkün aynı olmuş: ters çevirmiş giymişiz!

Onun, geçmişe dönük eleştirilerini, dinle iç-içe geçmiş bulunan edebiyata ve tasavvuf anlayışına yöneltmekten de kaçınmadığını görmekteyiz:

Üdeba doğrusu pek çok, kimi görsen: şair
Yalınız, şi'rine mevzu iki şeyden biridir:
Koca millet! Edebiyatı ya oğlan, ya karı...
Nefs-i emmâre hizasında henüz duyguları.
Eski divanlarımız dopdolu oğlanla şarâb;
Biradan, fahişeden başka nedir şi'ri şebâb?
Şarap kokar eslâfın en temiz gazeli...
Beş altı yüz sene 'sâkî' havây-i mübtezeli.
Sinir bırakmadı Osmanlılarda gevşemedik!
Muhitin üstüne meyhaneler kusan bu gedik.

Sonra tenkîde giriş: hepsi tasavvufla dolu:
Var mı Sofiyye'de bilmem ki İbahiyye kolu
İçilir, türlü şenâatler olur, bî-pervâ;
Hâfız'ın ortada dîvânı Kitâb-ül-Fetvâ.
'Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer!
Urefa mesleği; âlâ, hem ucuz, hem de şeker!'
Sürdüler Türkçe 'tasavvuf' diye, olgun şırayı;
Muttasıl şimdi 'hakikat!' kusuyor Sıdkı dayı!

Gözlemlediği ve tasvir ettiği, geçmişten devralınan bu olumsuz zihniyet ve koşullar; Batı kültürüne yüzeysel bir hayranlık içinde, onun kalkınma ile, bilim ve üretimle hiç alâkası olmayan, daha çok tüketime dönük yönlerine taassupla kendisini kaptıran, bu yolla kalkınılacağını zanneden zihniyetle bir araya gelince, toplumda birbirine yabancılaşmış zümreler oluşmuş, bu da Âkif'e göre yoplumun iç dengesini alt-üst etmiştir:

Sizde erbâb-ı tefekkürle avâmın arası,
Pek açık. İşte budur bence vücûdun yarası.
Ne oldu? Sor bakalım, milletin öz evlâdı
Yabancıdan daha düşman kesildi birbirine!
Öyle müthiş ki husûmet; mütefekkir tabaka,
Her ne söylerse fena gelmede artık halka.

O, bu zümrelere ilişkin sosyal ve psikolojik gözlemlerini şöyle bir sınıflandırma içinde ortaya kor:

Birinci zümreyi teşkil eden zavallı avâm,
Bıraksalar edecek tatlı uykusunda devam.
Bugün nasibini yerleştirince kursağına;
'Yarın' nedir? Onu bilmez, yatar dönüp sağına.
Yıkılsa arş-ı hükümet, tıkılsa kabre vatan,
Vazifesinde değil; çünkü, 'hepsi Allah'tan!..'
Ne hükmü var ki, esasen, 'yalancı dünyanın!..'
Ölürse, yan gelecek Cennetinde Mevlânın

İkinci zümreyi teşkil eden cemaat ise,
Hayata küskün olandır ki: saplanıp ye'se,
'Selâmet yolu yoktur... Ne yapsalar boşuna!..'

Üçüncü zümreyi kimlerdir eyleyen teşkil?
Evet şebâb-ı münevver denen şu nesl-i sefih.
Fakat nezihini borcumdur eylemek tenzih
Mukaddesat ile eğlenmek en birinci işi.
Nedir alâkası yirminci asr-ı irfanla
Bu şaklaban herifin? Anlamadım ayıp değil a!
Hayır! Mehasin-i Garb'ın birinde yok hevesi,
Rezâil oldu mu lâkin, şiarıdır hepsi!

Ne kaldı arkaya? Dördüncü kısmın efradı
Bu zümrenin de sefahet hayat-ı mutadı.
Hem itiyadını hiç bir zaman değiştiremez;
O nazlı sîneye, zira, acıklı şey giremez!

Mehmet Âkif, geri kalmışlığa yolaçan, bunun hem sebebi hem de sonucu olarak karşımıza çıkan ve bundan kurtulmada belki en büyük engeli oluşturan "psikolojik unsur"a da dikkatleri çekmektedir. Bir çok kalkınma iktisatçısının bile ihmâl ettiği bu noktaya, yâni "çalışma ve başarma güdüsü" eksikliğine onun, takdir edilecek bir vukufla işaret ettiği ve pek veciz bir şekilde dile getirdiği görülmektedir:

Hülâsa, hepsi çalışmak, yorulmak isteyecek;
Fakat çalışmak için, önce şart olan: İSTEK!...
O yoksa, hangi vesileyle biz ilerleyelim?
Sıkıntısız mütefennin, üzüntüsüz âlim...

Peki, yaptığı bu gözlem, tesbit ve teşhislerden sonra acaba Âkif, ne gibi çözümler önermektedir; kısaca ona da işaret etmeye çalışayım. Problemlerin kaynağına cehaleti koyduğu için, onun ilk ve en önemli mesele olarak eğitim-öğretim konusu üzerinde duracağını tahmin etmek zor olmasa gerek. Bir cümle belirtilmek istenirse, Âkif'in ifadeleriyle: Mahalle kahvelerini kapatmak; mahalle mekteplerine yönelmek!...

Bu cehâlet yürümez; asra bakın: asr-ı ulûm!
Başlasın terbiyeniz, ailelerden, oğlum.

İnkılâbın yolu mâdem ki bu yoldur yalınız,
"Nerdesin hey gidi Berlin!" diyerek yollanınız.
Hani, bir ömre bedeldir şu geçen her gününüz;
Bir gün evvel gidiniz, bir saat evvel dönünüz.
O çocuklarla beraber, gece gündüz didinin;
Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.

O'na göre, bir toplumun dininin düzeyini belirleyen de eğitim ve kültür düzeyidir: "Nasılsa mektebiniz, tıpkı öyle mâbediniz..." Ayrıca, bu okullarda öğretilecek şeylerin de üretime, halkın yaşam düzeyini yükseltmeye dönük olması gerekir:

Ulûm-i hâzıradan beklenen menâfidir,
Demek, birincisi ilmin: hayata nâfidir.
Nazariyyâta boğulmakla geçen ömre yazık;
Amelî kıymetidir kıymeti ilmin artık.

Âkif'e göre, eğitim-öğretim politikasında gözönünde tutulması gereken bir başka çok önemli husus da, muhafazakârlıkla modernlik arasında tutturulacak dengedir. O, geçmişten intikal eden her şeye, tarihe, geleneğe âdeta tapmaktan kaynaklanan bir tutuculukla, eskinin öylece sürdürülmesini isteyen zihniyetle; geçmişi tahrip ve inkâra yönelen köksüz ve taklitçi zihniyete de aynı ölçüde karşıdır:

İnkılâp ümmetinin şânı yakıp yıkmaktır,
Size çılgın demiyen varsa, kuzum, ahmaktır.
Yıkmak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir?
Onu en çulpa herifler de, emin ol, becerir.
Sâde sen gösteriver "işte budur kubbe!" diye,
İki ırgatla iner şimdi Süleymaniye.
Ama gel kaldıralım dendi mi, heyhât, o zaman,
Bir Süleyman daha lâzım yeniden, bir de Sinan.

Sâde hürriyeti i'lân ile bir şey çıkmaz;
Fikr-i hürriyeti hazmettiriniz halka biraz.
Ağlasın milletin evlâdı da bangır bangır,
Durma " hürriyyeti aldık!" diye sen türkü çağır!
"Hürriyyeti aldık!" dediler, gaybe inandık;
Eyvâh, bu bâçîzede bizler yine yandık!
Cem'iyyete bir fırka dedik, tefrika çıktı:
Sapsağlam milletin erkânını yıktı.
"Turan ili" namile bir efsane edindik;
"Efsane, fakat gaye!" deyip az mı didindik!
Kaç yurda vedâ' etmedik artık bu uğurda!
Elverdi gidenler, acıyın eldeki yurda!

Âkif'in önerdiği yol, aklın, bilimin, sağ duyunun da emrettiği dengeli bir çizgidir. Geçmişi eleştirmenin yeni bir sentez arayışı şeklinde olmayıp, bir tarih düşmanlığı ve kültür düşmanlığı hâlini alması karşısında büyük bir endişe ve infial duyduğu görülmektedir. Ona göre geçmişin küllerini bugüne taşımak ne kadar yanlış ise, mazinin ateşini muhafaza ederek geleceğe taşımak da o kadar önemli ve gereklidir:

Müstakbeli bul, sen de koşanlarla bir ol da;
Mâziyi, fakat yıkmaya kalkışma bu yolda.
Ahlâfa döner, korkarım, eslâfa hücûmu:
Mâzisi yıkık milletin âtîsi olur mu?

O kanaat de şudur: Sırr-ı terakkinizi siz,
Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek millet;
Çünkü her noktada taklîd ile sökmez hareket.
Alınız ilmini Garbın, alınız san'atini,
Veriniz hem de mesainize son sür'atini.
Çünkü kaabil değil artık yaşamak bunlarsız
Çünkü milliyyeti yok san'atın, ilmin; yalnız;
İyi hâtırda tutun ettiğim ihtârı demin:
Bütün edvâr-ı terakkiyi yarıp geçmek için,

"Kendi mâhiyyet-i rûhiyyeniz" olsun kılavuz,
Çünkü beyhûdedir ümmîd-i selâmet onsuz.

Konuşmamın sonunda genel bir değerlendirmede bulunmam gerekirse: Verdiğim örneklerden de anlaşılacağı gibi, o çoğu sosyal bilimciyi de aşan bir yetkinlik, bilgi birikimi ve özellikle içten gelen bir heyecanla sosyal meseleler üzerine eğilmiş, gözlem ve tesbitlerde bulunmuş, çözümler önermiştir.

Sözlerimi, Âkif'le ilgili bir başka hususa işaret etmeden bitirmek istemiyorum: Bildiğiniz gibi, kendisi şahsı ile ilgili olarak şöyle bir ifadede bulunur: "Sessiz yaşadım, kim beni nerden bilecek?" Görünüşte ve isim olarak, Mehmet Âkif biliniyor olsa da, gerçek Âkif'in bilindiğini söylemenin pek mümkün olmadığını düşünüyorum. Bu tesbitimin, Âkif karşıtlarınca böyle olduğu gibi; ama, özellikle Âkif'i bayraklaştıran kesimler için de doğru olduğu kanaatindeyim.

O, kendisini "mürteci"; "molla Sırat" diye eleştirenlerin veya ona heyecanla sahiplenen kesimlerin zannettikleri anlamda tutucu, "dinci" bir fikrî şahsiyet değildir. Âkif'i yakından tanıyabilselerdi, her iki kesim de, ama belki ikinci kesim daha çok şaşırırdı. Nitekim, yaşadığı dönemde her iki kesimden de olumsuz eleştirilere muhatap olduğu; Ankara'daki devrimci, pozitivist kesimlerce "Arap Âkif" diye aşağılanmak istenirken; gittiği Mısır'daki tutucu dinî çevrelerce ise, bu sefer, giydiği kıyafetleri vs. sebebiyle "Hıristiyan Âkif," "gâvur Âkif" gibi kötülemelere maruz bırakılmıştır. Şurası üzücüdür ki, bugün ona sahiplenen çoğu İslâmî kesimin fikir ve idrak düzeyi, Âkif'ten ve kendisinin de çıkarılmasına katkılarda bulunduğu, bizzat yazdığı Sebilürreşât, Sırât-ı Müstakîm gibi mecmualardaki fikrî düzeyden çok daha geridir ve onun şiddetle eleştirdiği tutucu/gelenekçi zihniyeti temsil etmektedir. Garip ama, rahmetli Nurettin Topçu'nun Âkif'le ilgili bir çalışmasında dile getirdiği gibi, "hırka ve sakal öptüren nakilci ve nascı hoca ile, pozitivist zihniyet, Âkif'i anlamamada israr etme gafletinde birleşmektedirler." Nitekim, yine Nurettin Topçu, ikiyüzkırk mebusu olan Millet Meclisinin içinde din adamı geçinen sarıklı hocaların sayısı sekseni buluyorken, onlardan ancak üçünün Âkif'in yanında yer aldığına işaret eder ve geri kalanı hakkında hükmün Âsım'da verilmiş olduğunu belirtir.

Gerçekten, Âkif'in, önce belirtmeye çalıştığım eleştirilerine ek olarak şimdi nakledeceğim beyitlerinde de şiddetle eleştirdiği kesimlerin, durumlarına ilişkin olarak Âkif'ten hiç bir ders çıkarma yoluna gitmeksizin, onu sanki kendilerinin bir sözcüsü ve temsilcisi gibi sunmaya çalışmaları ve onu bayraklaştırmak istemeleri, onun da ruhunu sızlatan bir ironi oluşturmaktadır. En iyisi, lâfı daha uzatmadan Âkif'e dönelim, o söyleneceği en güzel şekliyle söylemiş:

Ya taassupları? Hiç sorma, nasıl maskaraca?
O, uzun hırkasının yenleri yerlerde, hoca,
Hem bakarsın eşi yok dîne taaddisinde,
Hem ne söylersen olur dîni hemen rencîde!
Milletin hayrı için her ne düşünsen: bid'at;
Şer'i tağyir ile terzîl ise: - hâşâ - sünnet!
Ne Hudâ'dan sıkılır, ne de Peygamberden
Bu ilimsiz hocalardan, bu beyinsizlerden
Çekecek memleketin hali ne olmaz? Düşünün!
Sayısız medrese var gerçi Buhârâ'da bugün...

Okunandan ne haber? On para etmez fenler,
Ne bu dünyada soran var, ne de ukbâda geçer!

Sofusun farzedelim, şimdi de boy boy tesbih...
Dalkavuklar bütün insan kesilir, -lâ-teşbih!
Fes, külâh, kalpak, sarık vermiş bakarsın el ele;
Mi'delerden fışkırır tâ Arş'a, aç bir velvele!"

Taylasan, cübbe, kavuk, hırka, hep erbâb-ı riyâ,
Dış yüzünden Ömer'in devri muhitin güya.
Kimi sâim, kimi kâim, o tavanlar, yerler,
"Kulhüvallahü ahad" zemzemesinden inler.
Sen bu coşkunluğa istersen inan, hepsi yalan,
"Hüve"nin mercii artık ne "ahad"dır ne filân.
Herifin ağzı "samed," midesi yüzlerce "sanem!"

--- Pek şifalı şey şu hıyar:
--- Günaha girme. Tefâsirde öyle yazmışlar...
Dayım demişti ki: "Gördüm, hıyar Hadîs'te de var!"

Onun, Osmanlının son dönemine ve yöneticilerine ilişkin tesbit ve değerlendirmeleri de bizdeki tutucu kesimlerin yaklaşımınadan çok farklıdır. Hattâ, Âkif'in eleştirel tavrı bir sınır tanımaz, tâ ilk devirlere kadar bile uzanır:

Nerde meyhaneci, aç gözlü, dokuz yüzlü, şerir
Varsa, Mabeyn-i Hümâyûn'da ya bâlâ, ya vezîr.
Sığmıyor en büyük endazeye işler artık;
Saltanat namına, din namına bin maskaralık!..
Gölgesinden bile korkup bağıran bir ödlek,
Otuz üç yıl bizi korkuttu "şeriat" diyerek.

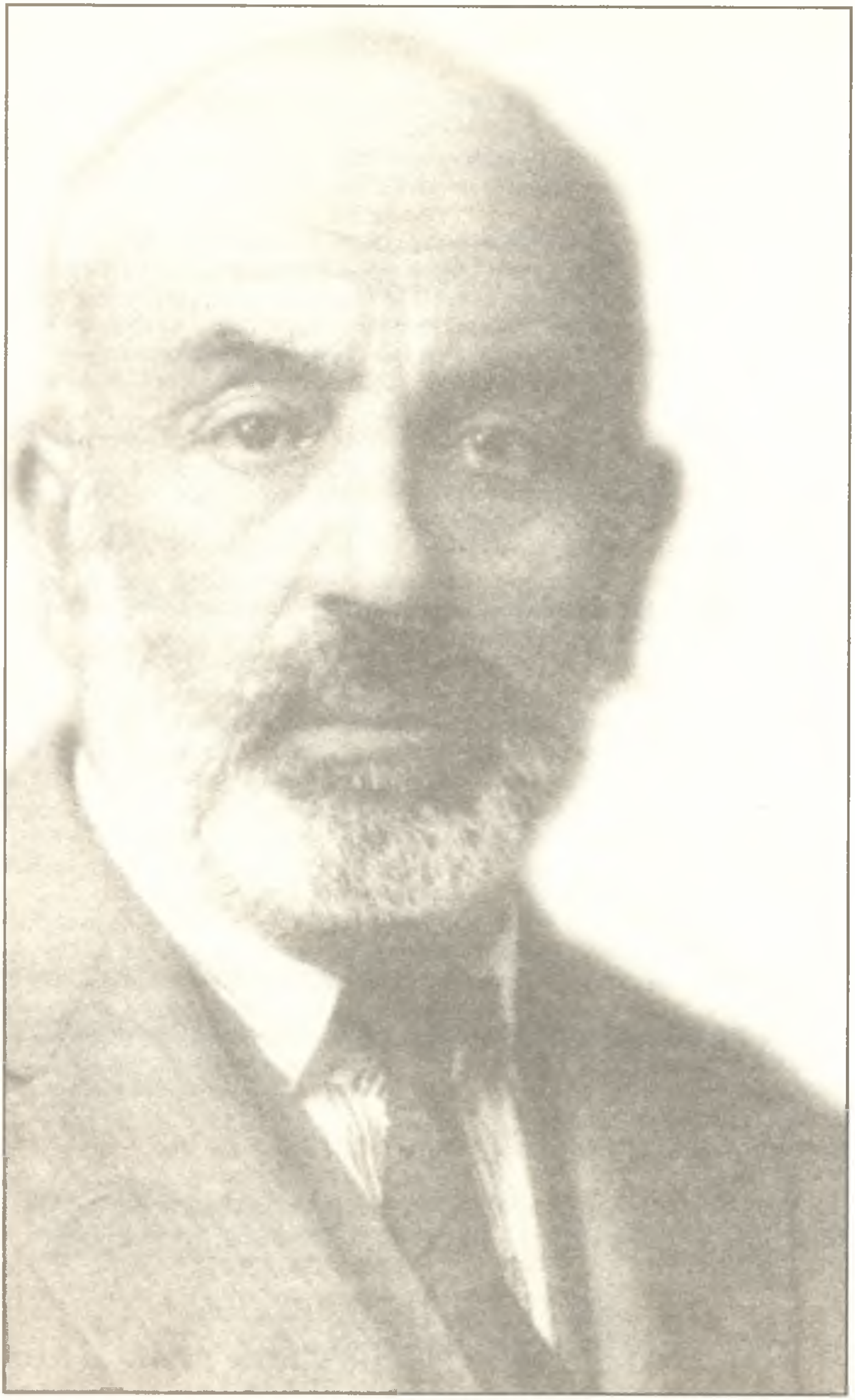
Yıkıldın, gittin amma ey mülevves devr-i istibdad...

Medine halkını uryan bırak Mısır'da dolaş!..
"Gazâ! gazâ!" diye git soy cihanı, gel paylaş!..

Sözlerimi, Âkif'le ilgili şöyle bir tesbitle bitirmek istiyorum. Onun, yaşadığı cemiyetle, kültürümüzle, insanımızla ilgili olarak yaptığı gözlemler, teşhis ve öneriler şüphesiz tartışılabilir. Ama bir nokta var ki, sanırım o hususta hepimiz müştereğiz: Ülkesinin, insanın ve insanımızın çileleriyle bütünleşen duyarlılıkları, heyecanları ile o yüce ruh karşısında duyduğumuz hûşû...

"Söz Âkif'le bitsin" diyor, onun toplumunun dertleriyle cebelleşip çırpınırken yorulan gönlünün, dış dünyadan ancak kendi iç dünyasına kaçarak huzur bulmaya çalışmasını ifade eden şu veciz kıt'asıyla konuşmama son veriyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Mülhid de Senin, kalb-i muvahhid de Senindir;
İlhad ile tevhid nedir? Menşei hep bir!
Öyleyse nedir bu tefâvüt ara yerde?
Esbâb-ı tehâlüf nedir efkâr-ı beşerde?..

İkinci Oturum Hakkın Sesleri

Oturum Başkanı Prof. Dr. Necat BİRİCİ

1 **S. Hayri BOLAY,**
Prof. Dr. (Gazi Üniversitesi) **"Mehmed Âkif'in Gençliğe Bakışı ve Âsım'ın Nesli"**

2 **Adnan KARAİSMAİLOĞLU,**
Prof. Dr. (Kırıkkale Üniversitesi) **"Gelenek ve Gelecek Kavşağında Mehmet Âkif"**

3 **Nazım ELMAS,**
Dr. (Giresun Üniversitesi) **"Nasıl Bir Gençlik? Hangi Âsım?"**

4 **Âlim KAHRAMAN,**
(Yazar) **"Bir Okuyucu Olarak Mehmet Âkif"**

5 **Necmeddin TURİNAY,**
Dr. (Yazar) **"İki İktidar Değişimi Döneminde Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı Tartışmaları (1937 - 1938)"**

Mehmed Âkif'in Gençliğe Bakışı ve Âsım'ın Nesli

Süleyman Hayri BOLAY
Prof. Dr., Emekli öğretim üyesi

Her dönemin bir gençlik anlayışı olduğu gibi şairlerin ve fikir adamlarının da farklı gençlik anlayışları vardır. Neden? Çünkü herkes kendine göre bir gençlik gurubu yetiştirmek ve memleketin istikbalini onlara emanet etmek, onlar kanalıyla iktidara hakim olmak ister. Necip Fazıl merhum bundan dolayı "Bir gençlik arıyorum, gençlikte köşebaşı" diyor. Atatürk de memleketi ve cumhuriyeti aynı düşüncelerle gençlere emanet etmiştir.

Mehmed Âkif'in gençlik anlayışını ve Âsım'a bakışını iyi anlamanın yolu, aynı dönemin şairi ve Batıcı ideologu Tevfik Fikret'in ideal genç modeli Halûk'a bakmak ve onunla kısa bir mukayesede bulunmak icab eder

T. Fikret, oğlu için yazdığı "Halûk'un Amentüsü" adlı şiirinde İslâmî amentü insanın kudreti, terakki, akıl, hak, hürriyet fen, dünya birliği ve irfanla yer değiştiriyor. Âkif'in örnek genci de terakkiye, akıla, bilime, tekniğe, irfana hatta atoma, atom enejisinin yeryüzünün çehresini değiştireceğine, fazilete, yeni metodlara, vatana, millete inanıyor;ama bunlardan önce İslâmî iman esaslarına inanıyor ve bunların yerine ötekilerini ikame etmiyor. Halûk ise âhirete mukabil "dünya cenneti"ne inanıyor. T. Fikret'in ideal genç ve insan tipi ölü doğmuş bir çocuk gibidir. Çünkü Fikret oğlunu İskoçya'ya tahsile gönderirken;

"Bize ışık getir, nur getir
Düşmek etrafı görmemektendir"

diyordu.

Fakat Halûk bize ne nur getirdi, ne de kendini. Orada din değiştirdi ve baş piskoposluğa kadar yükseldi ve orada öldü.

Âkif Bey'in Âsım'ı, hayalî değil, gerçektir. Âsım ve arkadaşlarının niteliklerine geçmeden önce Mehmed Âkif'in *menfi gençlik tipinden* kısaca bahsetmek yerinde olur.

Sene 1925, aylardan mart. Eminönü'nde tıklım tıklım bir salon. Çanakkale'yi anma günü. Kürsüye çıkan adam "Çanakkale muharebelerini en iyi anlatan, maalesef bizden olmayan birisi" deyip Mehmed Âkif Bey'in "Çanakkale Şehitlerine" yazdığı destanı okuyor . Bunun ardından öğretilmiş bir takım gençler, M. Âkif Bey aleyhine tempo tutuyorlar: "Kör, beyinsiz, sağır. " diye. Ertesi gün meşhur bir başmuharrir, Mehmet Âkif'e "Git artık kumda oyna!" diye bir baş makale yazıyor.

Haber Üstâd'a ulaşıyor, tabiî çok üzülüyor ve menfi gençlere neden kör, beyinsiz ve sağır olduğunu anlatan bir şiir yazıyor. Bu şiirde "yatmış inleyen halkı" kurtarmak için çalıştığını söyledikten sonra o gençlere şunları hatırlatıyor: Halkı kurtarmak endişesi taşımadıklarını, etraftaki feryatları duymadıklarını, milletin sesine kulak vermediklerini, millet için ağlamadıklarını ifade ediyor. Çünkü keskin bir idrakten, sıkılmak ve utanma duygusundan mahrumdurlar dolayısıyla onlara haya, ilim, marifet, fazilet ve ahlâk sahibi olmalarını tavsiye ediyor. İşte o menfi tipli gençlerde olmayıp da olmasını istediği hasletler Âsım'da ve arkadaşlarında vardır.

♦♦♦

M. Âkif Bey, İslâmı bir varlık meselesi olarak görüyor. "Leylâ" şiirinde o, "İslâm'ın âtisini/ geleceğini" Şark'ın "bütün dünyadaki Leylâsı" olarak belirtiyor. Onun yücelerden inmesiyle "Şu yanmış Yurda Mevlâ'dan müebbed bir bahar" ineceğine inanıyor. İslâm'ın gönüllere yerleşmesi için o şumüllü bir ıslahat proğramı yapıyor. Bunun birinci basamağında kaza, kader, tevekkül gibi günlük amelî hayatla ilgili kavramları yeniden tarif ederek bulanıklığı gidermeyi hedefliyor İkinci basamağında ise, ileriye dönük faaliyet sahasında canlı ve dinamik bir ulûhiyet, bir insan ve bir cemiyet anlayışı ortaya koyuyor. İşte "Âsım'ın nesli" ideali böyle bir ıslahatın vasıtasıdır. Bu sebeple o,

Âsım'ın nesli diyordum ya nesilmiş gerçek
İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmeyecek

dedikten sonra istikbalimizi de "Âsım'ın nesli" ile garanti altına alıyor. *"Âsım'ın nesline münkâd olacak istikbal"* diyor. Yani istikbalimiz Âsım'ın nesline inkıyad edecek demek, ona boyun eğecek ve onun emrine girecek demektir.

Şimdi, Âsım, nerden nereye geldi? Ona bir göz atalım.

Âsım, daha önceleri, havaî bir hayat yaşıyordu, hiç bir şey umurunda değildi. Fakat ne zaman ki arkadaşlarıyla birlikte Çanakkale muharebelerine iştirak ettiler, orada kanlarını akıttılar ve büyük kahramanlıklar gösterdiler. Zaten Almanya'daki tahsillerini yarıda bırakarak harbe iştirak etmişlerdi. İşte kanları pahasına yaşadıkları bu acı ve bir o kadar da tehlikeli, heyecanlı, manevî haz dolu bu tecrübeden sonra Âsım ve arkadaşları çok büyük bir dönüşüm ve değişim geçirdiler. Aslında bu dönüşüm, aynı zamanda M. Âkif Bey'in dünyadaki ve Osmanlıdaki hızlı değişim karşısında geçirdiği değişimin bir ifadesidir.

Yukarıda şairimize karşı saygısız ve terbiyesiz davranan *menfî genç tipinden* ve bunlara

şairimizin verdiği cevaptan bahsettim. Esasında M. Âkif Bey'in tenkit ettiği bir başka menfi gençlik tipi de var ki kendisi de bu tipe dahildir:

Bu başka menfi gençlik tipi, 300 senedir yanlış yetiştirilen, kendilerine hiç bir ümit, hiç bir ideal, hiç bir âtî hissi verilmeyen, hissi olmayan, fikri bozuk olan, haksızlığa karşı azmi mefluç yani felce uğramış bir gençler grubu. M. Âkif Bey de bu şartlarda yetişti, fakat o Baytar mektebinde anatomi, fizyoloji gibi tecrübeye dayanan müsbet ilimleri gördükçe ve babasından aldığı esaslarla dünyanın hızlı değişimi karşısında aklını iyi kullanarak o çenberi kırabilmiştir. Şairimiz bu menfi tipi şöyle tasvir ediyor:

....

-Neye?
-Zerketmediler kalbime bir damla ümid
Hoca dünyada yaşanmaz, yaşamaktan nevmîd/ümitsiz.
Daha mektebte çocuktuk, bizi yıldırdı hayat;
Oysa hiç korku nedir, bilmeyecektik, heyhât!.
Neslim ürkekmiş, evet, yoktu ki ürkütmeyeni;
"Yürü oğlum!" diye teşci' edecek yerde beni,
Diktiler karşıma bir kapkara müstakbel ki,
Öyle korkunç olamaz hortlasa devlet belki!
Bana dünyaya çıkarken "batacaksın" dediler…
Çıkmadan batmayı öğren ne kadar saçma hüner!

Böylesine ümitsizlik, karamsarlık ve aşağılık duygusu aşılanarak yetiştirilen gençlik gelişebilir mi? Dolayısıyla üç asırdır gençlik serpilemiyor. Şaire kulak verelim:

Bir ışık gösteren olsaydı, tek bir ışık
Biz o zulmetleri/karanlıkları bin parça edip çıkmıştık. .
İki üçyüz senedir serpemiyor, bizde şebap/gençlik;
Çünkü bîçârenin âtisine imanı harâb
Hissi yok, fikri bozuk, azmini dersen: Meflûç…
Hani ruhunda o haksızlığa isyan, o hurûç?/karşı çıkış
Karşıdan zinde görürsün, sokulursun ki: yarım…
Yandık ecdâdımızın hâline, hâlâ yanarım!
(6. Safahât, Âsım, İstanbul, 1950, İnkılâp kitabevi, s. 408)

Sonra şairimiz bize ümit telkin etselerdi neler olacağını şöyle ifade ediyor. :

Bize telkîn-i ümit etmediler, yoksa bu din,
Yine dünyalara yaymıştı yeşil gölgesini;
Yine hakkın sesi boğmuştu dalâlın sesini (s. 409)

Âsım'ın vasıfları ve kişisel nitelikleri nelerdir?

Şairimiz, ülkemizi gelecekte de kurtaracak olan ideal genci temsil eden Âsım'ın ve neslinin meziyetlerini saya saya bitiremez:

Hele hayran kalır insan, yetişen gençlere de:
Bunların bir çoğu tahsil eder İngiltere'de;
Sonra dindaşlarının ruhu olur, kalbi olur;
Çünkü azminden ölüm çıksa da dönmez, sokulur. *(s. 171)*

Demek ki Batı'da müsbet bilim tahsil ettiği halde bu gençler, halktan kopmuyorlar, onu hor görmüyor, dindaşlarının ruhu, kalbi oluyorlar, milliyet hisleri sağlam, taklid özenmeyip yaratıcı faaliyetlere yöneliyorlar, fuhşu yok, içkisi yok, gözü tok, himmeti yüksek, dine olan hürmeti M. Âkif'ten daha çok, cepheden cepheye arslanlar gibi korkmadan koşmuşlar, yalınayak Kafkasları, başı açık Sina çölünü tutmuşlar.

M. Âkif Bey'e göre Âsım, "hamaset şiiri", kalbi derin bir "iman denizi", hisleri inci gibi temiz, "ifrat ile rikkatli/incelik, hassas", "öğrendiği her şey sağlam", irfanı/manevî kültürü yüksek, "boynu dehşetli, evet, beyni de lâkin zinde", sohbetinden zevk alınır ve fayda sağlanır, güreşir, koşar ve her haliyle o "insan"dır. *(s. 430)*

Âsım ve arkadaşları dinî hassasiyetlerinden dolayı ramazanda meyhane basıyor, içki içtikleri ve nârâ attıkları için bir takım kişileri kovalayıp döğüyorlar. Büyük düşünen M. Âkif Bey, ferdî ve fevrî hareketlerin evvela dine zarar vereceği ve sonra toplum nizamın bozacağı için karşı çıkıyor. Onlara bu yolun kafalarını çarpacakları bir çıkmaz sokak duvarından sakınmalarını ve kanuna bağlı olmalarını tavsiye ediyor. Çünkü işini yumrukla gören bir cemaatın kafası bitmiş demektir, ve söyleyecek hiç bir sözü yoktur. . M. Âkif Bey soruyor, Âsım'a "Kuvvetin hakkı mıdır, enselemek bulduğunu?" diye. Sonra da millet olmanın, sürülükten kurtularak vahdeti temin etmenin yolu olara Kanunun pençesini gösteriyor. :

Bize, Âsım ne şunun yumruğu lâzım, ne bunun;
Birinin pençesi ister, yalnız: Kanun'un
Ver bütün kudreti kanuna ki vahdet yürüsün...
Yoksa millet değil, ancak dağınık bir sürüsün!*(s. 436)*

Şu halde M. Âkif Bey'in ideal genci yani Âsım ve nesli şu özelliklerle bezenmiş gençlerdir: Bilgili, imanlı, kültürlü,, bilgisi sağlam, milliyet hissi kuvvetli, dine milletin değerlerine karşı hassas, cesur, vatansever, vatanı için kanını akıtmaktan çekinmemiş, dinç, genç, enerji dolu, ahlaklı, millete önder, taklitten uzak, yaratıcı, terkibçi, terakki peşinde koşan, kanuna bağlı, birliği koruyan, fitne fesat çıkarmayan, iyimser, ümitli, istikbali ve sanatı olan, ye'si yani ümitsizliği yenmiş, teknolojiyi takibeden onu iyi kullanan, yenilikçi ve atom enerjisinin büyüklüğüne, önemine inanmış dört başı mamur "insan"dırlar. Âsım ve nesli, dinamizmini, enerjisini nerden alıyorlar? İmanından, milletinden, halkından ve yaşanan tarih ile yaşadığı tarihten alıyorlar. Demek ki kaynakları çok sağlam ve kurumayacak kaynaklar. Mühim olan bu kaynakları iyi tanıyıp onları, milletin ve insanlığın hayrına kullanabilmektir. Âsım ve arkadaşları bu evsafa haizdirler. Bunu yapabilecek güce ve birikime sahitirler Böyle bir nesle bugün daha çok muhtaç değil miyiz? Âsım'ın nesli geliyor, dersek yanılmış olmayız, her halde. Allah M. Âkif Bey'e râhmet eylesin ve makamı cennet olsun.

Gelenek ve Gelecek Kavşağında Mehmet Âkif

Adnan KARAİSMAİLOĞLU
Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi

Gelenek ve gelecek kavramları, gerek içerikleri ve gerekse karşılıkları açısından farklı değerlendirilebilir. Buradaki beraberlikleri ise kimilerince yanlı görülebilecek bir bakışın sonucudur. Bizim zihnimizde gelenek, anlam ve birikim yüklüdür. Tarihte takılıp kalması gereken düşünce ve tavırların unutulduğu, dirlik ve yenilenme sağlayan düşünce ve tavırların yeni özellikler de kazanarak devam ettiği bir dünyadır, gelenek. Geleneğin modernlikle/çağdaşlıkla, geleceğin geçmişle muhalefetine kadar uyum ve uyumsuzluk üzerine oluşan farklı görüşlerin uzun yılları doldurmuş olması, konunun ciddiyetini hâla sürdürdüğünü göstermektedir. Bundan yaklaşık bir asır önce ülkesinde bu tartışmalara en yüksek düzeyde katılan merhum Mehmet Âkif, geleneği gelecekle buluşturacak bir kavşakta durarak bir değerler manzumesi ilân etmiştir.

Ancak geleneğe bağlı yönünden söz edeceğimiz Âkif'in, bunun aksine kimi geleneksel düşünce ve tavırlara karşı çıktığı için bazı dindarlarca tenkit edildiği, "dinde reformcu", "yenilikçi" diye, zannımca, gereksizce suçlandığı bilinmektedir. O, bugüne alışkanlık olarak taşınmaması gerektiğini düşündüğü geçmişe ait bazı olumsuz alışkanlıkları "görenek" adı altında toplamakta ve reddetmekteydi. Onun zihnindeki görenek, "akaidi bâtıla hulasası"dır. Şu serzeniş ifadeleri ona aittir: "Din işini taklit ile kaim bilmenin günahıdır ki, nesilden nesile birer ikişer bid'at, üçer beşer hurafe miras ola ola bugün akaidimiz, tâatımız, muamelatımız adeta hurafat mecmuası, bid'at yığını hâline gelmiş! Dinin aslını kolay kolay tahattur bile edemiyoruz!"[1]

1 Mehmet Âkif Ersoy, **Kur'ân-ı Kerîm'den Âyetler**, Derleyen Ö. R. Doğrul, İstanbul, 1976, s. 78.

Mütefekkir olması gerektiğini belirttiği aydın tabakasının ise atalarından gördüğü iyi şeyleri de atmayı düşündüğünü belirtmeyi de ihmal etmeden ikazını sürdürmektedir: "Dini taklit, dünyası taklit, âdatı taklit, kıyafeti taklit, selamı taklit, kelâmı taklit, hülasa her şeyi taklit olan bir milletin efradı da insan taklidi demektir ki, kabil değil, hakikî bir hey'et-i ictimaiye vücuda getiremez, binaenaleyh yaşayamaz. Onun için önce mukallitlikten ve göreneklere tapmaktan kurtulmak lâzımdır."[2] Safahat'ta da bu düşüncelerine aynı sitemle yer vermektedir.[3]

Şu mısraları ise zaman zaman geçmişe dönük bazı olumsuz iddialara kaynaklık etmiştir:[4]

"Şu'arâ" dendi mi, birdenbire oynar sinirim.
İyi gün dostu herifler, o ne yardakçı gürûh,
O ne müstekreh adamlar! Hani bakmak mekrûh.
Dalkavukluktaki idmanları sermâyeleri...
Onlar azdırdı, evet, başlıca pespayeleri.
Bu sıkılmazlara "medh et" diye, mangır sunarak,
Ne erâzil adam olmuş, oku tarihi de bak!
Edebiyyâta edebsizliği onlar soktu,
Yoksa, din perdesi altında bu isyan yoktu:
Sürdüler Türk'e "tasavvuf" diye olgun şırayı;
Muttasıl şimdi "hakikat" kusuyor Sıdkı Dayı!

Bu beyitlerin akabinde işaret edilen örnekler ise zaten herkesçe dışlanması gereken tavırlardır.[5]

Âkif belirli bir şair tipini ve çeşitli yerlerde değindiği özel bir tasavvufî anlayışı reddetmiştir. Reddettiği kişiler veya kişilik, şiirini ve dinini maddî değerlerin hizmetine sunanlardır. Onun bu reddettiği şair ve sûfî tipini, hayranlıkla adlarını andığı Mevlânâ[6] ve Sa'dî[7] de sekiz asır önce yermiştir. Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled bu konularda daha ağır ifadeler kullanmıştır.[8] Dolayısıyla sınırlı olan bu reddedişin, onun en azından bazı şiirlerine, belki de bütününe kaynaklık eden edebî zevk ve tasavvufî neşeyle ilgisi yoktur. O şiirlerinde bu alana ait nice manaya ve mazmuna yer vermiştir. "Dîdâr", "tecellî", "fütûh", "cemâlullâh", "âlem-i kesret" ve benzerleri bu türdendir. Özellikle iç dünyasına çekilerek ve Yaratıcıya yönelerek dile getirdiği duyuşları, gelenekteki benzerlerinden farksızdır. Bu dizelerindeki şairane ve âşıkâne vakar, sosyal içerikli manzumelerinden çok farklıdır.

2 A.g.e. s.79.
3 Mehmet Âkif Ersoy, **Safahat**, Hzr. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, 1987 (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 728), s. 154-155.
4 A.g.e., 327.
5 A.g.e., s. 154, msl. 169.
6 Örnek olarak Mehmet Âkif bir yazısında şöyle der: Ben Hazret-i Mevlânâ'nın en gamiz, en mücerred mesaili mahsusat dairesine indirmekteki kudretine hayran olduğumu; o kitab-ı muazzamın mutlaka baştan başa okunması lazım geleceğini ileri sürünce... (**Kur'ân-ı Kerîm'den Âyetler**, s. 261). Safahat'ta Attâr'ı (ölm. 1221?) okuduğunu ve sevdiğini söyler (s. 327); Senâî (ölm. 1131), onun ifadesiyle ilâhî bir şairdir (**Kur'ân-i Kerîm'den Âyetler**, s. 216, 224).
7 Bkz. Tunca Kortantamer, "Mehmet Âkif ile Sadi Arasında Muhteva ve Anlatım Tekniği Açısından Bir Karşılaştırma Denemesi", **Eski Türk Edebiyatı- Makaleler**, Ankara, 1993, s. 193- 243; Adnan Karaismailoğlu, "Âkif ve Sa'dî: Hikmette Birlik", **Yedi İklim**, Sayı: 117-118, s. 75-77.
8 Bkz. Sultan Veled, **İbtidâ-nâme**, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, Ankara, 1976, s. 65-67.

Gençlik yıllarında kaleme aldığı ve Safahat'ında yer vermediği sâkînâme özellikli tamamlanmamış terkibi, geleneksel bir duruşu ve seslenişi barındıran,

Sâkî! Getir ol bâdeyi kim rûh-i revândır
Peygûle-nişînân-ı gama neş'e resândır

beytiyle başlamaktadır.[9] Bu eksik manzumenin eldeki son beyti ise, günlük hayatla ilgilidir:

Âlemde ne ekdinse biçersin anı mutlak
Öyleyse nedir şer yaparak fâ'ide ummak?!

Safahat'ındaki "Gece" adlı, 5 Ocak 1925 tarihli manzumedeki şu beyitler, yine aynı zevkin ürünüdür.[10]

Senin mecnûnunum, bir sensin ancak taptığım Leylâ;
Ezelden sunduğun şehlâ-nigâhın mestiyim hâla!
Gel ey sâkî-i bâkî, gel, Elest'in yâdı şâd olsun:
Yarım peymâne sun, bir cur'a sun, tek aynı meyden sun!
O lahûtî şarâbın vahyi her zerremden inlerken,
Bütün âheng-i hilkat bir zaman dinsin enînimden.
Gel ey dünyâların Mevlâ'sı ey Leylâ-yı vicdânım,
Senin yâd olduğum sînende olsun varsa pâyânım.

Âkif'in gönül dünyasına işaret eden bu mısralar, ruhunda bütün zerreleriyle hissettiği manevî ve tasavvufî alanın izlerini taşımaktadır. Onun toplumcu ve ahlakçı kişiliğinin egemen olduğu şiirlerin hemen yanı başında yer edinen bu türden dizeleri, onun güçlü kişiliğinin kaynağına işaret etmektedir. Mehmet Âkif'in farklı yönleri bir arada tutabilmesi, kendine ait derûnî hissiyatı toplumun yararına gölgede bırakması her hâlde göz ardı edilmemelidir.

Mehmet Âkif'in, geleneği gelecekle buluşturacak bir kavşakta durarak ilan ettiği değerler manzumesi sadece geleceğin değil, tüm şarkın ve bütün insanlığın özünde yer alması gereken değerlerdir. Onun tefsir etmek için seçtiği Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin özellikleri ve yorumlarında vurguladığı hususlar, bugün ve gelecek için hâla önemlidir. Aynı özellikteki bazı ayet-i kerimeler kimi şiirlerinin başlığı gibidir zaten. Aşağıdaki birkaç örnek, gerçekte gerek bireylere, gerekse topluma güç ve yenilik kazandırıcı özellikte olup geleneksel terbiyenin ve duyuşun, hatta dinî ve tasavvufî öğretinin temel konularındandır.

9 Kaya Bilgegil, "Mehmed Âkif'e Dâir", **Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II**, Erzurum, 1980, s. 403-433; **Mehmed Âkif Külliyatı**, İsmail Hakkı Şengüler, İstanbul, 1992, IV, 240-261.
10 Mehmet Âkif Ersoy, **Safahat**, s. 450.

Ümitsizlik

Mehmet Âkif bir ayetin tefsirinde ümitsizliğe reddiye yazmıştır: "Bilakis yapılacak iş Müslümanlara gayret, şehamet, emel, azim, faaliyet, ruhu aşılamaktır.

Yeis, imandaki zaafı, daha doğrusu hiçliği gösterir."[11]

"Yeis yok" başlıklı şiiri de, "Dalâle düşmüşlerden başka kim Tanrı'sının rahmetinden ümidini keser?" ayetinin tefsiri mahiyetindedir.[12] "Oğullarım! Gidiniz de Yûsuf'la kardeşini araştırınız, hem sakın Allah'ın inayetinden ümidinizi kesmeyiniz. Zira kâfirlerden başkası Allah'ın inayetinden ümidini kesmez" mealindeki ayet de başka bir şiirinin başlık yerindedir.[13]

Ümitsizliğin bir yansıması olan başkalarını suçlama tavrını şöyle eleştirmektedir: "Sözlerini dinletebilip de efkârı arkalarından getiremeyenler cemaati kabili hitap olmamakla töhmetliyerek işin içinden sıyrılıveriyorlar; asıl kabiliyetsizlik ile, aczin kendilerinde olduğunu hiç hatırlarına getirmiyorlar.[14]

Sabır

Âkif'in sabır konulu bir ayet-i kerimeyi tefsirdeki izahı dikkat çekicidir: "İşte sabır demek ulumu nafıayı tahsil için her türlü sıkıntıya tahammül etmek demektir."[15] Aynı yorumu başka yerlerde de ısrarla tekrar eder: "Halbuki sabır, katlanmak değil, hayatın güçlüklerine göğüs görmektir"[16], "Azim ve tevekkül... işte Müslümanlığın iki büyük rüknü."[17]

Birlik

Birlik ve beraberlik çağrısı, Âkif'in şiirine ve sözüne hâkimdir. Birliğe ve sabra işaret eden ayet-i kerimelerin tefsirlerinde şöyle demektedir: "Efradı birbiriyle boğuşan millet harice karşı mevcudiyetini muhafaza edebilecek maddî kuvvetler tedarikine ne vakit, ne imkân bulamayacağı gibi âlemde hiçbir şeyle telâfisi kabil olamayan kuvve-i manevîyeden mahrum olur ki; bu en müthiş bir hüsrandır."[18]

"Bu nimet, bu birlik nimeti, dünyada en büyük nimettir. Çünkü, ayrılık bir cehennem uçurumudur ve bu cehennem uçurumundan kurtulmak sayesinde yaşamak mümkündür."[19]

11 Mehmet Âkif Ersoy, **Kur'ân-ı Kerîm'den Âyetler**, s. 138 vd., benzeri, s. 58, 198.
12 Mehmet Âkif Ersoy, **Safahat**, s. 427-428.
13 A.g.e., s. 189-190.
14 Mehmet Âkif Ersoy, **Kur'ân-ı Kerîm'den Âyetler**, s. 72.
15 A.g.e., s. 93.
16 A.g.e., s. 118
17 A.g.e., s. 122; benzerleri s. 147-148, 199-200.
18 A.g.e., s. 56.
19 A.g.e., s. 85.

Hâlâ mı Boğuşmak? Başlıklı şiiri de "Birbirinize de girmeyin ki, maneviyâtınız sarsılmasın, devletiniz gitmesin." ayetini tefsir mahiyetindedir.[20]

İyilik, güzel muamele

İyilik yapmak ve affedici olmak, geleneğin ve Âkif'in tercihidir: "Bütün bunlardan kurtulmanın bir tek çaresi vardır. O da durmadan çalışmak, daima iyilik için çalışmaktır. Çünkü ancak bu sayede yaşamak ve gayeye ermek mümkündür."[21]

"İyilikle kötülük bir olamaz, kötülüğü en büyük iyilik hangisi ise onunla karşılayarak defet; böyle yaparsan aranızda düşmanlık bulunan adam âdeta sadık dost olur" mealindeki ayetini tefsir eder.[22] Bir başka yerde ahlâk'ın gerekliliğinden bahsederken şu hadis-i şerifi aktarır: "Sana darılan, seninle rabıtayı kesen adamla barışmandır; seni mahrum bırakana bilmukabele vermendir; sana zulüm edeni hoş görüp affetmendir..."[23] Onun düşüncesinde, "Söğüşler, döğüşler ancak sefil maksat takip eden rezillere yakışır"[24]

Şu iki mısra, şiirlerinde pek çok örneği bulunan bu bakışın bir örneğidir:[25]

Mü'minlere imdâda yetiş merhametinle,
Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle.

Zamanı değerlendirmek

Mehmet Âkif'in üzerinde önemle durduğu zamanı değerlendirmek, diğer bir ifadeyle bulunulan anda gereğince çaba göstermek düşüncesi, maziye dayalıdır. "Hasbihâl" başlıklı bir şiirinde Arapça bir beytin çevirisine de yer vererek der ki:

"Geçen geçmiştir artık; ân-ı müstakbelse mübhemdir;
Hayatından nasîbin: Bir şu geçmek isteyen demdir."
Evet, mâziye ric'at eylemek bir kerre imkânsız;
Ümîdin sonra istikbâl için sağlam mı? Pek cansız!
Bugünlük iş bugün lâzım yapılmak, yoksa ferdâya
Bırakmışsan... O ferdâlar olur peyveste ukbâya!

20 Mehmet Âkif Ersoy, **Safahat**, s. 423-425.
21 Mehmet Âkif Ersoy, **Kur'ân-ı Kerim'den Âyetler**, s. 50.
22 A.g.e, s. 74.
23 A.g.e, s. 103.
24 A.g.e, s. 48.
25 Mehmet Âkif Ersoy, **Safahat**, s. 19.

Bu şiirinde, "Bugünün işini yarına bırakanlar helâk olur" anlamındaki hadîs-i şerîfe de işaret ederek, gelenekte Hz. Ali'ye kadar uzanan "Kişi vaktin oğludur" vecizesinin bir anlamda izahını yapmaktadır.[26]

Mehmet Âkif'in geleneksel bilgi ve irfanımızdan aktardığı bu hayata bakış tarzının kaynaklarını ve onun şiirlerindeki izdüşümlerini belirleyip bir arada sunmak hiç de zor değildir. Bu şüphe götürmez bir durumdur. İnsanlığın her zaman ihtiyaç duyduğu yukarıdaki ve benzeri değerler, günümüz ve gelecek için aynı derecede geçerlidir. Âkif'i merkez edinerek sadece gelenek veya sadece yenilik taraftarlığı yapmak yanlış bir tercihtir. Onun gelenek ve gelecek kavşağındaki duruşu, bugün de herkesi duyarlı ve fedakâr olmaya davet etmektedir.

26 A.g.e., s.130-132.

Nasıl Bir Gençlik?
Hangi Âsım?

Nazım ELMAS
Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Giriş

Sanatçı bir gaye için vardır. Çoğu sanatçının toplumun hislerine tercüman olduğunu sanat eserlerine ilham kaynağı olarak yakın çevresini ve içinde yaşadığı toplumu aldığını görürüz. Kendini ifade ederken içinde bulunduğu toplumu gözardı etmez. Bu düşünceleri tüm sanatçılar için söylemek elbette mümkün değil.

Çoğu sanatçı değişen şartlara göre sanatına yön vermektedir. Bu sanatçıların eserlerinde tematik inceleme yapıldığında, dönem dönem tematik ağırlık farklılığı görülür. Toplumsal olaylara duyarlı sanatçıların böylesi bir etkilenme ve tercih içinde bulunması gayet tabiidir. Sanatçıya saygınlık kazandıran ve milletin hafızasında yer almasını sağlayan sebeplerden biri de toplumun hislerine tercüman olma özelliğidir.

Mehmet Âkif, ülkemizin en zor dönemlerinde bir sanatçı olarak üzerine düşen görevi yerine getirme gayreti içinde olmuştur. Gerçekten onun deyimiyle "gül devri" geride kalmış "bülbül" olma zamanı geçmiştir. Âkif'e düşen, zor zamanda kalemiyle ve diliyle millî mücadeleye katılmaktır.

Âkif ısrarla bazı kavramların üstünde durmuş, milletin hafızasına onları yerleştirmeye çalışmış, sanatını da bu kavramlarla oluşturmuştur. İman, hak, adalet, ümitli oluş, sağlam bir karakter yapısı, çalışkanlık, cehaletten kurtuluş, birlik beraberlik, vatan

sevgisi, taklitçilikten uzak durma, ahlakın önemi ve gereği, geleceğe ve genç nesle güvenle bakış gibi kavramlar ve kıymet hükümleri bir sanatçı olarak Âkif'i ilgilendirmiş ve şiirlerine ilham kaynağı olmuştur.

Son olarak saydığımız geleceğe ve genç nelse güvenle bakış, Âkif'in bir sembol isimle somutlaştırdığı ve Safahat'ta sık sık değindiği önemli bir alandır.

Edebiyat tarihimizde şair Nabi'nin Hayriye, Sümbülzade Vehbi'nin Lütfiye, Tevfik Fikret'in Haluk, Ziya Gökalp'in Seniha ile nesillere söylemek istediklerini Mehmet Âkif, Âsım adı üzerinden söylemiştir. Beklenen nesil Âsım'ın Neslidir. İdeal genç Âsım'dır.

Sanatıyla şahsiyetini bütünleştirmek çoğu sanatçıya nasip olmamıştır. Âkif sanatıyla şahsiyetini bütünleştiren bir kimlikle karşımıza çıkar.

Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim
İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim,

derken ne kadar gerçekçiyse ve samimi ise, gençlikle ilgili düşüncelerinde o derece tutarlıdır. Gençler için tavsiyelerini ruhunda yaşamış, hayatında yapmaya çalışmış, gençlere hedef gösterdiği ilkeleri hayatının gayesi olarak benimsemiştir.

Bana sor sevgili karii sana ben söyleyeyim
Ne hüviyette su karşında duran eş'arım
Bir yığın söz ki samimiyeti ancak hüneri
Ne tasannu bilirim çünkü ne san'atkârım
...
Oku, şayet sana bir hisli yürek lâzımsa
Oku, zira onu yazdım, iki söz yazdımsa.

mısralarıyla sanat felsefesine değinen Âkif, gençlikle ilgili sözlerinde ve bu kavram etrafında sembolleştirdiği Âsım'la alâkalı düşüncelerinde de samimidir. Onun bu samimiyeti, özü ile sözünün bir bütün oluşu tesirini de artırmaktadır. Nasıl bir gençlik? Hangi Âsım? sorularına bu açıdan bakmakta fayda var.Bu çalışma, sembol isme ad olan Safahat'ın altıncı bölümüyle sınırlı tutulmuştur. Çoğu bu bölümde olan, Âkif'in gençlikle ilgili fikirleri, diğer bölümlerdekilerin de özü mahiyetindedir.

Nasıl Bir Gençlik ? Hangi Âsım?

Mehmet Âkif fikri yapısını oluşturan kaynaklar dikkate alındığında mensubu olduğu milletin değerlerini çok iyi tahlil ettiği ve bildiği görülür. Ders aldığı hocalar, doğu ve batı dünyasından okuduğu eserler ve geniş bir coğrafyada yaşayan insanımızın sosyal hayatına görevi gereği vukufiyeti, gelecek günlerin nasıl olması gerektiğine dair isabetli tespit ve tavsiyelerde bulunmasını sağlamıştır. Aynı şekilde bu milletin gelecek nesillerinin nasıl olması gerektiğini de, zikredilen bilgi birikimiyle ortaya koymuştur. Âsım bu derin bilginin ve birikimin sembol gencidir. Bir millet onunla geleceğini inşa edecek emanet ehil ellere teslim edilecektir.

Âkif Safahat'taki şiirlerinde gazete yazılarında, hitabe ve konuşmalarında gençlikle ilgili tavsiyelerini dile getirmiş, Safahat'ın altıncı kitabını da Âsım adıyla yayınlayarak bir kitap çerçevesinde fikirlerini yoğunlaştırmıştır.

Mehmet Âkif Safahat'ta sembol gençten söz ederken, bazen ismiyle hitap ederek Âsım demekte, kimi zaman muhavere gereği oğlum, oğul, oğlan, deden(torun) ifadelerini kullanmaktadır. Bir şiirinde de Âsım'a yaptığı telkinleri Nevruz'a yapmıştır. [1]"Mehmet Âkif, bir kısmı fahri olmak üzere uzun yıllar her kademedeki okullarda hocalık yapmıştır. Çocukları ve gençleri bu beraberlik sebebiyle de yakından tanımaktadır. Onların davranışlarında geleceğin Türkiye'sini görmüş şiirleriyle genelleştirerek ülke gençlerine hitap etmiştir.

Âsım'ın Fizikî Durumu

İnsan ruh ve bedenden ibarettir. Her iki alanın ihtiyaçları değişiktir. Bu alanlardan hiç birini ihmal etmeden hayatı sürdürmek ideal olanıdır. Birinin ihmali insanî yapıyı zedelemekte fizikî ve ruhî problemler ortaya çıkmaktadır. Gençlik söz konusu olduğunda bedenen ve ruhen desteklenmiş her iki sahada ihtiyaçları karşılanmış bir kesim düşünülmektedir. Âkif'in gençlik tanımında fizikî ve ruhî durum yer almış her ikisinin ideal vasıfları dile getirilmiştir.

Beden sağlığı önemlidir. Sağlıklı bir bünyenin daha verimli olacağı tabiidir. Genç insandan beklenenler, ancak onun sağlıklı bir bünye sahibi olmasıyla gerçekleşebilecektir. Bu bakımdan Âkif'in düşündüğü genç gayet sağlıklı ve beklenen görevleri ifa edebilecek bir durumdadır. Safahat'ta yer alan gencin fizikî durumu hayranlık vericidir. İki üç katlı büyük bir çınar gibi olan bu genç, yüksek göğüslü, yalçın kaya gövdeli, her uzvu mükemmel ve güçlü, kemikleri sağlam, etleri sert, uzun boylu, geniş omuzlu, vücuduna uygun bir kafa, kapı gibi sırtlı, kalın adaleli, demir bilekli ve ellidir. Bu fizikî özelliği Safahat'ta şu mısralarla anlatılmıştır.

Galiba oğlanı yanlış görüyorsun yanlış
Yalnız göğsünün eb'adı mı sandın yüksek?
İn de a'makına bak ne derinmiş o yürek!
Gövde yalçın kayadan abide, lâkayd-ı ecel
Boynu dehşetli, evet beyni de lâkin zinde;
...
Neydi oğlandaki endamın o ahengi fakat
Belli her uzvu için ayrı çalışmış hilkat.
Ya kemikler ne selabetli, ya etler ne katı
Tepeden tırnağa güya dolamışlar halatı,
İki üç katlı büyük bir çınarın gövdesine,
Çok geniş desen omuzlar, boy, o nisbette uzun
O ne mevzun kafadır, sonra ne sağlam o boyun?
Ufarak bir kapı sırtın kabaran eb'adı ..
...
Adalî baldırının kutru hemen boynu kadar

1 "Safahat'ın yedinci kitabı ,Gölgeler'de, ***İhtiyar amcanı dinler misin oğlum, Nevruz*** mısraıyla başlayan dörtlük

İki çam bölmesi kol, kim tutacak kim bükecek
O bileklerle o ellerse demirden daha pek.[2]

Âkif'in sanatında mübalağanın önemli bir yeri vardır. Ustaca yapılan mübalağa sanata güzellik ve kalıcılık vermektedir. Okuyucu açısından daha bir dikkat temin edilmekte sanatçının vermek istedikleri mübalağanın desteğiyle uyarılan okuyucuda beklenen tesiri yapmaktadır. Sanatçının Âsım tasvirinde kullandığı metot budur. Satırlarda anlatılan Âsım gibi sağlıklı ve güçlü olmak özendirilmektedir. Gençliğin bu derece sağlıklı olmasının yolu bellidir. Kötü alışkanlıklardan uzak, hayatı düzenli, beslenmesi ölçülü, kabiliyetli olduğu, spor dallarının en az birinde uğraş veren, sağlıksız ortamlarda hiç bulunmayan bir genç fizikî olarak Âsım'dır.

Âsım'ın Ruhî Durumu

Mehmet Âkif'in sağlam vücuda uygun gördüğü ruhî değerler de vardır. Böylesi bir vücudu yönetecek, yönlendirecek, yaşama gayesine uygun davranışlarla süsleyecek bir unsura ihtiyaç vardır. " Dörtbaşı mamur" bir gence bu özelliği ruhî değerleri vermektedir.

Âkif'e göre mükemmel bir genç, şu ruhî özellikleri taşımalıdır: İmanlı, zinde beyinli, sağlam bilgili, irfan sahibi, derin yürekli, ölümden korkmayan, çok hünerli, inci hisli, merhametli, ince ruhlu. Safahat'taki ifadesiyle şöyledir:

Görmedim ben bu kadar dörtbaşı mamur insan
Ne büyük hilkat o Âsım, ne muazzam heykel!
Onu bir şi'r-i hamaset gibi, ilham-ı ezel
Sana sunduysa, açıp ruhunu teşrihe çalış....
Dalgalandıkça içinden taşan iman denizi
Dökülen hisleri gör; incilerin en temizi,
O ne ifrad ile rikkat! Hani etsen ta'mîk
Bir kadın ruhu değildir o kadar belki rakîk
Sonra irfanı için söyleyecek söz bulamam.
Bi-tenâhî safâhatiyle herif ayrı cihan;
Bi-tenâhî safâhatında da lâkin insan. [3]

Mehmet Âkif fizikî ve ruhî özellikleriyle somutlaştırdığı gence bazı sorumluluklar yüklemiştir. Genç görevini ifa ettiği kadar değer kazanmaktadır. O, topluma verdikleri kadar ağırlık taşır, fedakârlıkları nispetinde söz sahibidir. Kendisinden bekleneni yerine getirince vefa borcunu ödeyecektir.

İmanlı Âsım

Âsım'ın işi zordur. Ancak Âkif'in tavsiyelerine uyması hâlinde kademe kademe yol

2 Safahat :Hazırlayanlar,Orhan Okay-Mustafa Isen, D.İ.B. yay. Ank.1992 II.Baskı, s.363,364
3 A.g. e. s.363,364

alacak karşısında hiçbir engel olmayacaktır. Âkif, Âsım'ı önce göreve hazırlar, sonra sorumluluğu ona bırakır. Hazırlık aşamasında Âsım'ın ruhu, değerlerle donatılır, bilinçle süslenir. Mücadele öncesi gerekli olan her şey ona kazandırılır. Bunlar nelerdir? Hazırlık aşamasında neler temin edilmelidir? Gerekli olanların başında iman gelmektedir. İnancı olmayanın, başarması mümkün değildir. Âkif söyle diyor:

Hani ashab-ı Kiram ayrılalım derken
Mutlaka "Sûre-i ve'l-Asr" okurmuş bu neden?
Çünkü meknun o büyük surede esrar-ı felah;
Başta iman-ı hakiki geliyor;sonra salâh
Sonra hak, sonra sebat. işte kuzum
Dördü birleşti mi, yoktur sana hüsran artık.[4]

Genci ayakta tutan imanıdır. Zorlukları onunla yener, sıkıntılara katlanmada imanın gücünden yararlanır. Genç bu imanla Mehmet'cik olur, cephede en önemli göreve katılır. İmanı yine onu ayakta tutar:

Top tüfekten daha sık, gülle, yağan mermiler....
Kahraman orduyu seyret ki bu tehdide güler!
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat iman?
Hangi kuvvet onu -hâşâ- edecek kahrına ram?
Çünkü tesisi ilahi o metin istihkam [5]

Marifetli ve Faziletli Âsım

İman, insana ahlâk güzelliği verir. Elinden ve dilinden emin olunan insan özelliği kazandırır. Bu haslet kimlik ve kişiliğinin mayası olur. Onun ışığında insan, hayatına yön verir.

İmandır o cevher ki ilâhi, ne büyüktür
İmansız olan paslı yürek sinede yoktur.[6]

Bu kanaatte olan Âkif, gencin marifet ve fazilet sahibi olmasını tavsiye eder. Milletlerin kurtuluşu ve güzel günleri için gençliğin marifet ve fazilet sahibi olması gerekmektedir. Âkif bu konuda acelecidir; şöyle der Âsım'a:

Hadi tahsilini ikmale tez elden, hadi sen!
Çünkü milletlerin ikbali için, evladım
Marifet bir de fazilet.... İki kudret lazım
Marifet, ilkin ahaliye saadet verecek
Bütün esbabı taşır sonra fazilet gelecek [7]

4 A.g. e. s.352
5 A.g. e. s.359
6 A.g. e. s.15
7 A.g. e. s.374

Mehmet Âkif marifetin ve faziletin bir arada elde edilmesini tavsiye eder. Âsım her ikisini temin ederse memleket eski güzel günlerine kavuşacaktır. Yaşanılan "şerefsiz hüsran" ın sebebi "hasmınız" ile yarışta geri kalışımızdır. Âkif sebepleri ortaya koyarak Âsım'ın hedeflerine daha çabuk varmasını acele etmesini ister:

Bizler edvar-ı faziletleri cidden parlak
Bir büyük milletin evladıyız, oğlum, ancak;
O fazilet son üç asrın yürüyen ilmiyle
Birleşip gitmedi; battıkça da ümmet cehle
Garbin emriyle yatıp kalkmaya mahkum
Çünkü hakim yaşatan şevket-i fenden mahrum [8]

Âsım'ın Şahsiyeti

Yaşadığı süre içinde kimliğinden ve kişiliğinden taviz vermeden ömür sürmek Âkif için bir hayat biçimidir. Kendi şahsiyetinde yaşattığı değerleri Âsım'da görmek ister. Karşılaştığı bir çok olayda ortaya koyduğu tepkiyi Âsım'a da tavsiye eder. Haksızlık karşısında susmamak, zalime zulmünü haykırmak Âkif'i Âkif yapan önemli karakter özelliğidir. Âsım'a telkini şu mısralarda yer alıyor:

Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem
Üç bucuk soysuzun ardında zağarlık yapamam
Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam
Doğduğumdan beridir aşığım İstiklâle
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle. [9]

Şahsiyetli bir gencin saygınlığı da vardır. İlkeleriyle yaşayan, değerlerini kaybetmeyenler bu özellikleriyle dikkate alınırlar. Sağlam karakterin ağırlığı hÂsımları yıldırır. Kimseden haksız bir beklentisi olmayan, menfaat için taviz vermeyen gence Âkif'in müjdesi vardır:

Adam mısın: Ebediyen cihanda hürsün, gez;
Yular takıp seni bir kimsecik sürükleyemez...
Adam değil misin, oğlum, gönüllüsün semere;
Küfür savurma boyun kestiğin semercilere. [10]

İlim Sahibi Âsım

Şahsiyetli olmanın yollarından biri de ilim sahibi olmaktır. Bilgi insanı her durumda yücelten bir değerdir. Kişiyi yücelttiği gibi oradan dalga dalga topluma yayılarak milleti de yüceltir ve onurlu bir millet olma yoluna koyar. Eğitime ve bilgiye yapılan yatırım bu bakımdan önemlidir. Bu konuda gençlere büyük görevler düşmektedir. Cehaletle

8 A.g. e. s.375
9 A.g. e. s.331
10 A.g. e. s.337

savaşmak bilgiye koşmakla mümkündür. Mehmet Âkif gençlerin bilgili olmalarını, gelişmiş ülkelerle aradaki mesafeyi bilginin gücüyle kapatabileceğimizi belirtir. Âsım'ı bu göreve gönderirken şahsiyetini ve değerlerini korumasını özellikle ister. Sade ilim alınacak, bazılarının yaptığı gibi kimlik kaybedilmeyecektir.

Sade Garbın yalnız ilmine dönsün yüzünüz
O çocuklarla beraber gece gündüz didinin.
Giden üç yüz senelik ilmi sık eden edinin!
Fen diyarında sızan nâ-mütenâhi pınarı
Hem için hem getirin yurda o nâfi suları. [11]

Âkif Berlin'de kaldığı süre içinde batı toplumunu yakından tanımış, onların geldikleri seviyenin vasıtası olarak ilmin önemini görmüştür. Sosyal hayatın düzeni, şehirleşme, sanayileşme ilimle tesis edilmiştir. Gençlerimiz tez elden ilmi alıp gelirlerse beklenen inkılap gerçekleştirilecektir. Âsım bu eylemin öncüsü olacaktır:

İnkılâbın yolu mademki bu yoldur yalnız,
"Nerdesin hey gidi Berlin" diyerek yollanınız.
Altı ay bir sene gayret size eğlence demek…
Hani, bir ömre bedeldir şu geçen her günümüz;
Bir gün evvel gidiniz, bir saat evvel dönünüz! [12]

Mehmet Âkif İslâm'ı anlamak için de ilim gerektiğini ifade eder. Çağın getirdiği yozlaşmalara çözümler bulacak gençlerin, ilme sarılmaktan başka yapacağı bir şey yoktur.

Din adına bir çok hurafeler uydurulmuş, insanların cehaleti sebebiyle din, insanlara ulaşamamıştır. Yaptıklarının bir kısmını din adına yaptığını zannedenler çoğalmıştır. Tüm bu olumsuzluklardan kurtuluş yolu ilimle olacaktır. Âkif'in Âsım'a gösterdiği hedeflerden birine de yine ilimle ulaşabilecektir. Safahat'ta bu hedef şöyle ifade edilir:

Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı ,
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı.
....
Kuru dava ile olmaz bu ilm ister.[13]

Ümit dolu Âsım

Geleceğe ümitle bakmak esastır. Ümidini kaybeden her şeyini kaybetmeye başlar. Âkif'in yaşadığı dönemde milletin en çok ümide ihtiyacı vardır. İmkânlar kısıtlıdır, olaylar zorludur, çareler tükenmek üzeridir. Ama bütün bu şartlarda en büyük destek ümidi yitirmemektedir. Genç insan ümidiyle yaşamaktadır. Âsım'da bulunması gerekenlerden biri de ümitli olmaktır. Ümidini yitirmenin millete kaybettirdiklerini Âkif şöyle anlatır.

Bir ışık gösteren olsaydı tek bir ışık

11 A.g. e. s.376
12 A.g. e. s.377
13 A.g. e. s.351

Biz o zulmetleri bin parça edip çıkmıştık.
İki yüz senedir serpemiyor bizde şebâb;
Çünkü biçârenin atisine imânı harap. [14]

Çalışkan Âsım

Genç insan sahip olduklarını çalışarak değerlendirecektir. Kıpırdamayan, kımıldamayan gencin ölüden farkı yoktur. Âsım da varolan değerler çalışarak icraata koyulacaktır. İmkanları kullanmak için çalışmak gerekmektedir. Elde edilen her şey kullanılmıyor, değerlendirilmiyorsa o zamana kadar yapılanlar kuru bir emek olarak kalır. Boşuna uğraşılmış olur. Âkif bu duruma razı değildir. Safahat'ta üzerinde en çok durulan kavramların içinde çalışmak vardır. Âsım'a tavsiyesi şöyledir:

Şimdi kurtarmak için azmedelim kurtarırız
Verelim gel de şunun kalbine bir canlı ümit
Oturup dil dökecek yerde gidip döksene ter!
Bin çalış gayen için bir kazan ömründe yeter.[15]

Çalışmak şahsiyetli olmanın yolunu da açacaktır. Çalışan genç gayesine ulaşacak, kimsenin karşısında ezilmeyecektir. O, çok çalışacak, kırıntıları bile olsa sonunda çalışan kazanacaktır. Âkif tabiattaki değişik cinslerde binlerce tohumdan ancak bir kısmının canlanabildiğini, yine de zamanı geldiğinde sağa sola dağılıp toprakla buluşmayı hedeflediğini ifade ederek, boşa gidecek diye çalışmaktan kaçınmamak gerektiğini hatırlatır:

Efendiler bize fıtrat numune gösteriyor,
Diyor ki: Gayeniz uğrunda bezledin emeği;
Düşünmeyin hele hiçbir zaman esirgemeyi[16]

Hukuka Saygılı Âsım

Milletleri ayakta tutan uygulamaların başında kanunlar gelir. Kişiler kanunlar karşısında eşittir. Ortaya çıkan olaylar kanunların ışığında çözüme kavuşturulur, insanlar haklarını alırlar, bedeller ödenir. Bu tür bir uygulama otoriteyi de güçlendirir. Güveni artırır. Ülkede bir ahenk tabiî bir düzen tesis edilmiş olur. Ne kadar haklı olursa bile suçların karşılığını ilgili merciler vermelidir. Âkif bu kanaattedir. Âsım'a da bu doğrultuda önerilerde bulunur. Kişisel zorbalık yerine kanuna müracaatı tavsiye eder. Meyhane kötü bir yer olarak ifade edilir, ama orayı basmak Âsım'ın işi değildir. Kumar oynayanlar tasvip edilmez ama onları tehdit etmek Âsım'a yakışmaz. Gece içki içip eğlenenleri Âsım, döver hizaya getirir. Ancak bu hareketleri kişisel zorbalık olarak görülür:

-Âsım bana bak!
Yol yakınken geri dön, nafile çıkmaz bu sokak.

14 A.g. e. s.343
15 A.g. e. s.344
16 A.g. e. s.346

Koşuyorsun, be çocuk, çarpacak alnın duvara;
Dağılır sonra kafan, etme, çekil kenara.[17]

Âsım kendince haklıdır. Millet açtır, yoksuldur. Bu durumda kimsenin içmeye, kumar oynamaya, eğlenmeye hakkı olmadığı kanaatindedir. Delillerle haklılığını ispata çalışır;

Ağlamak çok kişinin zevki değilmiş lâkin
Gülmemek herkes için pek mümkün.[18]

Âsım'ın dedikleri doğrudur. Ancak, bu tür olumsuzluklarla, bu usulle uğraşmak onun görevi değildir. Âsım kurumların görevine talip olunca düzen bozulacaktır. Bu tavır tasvip görmez.

Âkif her kişi ve kurumun sorumluluklarını iyi bilmektedir. Kargaşanın nelere mal olduğunu yakından yaşamıştır. Âsım'ın tepki gösterdiği davranışları kendisi de uygun görmemesine rağmen zorbalığa da müsaade etmez. Bu durumda yapılması gerekenleri şöyle ifade eder:

Bana anlat bakayım şimdi; şu bîçare ocak,
Zorbalar saltanatında ne zaman kurtulacak?
Hiç bu mantıkla, a divane hükümet mi yürür
Bir cemaat ki erenler işi yumrukla görür.
Kafa bitmiş demek artık çekiver kuyruğunu!
Kuvvetin hakkı mıdır enselemek bulduğunu?
Bize Âsım ne şunun yumruğu lâzım, ne bunun;
Birinin pençesi ister yalınız: Kânunun.
Ver bütün kudreti kânuna ki vahdet yürüsün
Yoksa millet değil, ancak dağınık bir sürüsün!...
Memleket zaten ayol, baksana: Allak bullak
Sen de hissinle yürürsen batırırsın mutlak.
Ya kuzum, zaptiye rûhuyla hükümet sürenin,
Yeri altındadır, üstünde değildir kürenin![19]

Âsım iyi bir genç olma yolunda adım adım ilerlemektedir. Görevi dışına çıkınca ikaz edilmektedir. Yeterli birikimi olan bir gencin kendine güven duyması tabiidir. Her zorluğa, her göreve, her şarta hazır oluş güven duygusunu oluşturmaktadır.

Sorumlu Âsım

İnsan çevresinde olup bitenlere ilgisiz kalamaz. Açıktan ya da içten içe bir tavır içinde olması fıtratı gereğidir. Genç insanın sorumluluğu daha fazladır: Bir yandan kendini yetiştirecek, diğer yandan bilgilerini, hünerini toplumla paylaşacaktır. İmkânlarını diğer insanlara yardımcı olmak için kullanan genç, Âkif'in takdir ettiği bir gençtir. Gençliğin çevresine duyarlı olmasını Âkif şöyle anlatır:

17 A.g. e. s.366
18 A.g. e. s.368
19 A.g. e. s.369

Yutulur herze mi pir aşkına mahrumiyet?
Çekti yıllarca, fakat çekmiyor artık millet.
Hele sen gel de "hamiyyet" diye aptal kandır;
Canı yanmış dedenin son sözü "illallah" tır.
Ben sefaletten ölürken seni sıkmazsa refah
Hak erenler buna ummam ki desin; eyvallah!
Şöyle bir bak; ne harap ortalığın manzarası....
Ama hiç deşme sakın, çünkü yürekler yarası.[20]

Genç yapıcı olmalıdır. Hareketlerinin, sözlerinin sonuçlarını kestirme basiretini göstermelidir. Davranışlarındaki tutarlılık hayranlık uyandırmalıdır. Âkif toplum içinde sadece eleştiren, sürekli konuşan ama iş üretmeyenleri kınar. Gençlerin konuşmak yerine iş üretmelerini tavsiye eder. Yıkmak çok kolay, karalamak çok basit ama yapmak o derece zordur. Süleymaniye'den örnekle Âkif şöyle der:

Yıkmak, insanlara yapmak gibi kıymet mi verir?
Onu en çulpa herifler de emin ol becerir
Sade sen gösteriver "işte budur kubbe" diye
İki ırgatla iner şimdi Süleymaniye.
Ama gel kaldıralım dendi mi heyhat o zaman,
Bir Süleyman daha lazım yeniden, bir de Sinan.[21]

Duyarlı genç yeri geldiğinde içi sızlayan, ciğeri yanan gençtir. Yanlışlığa, haksızlığa ilgisiz kalmaz. Bu uğurda her şeyi göze alır. "Aldırma" "boş ver" "neme lazım" gibi sözler, Âsım'ın söyleyeceği sözler değildir. Âkif'e göre Âsım ilgili, duyarlı, gözü pek olmalıdır. İşte o mısralar:

Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git diyemem. Aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, Hakkı tutar kaldırırım.
Zalimin hasmıyım ammâ severim mazlumu [22]

Vatansever Âsım

İnsanı fedakâr tavrı büyütür. Tabiî görevlerinin üzerine daha fazla mesai yapması, daha çok çalışması, toplum için kendinden bir şeyler feda etmesi gencin değerini artıracaktır. Yeri geldiğinde ülkesi için canını feda eden gencin makamı çok daha yüce olmuştur. Âkif Âsım kimliği ile gençlere böylesi ulvî makamlar önerir. Bu makam şehadettir. Âsım Mehmetcik olur ve vatan için toprağa düşer. Devamını Âkif"ten aktaralım;

Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker.
Gökten ecdât inerek öpse o pâk alnı değer
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhidi
Bedrin aslanları ancak bu kadar şanlı idi.[23]

20 A.g. e. s.365
21 A.g. e. s.332
22 A.g. e. s.334
23 A.g. e. s.359

Burada anlatılan fedakarlık o derece büyüktür ki onun karşılığını takdir etmek bedelini somutlaştırmak mümkün değildir. Gençliğin bu davranışının karşılığı şehadet mertebesiyle tescil edilmiş ödülü yüce makama arz edilmiştir.O müjde şöyle:

Ey şehit oğlu şehit, isteme benden makber,
Sana âguşunu açmış duruyor Peygamber.[24]

Bunca genç vatanı için canını feda ederken Âsım da onlar arasına katılır: Şehitler diyarı yurtta Âsım'ın yeri bellidir:

Kaplamış yurdumun âfâkını madem şühedâ...
Varsın olsun kalanın uğruna Âsım'da fedâ. [25]

Ölümün güzelleştiği, fedakârlığın sevimli hale geldiği, cesaretin tatlı bir atılganlık olarak görüldüğü yerlerin başında vatan sevgisi gelmektedir. Genç insan bu uğurda, kararlı bir şekilde, gönüllü koşmaktadır: Âkif şöyle tasvir ediyor:

Yine vardır bir ölüm korkusu arslanda bile;
Yüz göz olmuş bu çocuklar ölümün şahsiyle.[26]

Mehmet Âkif yeri geldiğinde vatan için ölmeyi bir oyun rahatlığıyla ve tabiiliğiyle kabullenen gençleri taktir etmektedir. Bu gençler Âsım'dır. Âsım'ın neslidir.

Sonuç

Mehmet Âkif, sanatını milletin geleceğine adamış bir sanatçıdır. Her kesimden ve her meslekten bir çok insan eserlerinde yer almıştır. Onun özellikle üzerinde durduğu zümre gençliktir. Gençler; işçi, öğrenci, asker, öğretmen olarak Safahat'ta yer almıştır. Altıncı Safahat, Mehmet Âkif'in sembol genç olarak düşündüğü Âsım adıyla yayınlanmıştır.

Altıncı kitapta Âsım kimliği, Âkif'in muhavereli üslubuyla okuyucuya sunulmuştur. Bu kimlik Türk gencinin taşıması gereken değerler manzumesini içinde barındırır. Âkif nasıl bir gençlik düşünüyorsa burada özetlenmiş, hangi Âsım'ı kastettiğini, özellikleriyle ve olaylarla bağlantılı olarak anlatmıştır.

Safahat'ın Âsım bölümündeki genç, diğer Safahat'larda anlatılan değerlerden farklı bir değer taşımamaktadır. Bu bölümde daha somut bir şekilde gençlik üzerinde durulmuş isim de verilerek genç insanın özellikleri sıralanmıştır.

Genç insandan önce dış görünüşü itibariyle bahsedilmiş, fizikî durumu dile getirilmiştir. Bu insanın ilk vasfı sağlıklı bir bünyeye sahip olmasıdır. Sağlam bir bünye verimli işler yapmak için gereklidir. Sağlıklı bir bünye için tabiî olarak onu sağlayacak bir hayat önerilmektedir. Düzenli, sade bir hayatı olan kötü alışkanlıklardan uzak yaşayan,

24 A.g. e. s.360
25 A.g. e. s.370
26 A.g. e. s.357

beslenmesine dikkat eden, spor dallarından en az biriyle ilgilenen bir genç sağlıklı bir bünyeye sahip olacaktır. Âkif, sağlam bünye ile düzenli bir hayatı çağrıştırır.Gençlerin zihinlerinde böylesi bir bünye için nasıl yaşamaları gerektiğine dair telkinler bırakır. Âsım'ın fizikî tasviriyle sağlıklı bir vücudu anlatır.

Gençliğin asıl vasfı ruhî durumlarıyla ortaya çıkar. Sağlam bir bünye ruhî özelliklerle donatılarak tamamlanır. Bedeni güzelleştirecek şey davranışlardır. Genci değerli kılacak olan özellikler, Safahat'ın Âsım bölümünde verilir Bu özelliklerin gençlerden tüm millete sirayet etmesi düşünülür.

Genç imanlı olmalıdır. Bu özellik ruhun mayasıdır. İnançlı kararlı bir gencin başaramayacağı bir şey yoktur.

Genç marifet ve fazilet sahibi olmalıdır. Sağlam karakter, şahsiyetli bir duruş onun bir diğer özelliğidir. Bunları elde etmek için ilim sahibi olmalıdır. İlim gencin en büyük ve önemli süsüdür.

Zorluklar karşısında gence dayanma gücü veren imanı onu ümitsizliğe düşürmez. Genç daima ümitli olur. O bilir ki ümitsizliğe düşen bataklığa düşmüş sayılır.

Başarmak için çalışmak gerekmektedir. Genç insan çalıştığı oranda vardır. Azmin elinden hiçbir şeyin kurtulamadığını en iyi genç bilir. Çalışmak genç için bir vazife aynı zamanda hedefe varmak için bir araçtır.

Genç insan haksızlığa karşı tepkisini ortaya koyacak, yeri geldiğinde susmayacaktır. Bunları yaparken ölçüyü kaçırmayacak, hisleri aklının önüne geçmeyecek, hukukun ve kanunların yapması gerekenleri ilgili kurumlara bırakacaktır. Ülkede düzenin sağlanması için zorba davranışlara yer olmadığını bilecektir.

Genç insan kendine güvenir. Her zorluğa hazır, her sıkıntıya katlanacak donanımdadır. Önüne çıkacak her türlü engeli aşmak için yeterli birikim vardır. Bu birikim onu güçlü kılar, kendine güven duygusu verir. Sahip olduğu özellikler kendi hayatını idame ettirmeye, varolmaya yeterli olacak seviyededir. Donanımlı genç bu sebeple pısırık ve ürkek olamaz.

Genç sorumludur. Çevresindekilere ilgisiz kalamaz. Taşıdığı değerler "adam aldırmada geç git" demesine müsaade etmez. Görevinin bilincindedir.

Genç insan yeri geldiğinde mukaddes değerler için fedakârlıkların en büyüğünü yapar. Zaten şehit oğludur, o da şehadete hazırdır. Görev düştüğünde aslandan da cesur bir şekilde cepheden cepheye koşacaktır.

Altıncı Safahat çerçevesinde özelliklerini saymaya çalıştığımız genci Mehmet Âkif Âsım adıyla sembolleştirmiştir. Âsım, bu toprağın değerleriyle bütünleşmiş, milletin mayası, milletin kendisidir. Örnek gençtir.

Bir Okuyucu Olarak Mehmet Âkif

Âlim KAHRAMAN
Yazar

Yakından tanıyanlar, Mehmet Âkif'i, hayatının değişik dönemlerinde ya birisinden bir kitabı okuyan, ya da birisine bir kitabı okutan kişi olarak anlatmaktadırlar. Etrafıyla sürekli bir okuma alışverişi içindedir o. Bu alışverişi sağlamak için gerektiğinde, İstanbul'un bir semtinden uzak başka bir semtine evini taşımaktan geri durmaz. Âkif'in, yakın dostlarıyla, haftanın belirli günlerini ayırdığı okuma zamanları vardır. Bu okuma ilişkilerinin eğitimle bağlantılı bir yönünün bulunduğu muhakkak. Fakat asıl, yaratıcı muhayyileyi harekete geçiren yönüne dikkat çekmek istiyorum ben. Ayrıca, okutucu-kitap-okuyucu formülüyle ifade edebileceğimiz söz konusu okuma biçimi, şahıslarla sınırlı kalmayan bir boyuta sahiptir. Buna da değineceğim.

Mehmet Âkif'i topluca ele alınca içimize doğan, bir "kişilik"le karşı karşıya olma duygusudur. Âkif'i tanımak, bu sağlam, sıkı, sahih kişiliği tanımak demektir. Şair ve yazar Âkif'in nasıl bir okuyucu olduğunu anlamaya, bu kişiliğin bir boyutunu oluşturan okuyuculuğuna bakarak onu içerden tanımaya çalışalım.

İsterseniz önce kütüphanesinden başlayalım. Tanığımız Mithat Cemal Kuntay, "şarlatan olmayan bir kütüphane" olarak tanımlıyor Âkif'in kitaplığını ve ekliyor: "Bu ufacık kütüphanede okunmadık tek kitap yok." Sayıca fazla olmayan bu kitaplar hangileriydi? Bunu bugün tam bir liste halinde ortaya koyacak bilgiye sahip değilsek de, okuduğundan haberdar olduğumuz kitaplarına bakınca, Âkif'in okuma ilgilerinin boyutlarını aşağı yukarı hissedebiliyoruz. Yakınında bulunanların Âkif hakkında yazdıkları yazı ve kitaplarda, bazılarının isimleri dağınık halde yer alan bu eserler, Âkif'in okuma ilgilerinin Türkçe, Fransızca, Arapça ve Farsça'nın imkanlarını kullanan, hem doğuya hem de batıya doğru açılan ilgiler olduğunu gösteriyor.

Âkif-kitap ilişkisine tekrar dönelim. Şişirme olmayan kitaplığındaki eserleri nasıl okuyordu Âkif? Cevabı Mithat Cemal veriyor: "Kitabı önce toptan sonra tenkit ederek okur, dördüncü okuyuşta intihaplarını yapardı. Az eseri çok okurdu. O gece bir aralık, bir kitabı bitirmek kolay değildir, dedi."

Okumayla ilgili çözümlemelerimizin bu aşamasında belki de önce okumanın temel donesini oluşturan "kitap" üzerinde durmalıyız. Mithat Cemal'in Âkif için söylediği tarzdaki bir okumada, okunan kitabın bazı özelliklere sahip olması gerekir. Çünkü her kitap böylesi bir okumaya cevap verecek yüksek vasıfları taşıyamaz çünkü. Buradan okuyucunun bir özelliğine gidiyoruz: Seçicilik.. Böylece Âkif'in kütüphanesinin hacmi de bir yere oturmuş oluyor. Bu az sayıdaki kitabın seçilmiş eserlerden meydana geldiğini düşünebiliriz. Bir okuyucu için "seçme" öncelikle, eseri ve yazarı seçme demektir. Âkif örneğine bakarak okunan metinden bir iç seçme yapma anlamını taşıdığını da söyleyebiliyoruz. İyi okuyucular söz konusu edildiğine göre, bu iç seçmenin okuyucudan okuyucuya değişebilen, zevke dayalı bir boyutunun bulunduğuna işaret etmemiz lazım. Zevk sahibi okuyucuların okudukları kitaplardan yaptıkları seçmeler, esere nüfûz etme güçlerini de gösterir. Mithat Cemal'in Âkif için söylediği "edebiyatın en ücra yerlerini biliyordu" sözleri Âkif'deki nüfûz derinliğini göstermesi bakımından anlamlıdır.

Âkif'in okumasının eğitimle ilgili bir tarafının bulunduğuna işaret etmiştim. Bu tarafıyla okuyucu bir öğrenicidir. Kitabı bütün girdisi çıktısıyla sonuna kadar tanımak; metnin, okuyucuya açılmadık bir yönünün kalmaması anlamında bir öğrenmedir bu. Okuyucunun kitabı bütünüyle avucunun içine alması, onu bu yönden bitirmesidir. Ancak şunu hemen belirtelim ki, yüksek vasıflar taşıyan bir sanat eseri için "bitirme" sözünün görece bir anlam taşıması kaçınılmazdır. Bir sanat eserini, bir sanat metnini bütünüyle bitirmek mümkün değildir. Yeni bir bakış, farklı bir çerçeve içine yerleştirerek bakmak, daha önce farkına varılmayan bir boyutuyla diriltecektir o eseri.

Zihnî aktivite bakımdan çalışkan bir okuyucudur Âkif. Mithat Cemal'den izleyelim: "Okurken de yazarken de başının bütün melekeleriyle çalışkandı. 'Okudum' demesi 'anladım' demekti." Bu konuda Âkif için baş vurabileceğimiz bir başka tanık da Ömer Rıza Doğrul'dur. Şöyle diyor: "Âkif gibi okuyana nadir tesadüf olunur. Bir eserden ne öğrenmek mümkünse hepsini öğrenmeden ve lâyıkıyla öğrenmeden, unutmayacak bir halde öğrenmeden eseri bırakmazdı. Okuduğu her eseri birkaç kere okumaktan çekinmez, iyice anlamadığı her noktayı erbabına müracaat ederek lâyıkıyla anlamadan eseri bırakmazdı."

"Erbabına müracaat etmek" bir yönüyle bizi yine aynı noktaya sevkediyor: Öğrenme

faaliyeti.. Yaratıcı muhayyilenin ürünü olan eserlerde bu yön, daha çok, eserin içine oturduğu kültürel dokuyu ifade etmektedir.

Tekrar başa dönerek, okuma ediminin okuyan-eser (metin) olarak belirlenebilecek basit biçimi yanında okuyan-metin-okutan şeklinde formülleştirilebilecek üçlü durumuna işaret etmek istiyorum. Âkif, hayatının çeşitli dönemlerinde erbabından bazı eserleri okuduğu gibi (meselâ Musa Kâzım Efendi'den Şeyh Bedrettin'in *Vâridat*'ını okumuştur) kendisi de yetişme kabiliyeti gördüğü gençlerle ilgilenmekten geri durmamış, onlara bazı kitapları okutmuştur (Mithat Cemal Kuntay, Mehmet Emin Erişirgil, Mahir İz isimleri sayılabilir ilk anda). Mahir İz, böyle bir okuma başlangıcını şöyle anlatıyor: "Aynı vapura bindik. 'İkbâl bana Peyam-i Meşrık'ı göndermiş, ben iki kere okudum, güzel kitap. İstersen bir kere de beraber okuyalım' dedi; memnuniyetle şükranlarımı bildirdim. Salı günlerini buluşma günü olarak kararlaştırdık. Bir Salı kendileri geliyor, bir salı ben gidiyordum. Kitabı ben okuyor, o dinliyordu." Âkif, hem teklifi yaparken hem de uygulama aşamasında, işin bir hoca-öğrenci ilişkisi görünümü kazanmamasına, teklifsiz bir şekilde gerçekleşmesine dikkat ederek büyük bir tevazu örneği de vermiş oluyor.

Mahir İz'in hatıraları arasında ilgi çekici bir üçlü okuma örneği daha var. Onu da alıntılayarak bu konunun başka bir yönü üzerinde durmak istiyorum. "Bizim evde Muallim arkadaşlarımızla her akşam yapılan toplantıya bir gece -bir düğün münasebetiyle- kimse gelmedi. Ben de yalnız oturmaktansa Dergâh'a [Ankara'daki Tacettin Dergâhı kastediliyor- Â.K.] gittim. Baktım, Üstad bir sedirin üstünde bağdaş kurmuş, Münir Bey de karşısındaki bir yer minderinde diz çökmüş, elinde *Hâfız Divanı* okuyordu. Ben kapının yanındaki bir yer minderine oturdum, dinlemeye başladım. Münir Bey durakladıkça Âkif Bey gazeli kaldığı yerden alıyor ve ezbere tamamlıyordu. Elinde kitap yoktu. Bu hâl, ders bitinceye kadar belki üç, beş, on kere devam etti. Ben Âkif Bey'in hafızasına hayran kaldım. Ertesi sabah bize gelince bu hayretimi kendisine açtım. 'Münir'e onsekizinci okutuşumdur' dedi. Yani on yedi kişiye daha evvel okutmuş, on sekizincisi Münir Bey'miş."

On sekiz sayısına ulaşacak kadar bir kitabı başka birine okutmak. Bu okutmalar Âkif için de birer okumadır aynı zamanda. Burada okuyanların her seferinde değişiyor olmasını da düşünmek lâzım. Âkif, bir yönüyle öğretici konumundadır bu okumalarda. Fakat Âkif'i "okutan-okuyucu" durumuyla ele alalım. O, şahıs olarak bir bilgi taşıyıcısı ve aktarıcısı değildir yalnızca. Bir şair (sanatçı) duyarlılığına sahiptir aynı zamanda. Ayrıca söz konusu olan metin (*Hafız Divanı*) de önemlidir. Sıradan bir eser değildir o. Şöyle bir tablo çıkıyor önümüze: Üstün vasıflar taşıyan bir sanat eseri, yaratıcı muhayyileye sahip bir büyük şair tarafından, her seferinde yeni bir algılayıcı muhayyileye sunulmaktadır. Bireysel olarak bu okutmanın (okumanın) Âkif'in sanatçı kişiliğine katkısını tahmin etmek güç olmasa gerek. Kendi orijinalitesini keşfetmiş bir şair için, etkilenme denemez bu katkıya; onun buluşçu tarafının beslenmesidir bu okuma. Metin okumayı bir dış akış olarak değerlendirirsek, sanatçının kendi iç akışı beslenip tazelenecektir bu anda.

Yukarıdan beri üzerinde durduğumuz ve bir yönüyle Âkif'in hayatındaki kişisel biçimlerini ortaya koyduğumuz bu okuma şeklinin, bir başka yönden bakıldığında, Mehmet Âkif'in dışında gelişen bir çerçeveye sahip olduğu görülmektedir. Topluma ait kültürel yaşantı dairesidir bu. Söz konusu okuma modelini, o bağlamın bir unsuru olarak da kısaca ele almamız gerekiyor.

Bir gün Ahmet Hamdi Tanpınar Yahya Kemâl'e "Neydi bu eskilerin hayatı acaba, nasıl yaşarlardı" diye sorduğunda "Gayet basit" der Yahya Kemâl; "pilav yiyerek ve mesnevî okuyarak. Medeniyetimiz pilav ve mesnevî medeniyetiydi." Bu sözlerdeki Yahya Kemâl'e has sadeliğe dikkat çekmek isterim. Yahya Kemâl, eski hayatı, üstün bir sadeleştirme gücüyle, iki unsur etrafında canlandırıyor. Bir insan portresini, maddesi ve manasını besleyen iki öğeyle şekillendiriyor. Vazgeçilmez bir öğesi olarak toplumumuzun mutfak kültürünü temsil eden pilavı şimdilik bir yana bırakalım. Konumuz bakımından okuma edimine işaret eden "mesnevî"yi ele alalım. Gerçi ilk elde "mesnevî" burada bir türü adlandırıyor. Ancak, tür adını kendine özel ad haline getirmiş olan Mevlâna'nın eserini de çağrıştırmış oluyor. Mevlâna'nın *Mesnevi*'si, Âkif'in on sekizinci defa bir talebesine okuttuğunu öğrendiğimiz *Hafız Divanı* gibi, eski kültürümüzün klâsikleri arasındadır. Bunlara Sâdi'nin *Bostan ve Gülistan*'ını da ekleyebiliriz. Adını andığım bu eserler, ehli tarafından, bahsettiğim okutma yöntemiyle, yüz yıllar boyunca okuna gelmiş eserlerdendir. Şerh yazma geleneği de bu okuma zincirinin bir parçası gibidir.

Bu hatırlatmalardan sonra Mehmet Âkif'e dönerek dönemin yatay bir kesitini alırsak, Âkif'in böyle bir okuma terbiyesinin ucunda duran konumunu da tespit etmiş oluruz. O, kendi kültürel kaynaklarıyla içten bir ilişkinin adamıdır. Döneminin ve Âkif'in moderne açılan yüzü düşünülürse onun, milletine ait kültürel kaynaklar karşısındaki bu konumunun başlı başına bir önem taşıdığı ortaya çıkacaktır. Âkif'in geleneksel kültürle ilişkisinin içten yanına özellikle dikkat çekmek istiyorum. "Bildiklerini iyi bilme" bu okuma terbiyesini tanımış olan yazarların bir özelliğidir. "Sağlam, sıkı yapı" sözlerimizin karşılığıdır bu özellik.

Bir noktaya daha işaret ederek tamamlayayım sözlerimi.

Âkif'in kendi kültür değerlerimiz karşısındaki "içerden" konumuna işaret ettik. Buna ilave olarak 'içerden fakat içine kapalı değil' diye de eklememiz gerekir. Onun, Fransızca ile sembolleştirdiğimiz, kişiliğinin batı kültür ve edebiyatına açık boyutunu hiçbir zaman gözden kaçırmamamız gerekir.

Kaynakça
Mithat Cemal, *Mehmet Âkif*, İstanbul 1939.
M. Emin Erişirgil, *İslâmcı Bir Şairin Romanı*, İstanbul 1956.
Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1975.
Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemâl*, İstanbul 1963.
(Adı geçen eserlerin bu ilk baskılarından sonra yeni baskıları da yapılmıştır.)

İki İktidar Değişimi Döneminde Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı Tartışmaları

(1937 – 11 KÂsım 1938)

Necmettin TÜRİNAY
Dr., Yazar

İstiklâl marşı etrafındaki spekülasyonlar Türk edebiyat ve düşünce hayatının en uzun sürmüş tartışmaları arasında yer alır. Mehmet Âkif'in Mısır'dan yurda dönüşü ile, özellikle de vefatını takip eden aylarda yoğunlaşan bu tartışmalar, sonunda öyle bir noktaya ulaştı ki, yeni bir İstiklâl marşının yazımına kadar varıp dayandı. 1939 yılının ilk üç ayından itibaren, yani Atatürk'ün vefat edip, İsmet paşanın cumhurbaşkanı seçildiği tarihten sonra üzeri büsbütün küllenen bu tartışmaların, İkinci Dünya savaşının sonlarına doğru yeniden başlatıldığını görüyoruz. Buna karşılık Türkiye'nin çok partili demokratik sisteme geçmesi sebebiyle de, iktidar ve muhalefet partilerinden hemen hiç biri bu konuyu sahiplenmeye cesaret edememiştir. Dolayısıyla bu yeni dönemde İstiklâl marşı eleştirilerinin ve değiştirilmesi yolundaki teşebbüslerin, müttefiklerin galibiyetiyle (İngiltere- Fransa- Rusya) aşırı derecede şımaran bazı sınıflarla sınırlı kaldığını söyleyebiliriz. Demokrat partinin iktidara gelmesi ile bu tartışmalara tekrar uzun bir ara verilmiş; ancak 27 mayıs 1960 ihtilâli döneminde, özellikle de ezanın türkçeleştirilmesi talepleri ile İstiklâl marşı tartışmaları bir arada yürütülmüştür.

Özet halinde sunduğumuz bu tabloyu, biraz daha açmaya çalışalım.

İstiklâl Marşi Tartışmalarının Bidayeti ve Nihayeti

1. Mehmet Âkif'in vefatının hemen ardından gelen 1937 yılının ilk ayları, İstiklâl marşı tartışmalarının en yoğun yaşandığı zamanları teşkil eder. Bu tartışmaları takiben, 1938 başlarında İstiklâl marşının değiştirilmesi amacıyla resmî bir yarışma açılmış, bununla da kalınmayıp aynen Mehmet Âkif'e yapıldığı gibi, dönemin büyük şairi **Necip Fazıl Kısakürek'e** de yeni bir marş yazması yolunda teklifte bulunulmuştur. Nitekim **Çile'**de yer alan **Büyük Doğu Marşı'**nın, vâki teklif üzerine kaleme alındığını Necip Fazıl bizatihi kendisi açıklamaktadır.

2. Ancak Atatürk'ün vefatının hemen ardından gelen İnönü döneminde, İstiklâl marşı tartışmalarının bıçak kesilir gibi kesiliverdiği de bir gerçektir. Bundan dolayı İkinci dünya savaşı boyunca ne **Refik Saydam**'ın, ne de **Rüştü Saraçoğlu**'nun başbakanlığı döneminde, İstiklâl marşının değiştirilmesi yolunda resmi nitelikli her hangi bir temayül ve teşebbüsle karşılaşmıyoruz.

3. Karşılaşmıyoruz ki, yeni marşın güftesi olarak kaleme alınan **Büyük Doğu Marşı'**nın istikbalinden ümidini büsbütün kesen Necip Fazıl, ilgili şiiri 8 ekim 1943'te, kendi dergisi Büyük Doğu'da yayınlamak durumunda kalacaktır. Çünkü bu şiir, o zamana kadar fazlaca açığa vurulmuyordu. Adı geçen güftenin Büyük Doğu dergisinde yayınlanması, Necip Fazıl'ın olduğu kadar, dönemin havasını yansıtması bakımından da manidardır. Çünkü ne İstiklâl marşı tartışmalarını geriden geriye teşvik, ne de değiştirilmesi yolunda resmî bir teşebbüs!.. Yeni dönemde bunların hiç biri görülmüyordu. Zaten devrin siyasî ricali ile temas halinde bulunan, dahası 1941'de milletvekilliği dahi söz konusu edilen Necip Fazıl'ın, İstiklâl marşının değiştirilmesi noktasındaki resmî isteksizliği okumaması mümkün değildir. İşte ilgili şiirin 1943'e kadar büyük çapta gizli tutulmasının, **Senfoni/Çile** şiiri gibi şaşalı sunuşlarla yayınlanması cihetine gidilmemesinin sebebi buradan kaynaklanmaktadır.

4. Ancak eskisi kadar olmasa bile, İstiklâl marşı eleştirileri ve değiştirilmesi yomlundaki teşebbüsler, savaş sonuna doğru yeni baştan hız kazandı. Fakat bu yeni tartışmaları da gene devrin hükümeti ile izah edemiyoruz. Peki kimdi bu tartışmayı başlatan ve yürüten sınıflar? Bu sınıflar, özellikle savaş boyunca İnönü dönemi hükümetlerine muhalefet eden ve Türkiye'nin Ruslar ve İngilizlerle ittifak yaparak savaşa girmesinden yana olan kesimlerdi. Bunların bir haylisi de solcu ve sabataist gruplardan meydana geliyordu. **Serteller**'in ve **Yalman'**ların başını çektiği bazı gazetelerde olduğu gibi!..

5. 27 mayıs 1960 ihtilâli sırasında da gündeme getirilen İstiklâl marşı tartışmalarının, hiçbir zaman eski kuvvetini yakalayamadığı bilinen bir husustur. Yani 1939 yılının ilk üç aylık döneminden itibaren giderek tavsayan İstiklâl marşı tartışmalarının, son bir defa daha 12 eylül 1980 darbesi sırasında, şöyle böyle gündeme getirilmek istendiği hepimizin malûmudur. Ne var ki 1982 anayasası ile, İstiklâl marşı etrafında koparılan fırtınaların bütününü boşa çıkartan bir sonuç hasıl edildi. Nitekim o tarihten bu yana, bu tür tartışmalara bir daha tesadüf edilmez oldu.

* * *

Şimdi buradan hareketle, yeni bir İstiklâl marşı yazımı fikrinin nereden kaynaklanmış olabileceği noktasında yoğunlaşmaya çalışalım:

Meselâ Mehmet Âkif'in ağır hasta olarak yurda döndüğü sıralarda, böyle bir tartışmaya şahit olmuyoruz. O ana kadar, zaman zaman İstiklâl marşının muhtevasını eleştiren yazılar kaleme alınmış olsa bile, değiştirilmesi yolunda her hangi bir teşebbüs vâki olmamıştı. Fakat buna karşılık Âkif'in vefatının hemen ardından tartışmaların başlayıvermesi de mânidardır. İşte tebliğimizin üzerinde duracağı önemli hususlardan biri budur. İkincisi ise, bu değişiklik teşebbüsünün ardında yatan düşünceyi ve iradeyi teşhis!.. Bir üçüncüsü de, Necip Fazıl'a sipariş edilen güftenin kabul görüp görmeme şansı!..

İsterseniz şimdiden söyleyelim: Necip Fazıl'ın **Büyük Doğu Marşı'**nın, her şeye rağmen böyle bir şansı bulunmuyordu. İlgili şiirde **"has isimlerin"** yer almaması, ya da Necip Fazıl'ın ileri sürdüğü şekilde, İslâmî muhtevası dolayısı ile değil. Daha ötede, Atatürk'ün o sıralarda hasta oluşu bile, bize göre fer'i bir sebep teşkil etmektedir. Dolayısıyla Necip Fazıl'ın **Babıali** adıyla yayınladığı hatıralarında ileri sürdüğü sebepler, bize göre son derece sathi kalmaktadır. İleride yeri geldiğinde konuya tekrar döneceğimiz için, işi şimdilik burada noktalayalım ve İstiklâl marşını değiştirme teşebbüsünün nereden kaynaklanmış olabileceğini kademe kademe yoklamaya çalışalım.

Peyami Safa'nın Açtığı Büyük Yol

Burada ilk elde şu dikkatimizi çekiyor: Âkif'in yurda dönüşü sessiz sadasız olmuş, gazetelerde de herhangi bir şekilde yer almamıştı. Fakat onu karşılayan küçük bir dost bir grubu da yok değildi. İşte 19 haziran 1936'da yurda dönen şairle ilgili ilk ve tek haber, o yılların Cumhuriyet gazetesinde yer alabildi. O da ancak üç gün sonra ve birkaç satır hacminde!.. Hem de gazetenin kısa kısa verilen "şehir ve memleket haberleri" sütunlarında!.. Dolayısıyla basındaki bu ilgi zafiyeti bayağı düşündürücüdür.

Basının bu tavrını kuşkusuz, yeni bir Mehmet Âkif aktüalitesinin arzu edilmemesi ile izah edebiliriz. Ancak buna karşılık, biraz da süratle, Âkif'e emekli maaşı tahsis edilmekten geri kalınmadığını da kaydetmek gerekir. Yani her şeye rağmen olumlu bir şeyler yapılıyor, fakat bunlar sessizlik içinde gerçekleştirilmek isteniyordu. Bunun sebebi de eski tartışmaların yeni baştan uç vermemesi, bir takım yaraların kaşınmaması, daha mühimi de hem hükümetin, hem Mehmet Âkif'in rencide olabileceği cinsinden bir takım ihtiyat duyguları!..

Ne var ki iş hesaplandığı gibi olmadı. Cumhuriyet'te **Peyami Safa** ile tarih romancısı **M. Turhan Tan'**ın başını çektiği yeni bir dalga oluştu. Bu kervana **Son Posta** gazetesinin katıldığını da unutmayalım. Nitekim Cumhuriyet 22 haziran tarihli nüshasında, birinci sayfadan güzel bir Âkif portresi yayınladı ve aynı sayfadan Peyami Safa'nın **"Âkif'e Hasretiz"** yazısını verdi. Biraz daha ileriki günlerde de **M. Turhan Tan** Âkif'i hastahanede ziyaret ederek; duygu yüklü, vicdanları sızlatan yazılar kaleme aldı.

Âkif'e olan ilgi sırf bununla da sınırlı kalmadı. **Son Posta** oldukça uzun bir röportaj yayınladı. Sonra **Tan** gazetesi, **Yarım Ay** (Niyazi Acun) ve **Yedi Gün** (Kandemir) dergileri aynı yolda röportajlara devam ettiler. Âkif'in dönüşünü müteakip **Orhan Seyfi'**nin, **İbrahim Alaattin Gövsa'**nın **ve Ercüment Ekrem Talu'**nun yazdıklarını da ihmal etmemek gerekir. Fakat bu noktada mevcut sessizlik duvarını ilk aşanın, **Yunus Nadi'**nin gazetesi Cumhuriyet ve Peyami Safa olduğu gerçeğini behemehal kabul etmek gerekir.

Ruşen Eşref'le Hakkı Tarık Us'un Atatürk'ten Getirdiği Mesaj

Bu yayınlarda dikkatimizi çekmesi gereken husus şudur. Hemen hiç bir kimse Âkif'i üzmek, rencide etmek ve köşeye sıkıştırmak taraftarı değildir. Ne irtica, ne yurdu niçin terk ettiği, ne de şapka vs. hususunda soru sorulmaz Âkif'e. Hep hasret ve Âkif yüceltmeleri ile karşılaşırız bu yazı, röportaj ve haberlerde. Ayrıca Âkif'in de kendisine gösterilen ilgiden memnun olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu sıralarda, daha doğrusu hastalığının son aylarında **Hakkı Tarık Us ile Ruşen Eşref Ünaydın** da kendisini ziyarete gelmişlerdir. Ziyaret sırasında Hakkı Tarık'ın Âkif'e söyledikleri, devrin havasını yansıtması bakımından önemlidir.

> *"Üstad dün akşam Gazi Hazretleri ile beraberdik. Sizden sevgiyle bahsetti. Güzel sözler söyledi ve hatta dikkat buyurun kendisine hiss-i adavetim (düşmanlığım) yoktur. Eğer öyle olsaydı dedi, Türkiye'ye dönmesine müsaade etmezdim, İstiklâl marşını kaldırırdım."*

Yani demek istiyoruz ki sükunetli bir geçiş söz konusu ve İstiklâl marşının değiştirilmesi gibi bir düşünce henüz daha mevcut değil. Hatta daha ötede, Âkif'le ilgili bir hayli yoğun neşriyatın beklenen bir rahatsızlığa yol açmadığını bile söylemek mümkün. Ancak durumun böyle devam edip gitmeyeceğini de kabul etmek gerekir. Nitekim 27 aralık 1936'da Âkif'in cenazesinin ortalıkta kaldığı düşüncesine kapılan üniversite gençleri, onu Bayazıt'tan Edirnekapı'ya kadar omuzlarda taşımış ve her yıl mezarı başında Âkif'i anmak için de and içmişlerdi. Bu arada içine yenice girilen 1937 yılı başlarında, Âkif hakkındaki neşriyat da artarak devam ediyordu. Denilebilir ki onlarca, yüzlerce yazı!.. Çok büyük çoğunluğu da Âkif'i tebcil eden, yücelten yazılar!.. Sırf dergi ve gazetelerdeki yazılarla da sınırlı değildi Âkif'e olan ilgi. **Orhan Seyfi, Esat Adil, M. Sencer – M. Salih** ikilisi, **Ahmet Cevat**, İstanbul Üniversitesi ve Ankara Veteriner Fakültesi öğrencileri, Âkif hakkında eserler ve broşürler yayınladılar. Sonra bunlara **Ali Nihat Tarlan'**ın, **Eşref Edib'**in **ve Mithat Cemal Kuntay'**ın Âkif'le ilgili eserleri eklendi. Yani neresinden bakarsanız bakın, ölümüne rağmen Mehmet Âkif Türkiye'nin en popüler isimlerinden biri olup çıkmıştı.

Nurullah Ataç'tan Falih Rıfkı'ya

Fakat Âkif etrafındaki bu yayın dalgasının, beklenebileceği gibi, bir süre sonra rahatsızlık vermeye başladığı anlaşılıyor. Özellikle de 1937 başlarından itibaren **Nurullah Ataç** gibi bazı isimlerin, Âkif ve İstiklâl marşı irdelemeleri bayağı dikkati çekiyor.[1]

Bu çevrelerin iddia ettiğine göre **"istiklal fikri"**, Türkiye için artık aşılmış bir idealdir.

1 Nurullah Ataç'ın Mehmet Âkif ve İstiklâl marşını el aldığı bu dönem yazıları, doğrusu bir gariptir. Doğrudan tezyif ve tahkir amaçlı yazılardır bunlar. Genel kabul görmüş hemen her meseleye muhalefeti esas alan Ataç'ın bu tutumunun, daha o yıllarda iyice belirginleştiği anlaşılıyor. Daha önemlisi de **Ataç**'ın bu yola, Necip Fazıl'ın **Ağaç** dergisine muhalefeti ile başlaması hususudur.

Türk şiir ve tefekküründe, **Ağaç** ve **Kültür Haftası** ile başlayan müteal değerleri yüceltici tavırlar, Ataç'ı bayağı rahatsız ediyordu. Mehmet Âkif'in vefatının ardından başlayan yeni dalga da, hemen hemen aynı mahiyette ve dinî idi. Ataç'ı rahatsız eden de işin asıl bu tarafı oldu. Özellikle de gençliğin Âkif'e sahip çıkması!.. İşte bu ortam içinde N. Ataç adeta bir grev kırıcılığına soyundu ve doğrudan Âkif'e, İstiklâl marşına saldıran yazılar yazmaya başladı. Dönem içinde Âkif hakkındaki yazıların fazlalığında, Ataç'ın tahrikçi tutumunun büyük bir payı bulunduğu unutulamaz. Söylediğimiz hususları izlemek bakımından, Ataç'ın şu yazılarına bakılabilir:

Mehmet Âkif, Akşam, 30 ikinci kanun 1937; **Yine Âkif,** Akşam, 6 mart 1937; **Şiir Değil Nesir,** Haber Akşam Postası, 6 ocak 1939. **Yeni Adam'**ın Âkif hakkındaki anketine verdiği mülâkat da aynı mahiyettedir. Bkn. 25 şubat 1937 tarihli nüsha.

Yani millet için eski, korkulacak yıllar hayli geride kalmıştır. Daha mühimi de bu marşın güftesinde ümmet vardır, millet yoktur. İçi-dışı ezan, iman ve minare gibi kavramlarla doludur. Yönünü batıya ve çağdaş medeniyete çevirmiş yeni Türkiye'nin idealleriyle, medeniyeti **"tek dişi kalmış canavar"** olarak niteleyen bu güftenin muhtevası arasındaki makas da açıldıkça açılmıştır. Öyleyse yönünü batıya çevirmiş Türkiye'nin, yeni ideallerini terennüm edecek "**milli bir marş**" ihtiyacı her şeyin önüne geçmiştir.

Fakat Âkif eleştirilerinin ve yeni bir İstiklâl marşı önerisinin basında yeterince revaç bulduğunu söylemek gene de güçtür. Bu konuda yazı yazan ve karşı eleştiride bulunanların üçü-beşi hariç, hemen tamamı, Âkif'i yüceltmekten geri durmuyorlardı. Evet o ümmetçidir, batıya da muhaliftir. Fakat Millî mücadeleye olan katkısı ve yüksek idealleri noktasındaki tavizsizliği karşısında, gene de şapka çıkarmak gerekmez mi? Özellikle de bağımsızlıkçı karakteri dolayısıyla!.. Nitekim ikiye bölünmüş bu ruh halini okumak bakımından, **Falih Rıfkı**'nın yazdıkları son derece anlamlıdır.

> *"Bir çok fikirlerde birleşemediğimiz Âkif'in, bizden asla ayrılmayan tarafı, şerefli ve müstakil bir millet görmek davası idi. Âkif kara softaların birbirinde gördüğümüz zilletlerin hepsinden uzak kalmıştır. Bizim fikirlerimize düşmanlığı, onu asla, vatana aykırı bir politika içine sürüklememiştir.*
>
> *Âkif, şerefli ve müstakil bir millet olmamız için, fikirlerinin zaferini istiyordu. Halbuki şerefli ve müstakil bir millet olmamızı, bizim fikirlerimizin zaferi temin etmiştir.*
>
> *Âkif şimdi millî marş güftesinde hayal ettiği İstiklâl Türkiye'sinin topraklarında yatıyor. İnandığı Allah'tan bu Türkiye'nin mes'ut ve kudretli kalmasından başka hiçbir şey dilemeyerek ölmüştür. (Yedi Gün, 20 Ocak 1937)*

Mehmet Âkif'in yurda dönüşünden itibaren hız kazanan ve hasta yatağındaki ziyaretlerle de daha bir içtenliğe bürünen bu yazıların, vefatını müteakip alabildiğine yoğunlaşması, ister istemez rahatsızlıkları artırmıştı. Bilhassa 27 aralık 1936'da Âkif'in cenazesine gösterilen yoğun ilgi, neredeyse herkesi şaşırtmıştı.[2]

Değişik bir ifade ile muhalif – muvafık bütün çevreler, garip bir şaşkınlığın içine düşmüştü. Bu ilgi yoğunluğunun, yani edebiyat ve düşünce çevrelerinin, üniversiteli gençlerin Âkif'e karşı besleyip büyüttüğü hislerin toplamı karşısında, tedirgin olmamak gerçekten mümkün değildi. Dolayısıyla **Yücel** dergisinin ocak sayısında yazılanları ve **Nurullah Ataç** gibi bazılarının içine düştüğü şaşkınlığı yadırgamamak icab eder diye düşünüyoruz.[3]

---

2 Vefat ettiği Mısır apartmanından kimsesiz bir cenaze gibi Beyazıt meydanına getirilen tabutun Âkif'e ait olduğuna öğrenen **Fethi Tevetoğlu** ve on bir arkadaşı, üniversitelere ve öğrenci yurtlarına dağılarak büyük bir hareket başlatırlar. Manzaranın haşmetini bizatihi **Tevetoğlu** şöyle anlatıyor:
"Koca Âkif'i vasiyetine uyarak otomobille değil, omzumuzda taşıyarak ta Mısır apartmanından Bayazıt camiine kadar getiren on bir genç musallada yatan bu belirsiz cenazenin, Türk milletinin istikbalini haykıran aziz insana, Âkif'e ait olduğunu yaymak üzere fakültelere dağıldık. (…) İlâhî bir merkeze, ilâhî bir akın başlamıştı. On bir kişi gitmiş, on bin kişi olmuştuk. Onu on bir aşık getirmiştik, on bin sevdalı götürüyordu. "Onu cenaze arabasına koyup götürmek isteyen görevlilere vermemiştik. Tipi altında, ağır ağır yürüyen on binler, onu asla eller üstünden omuzlara indirmediler." (**Bayrağa Sardığım Bir Şair,** Milli Kültür, nr. 55)
Dolayısıyla **Fethi Tevetoğlu'**nun anlattığı bu manzara, çoğu çevreleri ürkütmüş ve endişeye sevk etmişti. Sistemin ileri gelenleri de ister istemez buradan, **Serbest Fırka** hurûcuna benzer sonuçlar çıkarmak durumunda kaldılar. Yani **İstiklâl Marşı'**nın değiştirilmesi fikrinin kökleri, bu cenaze töreninde aransa yeridir diyoruz.

3 İlgili dönemde Âkif'e ve İstiklâl marşına ilişkin yazılar okunurken, önemli bir husus dikkati çekiyor: Bazı yazarlar gençliğin, ellerinin altından kayıp gittiğini acı acı fark etmek durumunda kalıyorlar. Nitekim **N. Ataç** bunların arasındadır. Yazdığı yazılardan rahatsız olan üniversiteli gençler, bu durumu kendisine ifadeden geri kalmıyorlar.
"Fakat o yazılarıma kızanlar arasında gençler de varmış, buna hayret ettim. Bu gençlerin bazıları ile konuştum, bana: "Mehmet

Yeni Adam'ın Yarım Kalan Mülâkatları

Gerçekten hadiseye şöyle biraz dıştan bakınca, Türkiye için zembereğin boşanması gibi bir durum söz konusu idi. Çünkü Âkif'i anlatan, savunun, İstiklâl marşını yüceltip göklere çıkaran yazıların sonu gelecek gibi görünmüyordu. Nitekim işte, cenazenin ardından daha bir yoğunlaşan Âkif aktüalitesinin biraz tavsar gibi bir havaya büründüğü sırada, **İsmail Hakkı Baltacıoğlu**'nun **Yeni Adam** dergisi hadiseyi daha canlı bir hale getirmesin mi? Memleketin şairleri, düşünürleri ve eleştirmenleri, Âkif ve İstiklâl marşı konusunda ne diyorlardı? Yani elde olamayarak konu sürekli gündemde tutuluyor, Âkif ve İstiklâl marşı etrafında canlı bir kamuoyu teşekkül ediyordu. **Yeni Adam'**ın anketi bu bakımdan, gerçekten üzerinde durulmaya değer bir mevzu teşkil eder.

Nitekim 11 mart 1937 tarihli nüshasında Yeni Adam **A. Hamid, Nurullah Ataç, Peyami Safa, İsmail Hamdi Danişment, Raif Necdet, Kerim Sadi, Orhan Seyfi** ve **Yusuf Ziya'**nın bu husustaki görüşlerine başvurdu. Aynı derginin 1 nisan 1937 nüshasında da **Falih Rıfkı'**nın, **Sadri Ertem'**in **ve Nurettin Artam'**ın cevapları vardı. Müteakip nüshada da **Nihal Atsız'**ın!.. Bu mülakatlar böyle devam ederken, yani okuyucu ve kamuoyu ilgisinin zirveye ulaştığı bir sırada (1937 Mayıs'ı) aniden kesiliverdi. Hiç bir açıklama ve gerekçe de gösterilmeden!.. Nitekim o sıralarda Balıkesir'de bulunan **Hasan Basri Çantay'**ın gönderdiği mufassal cevabın bu yüzden yayınlanmadığını biliyoruz.

İşte buraya bir **"mim"** koymak gerekiyor. Zira **Yeni Adam'**ın Âkif ve İstiklâl marşına ilişkin anketinin kesilmesi, her halde kendiliğinden vuku bulmamış olmalıdır diyoruz. Nitekim bu tarihten sonra **Yeni Adam** aynı mevzuya bir daha bulaşmak istemeyecek, dergi ve gazetelerdeki Âkif konulu yazılara da geneli itibariyle ara verilmiş gibi bir durum hasıl olacaktır.

Ankara'da Yaşanan Politik Kırılma

Dolayısıyla Mehmet Âkif'in yurda dönüşünden itibaren giderek artan bu yayınların, şöyle geriye dönüp bakıldığında, neredeyse bir yıldan beri devam ettiği görülür. 19 Haziran 1936'da Âkif yurda döndüğüne göre, **Yeni Adam'**ın mülâkatlarının kesilmesi ile de zaten 1937 haziranına ulaşılmış oluyordu. Yani neresinden bakarsanız bakın, bir yıldan beri devam eden bir neşriyat!.. **Yeni Adam'**daki mülâkatların her hangi bir sebep gösterilmeden ve iyi kötü bir sonuca da bağlanmadan kesilivermesi, daha ötede Âkif ve İstiklâl marşı etrafındaki yayınların artık bir daha görülmez oluşu, doğrusu bizi derinden düşündürüyor ve bu noktada yeni bir tutum belirlenmiş olabileceği ihtimalini akla düşürüyor.

Yeni politika belirlemesinin şartlarını araştırırken de, ister istemez dönemin hükümetinin içinde yüzdüğü bir kargaşa hatıra geliyor. Çünkü bu yıllarda İsmet paşanın

---

Âkif'e hiç olmasa milli marşımızın, İstiklâl marşımızın şairini olduğu için hürmet etmeliydiniz" dediler. (Sohbet/Yine Âkif, **Akşam,** 16 mart 1937) Bu hususta **Sabiha Zekeriya Sertel**'in yazdıkları daha bir manidar: " Üniversite gençliği, şair Mehmet Âkif'in mezarını yaptırmak ve her sene mezarında bir ihtifal yapmak kararını vermiş. Gençliğin sanatkâra karşı gösterdiği minnet ve saygı, **değişen bir neslin zihniyetini gösteriyor.** Bundan evvel yapılan Namık Kemâl ihtifali de bunun bir delilidir." (**Gençliğin Âkif'e Yaptığı İhtilaf**, Tan, 19 aralık 1938)

İşte bu tür atıflarla, ilgili dönemin yazılarında sık sık karşılıyoruz. Gençlik ve toplumda gözlenen bu olumlu evrilmenin ardından Türkiye, o yıllarda, acayip bir magazin neşriyat bombardımanına tabi tutulacaktır.

kendi kabinesi üzerindeki kontrolü kademe kademe azalıyor, kabine içinde birbirinden farklı politikalar giderek kutuplaşmaya başlıyordu. Nitekim bu ihtilâf 1937 mayısını takip eden yaz aylarında büsbütün açığa çıkacak; gizli servislerin ve Halkevlerinin kontrolünü elinde tutan İçişleri Bakanı **Şükrü Kaya**, Ayasofya'nın müzeye dönüştürülmesi fikrinin ısrarlı takipçisi Hariciye vekili **Tevfik Rüştü Aras** ve İsmet Paşa'nın ekonomi politikalarının muhalifi liberal **Celal Bayar**'ın tazyiki dolayısıyla Atatürk, eski yoldaşı İsmet paşayı gözden çıkarmak zorunda kalacaktır.

İşte tam da bu sıralarda Almanya gezisinden yurda dönen **Falih Rıfkı**, Ankara politikalarında yaşanan iç kargaşayı böyle özetliyor ve İsmet paşanın Atatürk'e karşı sarf ettiği "**ağır itiraz cümlelerini"** de böyle bir zemine oturtuyor. Daha ötede de yaşanan bu iç kargaşanın ve meydana gelen ciddi iktidar değişikliğinin (Celal Bayar'ın başbakanlığı), Atatürk'ün hastalığı döneminde vuku bulduğuna özellikle işaret ediyor. Atatürk'le İsmet paşanın tartışmalarına bizatihi şahit olan Falih Rıfkı, iktidar değişikliğinin vuku bulduğu sıralara, yani hastalığın başlangıç anlarına ilişkin şu notları düşmekten de geri kalmıyor:

> *"Bilhassa 1937'den, sonra sinir dengelerinin gitgide bozulduğunu görüyorduk. Pek alıngan olmuştu. Devamlı bir boşalma ihtiyacı içinde kıvranan sinirlerini güç tuttuğunu hissederdik". (Çankaya, Bateş baskısı, s. 487)*

Bu notlar Falih Rıfkı'nın hastalığın başlangıcı hakkındaki ilk tespitleridir. Kaldı ki Falih Rıfkı'nın düştüğü notlar kayda değerdir ve **Çankaya** da bu açıdan ayrıca tetkike değer. Burada önemli olan hastalığın seyrinin hız kazanması ile, Atatürk'ün Ankara'dan ve politikadan az - çok soyutlanması durumudur. Dolayısıyla Ankara için bu dönemde yeni ve farklı bir iktidar söz konusudur.

Üzerinde durduğumuz Mehmet Âkif ve İstiklâl marşı tartışmalarıyla alâkasız gibi gözükse bile, Necip Fazıl'a yeni bir marş güftesi siparişinin bu dönemde yapılması sebebiyle, konu ister istemez ayrı bir önem kazanıyor. Hem ayrıca Âkif ve İstiklâl marşı tartışmalarında, İsmet paşanın cumhurbaşkanı seçilmesinin hemen ardından önemli bir tavır değişikliği görülecektir ki, iki dönemin konuya yaklaşımındaki tezadın fark edilmesi bakımından yaptığımız tefrik daha bir lüzumlu hale geliyor. Yani demek oluyor ki İstiklâl marşının değiştirilmesi amacıyla yarışma açılması veya güftenin Necip Fazıl'a teklif usulüyle yazdırılması teşebbüsü, İsmet paşanın görevden uzaklaştırıldığı yeni iktidar dönemine denk düşen bir mesele haline gelmektedir.

Ankara'nın Yeni Batı Versiyonu: Triumvira..

Biz şahsen **Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras ve Şükrü Kaya** üçlüsünün merkez rolünü oynadığı yeni hükümet dönemine, bu bakımdan ayrı bir önem atfediyoruz. Bu hükümeti; İsmet paşa hükümetlerinden farkı bir yana, hastalığı dolayısıyla kısmen Atatürk'ün vesayeti dışında bir uygulama ve politika olarak da değerlendirmek istiyoruz. Çünkü İsmet Paşa ve Bayar hükümetleri, ekonomi politikaları bakımından bayağı bir farklılık arz etmekte idi. İsmet Paşa, 1929 Dünya ekonomik buhranının ardından mecbur kaldığımız devletçi ekonomi politikalarına ağırlık verir, **Kadro** dergisinin ortaya koyduğu sömürgeci batı karşıtı çizgiye sımsıkı bağlı kalır ve

İngiltere'den ziyade Almanlara ve Sovyetlere daha yakın duran bağımsızlıkçı bir politika takip ederken; Bayar ve ekibi bundan haliyle rahatsızlık duyuyordu. Bayar'ın yanı sıra, sabataist olduğu ileri sürülen **Tevfik Rüştü Aras** da apayrı bir fenomendi. Ayrıca Hitler Almanya'sından Türkiye'ye taşınan Musevi bilim adamlarının arkasında da gene o vardı. Dolayısıyla 1930'lu yıllarda bir yandan mason localarıkapatılırken, öbür yandan Musevi bilim adamlarının Türkiye'ye taşınması yolundaki tezatlı politikaların, başka türlü izahını yapmak mümkün değildir.

İşte bu üçlü irade, daha İsmet Paşa kabinesinde iken bile, önemli bir güç merkezi oluşturmuştu Türkiye'de ve karşılarında da engel olarak İsmet paşayı görüyorlardı.

Adı geçen **triumviranın** sırf iktidar hırsı ile izah olunabilecek bir tarafı bulunsa bile, meselenin bu dar sınırlar içinde kalmadığını ve Hitler Almanya'sının kat ettiği mesafeler dolayısıyla, İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'de kendilerine yeni muhataplar aradığını görmekteyiz. Nitekim üçlü iradenin İsmet paşadan rahatsızlığının ve onu bertaraf etmeye dayalı politikalarının böyle bir tarafı da bulunmakta idi. Kaldı ki batılı ülkeler arasındaki kamplaşmalar bu dönemde iyice belirginleşmiş, İkinci Dünya Savaşının yakıcı atmosferi de daha bir hissedilir olmuştu. Hal böyle olunca, Türkiye'nin yeri ve muhtemel kriz durumları karşısında takınacağı tavır her bakımdan önemli hale gelmişti.

Yeni hükümetin rolü, şu bakımdan da ayrı bir önem arz etmiyor değildi. Şöyle veya böyle, nihayet Atatürk hasta idi. Dolayısıyla Atatürk sonrası Türkiye için, şimdiden hazırlanmak gerekmez miydi?. Nitekim İsmet paşanın bertaraf edilmesi için çalışılırken, **Şükrü Kaya** başbakanlığın kendisine verileceği beklentisindedir. Falih Rıfkı yazıyor **Çankaya**'da bütün bunları. Aynı şekilde bu üçlü, daha Atatürk'ün vefatı öncesinde, cumhurbaşkanlığı için çalışanlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla bir yandan yeni dünya şartlarına tekabül edilirken, öbür yandan da Atatürk sonrasının hesapları yapılıyordu.

Ekonomi politikalarını da gene aynı istikamette revize etmek!.. Çünkü bu yıllarda Almanya, Türkiye'nin en büyük ekonomik partneri durumunda idi. İşte bu tür fikir ve politikaların önünde engel görünen İsmet paşanın, behemehal bertaraf edilmesi gerekiyordu. Haliyle Türkiye'nin, 1935 – 1936'da uç vermeye başlayan ve 1937 civarında da derinden yaşamaya başladığı bu iktidar çatışmasını hafife almamak gerekir. Kaldı ki bizim bu husustaki kanaatimiz, içeriden ve dışarıdan maruz kaldığı tazyik karşısında, Türkiye'nin iyice bunaldığı ve sonunda da vaki iktidar değişikliğine bilerek isteyerek mecbur kaldığı biçimindedir.

Dolayısıyla hem istiklâl marşını değiştirmek isteyen, hem de bu tartışmalardan rahatsızlık duyan iradeyi, asıl bu merkezle izah lüzumu daha bir öne çıkmış oluyor. Çünkü yeni kadro, sırf ekonomi ve dış politika itibariyle değil, kültür ve sosyal politikalar bakımından da farklılıktan yana idi. Nitekim bunun ilk işaretleri, **Kadro** dergisinin tasfiyesinden hemen sonra görünmeye başlamıştı. Necip Fazıl'ın **Ağaç**'ı ile Peyami Safa'nın **Kültür Haftası** bir yana, Türkiye o ana kadar alışık olmadığı derecede yoğun bir magazin neşriyat bombardımanına tabi tutulmuştu.[4] Sinema, artist, plaj ve moda

4 Nitekim bu durumu kavramakta güçlük çeken ve izahını da yapamayan **Behçet Kemâl Çağlar** şunları söylüyor: "Son bir yıl içinde Türkiye'de çıkan mecmua sayısı **130**'u geçmiştir. Mevcut bütün mecmuaların sayısı **330** kadardır. Demek ki bir yıl içinde yüzde 40 gibi, ani ve büyük bir artma olmuştur. Bu kemiyet artması ve keyfiyet yükselmesine ve aynı nisbette bir okuyucu çoğalmasına da delâlet eder mi? Bu sağanağın mana ve mahiyeti nedir? Yarın ne olacaktır? Bunlar üzerinde düşünülecek noktalardır." (**Yeter Bu Mecmua Dopingi,** Arkadaşlar Birleşelim, haziran 1936, c.7 nr. 40, s. 289 – 290)
Mecmua sayısındaki artış dikkatini çeken Behçet Kemâl Çağlar, maalesef mecmuaların muhtevasında gözlenen çürümeyi fark

dergilerinden geçilmez olmuştu o yılların Türkiye'sinde. Bazılarının yazdığına göre de Türkiye, böyle bir neşriyat bolluğuna ancak İkince Meşrutiyet döneminde maruz kalmıştı.[5]

Yani neresinden bakarsanız bakın, toplumun ve politikanın yeni baştan dönüştürülmesi gibi bir durum söz konusu idi.

Dolayısıyla Âkif ve İstiklâl marşı etrafında cereyan eden son tartışmalar, Türkiye'nin içine girdiği dönemin absürtlüğünü açığa vurmak gibi bir anlam taşımaya başlamıştı. Bir yönüyle de Türkiye asıl kendini konuşur olmuş, Milli mücadelenin yapıldığı şartlardaki tarihi ayrışmayı yeni baştan hatırlamak durumunda kalmıştı. Haliyle bu yönelişin behemehal önünün alınması gerekmez miydi? Aksi halde **Yeni Adam**'ın yazar, şair ve düşünürlerle gerçekleştirdiği mülâkatların hiçbir izah yapılmadan ve sonuca da bağlanmadan kesilivermesini başta türlü nasıl izah ederiz? Kaldı ki Âkif'in dostu olması bakımından konuyu yakın bir ilgi ile takip eden **Hasan Basri Çantay**'ın izahı da aynı merkez etrafında toplanmaktadır.

Onbeşinci Yıl Marşı Mı, İstikâl Marşı Mı ?

Bir başka husus da, yukarıda izahına çalıştığımız trivumvira iktidarı döneminde, yani 27 aralık 1937'de Mehmet Âkif'in sene-i devriyesinin yapılamamış olmasıdır. Halbuki bir sene önce İstanbul üniversitesi gençleri, Âkif'in mezarı başında and içmiş ve İstiklâl marşı şairini her sene anmak kararı almışlardı. Böyle bir karara rağmen, birinci ölüm yıl dönümünde Âkif'in anıldığına ilişkin herhangi bir bilgiye tesadüf edemiyoruz. Çünkü baktığımız birkaç gazetede böyle bir habere rastlamadığımız gibi, okuduğumuz hatıralarda da kayda değer bir malûmat bulunmamaktadır. Yani Âkif'le ilgili yazıların ardı kesildiği gibi, dönemin ihtiyacına tekabül etmek üzere, yeni bir marşın hazırlanması fikrinin alttan alta sürdürüldüğü anlaşılıyor. İşte bunu da, 1938 yılı başlarında açılmış millî **"marş yarışması"** sayesinde öğrenme imkânı buluyoruz.

Necip Fazıl'ın 1943 Büyük Doğu'larında yazdığına göre, bu yarışma doğrudan bir **İstiklâl Marşı** yarışması olarak açılmamıştır. Bilâkis yarışma, Cumhuriyetin on beşinci yıl dönümünü amaçlamaktadır.

> *"Gaye, bütün memleket şairlerinin de iştiraki beklenen bu müsabakada kazanacak olan eseri, Cumhuriyet'in 15'nci yıl marşı olarak değil, İstiklâl veya Türk Milli Marşı olarak kabul etmekti." Necip Fazıl bu ifadelerine şu hususu da eklemeden yapamıyor: "Zira Atatürk, Mehmet Âkif'in İstiklâl marşını sevmemeye başlamıştı." (Büyük Doğu, 8 Ekim 1943, nr. 4, I. Devre, s. 12)*

Toparlayacak olursak; **Onuncu Yıl Marşı'**nda olduğu gibi, Cumhuriyetin on beşinci yılı kutlamalarında kullanılmak üzere bir **"milli marş"** yarışması açılıyor. Fakat yarışmanın

edemiyor. **Kadro**'nun kapatılmasının ardından başlayan bu mecmua dopingi, 1937 yılı içinde de aynı hızla devam edecektir. Fakat burada önemli olan, bu **dopingi** kimin yaptığıdır. Bize göre bu merkez, sırf o günün resmî hükümeti ile izah edilemez. Tam aksine Türk basınına yabancı bir sermaye girişi söz konusu bu dönemde.

5 Konuyla ilgili olarak şu üç yazıya da bakılabilir:
Necip Fazıl Kısakürek: **Mecmua Yağmuru**, Ağaç, 14 mart 1936, nr. 1, s. 12)
Ahmet İhsan Tokgöz-Kemâl Özden: **Türkiye'de İlk Mecmua Bolluğu:** Ülkü, nisan 1936, c.7, nr. 38, s. 110-113
Adem Fikret: **Türk Yayınında Üç Devir:** Ülkü, haziran 1936, c.7 nr. 40, s. 291-294

birincisi olacak eser bu seviyede tutulmayarak, TBMM'de de oylanacak ve kazandığı milli marş hüviyetiyle İstiklâl Marşı'nın yerine ikame ediliverecektir.

Dikkat edilirse burada garip bir paradoks mevcut. Hem istiklâl marşı değiştirilmek, iptal edilmek isteniyor, hem de bundan bayağı endişe ediliyor. Yani sizin anlayacağınız, arzu ve endişe bir arada!.. İşte üzerinde durulması ve açığa çıkarılması gereken paradoks da zaten burada toplanıyor.

Eğer iyi düşünülürse, İstiklâl marşını değiştirmeye kalkan merkezin arzusu da, korkusu da iç içe!.. Çünkü sessiz sedasız defnedilmek istenen Âkif'in cenazesi için toplanan, ve sayıları da on binleri bulan kalabalıklardı bu korkunun sebebi. Aynı şekilde yeni bir **Serbest Fırka** hurûcunu hareketini andıran bu kalabalıkları derleyip toplayan da gene Âkif'in İstiklâl marşından başkası değildi. Öyleyse mistifikasyon gücü son derece yüksek, yani toplumsal bilinçaltını harekete geçirme gücüne sahip bu sihirli değneğin, behemehal değiştirilmesi icabederdi.

İşte İstiklâl marşını değiştirmek arzusunun şiddeti ile, korku ve ürküntünün derinliğinin; devreye sokulacak yönteme doğrudan tesir ettiği anlaşılıyor. Yani yapılacak işe paldır-küldür girişmek yerine, iki aşamalı bir plan dahilinde hareket etmek. Daha açığı da, işin başında, İstiklâl marşının değiştirileceği gibi bir kuşkuyu asla fırsat vermemek!.. Dolayısıyla, başlangıcı itibariyle **On Beşinci Yıl marşı** fikri öne çıkarılarak, bilâhere de işin kalan kısmını tamamlamak gibi iki aşamalı bir plan sizin anlayacağınız.

Bir De Necip Fazıl'ın Babıali'sine Bakalım

İsterseniz bu konuyu, Necip Fazıl'ın hatıralarını ihtiva eden Babıali'den de izleyelim:

> *"O senenin başlarında bir hadise olmuştu. Mehmet Âkif'in İstiklâl marşı beğenilmiyor ve yerine bir "Milli Marş" yazdırılmak isteniyordu. Hatta Ulus gazetesi bu iş için de bir müsabaka açmıştı. Gaye açıktı: İslâmî hava, sonu lâisizmada karar kılan bir rejimin kaynağındaki heyacana, daha doğrusu maksada uygun sayılmıyordu. Yazarına o zamanın parasıyla on bin lira mükâfat verilecek ve şiir TBMM'nce kanunla kabul edilecekti" (Babıali, 1976, s. 363)*

Bu arada Necip Fazıl ve **Büyük Doğu** dergisi üzerine yoğun araştırmaları bulunan Prof. Dr. Orhan Okay da, **"Siyasi ve fikrî** yazıların **dışında Büyük Doğu"** başlıklı bir yazısında aynı konuya temas ediyor:

> *"Seri içinde dikkati çeken şiirlerden biri Büyük Doğu Marşı'dır. Bugünkü Çile'lerde aynı ad altında, yalnız birinci mısra: "Tanrı'nın alnından öptüğü millet" iken "Allah'ın seçtiği kurtulmuş millet" olarak değiştirilen bu şiir, kendi ifadesine göre (Babıali, 1975, s. 248 – 49) 1938'de, Mehmet Âkif'in İstiklâl marşı yerine konmak üzere yazılmıştır. Falih Rıfkı tarafından yapılan teklifi Necip Fazıl. "Bu rejim havası içinde ve bir takım şahısların pahpohlanması uğrunda şirinini alçaltmaya razı olmamak" şartıyla kabul etmiştir." (Yedi İklim, mayıs 1993,)*

Görüldüğü gibi, Mehmet Âkif'in İstiklâl marşının yerine ikame edilmek üzere, yeni

bir marş ihtiyacı doğmuş ve bu hususu kuvveden fiile çıkarmak amacıyla da Ulus gazetesinde bir yarışma açılmıştır. Bu yarışmaya, 1921'deki ilk İstiklâl marşı yarışmasında olduğu gibi, bütün memleket şairlerinin katılması arzu edilmektedir. Fakat her ne olduysa; belki de Âkif'in ruhunun incinmesinden çekinilmesi gibi kaygılar nedeniyle, yarışmaya gereken rağbet gösterilmemiş ve bir süre sonra da adı geçen yarışma sessiz sedasız kaldırılmak durumunda kalmıştır. Belki de milli marş olmaya lâyık, herhangi bir eserin çıkmaması nedeniyle!.. Yazdığı satırlardan anlaşıldığına göre, Necip Fazıl da bu yarışmaya iştirak arzusu duymamıştır. Çünkü Âkif'in İstiklâl marşının taşıdığı muhtevadan kaynaklanan rahatsızlığın nihayet o da farkındadır.

Teklif Neden Necip Fazıla Yapıldı ?

İşte ortaya çıkan bu güfte zafiyeti karşısında, dönemin resmî gazetesi Ulus'un başyazarı Falih Rıfkı, Necip Fazıl'ı ziyaret eder ve kendisine millî marş yazımı teklifinde bulunur. İster istemez Falih Rıfkı'yı burada, Hamdullah Subhi rolüne bürünmüş olarak görüyoruz. Nitekim ilk İstiklâl marşı yarışmasında da (1921) başarılı bir güftenin ortaya çıkmadığı görülmüş, bunun üzerine işin sorumlusu ve yetkilisi Hamdullah Suphi Tanrıöver Mehmet Âkif'e başvurmak durumunda kalmıştı. Öyle anlaşılmaktadır ki Âkif'in şartları gibi, Necip Fazıl da bazı şartlar ileri sürmüştür. Burada bu hususları ele almak değil amacımız. Kaldı ki konuyu merak edenler Büyük Doğu'ların ilk dönemlerini tetkik edebilir, Babıali'nin ilgili bölümlerini de gözden geçirebilirler.

Yalnız, ilgili güftenin yazımının Necip Fazıl'a yapılması, doğrusu üzerinde durulmaya değer bir konudur. Bir defa unutulmamalıdır ki, Necip Fazıl dönemin en parıltılı şairidir. İkincisi de 1935'te **Tohum**'un, 1937'de de **Bir Adam Yaratmak** piyesinin sahnelenmesi dolayısıyla gene dönemin en popüler sanatçısıdır. Bütün bunlar Necip Fazıl'ın kendisine, milli marş güftesi sipariş edilmesi noktasında yeterli olabilir mi bilemiyoruz. Yani burada Necip Fazıl'ın, dönemin siyasi elit sınıflarıyla ilişkisi ister istemez önem kazanmayacak mıdır? Bize göre o dönem için ne siyasi elitin, ne de Necip Fazıl'ın böyle bir kaygısı bulunuyordu. Daha ötede Necip Fazıl'ın **Kadro** dergisi döneminden beri, bu sınıflarla içli-dışlı bir havası mevcuttu. Zira **Ağaç** dergisini çıkardığı sıralarda **Falih Rıfkı**'nın yazılarını yayınlayabiliyor, onunla ilgili sitayişkâr haberler yazabiliyordu.[6] Yani Necip Fazıl'la dönemin iktidarı arasında henüz daha bir çatışma söz konusu değildi. Kaldı ki daha **Kadro** dergisi çıkmadan önce, onun da bu derginin yazı kadrosu arasında yer alacağı şâyiası etrafa yayılmamış mıydı?[7]

6 Ağaç'ın 11 Nisan 1936 tarihli beşinci sayısı bu açıdan gözden geçirilebilir. Nitekim derginin "aktüalite" sayfasında verilen bir habere göre **Fatih Rıfkı, Kaynak** adıyla bir roman hazırlamaktadır. Necip Fazıl'ın kaleminden çıkan habere göre de **Kaynak** romanının birkaç aya kadar bitmesi bekleniyor. **Kaynak**,"büyük bir ihtimalle de Ağaç'ta tefrika edilecektir."
İkincisi de, Fatih Rıfkı'nın, aynı sayıda yer verilen **"Dil İşleri Üzerine"** yazısı (s. 3-4). Bunun dışında Fatih Rıfkı'nın başka bir yazısı bulunmuyor Ağaç'ta. Fakat yer yer değişik sayfalardaki atıflardan, Necip Fazıl ile Fatih Rıfkı'nın, ciddi boyutlara varan yakınlıklarını okumamak mümkün değildir. Kaldı ki biz bunların altında olumsuz bir şey aramıyoruz ve ayrıca müsbet de karşılaşıyoruz. Hem Necip Fazıl, hem Fatih Rıfkı açısından!.. Çünkü 1944'den sonra baş gösteren ayrışmalar, Türk aydının zindanı olup çıkmamış mıdır?

7 Bu bir duyumdur ve sadece **Abdülhak Şinasi Hisar'**da tesadüf olunuyor. O da 25 temmuz 1931 tarihli, **Cevdet Kudret'e** yazdığı bir mektupta!..**Kadro** dergisinin ilk sayısı Birinci kanun 1932'de çıktığına göre, demek ki altı ay öncesine ait bir duyum olarak kabul edilmek gerekir. Nitekim bu duyumun gerçekleşmediği ve Necip Fazıl'ın da **Kadro**'nun yazı heyetinde yer almadığı malûmdur. Ne var ki Necip Fazıl'ın **Babıali**'si bu açılardan tetkik edilirse, onun **Kadro** grubu ile yakınlık derecesi hakkında iyi-kötü bir fikir elde edilebilir.
Abdülhak Şinasi Hisar'ın mektubuna gelince, orada konuyla ilgili şöyle bir atıf dikkati çekiyor:
"**Yakup Kadri** ile rüfekası diyeceğim, çünkü kayın biraderi **Burhan Asaf** (Belge), sair bir-iki muharrir daha var, ve belki **Necip Fazıl** da var, **Kadro** diye bir mecmua çıkarmak istiyorlar. Lâkin bu galiba kısmen edebiyat haricinde sebeplerle çıkacak. Naşirleri kısmen ukalâlık etmeyi, yol göstermeyi istiyor. "Maksadınızı bir de biz izah edelim de, siz bir görün" der gibi, bizi idare ve sevk eden fikirleri teşrih etmek istiyorlar."

Dolayısıyla nasıl olsa değişecek ve Âkif'in güftesinin yerini alacak bir şiir noktasında, Necip Fazıl'ın hevesini kınamamak icap eder. Fakat bu noktadaki gelişmeler öyle cereyan eder ki, ne Âkif'in İstiklâl marşı ortadan kaldırılabilir, ne de Necip Fazıl'ın Büyük Doğu Marşı noktasında ki beklentileri tahakkuk eder. Çünkü Atatürk'ün hastalığı 1938 martından itibaren öyle ağır bir hal alır ki, Ankara Atatürk sonrasının iktidar kavgalarına çoktan tutuşmuştur bile:

> *"Şiir yazıldı, Falih Rıfkı'ya verildi, bütün Ankara muhitinde topladığı heyecan ve alâka büyük oldu. Fakat o sıralarda Atatürk'ün hastalığı birden bire arttığı için kendisine gösterilemedi. Böylece, hakikatte (Büyük Doğu) ismini taşıdığı halde, (Milli Türk Marşı) adıyla zamanın devlet reisine takdim edilmek istenen şiir, Türk milletinin yarınına intikal etmiş oldu. (Büyük Doğu, 8 Ekim 1943, nr. 4, s. 12)*

Büyük Doğu Marşı'nın Akıbeti

Bu ifadelerde dikkatimizi çekmesi gereken husus, hadisenin Falih Rıfkı ve Atatürk arasındaki haberleşme veya haberleşememe sorunu ile izahıdır. Yani eğer Falih Rıfkı, ilgili şiiri Atatürk'e ulaştırabilse imiş, mesele kökünden hallolacakmış gibi bir zehaba yol açılmasıdır. Maalesef biz bu yoruma iştirakte güçlük çekiyoruz. Çünkü adı geçen güfteyi Falih Rıfkı Atatürk'e ulaştıramadı ise, devrin başbakanı Celâl Bayar veya diğer triumvira üyeleri de mi ulaştıramazdı? Böyle bir şey düşünülebilir mi?

Kaldı ki Necip Fazıl nasıl düşünürse düşünsün, buradan çıkan sonuç, Falih Rıfkı'nın ilgili dönem zarfında Atatürk'le görüşmesinin büyük çapta engellendiği, daha ötede de, Atatürk'ün hastalığı bahanesi ile enterne edildiği gerçeğidir. Çünkü Falih Rıfkı Ulus'un başyazarlığını sürdürmesine rağmen, yeni ekibin adamı olarak görülmüyor ve eski itibarının da zaten yerinde yeller esiyordu.

Ayrıca ikinci bir husus daha var ki, o da mühim bir mesele teşkil etmektedir. Zira İstiklâl marşı eleştirilerinin üzerinde durduğu ağırlıklı husus, Âkif'in güftesinin, içine girdiğimiz yeni dönemin şartlarına tekabül etmemesi idi. Çünkü o güftede yer alan ağır İslâmi muhteva bir yana, millet olarak bizim, emperyalist batıya karşı verdiğimiz tarihi bir mücadeleyi temel alması idi. Nitekim orada emperyalist batı, medeniyet kavaramı ile eşleştirilecek **"tek dişi kalmış canavar"** olarak tanımlanıyordu. Daha ötede de bu güftenin apayrı bir medeniyet şuurunu öne çıkardığı bilinmeyen bir husus değildi.

Dolayısıyla yeni güfteden beklenen hususlar, bize göre, Necip Fazıl'ın **Büyük Doğu Marşı'**nın muhtevasında da yer almıyordu. Nitekim bu şiirde **"doğu"** kavramı açıktan açığa yüceltildiği gibi, iştirak ettiğimiz batılı değerlerden ve ideallerden hemen hiç biri tebcile mahzar bir seviyeye yükseltilmiyordu. Çünkü Necip Fazıl giriştiği işi ciddiye almış, içten gelen bir doğuşla şiirini tamamlamıştı. Yani zihninde ve ruhunda ne varsa o yansımıştı şiirine.

Daha ötede Necip Fazıl, o yılların Türkiye'sinde bilinmeyen bir isim de değildi. Şiirinin ve tiyatrosunun dışında, gazetelerde de yazıyordu. Bu bakımdan **Haber** ve **Son Telgraf**'taki yazıları dolayısıyla, daha somut bir Necip algılaması ortalığı kaplamaya başlamıştı. İşte bu yazılardan hasıl olan kanaatlere göre de Necip Fazıl, tam ve

kâmil manasıyla Avrupa karşıtı, doğulu milletlerin (arap, fars, hint ve çin) birlik ve bütünlüğünden yana birisi olarak temayüz etmektedir. 1940'da yayınladığı **Çerçeve**'si ile **İdeolocya Örgüsü** adlı eseri, bu dönemlere ilişkin fikirlerini yansıtır. Buralardan çıkan sonuca göre o, "**Asyacılığı"** neredeyse siyasî bir ideoloji seviyesine yükseltmektedir. Zaten Büyük Doğu kavramı da Asyacığın evrilmesinden başka bir şey değildir. Yani batıcılık ve Avrupacılık karşısında; Asyacığı ve Büyük doğu idealini alternatif bir değer olarak yükseltebildiği kadar yükseltmek!..

Yazıldığı dönemin reel şartlarından bağımsızlaştığı için, Büyük Doğu Marşı'nın bu tür bir arka plana yaslandığını çoklarımız hatırlamayabilir. Fakat o dönem için bunlar bilinen şeylerdi. Bilinen şeylerdi ki, **Kadro**'cuların bu şiiri çok sevmesinin altında da zaten bu tür sebepler yatıyordu.[8] Daha açık ifade etmek gerekirse, Necip Fazıl'ın a**syacılık** olarak tezahür eden o günkü fikirlerinin kaynağı, 1930 başlarının **Kadro** dergisine kadar uzanmaktadır.[9] Çünkü **Kadro** dergisi iyi tetkik edilirse, **Asyacılığın**, Avrupa karşısında nasıl bir ideoloji seviyesine yükseltilmek istendiği daha iyi fark edilir. Fakat Necip Fazıl sanatkâr sezgisinin verdiği yüksek bir imkânla, maddi varlıkları olduğu kadar, kaba siyasî algılamaları da mücerret planlara çeker durur. "Doğsun Büyük Doğu benden doğarak", ya da "Yürü altın nesli o tunç Oğuz'un gibi!..

Bu bakımdan Atatürk'ün ağır seyreden ve her an ölümle sonuçlanabilecek hastalığı bir yana, yeni dönemin ve ekibin beklentilerine tekabül edecek bir yanı bulunmamakta idi bu şiirin. Eğer ilgili şiirin böyle bir yanının bulunduğuna inanılsa idi, meselenin sonuçlandırılması her halde sorun olmamak icab ederdi.

Âkif'in Duası Ve Hesapların Alt-Üst Oluşu

Dolayısıyla meseleye neresinden bakılırsa bakılsın, İstiklâl marşını değiştirmek düşüncesi bir türlü kuvveden fiile çıkamıyordu. Siz ayrıca buna dilediğiniz sebebi gösterebilirsiniz. İster Atatürk'ün uzun sürmüş hastalık dönemlerini veya vefatını, isterse de Necip Fazıl'ın kaleme aldığı ve yeni bir **"doğu idealizmini"** besleyip büyüten "**Büyük Doğu Marşı'**nın arzu edilen sonuca tekabül etmemesini!..

Belki rahmetli Âkif'in hasta yatağında söylediği sözlerin de bunda bir payı bulunmalıdır. Atatürk'ün uzun sürmüş gece toplantılarından kalkarak, kendisini ziyarete gelen Hakkı Tarık Us ile Ruşen Eşref Ünaydın'a ne demişti Mehmet Âkif?

> *"İstiklâl marşı bir daha yazılamaz; Allah bu millete bir daha İstiklâl marşı yazdırmasın"* dememiş miydi?

Nitekim bu sözün mâbâdı daha da anlamdır. Hakkı Tarık'ın;

---

8 Kadro'cuların ve özellikle de **Burhan Belge**'nin Büyük Doğu Marşı'nı çok beğendiğine ilişkin Babıali'de şöyle bir atıf yer alıyor: "Ve yazdı. Büyük Doğu Marşı olarak kalan şiir... **Burhan Belge'**nin okuyup da zevkinden çıldırır gibi olduğu ve "Aman bu bizim marşımız olsa!.." diye haykırdığı şiir..." (Bkn. Babıali, İstanbul 1976, s. 257)

9 Necip Fazıl'ın şuurunda Büyük Doğu kavramının nasıl doğduğuna ve onun fikirlerinin oluşumuna ilişkin geniş bir etüdümüz bulunmaktadır. Orada, Kadro dergisinin **asyacılık** düşüncesi ile, Necip Fazıl'ın **Büyük Doğu'**su arasında, ciddi sayılabilecek bazı ilişkiler üzerinde durulmaktadır. Konuyla ilgili olarak Kültür Bakanlığı'nın yayınladığı Necip Fazıl anma kitabına bakılabilir: **Büyük Doğu: Bir Kavramın Etrafında,** Doğumunun 100. yılında Necip Fazıl, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 2004, s. 210-220

"Üstat!..Dün gece Gazi hazretleriyle beraberdik. Sizden sevgiyle, sitayişle bahsetti. Güzel sözler söyledi. Ve hatta dikkat buyurun sözlerime, kendilerine hiss-i adavetim (düşmanlık hissi) yoktur. Eğer öyle olsaydı dedi, Türkiye'ye dönmesine müsaade etmezdim. İstiklâl marşını da kaldırırdım." biçimindeki sözlerine, Âkif'in verdiği cevabı hatırlamak yerinde olur.

"Hakkı beyefendi!.. Hatırlar mısınız? Biz Gaziyle harp sahasında ön safalarda beraber gezdik, beraber yürüdük. Kendisini Mecliste sonuna kadar destekledik. Bu böyleyken, Gazi hazretlerinin adavet kelimesini telâffuz etmesine hayret ettim. Beni memleket sokmayabilirlerdi. Lûtfettiler, kendilerine minnettarım. İstiklâl marşına gelince, işte onu kaldıramazlardı. Nasıl kaldırırdı ki, Mecliste ilk okunduğu gün, Tunalı Hilmi hariç, herkes ayakta dinledi, kendileri de dahil!.."

Ve sonra tabiî, hasta yatağında yorgun, fısıltılı bir duâyı andıran bu sözlerin devamı olarak da şunları eklemişti:

*"İstiklâl Marşı bir daha yazılamaz; kimse bir daha İstiklâl marşı yazamaz, ben de yazamam. Allah bu millete bir daha İstiklâl marşı yazdırmasın!"**

Dolayısıyla Âkif'in bu yüksek öngörüsünü, onun bir nevi keşfiyatı olarak da değerlendirmek mümkündür. Nitekim aradan fazla bir zaman geçmemiş, hastalığı dolayısıyla realiteden kısmen soyutlanmış olarak Dolmabahçe'de hayatını sürdüren Atatürk de vefat edivermişti. Fakat vefat olayı Türkiye'yi normalin üzerinde sarsmış, siyasî planda tahminlerin ötesinde alt-üst oluşlara sebep olmuştu. Yani neredeyse Türkiye, bir birini takip eden iç darbelere maruz kalıyor gibi bir durum hasıl olmuştu.

11 Kasım 1938: Taşlar Yerinden Oynuyor

Nitekim hesaplarını Atatürk'ün vefatı sonrasına göre ayarlayan triumvira, on Kasımın hemen ardından tasfiye edilip gitmişti. Çünkü Mareşal **Fevzi Çakmak**'ın (Genel Kurmay Başkanı) ve **Fahrettin Altay**'ın (Birinci ordu komutanı) emri vakisi ile İsmet İnönü, ertesi günü cumhurbaşkanı olup çıkmıştı.[10] Bu sonuç, o günün şartlarında içeride ve dışarıda tam bir darbe tesiri bırakmış, geçici bir süre başbakanlığa devamı uygun bulunan Celal Bayar dışında, cumhuriyet kabinelerinin iki gedikli üyesi, yani sistemin içerideki ve dışarıdaki iki teminatı bütünüyle açığa düşürülmüştü. Bu iki isim de, triumviranın iki güçlü ayağı **Tevfik Rüştü Aras** ile **Şükrü Kaya**'dan başkası değildi. O yıllarda İsmet paşanın gerçekleştirdiği bu tasfiyeler ülke çapında büyük ferahlamalara yol açmış, onların yerine de Dahiliye vekâletine **Refik Saydam,** Hariciye vekâletine **Şükrü Saraçoğlu** atanmıştı. Aradan fazla bir zaman geçmemişti ki, Maarif vekilliği görevine de **Hasan Ali Yücel**'in getirildiği öğrenilecektir. (28 Aralık 1938)

* Beşir Ayvazoğlu: "Asım Şakir'e göre Akif" Akksiyon, 16/22 Ekim 1999

10 İnönü'nün cumhurbaşkanlığı konusunda ilk açıklayıcı bilgiler, 1958 **Büyük Doğu**'larında yayınlanan **Nihal Atsız**'ın hatıralarında yer alır. Sanırım bu bilgi ve yorumların kaynağı **Rıza Nur** olmalıdır ve hayli dikkat çekicidir. Celâl Bayar'ın "**Ben de Yazdım**" da verdiği bilgi ve yorumların fazlaca bir gerçeklik değeri yoktur. Bu husustaki en ciddi kaynak ise, o dönemin Genel Kurmay ikinci başkanı **Âsım Gündüz**'ün hatıraları olmaktadır. Zira bu hatıralardan çıkan sonuca göre, Celâl Bayar ve ekibi korkmuş, geri çekilmiştir.
Aynı konuyla ilgili, Rıfat N. Bali'nin "**Bir Türkleştirme Serüveni** (1923 – 1945)" adlı eserinde de önemli atıflar yer alıyor. **Rıfat Bali**'nin kaydettiğine göre, İnönü'nün cumhurbaşkanı olması ihtimalinden Türkiye'deki Musevî azınlık aşırı derecede rahatsızdır. Bu hususlara ilişkin, kitabın "Atatürk'ün Vefatı: Azınlıkların Endişeleri" bölümüne bakılabilir.

Bütün bunları şunun için anlatıyoruz: 11 Kasım 1938'den itibaren Türkiye yepyeni bir döneme girdiği için. Çünkü aradan daha üç gün geçmeden **Rıza Nur** Mısır'dan Türkiye'ye giriş yapıyor; İnönü 18 KÂsımda Kâzım Karabekir'i inzivasından meydanlara çıkarıyor; 10 ocak 1939'da **Refet Bele ve Ali Fuat** paşalar CHP'ye katılıyor; 26 mart 1939 seçimiyle de **H. Cahit Yalçın, Şükrü Kaya, Kılıç Ali ve Tevfik Rüştü Aras da** dahil, 170 eski parlementer topluca tasfiye ediliyordu. Özellikle de 2 mart 1939'da Dolmabahçe'de verilen bir resepsiyona R. Orbay'ın, A. İhsan Sabis'in, Halil Paşa'nın, Refet Bele ve Ali Fuat paşaların daveti ile, ülke çapında siyasi tasfiye ve kırgınlıkların telâfisini amaçlayan yeni bir dönemin başlatıldığının işaretleri veriliyordu. O sıralarda her türlü siyasi tasfiyenin sonunun geldiği gibi bir hava uyandıran bu uygulamaların, Türkiye dışındaki akislerini yansıtması bakımından, arap gazetesi **Al-Cihat'**ın 3 mart 1939 tarihli haberi hayli manidardır:

> *"Dinsiz politikacılar Türk hükümetinden uzaklaştırıldılar."*[11]

Siyaset planında idrak edilen bu değişikliklerin, kültür ve düşünce hayatında yansımalarının bulunup bulunmadığı, haliyle merakı mucip bir husustur. Belki bu soruya cevap olmak üzere, matbuat hayatındaki bir takım kıpırdamalardan söz edilebilir. Meselâ oradan oraya sürgün edilip duran **Nurettin Topçu'**nun, ülkenin içine girdiği yeni atmosferi erken idrakiyle izah olunamaz mı **Hareket** dergisini çıkarması? (3 Şubat 1939). Nitekim bir süre sonra hocası Hasan Ali Yücel onu İstanbul'a taşıyacak ve İstanbul Erkek lisesine hoca olarak görevlendirecektir.

Bu gelişmeler kuşkusuz sırf **Hareket'**le de sınırlı değildi. H. Sadrettin Arel ve İ. H. Danişmend'in **Türklük'**ü **(1939),** Eşref Edib'in **İslâm Türk Ansiklopedisi (25 teşrimi Evvel 1940)** A. Caferoğlu'nun **Türk Amaç'**ı **(1942),** Reha Oğuz'un **Gökbürü'**sü (5 ikinci teşrin 1942), Remzi Oğuz Arık'ın **Millet'i** (mayıs 1942), Rıza Nur'un **Tanrı Dağ'**ı (12 mayıs 1942), Fethi Tevetoğlu'nun **Kopuz'**u (Mayıs 1943), Zonguldak'taki **Doğu** (Ağustos 1942) ve **Necip Fazıl'**ın meşhur **Büyük Doğu'**su (1943)!.. Ve daha önemlisi de, 1940'da kurulan **Kitap Sevenler Kulübü**!.. Bu Kulübün kuruluş amacı eski harfli önemli bazı eserleri, yeni baştan yayına hazırlamaktır. Bu tür dergi ve kurumlaşmaların 1930'ların Türkiye'sinde kolay kolay görülemediğini, dolayısıyla da yeni dönemin bir takım ümitlenmelere yol açtığını zikretmek gerekir diye düşünüyorum. İsterseniz şu hususu da kaydedelim ki: önceki dönemde değil Mehmet Âkif'in **Safahat, Ziya Gökalp**'in her hangi bir eserinin bÂsımı da mümkün olamazdı. Çünkü çok yaygın kanaatlerin hilâfına, Ziya Gökalp bile sakıncalı isimler arasında yer almıyor muydu?[12]

---

11 **Gotthard Jaeschke: Türkiye Kronolojisi** (1938-1945), TTK yayınevi, Ankara 1990. ilgili tarih.

12 Bu husustaki iddiamız belki bazıları için absürd kaçabilir. Ne var ki durum az çok böyledir. Çünkü 1940'a kadar, **Ziya Gökalp**'in herhangi bir eseri yeni harflerle yayınlanamamıştı. Peyami Safa'nın bile '**Ziya Gökalp salçası"** olarak istiskal ettiği onun görüşlerinin, pek de olumlu karşılanmadığı kabul edilmelidir. Çünkü Gökalp'in **üçlü terkibi**, sınırlar içine çekilmiş yeni milliyetçilik açısından ziyadesiyle evrensel kaçıyordu. Ayrıca **Ziya Gökalp** bir İttihatçı idi nihayetinde.
Söylediğimiz hususları tahkik için, **Kitap Sevenler Kulübü**'nün yeni harflerle ilk defa yayınlandığı **Türkçülüğün Esasları**na bakılabilir.
Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu'nun şu satırları da önemlidir: "Mütefekkirin ölümünden bugüne kadar şuursuz ve şiarsız bir Ziya Gökalp aleyhtarlığı görüldüğü de unutulmamalıdır. İkinci Dünya Savaşına tekaddüm eden senelerde tefahür (iftihar etmek) ve daha ziyade temellük (sahip çıkma), müdahane (dalkavukluk) psikolojilerinin tesiri altında, ondan bahsedilmemesi istendi." Bkn. **Ziya Gökalp için Yazdıklarım ve Söylediklerim**, İstanbul 1955, giriş bölümü.
Dolayısıyla hem **Safahat'**ın, hem de **Türkçülüğün Esasları**'nın yeni harflerle yayınlanabilmesi için, 1938 sonrasında başlayan yeni dönemin girmesini beklemek gerekecekmiş.

Vur Deyince Öldürmek

İnönü'nün cumhurbaşkanlığının ilk dönemine işaret ettiğimiz bu vetire, kuşkusuz böyle devam edip gitmez. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'nın inişli-çıkışlı konjonktürü buna imkân vermez zaten. Hele hele müttefiklerin savaşı kazanması ihtimalinin az çok belirginleştiği sıralarda!..

Fakat burada behemehal belirtilmesi gereken husus, üzerine eğildiğimiz döneme ilişkin kanaatlerin, geneli itibariyle savaş sonrasına ait olduğu gerçeğidir. Galip müttefiklerin paradigmalarına elsiz-ayaksız teslim olunan Türkiye'de; her türlü muhalefet grubunun; (Türkçüler, İslâmcılar, liberaller, demokratlar ve çeşitli Marksist sol gruplar) da dahil, ilgili dönemi toptan redde kalkışması yeterince sağlıklı görünmüyor artık bize. Dolayısıyla hislerimizden arınarak, biraz daha gerçekçi yaklaşımlara ermemiz gerekir diye düşünüyoruz. Bu bakımdan iki büyük savaş öncesi dönemin iktidarlarına, yani İttihat ve Terakki dönemi ile İsmet paşanın (1938-1943) yıllarına, biraz daha ön yargısız bakmaya kendimizi alıştırmamız gerekmektedir. Çünkü her iki savaşın ardından yoğun şekilde pompalanan bakış açıları; toplumun ve aydınların çekmiş olduğu bin bir acıya ve felâkete dayanmış olsa bile; birinde ağır mütakere şartlarının, diğerinde de çok partili demokratik sisteme iştirakin makulleştirilmesini amaçladığı açık bir gerçektir. Bunun da asgari yarı yarıya, savaşın galiplerinin politikası olduğu meselesidir. Yani mağlûpların savunulamayacağı ve behemehal tasfiye edilmeleri gerektiği gibi hususlar!..

İnönü Dönemi Ve İstiklâl Marşı

Nitekim üzerine eğildiğimiz İstiklâl marşı tartışmalarının, ya da Âkif'in kaleme aldığı marşı değiştirilmesi yolundaki gayretlerin, 1938 on bir kÂsımını takip eden seyri, bizi bu hususta kısmen bile olsa ihtiyatlı davranmaya sevk ediyor.

Zira **Yeni Adam**'ın 1937 mayısında Âkif'e ve İstiklâl marşına ilişkin yaptığı mülâkatların kesilmesinin ardından, ülkenin içine girdiği sessizlik ortamı ne olmuşsa olmuş, birden bire dağılmaya başlamıştı. Tabiî, olanı biteni onlamak bakımından da, Mehmet Âkif'in ikinci ölüm yıldönümünü yani 27 aralıkı 1938'i beklemek gerekirdi. Acaba bir önceki yılda (27 Aralık 1937) olduğu gibi, gene yoğun bir sessizlik mi hüküm sürecekti? Basın susacak, Âkif'i her yıl mezarı başında anmak için and içen üniversiteli gençler gene ortalıkta görünmeyecekler miydi?.

Hayır tam aksine, Mehmet Âkif'in vefatının ikinci yılının dolmasına çok az bir zamanın kaldığı bu sıralarda, ülke çapında son derece olumlu, yumuşak bir hava esiyordu. Bu hava nasıl yayılıyor ve hissediliyor, bunu tahmin etmek kuşkusuz güç olmalı; fakat 27 aralık 1938'e doğru önemli bazı hazırlıkların yapıldığını fark etmemek de mümkün değildi.

Nitekim ilgi yılda yani 27 aralık 1938'de, Âkif'in mezarı başında toplanan kalabalıkların çapı, insanı şaşırtacak bir seviyede idi. Anma gününe iştirak edenlerin olduğu kadar, konuşma yapanların da yüzlerinde herhangi bir korku ve tedirginlik okunmuyordu. Dahası bu toplantıya, bazı üniversite hocalarının iştiraki etmesi!.. Mesela Ali Nihat Tarlan hoca veciz bir konuşma yapıyor. Ömer Rıza Doğrul kalabalığa hitap ediyor, 1936'daki

cenaze merÂsımini organize eden **Fethi Tevetoğlu,** Ali Nihat Tarlan'ın işareti ile ve gür bir sesle (buna özellikle dikkat edin) İstiklâl marşını irad ediyordu. Anma toplantısının önceden planlandığı o kadar belli ki, resmî bazı din görevlileri de orada hazır durumdalar. Bestekâr **Sadettin Kaynak ile Hafız Âsım** bunlar arasındadır. Biri Kur'an, diğeri dua ve ilahiler okuyor.

Sonra bu mahşerî kalabalık, Edirnekapı'dan düzenli bir yürüyüşle Bayazıt'a kadar geliyor. Buraya niçin geldiğini de hemen herkes biliyor. Çünkü Bayazıt Camiinde rahmetli Âkif için büyük bir mevlit töreni düzenlenmiştir. Dahası bu mevlitte, İstanbul'un meşhur hafızları ve kurrâları görev almışlardır. Çoğu da selâtin camilerinin imam ve müezzinleri!.. **Sadettin Kaynak** bu törende de mevcut, ve mevlidin "**merhaba"** bahrini lâhuti bir sesle okuyor. İçi-dışı, avluları cemaatte dolu olan cami, adeta büyük denizler gibi dalgalanıyor. İkindi namazına doğru mevlit bitiyor, vakit namazları kılınıyor, kalabalık gene dağılmıyor. Çünkü herkes nereye gidileceğini ve ne yapılacağını bilmektedir de onun için.

Nitekim namaz sonrasında kalabalık topluca Edebiyat Fakültesine yönelir. Çünkü orada da Âkif'le ilgili bir tören yapılacaktır. Hem de resmi bir tören!.. Salonun ilk yarısını üniversite profesörleri doldurmuş olarak!.. Saat altı da başlayan bu törende Ali Nihat Tarlan, Mehmet Kaplan, Tıp Fakültesinden İhsan (hoca), Naki Tezel, Zeki Ömer Defne vs. konuşmalar yapar, şiirler okurlar.

Bu toplantının ardından Yüksek Öğretmen Okulu'na geçilir. Çünkü orada da Âkif anılacaktır. Ayrıca bu toplantının bir önemi de, Âkif'in vefat ettiği saatte başlayacak olmasıdır. Saat yirmide veya çeyrek kala. O sıralarda Şehzadebaşı'nda bulunan **Yüksek Öğretmen Okulu**'ndaki törende de, başta **Peyami Safa**, Midhat Cemal Kuntay ve gene Ali Nihat Tarlan hoca konuşurlar.

Zamanın İstanbul'unu, gazetecileri, fikir ve sanat muhitlerini şaşkına çeviren bu anma merÂsımlerinin, sırf bununla sınırlı kalmadığını, aynı günün akşamı Ankara **Gazi Eğitim Enstitüsü'**nde de şiir ve konuşmalarla takviye edilen programlar düzenlenmiş olduğunu hatırlamak gerekir. Daha ötede de **Yüksek Ziraat Enstitüsü'**nde ve Bursa başta olmak üzere çeşitli **Halkevi** salonlarında Âkif merÂsımleri eksik edilmemiştir. Yani neresinden bakarsanız bakın, bütün Türkiye'yi şâmil anmalar gerçekleştiriliyordu.

Dolayısıyla içine girilen yeni dönemin, toplum üzerinde meydana getirdiği ferahlamayı fark etmemek mümkün değildir. Nitekim işte toplum veya gençler kendiğinden harekete geçebiliyor, öğretim üyeleri Âkif'le ilgili bir törene iştirak ettiği gibi, böyle bir iş için üniversite de salonlarını tahsis edebiliyordu. Ayrıca da Âkif'i savunmak, anmak, meydanları harekete geçirecek seviyede yüksek sesle şiirlerini okumak!.. Özellikle de değiştirilmeye kalkışılan İstiklâl marşını!..Yani neresinden bakarsanız bakın, topluma ve gençlere yeni bir özgüven geliyor, bugün için bizim unuttuğumuz, yerine göre de kabul etmek istemediğimiz garip bir hava değişimi yaşanıyordu.

Bu Hava Nasıl Oluştu?

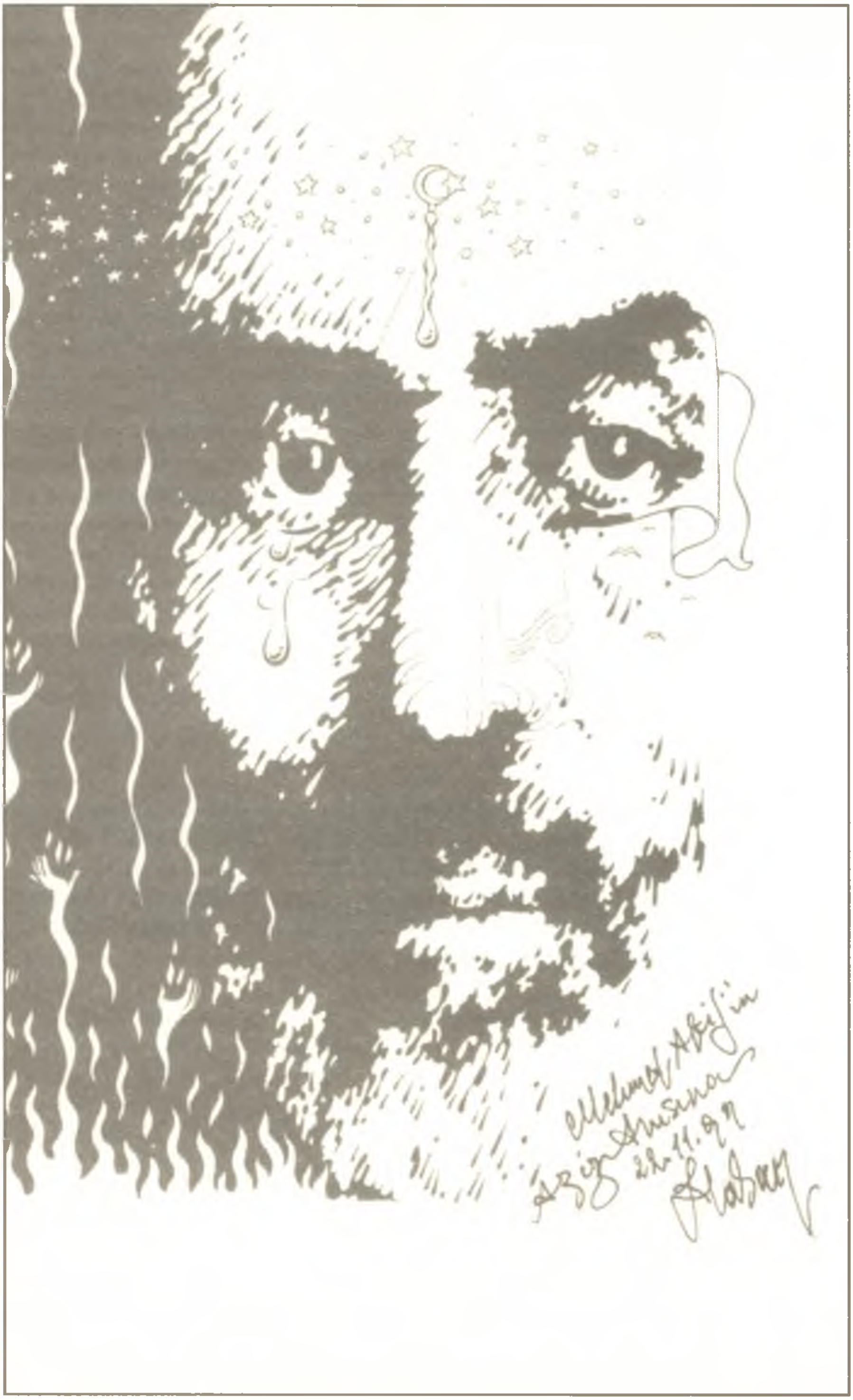
İşte 27 aralık 1938 anmasıyla daha bir manalı hale gelen bu atmosfer içinde, İstiklâl

marşının değiştirilmesi teşebbüsünün herhangi bir şansı kalmış olabilir mi? Düşünmeye değer doğrusu!..

Fakat bu noktada, vâki anma toplantılarını harekete geçiren bir takım teşebbüslerin varlığını da kabul etmek gerekir. Meselâ Sabiha Zekeriya Sertel'in 19 aralık 1938 tarihli (Tan) ve aynı şekilde Ömer Rıza Doğrul'un 28 kanunu evvel 1938 (Tan) tarihli yazısında, İstanbul Üniversitesi rektörünün 27 aralık 1938 anması için izin başvurusunda bulunduğu ve bu iznin kendilerine verildiğini zikrediyor. Gerekli müsaadeyi olan rektör, üniversitenin bu sene Âkif'i anacağı hususunda bir basın toplantısı düzenliyor ve bu vasıta ile de konu bütün topluma maledilmiş oluyor. Üniversitesinin aldığı ruhsatı hareket noktası kabul eden sivil toplum da, aynı noktadan hareketle Edirnekapı'ya Âkif'in mezarı başına yöneliyor. Bu arada Edebiyat Fakültesinde icra edilen anma törenin, rektörlüğün bir faaliyeti olarak düzenlendiğini bu vesile ile hatırlatmış olalım.

Ayrıca şu hususu da belirtelim: 27 aralık 1938'den itibaren (hatta 19 aralık itibariyle) Âkif ve İstiklâl marşı etrafında yeni, korkunç bir yayın dalgası başlatılıyor. Bu yayınların genişliğini doğrusu tahmin etmek güçtür. Neredeyse bütün basın organları katılıyor bu faaliyete. Ne var ki **Serteller**'in gazetesi, gene olumsuz bir kutup teşkil edecektir. Buna karşılık **Cumhuriyet** ve **Son Posta,** o sıralarda yenice kurulmuş olan **Yeni Sabah**, Âkif etrafında teşekkül ettirilen havayı besler de beslerler. İlgili dönemin basınının bu açıdan gözden geçirilmesi, doğrusu insanı şaşırtıyor diyebilirim. Aylarca devam eden bu atmosferin oluşmasında, yeni hükümetin kuşkusuz büyük bir payının bulunduğu gerçektir. Rektörlüğe verilen izin gibi!.. Peki ya Ankara Gazi Eğitim'deki toplantı? Ya Bursa'da olduğu gibi çeşitli halkvelerinde yapılan toplantılar? İlgili faaliyetlerin ve anmaların genişliği ve yaygınlığı, ister istemez yeni hükümetin tavrı ile izah edebilmek gerekmez mi?

Sizin anlayacağınız, Türkiye'nin içine girdiği olumlu havanın tesiri ile, İstiklâl marşının değiştirilmesi düşüncesi büsbütün imkânsız hale gelmişti. Nitekim aradan fazla bir zaman geçmeyecek bu işin imkansızlığı fikrine kendisi de ulaşacak olan Necip Fazıl, 1943 yılında neşrine başladığı Büyük Doğu dergisinde ilgili şiiri yayınlamak durumunda kalacaktır. (8 ekim 1943 nr. 4 s. 12). Kalacaktır ki bunun manası, bizatihi kendisinin de ümidini kesmesi demektir. Çünkü **Büyük Doğu Marşı** o zamana kadar, ne olur ne olmaz gibi düşüncelerle el altında muhafaza edilip duruyordu.

Mehmet Akif'in
Aziz Anısına
22.11.97

Üçüncü Oturum Fatih Kürsüsünde
Oturum Başkanı Prof. Dr. Ali BİRİNCİ

1 **A.Vahab AKBAŞ,**
(yazar) "Mehmet Âkif ve musıki"

2 **Cevat AKKANAT,**
(yazar) "Mehmet Âkif'in sanat anlayışındaki tutarlılık"

3 **Hasan ARSLAN,**
(öğretmen) "Mehmet Âkif'in bilgeliğinin derinliği"

4 **Mustafa AŞKAR,**
Prof. Dr., (Ankara Üniversitesi) "İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekan olarak Ankara'da bir Celveti dergahı ve Taceddin Sultan"

5 **Kazım YETİŞ,**
Prof. Dr. (İstanbul Üniversitesi) "Mehmet Âkif'in Âsım'ın kişiliğinde çizdiği modernleşme"

Mehmet Âkif ve Musikî

A. Vahap AKBAŞ
Yazar

Mehmet Âkif, cemiyet için yazmış, cemiyet için yaşamış birçok sanatkârın, ülkü adamının hilafına, hayatta geniş bir ilgi yelpazesi çizer. Bu anlamda, oldukça canlı, zengin bir hayata sahiptir. Mithat Cemal, onun bu zenginliğini şöyle özetler:

"Boğaziçi'nde yüzme yarışı kazanan; Çatalca'da güreşen; Veliefendi çayırında adım atlayan; "Mütenebbi"yi, "İbnülfarız"ı, Kur'an'ı ezbere bilen; Hersek müftüsü Fehmi Hoca ile "İlm-i Ensab" konuşan; Dağıstanlı Halis Hoca ile "Kitabül Kâmil"i hasbihal eden; Musa Kâzım Hoca ile Bedrettin'in "Varidat"ını okuyan; sonra Emile Zola'nın romanlarında, insan yığınlarının idaredeki kudretini seven ve münekkitlerin de bunu beğendiklerini görünce takdirindeki isabete sevinen; sonra Halkalı mektebinin bahçesinde, "istiska-i batn"a uğrayan ineklerin karnından "trocart"la su alan; sonra "Aruz"un orkestrasyonunu yapan Âkif, bir taraftan da nısfiye üflüyordu."

"Bir taraftan da nısfiye üflemek", aslında, büyük bir adamın hayatındaki hayret edilecek bir ayrıntıya tekabül etmektedir. Âkif'i çok iyi tanıyan, onun nerede ne yapacağını çok iyi bilen otuz beş senelik dostu Mithat Cemal, ona üç dört defa hayret ettiğini ifade etmektedir ki bunların hemen hepsinin musikî ile ilgili olması dikkate değerdir. Bu hayretlere sebep, mesela, Âkif'in görevli olarak Şam'dan Neyzen Tevfik'e yazdığı bir mektupta musikî dedikodusu yapmasıdır; bir gün onu odasında "iki dizini uç uca birleştirmiş, elleriyle usul vururken ve Medeni Aziz'den Hicaz makamındaki *"Cânâ, dökülen kanlara bak didelerimden; / Şimşir-i nigâhınla vuruldum*

ciğerimden" adlı şarkıyı geçerken ya da bir başka gün kendi kendine nısfiye üflerken görmesidir vs.

Âkif, musikîye duyduğu alakayla en yakınındakileri bile şaşırttığına göre, onu satıhtan tanıyanların, onun bu özelliklerinden haberdar olduklarında şaşırmalarını da tabiî karşılamak gerekir. Bu, biraz da Âkif'in üstlendiği misyondan kaynaklanmaktadır. Çağının hercümercini yansıtan, en önemli fikirlerin, en çetrefil meselelerin şairi olan, eserleriyle sürekli uyaran, yakaran büyük bir dava adamının bu tür ilgilerinin ortalama okuyucu için gölgede kalmasını da tabiî görmek gerekir.

Halbuki bazı şiirleri, mektupları, dostlarının hatıratı incelendiğinde Âkif'in musikîyle nasıl iç içe bir hayat sürdüğü görülecektir.

Âkif, dinî hayatın yoğun bir şekilde yaşandığı bir çevrede ezanlarla, mevlitlerle, ilahiler, kasideler ve naatlarla büyür. Gençlik yıllarından itibaren de klasik musikimizle ilgilenir. Hayatının hemen her safhasında musikişinas dostları olur. Musiki meclislerinde bulunur, en iyi hanende ve sazendeleri dinler, dostlarıyla musikî sohbetleri yapar, kimi zaman ney üflemeye çalışır, kimi zaman en zor şarkıları güzel, davudî sesiyle söyler.

Hasan Basri Çantay'ın Âkifname'sinde yer alan Av. Tevfik Zerdeci'nin bir hatırası, Âkif'in öğrencilik yıllarında musikîyle alakasını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Tevfik Zerdeci, Âkif'i devrin sayılı musikîşinaslarından Hafız Mehmet vasıtasıyla tanıdığını söyler. Hafız Mehmet, güzel sesiyle gazeller okur, şarkılar söylermiş. Bestekârlığı da varmış. Âkif ise o zaman henüz baytar mektebinde öğrencidir. Bir mecliste, kalem efendilerinden mürekkep saz takımının çalıp söylediği yeni bir şarkı tartışma konusu olunca, Hafız Mehmet, Âkif'ten bahis konusu şarkıya bir nazire yazmasını ister. Âkif hemen orada, irticalen *" bak şu güzel kız acaba böyle neden ağlıyor / Eşk-i teri âdeta cuyi gibi çağlıyor"* diye başlayan bir nazire yazar.

Genç bir baytar olarak gittiği Edirne'de ilk edindiği dostlarından biri Hafız Emin'dir. Âkif'in bu gür, güzel sesli hafızla dostluğu ölünceye kadar sürer. Onun olağanüstü sesine, icra tarzına hayranlık duyar. Onun sesinde Nef'î'nin kasidelerindeki sesi bulur. Okusun diye ona gazeller, naatler yazar. Ancak bunlar, okunduktan sonra yok edilir. Âkif, bu ortak çalışmalarından dolayı Hafız Emin'le kendisini Keçecizade İzzet Molla ile Hattat Yesarizâde İzzet Efendi'ye benzetir ve şu nükteyi yaparmış: " O okur, ben yazarım; ikimiz okur yazar bir adam oluruz."

Âkif, İstanbul'da, Ankara'da daima musikî adamlarıyla beraberdir. Hafız Kemâl, İzmirli Hafız Ahmet, Tanburî Aziz, Medeni Aziz Efendizâde Zühtü, Neyzen Tevfik, onun kardeşi Şefik, Udî Âsım Şakir, Şerif Muhiddin Targan, Sarıyerli Hilmi Bey, Munir Bey gibi musikîşinaslar onun dostluk halesi içindedirler. Kiminden ciddi manada ders alır, kimilerini huşu içinde dinler, kimileriyle musikî konuşur tartışır, kimileriyle meclislerde buluşur, meşk yapar. Ali Rıfat Bey'in, onun "Bülbül"ünü bestelemesinden büyük bahtiyarlık duyar, besteyi hususi meclislerde dostlarına okutur. Mithat Cemal, onda musikînin iptila derecesinde olduğuna işaret eder. "Halk dostluğu Âkif'in servetiydi, musikî de sefahati "der. "Kaptan Paşa gibi senin de hanendelerin sazendelerin var" diye takılır ona.

Âkif, İstanbul'daki hayatında musikîyi hem öğrenir, hem yaşar. En ağır, en zor eserleri meşk eder, hafızaya alır. Diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da derin bilgiye ve ince zevke erişir. Hafız Kemâl gibi güzel seslilere, Neyzen Tevfik gibi, Şerif Muhiddin gibi usta icracılara takdir ve muhabbeti sözle ifade edilemeyecek derecededir. Hafız Kemâl'in, Eşref Edib'in deyişiyle, "musikîdeki kabiliyetine, okuyuşundaki yüksek kudretine, sesindeki fevkaladeliğe o derece hayrandır ki onun sesinde Sultan Süleyman devrini, Süleymaniye Camii'ni, Sinan'ı görür; "Bu seste kubbeler, sütunlar yükseliyor" der.

Musikî, denebilir ki, birçok hususta Âkif'in zevkinde belirleyici rol oynar. Meselâ, onun bu hassasiyeti, Kur'an okuyan bir hafıza duyduğu muhabbetin derecesini belirlemekte bile etkili olur. Sevdiklerinden biri olan Eğinli Hafız için şöyle dermiş: "Benim Eğinli Hoca musikî bilmez. Fakat onun sevk-i tabiî ile bazen hicazdan, bazen uşşaktan öyle okuyuşları var ki değme musikîşinas hafız o mahareti, o sanatı gösteremez."

Âkif'in, yaptığını ciddiye alan, güç olanı başarmaktan haz alan, disiplinli tavrı musikî öğrenirken de kendini gösterir. Müşkülpesent hocalardan yararlanmaya çalışır, en zor eserleri çalabilmek için uğraşır. Güç bir Arap şairinin külliyatını anlamak için bir Ramazan ayı boyunca evine kapanan Âkif, musikîyi de aynı şekilde çalışır. Şerif Muhiddin'den duyduğu "Sanatın yüzde doksan dokuzu ter, yüzde biri ilhamdır" sözü onun kişiliğine uygundur. Bunu nazmında uyguladığı gibi, musikî çalışırken de uygulamaya çalışır. Medeni Aziz Efendizâde Zühtü, Hafız Kemâl gibi hocaların kapılarını çalmaktan, nazlarına katlanmaktan kaçınmaz; ney üflemeyi öğrenmek için Neyzen Tevfik'in bulunduğu Çukurçeşme'deki Ali Bey Hanı'na her gün yürüyerek gitmeye üşenmez. Bu tecrübelerinden hareketle, Mısır'dan, Âsım Şakir'e tavsiyelerde bulunur. Tanıdığı ve takdir ettiği bazı musikî üstatlarının peşini bırakmamasını ve onlardan istifade etmenin yollarını aramasını söyler. Çünkü bu zümrenin vaktiyle zorlukla aldıklarını, kolaylıkla vermek istemediklerini bizzat yaşayarak görmüştür. Yine bir mektubunda "Bu adamlar niyazlarla, tezelüllerle elde ettikleri âsârı behemehal sermayesine vermek isterler" der.

Âkif'in musikî serencamını yaşadığı yerlere göre üç devrede ele almak mümkündür. İstanbul hayatı, başta da belirttiğimiz gibi, Âkif'in musikîyi öğrendiği, bu vadide derinleştiği ve onu toplum hayatının bir unsuru olarak yaşadığı dönemdir. Ülkü ve inancının bir gereği olarak dinî musikiyle ve yine sanatına ve karakterine kaynaklık eden toplumun yaşattığı bir kültür unsuru olarak klasik yerli musikîyle iç içedir. Batılı yazarları aslından okuyan, Batıyı her yönüyle tanıyan Âkif şüphesiz onun musikîsine de vÂkiftı. Bu vukufta Şerif Muhiddin'in de payı büyüktür. Onun Çamlıca'daki köşkünde Âkif'le keman virtüözü Charles Berger arasında geçen bir konuşma, Âkif'in bu alandaki bilgi zenginliğini göstermektedir. Anlaşılıyor ki koca şair, Bach'tan, onun "süsten ari, sanatı sadeliğinden kaynaklanan, mimarisi abide olan" parçasından haberdardır. Berlin Hatıraları'nda, Batı musikîsi hakkında ifade ettikleri de onun bu konudaki malumatına işaret eder. Ancak, Âkif'in bu dönemde soluduğu daha çok klâsik Türk musikîsidir. Ve zannımca bu soluyuş, kendini ve sanatını topluma adamış, ilişkilerini ve her türlü davranışını dahi idealize etmeyi başarmış bir şairin doğal, insanî tarafına tekabül eden ender noktalardan biridir. Değişik mekânlarda gerçekleştirilen bu musikî sohbet ve fasıllarını "Âkif'in sefahatı" olarak gösteren Mithat Cemal'i haksız görmemek gerekir. Eşref Edib, Âkif'le beraber Tanburî Aziz,

Hafız Kemâl ve Neyzen Tevfik'in katıldığı bir Boğaziçi âlemini anlatır ki, bu, Abdülhak Şinasi Hisar'ın tasvir ettiği Boğaziçi sandal sefalarını aratmaz. Belki de bir büyük devletin çözülme, çökme dönemlerini yaşayan; dindaşlarının duçar olduğu trajik durumu derinden hisseden; sürekli düşünen, üzülen, uyaran, isyan eden bir ruhu bu musikî âlemleri bir nebze sükûna erdiriyor, dengede tutuyordu.

Âkif Ankara'da kaldığı zaman içinde de musikîyle iç içe, musikîşinaslarla beraberdir. Tâceddin Dergâhı'ndaki odasında, bazen bağ evlerinde çoğu mebus olan Münir Bey, Sarıyerli Hilmi Bey, Basri Bey, Hayreddin Bey gibi musikîden anlayan dostları bir araya gelir, beraber ilâhi okuyup şarkı söylerler. Âkif, kimi zaman Neyzen Tevfik'in kardeşi Şefik Kolaylı'nın neyini dinler, kimi zaman bir Mevlevî dedesinin kendisine hediye ettiği neyi üfler. Bu dönemde musikî Âkif için yine sığınılan bir liman gibidir. Milli Mücadelenin sürdüğü netameli bir zamanda kaygıları gidermek, bozkırın ruha üflediği yalnızlığın tahripkâr gücünü hafifletmek için sığınılan bir liman... Ankara'da musikî fasıllarının cephelerden gelen iyi haberlerin sevinç ve coşkusunu dışa vurma, paylaşma gibi bir işlevi de vardır şüphesiz.

Mısır'da ise musikî artık sürgün bir yüreğin daüssılasını paylaşan bir dost, yalnızlığını ve hüznünü demleyen, derinleştiren bir araçtır âdeta onun için. Bu dönemde tabiî olarak, etrafında artık musikî âlemlerini şenliğe döndüren dostlar yoktur. O, daha çok bir dinleyicidir bu dönemde. Elini şakağına koyarak Şerif Muhiddin'in plaklarını dinlemektedir. Öyle ki Sait Halim Paşa'nın oğlu Halim Bey, kendisine ara sıra dinledikleri bir gramofonu hediye edince o kadar sevinir ki bunu mektupla Amerika'daki Şerif Muhiddin'e duyurur. "Artık bütün arzularım sizin yeni kovanlarda toplanıyor" der. Gramofondan Şeyh Ali Mahmud'un "Ya nesimes saba..." şarkısını dinleyerek hüzünlenmektedir: *"Ey saba rüzgârı! Vatan ceylanlarına, o sakin vadiye selâmımı götür. Belki zaman müsaade eder de bir gün onların hayalini, velevki rüyada olsun, gözlerimle görürüm."*

Uzaktan, mektuplarla hasbihal eder dostlarıyla. Şefik Kolaylı, Âsım Şakir gibi gençlere musikîde ilerlemeleri için nasıl çalışacaklarına dair tavsiyelerde bulunur. Onları teşvik edici satırlar yazar. Bilhassa Şerif Muhiddin'e yazdığı mektuplarda onun sanatına ve genel anlamda musikîye dair derin görüşler ortaya koyar. Onun bestelediği nihavent semaiyi merak eder. "Bakalım ne zaman dinlemek nasip olacak? Düz mü? Yoksa güç yerleri çokça mı?" diye sorar. Ancak onun "yepyeni bir şey" olduğundan şüphesi yoktur.

Bu "yepyeni bir şey" ifadesinin mektupta rasgele kullanılmadığı bellidir. Son dönemlerde, Âkif'in musikîye dair düşünce ve zevkinde değişmeler olduğu anlaşılmaktadır. Esasında o zaman "alafranga" da denilen Batı musikîsine aşinalığı yeni değildir. 1915'te kaleme aldığı Berlin Hatıraları'nda bu musikîye dair olumlu kanaatler belirtir. Bizde olmasını arzu ettiği din, medeniyet, sanat uyumunun onlarda olduğuna inanır. Okullarla tapınaklar birbirine ters düşmemekte, medeniyet ahiret sesini susturmamaktadır. Ortamları ne kadar gürültülü olsa da bu gürültü başka bir uyanışa vesile olmaktadır. Musikî ve edebiyatları da bu ortama uygundur, o da uyarıcıdır:

Sanâyi'in ne var âfâkı tutsa demdemesi?
Bedâyi'in de münevvim değil ki zemzemesi.
Ne musıkînize girmiş uyuşturur nağamât;
Ne şi'rinizden olur târumâr fikr-i hayat.
Onun lisân-ı semâîsi rûha söylerse;
Bununki rûh-i meâlîyi nefheder hisse.

(Sanayinin varsın ufukları sarsın yüksek sesi;
Güzel sanatların da uyutucu değil ki hoş nağmesi.
Ne müziğinizde insanı uyuşturan ezgiler var;
Ne de şiiriniz düşünce hayatını bölüp parçalar.
Onun ilâhî dili seslenirse eğer ruhlara;
Bununki de yüksek bir ruh üfler duygulara.)

Bizim durumuzdan ise hoşnut değildir Âkif. Çünkü;

"Beşikte her birimiz farklı bir ezgi işitir ki bestecisi tabiat değil de gelenektir. Evet, bu geleneğin tellerinde geçmişimiz o parlak sesiyle dile gelse, razıyız. Fakat atalarımızın büyüklüğünü seslendiren «Ana» tel, asırlarca bakılmayıp ihmal edilmekten, ya büsbütün sağır olmuş, ya öyle paslanmış ki hangi perdeye vursan, çıkan ses yanlış. Bu tel ki «Yıldırım»ın şanlı destanlarını onlar çocukken başuçlarında besteleyip, atalarımızı zafer havasına doyurmadan uyutmazdı. Bugünse torunları «ninni»lerle uyuşturuyor! Yarın eşikten hayata atlamak isteseler, beşikte duyduğu sesler gelir, bu yavruların ufukları üstünde koyu bir serap dokur, ki onu yırtıp çıkma umudu nerdeyse yoktur!"

Bu görüşler, Âkif'in sanat anlayışının genel çerçevesini oluşturur bir bakıma. Safahat'ta ortaya konan ana düşüncelerle uyuşmaktadır. "Kendimiz kalarak nasıl modernleşebiliriz?" gibi çetin bir soruya cevap arayışları sonucunda varılan görüşlerdir bunlar. Geçmişimizin, parlak sesiyle geleneğin tellerinde dile gelmesi… Yıldırım'ın şanlı destanlarının bestelenerek yeni nesilleri zaferlere doyurmadan uyutmaması… Hem köke, hem uçuracak kanatlara sahip olmak… Ve uyuşturan değil, uyandıran yeni şeyler söylemek… Budur artık Âkif'in musikîden beklediği.

Bu noktalara varmasında karakterinin, genel sanat çizgisi kadar şahsiyetine ve sanatına büyük saygı ve hayranlık duyduğu Şerif Muhiddin Targan'ın da etkisi vardır. Bu görüş, Şerif Muhiddin'in Musikîsiyle ve konuda söyledikleriyle örtüşmektedir. Onun Amerika konserini bir hikâye kurgusu içinde anlattığı "Sanatkâr" manzumesinde; mektup olarak gönderdiği "Şarkın Yegane Dahi-i Sanatına" manzumesinde de benzer görüşler vardır. İlk manzumede Şerif'in uduyla çaldıkları, hikâye kahramanı Amerikalı kıza şunları düşündürmektedir:

— Emîr! O sonraki üç parça yok mu, pek müdhiş:
Bu şaheserleri ömründe sahne dinlememiş.
Nasıl, bulutlara yangın verir de yaz güneşi,
Yakarsa gökleri şimşeklerin serî' ateşi;
Senin de çalmadı parmakların, tutuşturdu,
Ziyâ adımları altında haykıran ûdu!
Ne hisle inledi karşında sîneler, bilsen,
Kümeyle tellere birden alev dökerken sen!
Kanar, yanar gibi yüzlerce bülbülün kalbi,
O perde perde tüten nevha neydi, yâ Rabbi!
Evet, bizim medenî Garb'ın ilk işittiği ses,
Çölün yanık yüreğinden kopup gelen bu nefes,
Nidâ-yı Hak gibi edvârı hasreden bu hitab.

Hudâ bilir ki, inerken o yıldırım mızrab,
Gelirdi hep bana: «Mısr'ın, Irak'ın, Îrân'ın,
Tihâme'nin, Yemen'in, Gazne'nin, Buhârâ'nın,
Hülâsa, Hind ile Sind'in serâb-ı mâzîsi,
Duman duman, tütüyor her harâbeden hissi!»

Bu mısralarda, Âkif'in musikîyi medeniyet bağlamında ele aldığı görülmektedir. Esasında dinlediği seslerde Nef'î'nin kasidelerindeki sesi bulması, onlarda Sultan Süleyman devrini, Sinan'ı görmesi de bu medeniyet-musikî bağı ile ilgilidir. Andığımız ikinci manzumede de Âkif, "biçâre Şark"ı, diğer şiirlerinden âşina olduğumuz viran, ümitsiz bir tablo halinde tasvir eder, "Büyük Cedd"in yaptıklarını hatırlatır ve uzaklarda olduğu için "yitik dahi" olarak gördüğü Şerif Muhiddin'i sanatıyla Şark'ı uyandırmaya çağırır. Çünkü göklerin her yerinde derin bir ümitsizliğin ruhu inlemektedir. Bu viran kubbenin ses verebilmesi için yüksek bir çığlık gerekmektedir. Âkif bunun için, "Gel ey sanatın Davud'u, kıyamet sûrundan bir ses ver!" diye haykırır. Denebilir ki, şiirleriyle yaptıklarının musikî marifetiyle de yapılmasını arzu etmektedir:

Zaman artık senin... Gel sen de yükselt öyle bir vaha,
Bu ıssız çölde hâib inleyen binlerce ervâha.

...

Fakat bir san'atin var, şüphesiz âyât-ı kudretten.
Ne müdhiştir o âyet: Kaydı yok yâdında eyyâmın,
O coşkunlukta tebliğin, o taşkınlıkta ilhâmın!
Gel ey Peygamber'in fevka'l-beşer fıtratta evlâdı,
Uyansın, gel ki, mızrabınla Şark'ın dalgın eb'âdı.

Âkif'in Mısır'da yaşarken musikî hakkında biraz daha derin düşünme fırsatı bulduğunu ve bu husustaki görüşlerinde bazı değişmeler, kimilerine göre gelişmeler olduğuna işaret ettik. Başlangıçta "sanatta bid'ata kızan", Hâfız Kemâl'i Mevlid'e bir şeyler karıştırmadan okuduğu için takdir eden Âkif, artık "Doğu Batı musikîlerini meczederek yeni bir şeyler çıkarabilmek"ten söz etmekte, bunu başarabilecek bir dahi olan şerif Muhiddin'den yararlanamadıkları için Mısırlılara kızmaktadır. Böyle düşünmesinde Şerif Muhyiddin'in sanatının ve sözlerinin etkisinin olduğu muhakkaktır. O da kendisiyle yapılmış bir mülâkatta şöyle der: "*Çağdaş Türk musikîsi bestecisi adına lâyık olabilecek bir müzisyenin her iki musikîyi (Doğu- Batı) de çok iyi bilmesi, her iki musikînin de akademik kariyerinden geçerek çile doldurmuş olması lâzımdır. Sanatkâr bu suretle ikisindeki farklı manayı ruhunda hissedip, sanat eseri mantığının kabul ettiği çok yönlü bir teknik içinde, millî malzemeyi milletlerarası hale koyabilir.*"

Ölümünden kısa bir zaman önce Prenses Emine Abbas Halim'e yazdığı bir mektupta da bu zevk, görüş değişikliğine temas eder. Der ki: *"Bendeniz son zamanlarda hanende musikîsinden âdeta iğrenir oldum. Hissiyatı gûnagûn-i beşerin en müphem, lâkin en zengin, hatta en payansız bir lisan-ı beyanı olan musikîyi 'güfte' namını verdikleri behimî yavelerle takyide kalkışmak, şu seslerden, şu nağmelerden mutlaka şu yolda mütehassis olacaksınız, demek bendenizi çok sinirlendiriyor."*

Ancak Âkif, dinî musikîyi bunun dışında tutuyor. "Tabiî ilahiyat bahsimizden hariç. Bunlardan vaktiyle duyduğum zevki, vecdi şimdi de duyuyorum." der.

Mısır'da dinlediği plaklar da onun bu görüşleri doğrultusundadır. Onlara bakarak da Âkif'in son senelerinde sözlü musikîden ziyade enstrümantal musikîden ve dinî musikîden haz aldığı söylenebilir: Eşref Edip, onun son yıllarda dinlediği plaklar hakkında şunları söyler: *"Yemekten sonra biraz gramofon çalardı. Çok plakları yoktu. Fakat mevcutların hususi kıymetleri vardı. Şerif Muhiddin'i çok sevdiği için evvela onun plaklarını dinlerdi. (...) Sonra Tanburî Cemil Bey'in plakları gelirdi. Bunlar onu mest ederdi. Cemil Bey'in en güzel taksimleri, saz semaileri. (...) Sonra Hâfız Kemâl'in Mevlid plakları ona ruhanî bir zevk verirdi."*

Bir tarafta, Bektaşi nefesi: "Ben melamet hırkasını kendim giydim eynime", Yunus Emre'den bestelenmiş ilâhiler: "Bu akl ü fikr ile Mevlâ bulunmaz" ya da "Seni ben severim candan içeri"; Amin Alayı manzumesinin başına aldığı ve ömrünün son demlerine kadar sevdiği, her fırsatta söylediği, söylettiği ilâhi: "Ciğer ki odlara yandı kebabı neyleyeyim? /Gözüm ki kana boyandı şarabı neyleyeyim? / Ne bana yaradı cismim, ne yâre yâr oldu: / İlâhi, ben bu bir avuç türabı neyleyeyim?"... Beri tarafta, Şerif Muhiddin'in alafranga tarzda besteleyip hususi olarak gönderdiği hüzünlü parçalar... Çöldeki bir kafileyi, bu kafilenin günlerce kızgın sahralarda yürüyüşünü, yokuşlar çıkışını, vadilere inişini, vahaya girişini, çöldeki gündoğumlarını, batışları,

geceleri, yurtlarına yaklaşan bedevilerin sevinç çığlıklarını tasvir eden, "Şarkın sevgisi"; babalarının savaşta öldüğünden habersiz, anneleriyle yürüyen çocukları tasvir eden, "İki Çocuk"...

Mithat Cemal, hayatının son iki üç senesinde Âkif'in, alafranga musikînin alaturka musikîden daha üstün olduğunu gördüğünü savunur ve ses musikîsinden ziyade âlet musikîsini sevmesini onun "musikîdeki tekâmülü" olarak görür. Âkif'in musikîdeki bu tavrını Batı'nın üstünlüğüne indirgemenin doğru olmadığı kanaatindeyim. Şerif Muhiddin, "Sözsüz musikîden zevk alabilmek için ruhî bakımdan belli bir seviyenin üstünde olmak lâzımdır." der. Hangi vadide olursa olsun, bu ruh yüceliğine erişen kişi bir tekâmülü yaşar.

Sonuç olarak, Âkif'in musikîye bakışını hayat tecrübelerinden, halk adamlığından, inancından, ruhî ve fikrî derinliğinden, medeniyet tasavvurundan, Doğu'ya ve Batı'ya bakışından soyutlayarak düşünmemek gerektiği kanaatindeyim. Onun musikîyle alakası, musikî hakkındaki görüşleri, yaşadıklarıyla, Safahat'ında yaptıklarıyla ve söyledikleriyle örtüşmektedir. Değişen hayat şartlarının, yaşadığı çevrelerin ve tabiî ki edindiği bikrimin tesiriyle Âkif'in Musikî zevkinde bir değişme olduğu muhakkaktır. Bu değişim aslında zevkin rafine hale gelmesinden başka bir şey değildir. Tecrübeyle incelmiş bir zevk söz konusudur. Yoksa onun genel bakışında köklü bir değişiklik görmek doğru değildir. 1915'te "Berlin Hatıraları"nda bu hususta söyledikleriyle, bundan 21 yıl sonra bir mektupta söyledikleri aslında birbirini tamamlamaktadır. Bütün olarak bakıldığında, Âkif'in hayatıyla sanatı arasındaki tutarlılığı musikîye bakışında da görmek mümkündür.

Âkif'in Sanat Anlayışındaki Tutarlılık

Cevat AKKANAT
Edebiyat öğretmeni

Âkif'in üzerimizdeki ağırlığı artarak devam ediyor. Hayatı, düşünceleri ve mücadelesi ile olduğu kadar, bunlarla eş değerde, bunlardan ayrılması imkânsız sanatı ve edebî kişiliği de bize güç kuvvet veriyor.

Vefatının 70. yılında olduğumuz şu günlerde onun parçalanamaz bütünlüğü, farklı etkinliklerle dikkatlere sunuluyor. Biz de TYB'nin öncülüğünde oluşturulan bu sahnede, Âkif'in şahsiyetini şairliği üzerinden anlatmak düşüncesindeyiz.

İşbu noktada, zor bir çabanın içine girdiğimin, akıntıya karşı kürek çektiğimin farkındayım. Çünkü...

Çünkü, "Âkif şair değildir!" Öyle olsun istiyor birileri...

Evet, şiiri miskinliğe, uyuşukluğa, edilgenliğe tahvil edenler, diğer bir ifade ile şiiri şuurdan koparanlar Âkif'i şair saymazlar... Üstelik, bu densizliklerine bizzat Âkif'i şahit gösterirler! Öyle ya, şu mısraları Âkif söylememiş midir?

"Bir yığın söz ki, samîmiyeti ancak hüneri;
Ne tasannu bilirim, çünkü, ne sat'âtkârım
Aczimin giryesidir bence bütün âsarım"

"Hayır, hayal ile yoktur benim alış verişim;
İnan ki, her ne demişsem görüp de söylemişim"

"Şudur cihanda benim en çok beğendiğim meslek
Sözüm odun gibi olsun hakikat olsun tek."

"Safahatımda, evet, şi'r arayan hiç bulamaz;
Yalnız bir yeri hakkında 'hazin işte bu' der.
Küfe yok. Kahve? Hayır. Hasta? Değil. Hangisi ya?
Üç buçuk nazma dökülmüş koca bir ömr-i heder!"

"Şiirin başı hilkatteki aheng-i ezelmiş.
Lâkin ben, ben o âhengi ne duydum, ne duyurdum!"

Âkif'in çeşitli bağlamlar içinde söylediği bu ve benzeri samimî mısralar onu şairlikten men etmeğe kalkışanların art niyetlerini güçlendirmiş olabilir. Fakat onların sözkonusu gücü bu mısralardan almaları ilginç bir çapsızlık örneğidir.

Onun şairliğine diş bileyenlerin kastî hamleleri, her ne kadar onun tasannudan kaçındığı, eserlerinde sanat kaygısı gütmediği gibi asılsız iddialara dayansa da, asıl maksatlar başkadır. Bunların başında, Âkif'in temsil ettiği kâinata karşı oluş gelmektedir. Âkif'in kâinatını biliyoruz. Neşrettiği "Sırat-ı Müstakim" dergisinin adı ve anlamı; kendisi için yapılan "Kur'an Şairi" tanımlaması, bu kâinatı ifade etmemiz için şimdilik yetecektir.

Âkif'i olumsuzlayanların görünüşteki mazeretleri ise onun tasannua önem vermediği yolundadır. Bir defa, böyle bir kanaate sahip olanların, bu kanaate hangi tetkikler üzerinden vardıklarını sorgulamak lâzımdır. Gerçekten, sıkı bir gayretleri var mıdır? Yoğun bir mesai harcamışlar mıdır? Meselâ Safahat'ın aşağıdaki "berceste" mısralarından haberdar olup olmadıkları konusunda şüpheliyim:

"Niçin bir damlacık göğsünde bin umman hurûşandır?" ("Bülbül"şiirinden).

Burada basit bir tezat ve bir mübalağadan başka bir şey göremeyenler "Azim" şiirindeki

şu söyleyişe ne diyeceklerdir acaba: "Tevfik taharriye, taharrî ona âşık"? Bir de "Hasta" şiirindeki şu mısraya bakınız: "Öptüler girye-i mâtem dökerek gözlerini"...

Bunları bir tarafa bırakalım, Âkif'in üslubunda görülen hitabet, tahkiye, tasvir, konuşma ve tahlil özellikleri onu tek tek, büyük bir şair yapmaz mı?

Sadece bunlar değil elbet. Aruz veznindeki ustalığı, "mahalli" ifadelere yer veriş, sehl-i mümtenî noktasına varan söyleyişleri ile Âkif'in pek çok şairden üstün olduğunu kolaylıkla tespit edebiliriz.

Âkif'in edebî eserin plânı, edebî eserde tasvir ve muhayyile harekete geçirme konularında söylediklerini de bir kenara kaydetmeliyiz.

Tabii, Âkif'in sanatı için yapılacak en önemli çalışma, Safahat'ı iyice okumaktır. Böyle bir okuma etkinliğine girişmek yerine, onun sadece toplumsal meselelere dikkat çekmek amacıyla söylediği "nezaket" cümlelerine takılıp kalmak "ahlâkî" bir tutum değildir.

Evet, Âkif bu milletin büyük felaketler yaşadığı bir dönemde yaşamış, devrin bütün ıstıraplarını derinden hissetmiştir. Bu yolda üzerine düşen ne varsa yerine getirmiş, hatta pek çok şeyini feda etmiştir. Fakat onun hiçbir zaman feda etmediği değerleri vardır: İmanı, ahlâkı, sanatı, şiiri...

Safahat'ın başlı başına bir iman ve ahlâk kitabı olduğunu hepimiz biliyoruz. Peki, bu iman ve ahlâkın sanat, edebiyat ve şiir bağlamındaki tezahürü nasıl dile getiriliyor?

Kuşkusuz, imânî ve ahlâkî zaafları olanları tenkîd edilerek:

"Üdebânız ana avrat sövüyor bir birine
Türlü adlarla çıkan nâ-mütenâhî gazete,
Ayrılık tohumu bol bol atıyor memlekete.
İt yetiştirmek için toprağı gayet münbit
Bularak, fuhş ekiyor salma gezen bir sürü it
Yürüyor dîne karşı beş on maskara, alkışlıyor
Nesl-i hâzır bunu hürriyet-i vicdan sanıyor!" *(Süleymaniye Kürsüsünde)*

" 'Kadermiş!' Öyle mi? Hâşâ, bu söz değil doğru:
Belânı istedin, Allah da verdi... Doğrusu bu.
Talep nasılsa, tabî'i, netice öyle çıkar,
Meşiyyetin sana zulmetmek ihtimâli mi var?
'Çalış' dedikçe Şeriat, çalışmadın, durdun,
Onun hesâbına birçok hurâfe uydurdun!
Sonunda bir de 'tevekkül' sokuşturup araya,
Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!" *(Fatih Kürsüsünde)*

"Namazın semtine bayramları uğrar sâde;
Hiç su görmez yüzünün düşmanıdır seccâde.
Hani, üç beş kişiden fazla musallî arama;
Mescid ambarlık eder, başka ne yapsın, imama!
Okumak bahsini geç... Çünkü o defter kapalı,
Bir redif zâbiti mektepleri debboy yapalı.
Sıtma, fuhş, içki, kumar türlü fecâyi' salgın...
..." (Âsım)

Âkif'in sanatla ilgili yazılarının başında "Edebiyat" başlıklı makalesi gelmektedir. Bu makaleden yapacağımız birkaç iktibas, onunla ilgili tespitler açısından işimizi kolaylaştıracaktır: "Sanat sanat içindir. Edebiyatta edebiyattan başka bir gaye yoktur" şeklindeki görüşleri "Bu türlü nazariyeler ahlâksızlığa felsefe şekli veren; edebiyat namına milletin namusuna, hayatına, mevcudiyetine yürüyen bir takım hazelenin eser diye ortaya koydukları bahnamelere revaç verilmek için ileri sürülüyor." diyerek yargılayan şairimiz, sözünün devamında "Darılmasınlar, gücenmesinler ama sanatkârız diye meydana atılan birçoklarını biz adi birer simsar bulduk." hükmünü vermektedir. Aynı yazıda "Havas için yazı yazmaya yeltenecek derecede sersem değiliz!" diyen Âkif'in edebiyattan kastı apaçık ortaya çıkmaktadır.

Bu kasıt, Âkif'i şiirsizlikle karalayan şuursuzların, salt şiircilerin, şiirin ontolojisinde kuluçkaya duran müteşairlerin anlamakta zorlanacağı bir durumdur. Çünkü onlar, bizim "merkezî/resmî şiir" adını verdiğimiz ve hemen her ay dergilerde örneklerine rastlanabilecek toplumsuz, hikmetsiz, şiiriyetsiz, "metin"lerin sahipleri olup, Âkif'in mensubu olduğu medeniyetle ortaklığı bulunmayan kişilerdir.

Oysa, bir şairimiz (Metin Önal Mengüşoğlu) Âkif için "Topu da tüfeği de yalnızca şiiri"ydi diyor. Dünyasını miskinliğe yuvarlayanların algılamakta zorlanacağı bu durum, onların gözünde Âkif'i elbette "şiirsiz" sayacaktır. Bu şuursuzları kendi halinde bırakıp sözü büyük şaire emanet ediyoruz:

"Bu bir neşîde-i giryan ki her enîninden
Sımâh-ı dehşete çarpar meâl-ı zâr-ı hayât;
Yazık ki şi'rimizin böyle en güzîninden
Nasîbimiz oluyor en acıklı hissiyât"

Mehmet Âkif'in Bilgeliğinin Derinliği Hakkında Düşünebilmek

Hasan ARSLAN
Edebiyat Öğretmeni

Kabuklarını çatlatarak hayata merhaba diyen yavru Karetta Karettaların, diğer ismiyle Deniz Kaplumbağalarının enteresan yazgılarını öğrendim, iki bin altının sıcacık Ağustos ayında beş on gün geçirmek, şifa bulmak, dostlarıma selâm vermek niyetleriyle uğradığım Anamur'da. Akdeniz kumsallarında nesilleri tükenmesin diye demirden kafeslerle koruma altına alınmış Deniz Kaplumbağaları doğdukları anda deniz ışığına meylederek kendilerini ana kucağı sabrı, merhameti, şefkatiyle bekleyen Akdeniz'in derin sularında hayat bulurlar, ömürlerini geçirecekleri bu sularda mutlu mesut yaşar giderler. Peki deniz ışığı yerine o anda daha kuvvetli bir ışığa yönelen yavru Deniz Kaplumbağalarına ne demeli? Çok az da olsa bu yavrucaklar sahte bir ışığa doğru yürüdüklerini bilmeden heyecanla yöneldikleri bu ışıkların kendilerinin karanlığını artıracağını, cazibe merkezi olarak yöneldikleri bu ışıkların kendi sonları olduklarını anlamadan yumarlar gözlerini hayata. Işıltılı araba farı, sarı ışık demetiyle yanan bir balkon lambası, geceyi aydınlatması için yol kenarlarına dikilen elektrik direklerinden ulaşan albenili beyaz ışık demeti bu yavru Karetta Karettaların sonlarını hazırlarlar.

Bir dostumun belirtmesiyle bu memleketin gençleri, evlatları, insanları, yeni doğmuş Karetta Kareta yavruları gibidirler. Ruhlarının aydınlığa kavuşma isteği, var oluş hikmetinin gizemine vâkıf olmak merakı, canlılıklarını, neşelerini, kendilerini arttırmak düşünceleriyle peşlerinden koştukları insanların birçoğu, bu ruhların karanlıklarının artmasına, zifirileşmesine, dolayısıyla yaşayan ölüler topluluğunun çoğalmasına sebebiyet verebilirler.

> "Ey dipdiri meyyit! 'İki el bir baş içindir' / Davransana... Eller de senin, baş da senindir!" –Ey canlı cenaze!"İki el bir baş içindir" Davransana... Eller de senin, baş da senindir.-*(Safahat, Hakkın Sesleri.)*

İşte tam da bu noktada Akdeniz'in enginliğine sahip bir yürek taşıyan, hayatı onun kadar derinliğine yaşayan,

> "Arzı olmazsa hayatın ne çıkar tûlünden" - Derinliği olmazsa hayatın ne çıkar uzunluğundan?- *(Safahat, Âsım.)*

Akdeniz'in binlerce canlıyı gönlünde barındırabildiği gibi bağrında İslâm coğrafyasının sorumluluğunu yüklenen, ümmetin neslinin kendisiyle hayat bulabileceği 'kişisel menkıbesinin' ayrımına erebileceği, bu neslin karakter oluşumuna destek verebileceği, şahsiyet hamurunun yoğrulmasını sağlayabileceği, yanık ruhlara su serinliği serpen, gailesiz canlara kor üfüren Akdeniz'in bilgeliğini kuşanmış bir ışık adam karşımıza dikiliyor, mahcup, gösterişsiz. İşte Mehmet Âkif ismi bu ışık adamın diğer adıdır.

> "Karşında ziya yoksa sağından, ya solundan, / Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan." -Karşında ışık yoksa sağından, ya solundan, Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.-*(Safahat, Hakkın sesleri.)*

Akdeniz'e ne zaman uzaktan baksam, kendimi kaybedip seyre dalsam, ufka uzanan ihtişamlı güzelliğinin cazibesine kapılsam, hüzün duyguları kaplar bütün azalarımı. Buna benzer hüzün duygularına kapıldığım başka bir deryadır Mehmet Âkif'in gözleri...

> "Kiminin yâd-ı ihtirâmı kalır, Kendi gittikte cânişîni olur; Kiminin bir yığın meberrâtı Toplanır, heykel-i metîni olur; Kiminin de olanca hâtırası, Böyle bir sâye-i hazîni olur!" - Kiminin saygıyla anılan hatırası kalır, Kendisi gittiğinde adını devam ettirir. Kiminin bir yığın iyiliği, Toplanıp onu yaşatan sağlam bir anıt

olur; Kiminin de bıraktığı yegâne hatıra, böyle bir hüzün dolu gölge olur!- *(Safahat, Birinci Kitap)*

Hüznün gergef gergef işlendiği bu gözler aynı zamanda bakışları kaçırmayan gözlerin ta kendisidir. Küfeyi yani aile geçimini çocuk yaşta sırtlanan Hasan'ın gözbebeklerindeki kederi görür bu gözler.

"Nefes değil soluklar, kesik kesik feryat; Nazar değil o bakışlar, dümû-i istimdat." – Nefes değil o soluklar, kesik kesik feryat; Bakış değil o bakışlar, yardım dileyen gözyaşları.-*(Safahat, Küfe.)*

Bayram yerinde ücretli salıncaklara binememenin aczini, ezilmişliğini yaşayan yetimin yine de ışıldayan, bir yandan da merhamet bekleyen saf zümrüt yeşili gözlerine kenetlenir; hâkimâne niyetlerin bakışlarımızda olduğunun idrakini taşıyan bu gözler.

"- Salıncakçı! Kuzum, biraz bu da binsin… Ne var sevabına say… Yetim sevindirenin ömrü çok olur…/-Hay hay! Hemen o kız da salıncakçının mürüvvetine, Katıldı ağlamayan kızların şetaretine. –Katıldı ağlamayan kızların neş'esine.- (Safahat, Bayram)

Halkalı Ziraat Mektebinde öğretmenken hastalığını yüzünden okuduğu Doğulu Ahmet'in ellerinden tutarak yatılı mektebin umarsız tabibine götürür.

"Bir uzun boylu çocuk… Lâkin o bir levha idi! / Öyle bir levha-i rikkat ki unutmam ebedi: Rengi uçmuş yüzünün, gözleri çökmüş içeri; Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri." *(Safahat, Hasta.)*

"Nezarurraculi ilâ ehîhil müslimi hubben lehu ve şevkan ileyhi hayrun min i'tikâfi senetin fî mescidî hâzâ" -*"Bir kimsenin Müslüman kardeşine bir muhabbet ve şevk ile bakması, benim bu mescidimde bir senelik itikâftan hayırlıdır"- (500 Hadis. Ömer Nasuhi Bilmen)* anlayışına sahip olan bu bakışlar, onun tabiriyle yüzsuyunun içkiler gibi döküldüğü, ümitlerin kadehler gibi kırıldığı, insanlık ruhunun şarabın kızıl dalgalarında boğulduğu meyhanede, kocasının peşine düşen, çocuklarıyla sefaleti yudumlayan sarhoş kocasının hakaretleriyle oracıkta düşüp bayılan kadının bakışlarındaki donukluğa hissiz kalmadı.

"Kadın da girdi o zulmet-serâ-yı menfura./ Gözünde ebr-i te'essür, yüzünde hûn-i hicâb, Vücudu ra'şe-i nâçâr-ı ye's içinde harâb", -Kadın da girdi o tiksindirici karanlık dünyaya. Gözleri

acıyla buğulanmış, yüzü utançtan ateş kesilmişti, Çaresiz kederler içinde titreyen vücudu haraptı.- *(Safahat, Meyhane.)*

Goncada dürülmüş duran her yaprağın ümmü'l-kitâb /Goncada matvî duran her varak ümmü'l-kitâb/ (Safahat, Gül, Bülbül) olduğunun ayrımına varan bu merhametli gözler bakışlarımız kadar insan olduğumuzu öğretir bizlere. Onun kadîm dostu Seyfi Baba'yı ziyarete giderken yolunu aydınlatsın için elinde taşıdığı fenerinin bile gözleri vardır.

"Böylece kaç manzara gördüyse bizim kör kandil / Bana göstermeli bir kere… Niçin? Belli değil." *(Safahat, Seyfi Baba.)*

Bir koyunun memelerinden süzülen tertemiz sütün benzeridir bu bakışlardan süzülen kelâmın oluşturduğu mısralar bütünü olan Safahat. Berrak bir pınardır aynı zamanda içtikçe kanılan, kanıldıkça içilen. Hem Doğudan hem Batıdan nice diyarlar gezmiş, nice çiçeklerden bal devşirmiş bir arının bal peteğinin adıdır Safahat. Tatlandırır ağzı kederin acısına direnelim, göğüs gerelim diye. Kökleri toprağın derinliklerinde, dalları gökyüzüne doğru serpilmiş ulu bir ağacın meyveleri gibidir sonsuzluğun sembolü niteliğindeki yedi kitaptan oluşan Safahat. Sürekli verir yemişlerini, fıtrata uygun, doğal besinlerle ruhlarını beslemeyi düşünen Anadolu evlatlarına.

"Hastalanmışsa ağaç, gösteriniz bir bilene; / Bir de en çok köke baksın o bakan kimse yine./Aşılarken de vurun kendine kendinden aşı./Şayet isterseniz ağacın donanıp üstü başı, / Benzesin tâze çiçeklerle bezenmiş geline; / Geçmesin, dikkat edin, balta çocuklar eline! / İşte dert, işte devâ, bende ne var? Bir tebliğ… / Size âid sizi tahlis edecek sa'y-i beliğ. " - Sizi kurtaracak en güzel çalışma kendi çalışmanızdır. *(Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde)*

Yıkan, bozguna uğratan, tarumar eden bir çağın ortasında, benliğindeki ıslah duygusuyla, onarmaya, düzeltmeye, tamir etmeye, şifa sunmaya hazır gönlüyle karış karış dolaşır İslâm coğrafyasını.

"Yıkmak insanlara, yapmak gibi kıymet mi verir? / Onu en çolpa herifler de emin ol, becerir. / Sâde sen gösteriver, "İşte budur kubbe" diye, / İki ırgatla iner şimdi Süleymâniyye. / Ama gel kaldıralım dendi mi, heyhât, o zaman / Bir Süleyman daha lâzım yeniden, bir de Sinan." (Safahat, Âsım.) Uzattığı ilaç sadra şifa cinsindendir: "Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol. / Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol. " *(Safahat.)*

Martin Lings, 'Yirminci yüz yılda bir veli' adlı eserine şu sufi sözüyle başlar. *"Dinin elinde nefsi kar gibi erimeyen kişinin elinde din kar gibi erir."* Ömrü 'Hervele Yürüyüşü' ile geçen M. Âkif'in hikmetli tavırlarını, çıkarsız niyetlerini, çağı aşan ferasetini, olayları yorumlamadaki basiretini, bitip tükenmeyen çalışma enerjisini, sarsılmayan ümidini, zorun karşısında bükülmeyen iradesini, ihsandan anlayan duygularını, çok boyutlu erdemlerini kavrayabilmemiz, hissedebilmemiz için onu olduran, erdiren, ona hayat enerjisi aşılayan Allah ile bağını, dostluğunu, gerektiğinde sitem ederek, "Ağzım kurusun… Yok musun ey adl-i İlâhi!" *(Safahat, Hakkın Sesleri.)* sitayişte bulunarak, yakararak, umarak ilerlettiği, derinleştirdiği bu beraberliğini imrenerek, takdir ederek ifade etmek istiyorum. Sırtını gökyüzüne dayayarak geçirilen her anın azığı da elbette takva olacaktır. Hayattaki tek azığı takva olan bu er kişinin karakterinin oluşumunu sağlayan en önde gelen anlayış ise **/Ve men yettekillâhe yec'al lehu mahracen./ 'Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder.'**- *Kur'an. Talâk Sûresi, âyet 2.*- anlayışı olmalı. Toplumsal felaketlerimizden, bireysel buhranlarımızdan, mağaralarımızdan, kuyularımızdan, nefessiz kaldığımız, dünyanın bize dar geldiği anda, açılan bu pencereden oksijeni bol, ciğerlerimizi genişletebilecek, bir nehir misali coşkuyla akan toplumun ummana karışmasının izi işareti sırrı verilmiş olacaktır böylece. Çıkmaz sokak yoktur önünde. Tanrı'nın üzerine üflediği ruhun açığa çıkması için gerekli olan bütün düşüncelerin, hareketlerin, işlerin ardındadır, takibindedir artık o. Her kamıştan ney olmayacağı gibi, üzerine sert rüzgârlar vurmayan ney de istenilen kıvama gelemeyecektir. Mecrasının, yönünün belli olmadığını bildiği çıkış yollarında sebatla, azm ile ilerleyen M. Âkif de kavrularak olma yolunda kendinden beklenen içli musikinin, sedanın şahsında zuhur etmesine müsaade etmiş ve böylece onun hakkında söylenen olağan üstü yerinde bir tespitle 'Allah'ın şehitlerini ancak Allah'ın şairleri yazar' fikrine misâl olmuştur.

Tâlût'un neferlerinden bir neferdir o. İmtihanın farkındadır. (249 ve Tâlût, kuvvetleriyle yola koyulduğunda *"Bakın,"* dedi, *"Allah sizi şimdi bir nehirle imtihan edecek: ondan içen benden olmayacak, onu tatmaktan sakınan ise benden olacaktır; ondan sadece bir avuç dolusu içen ise affa mazhar olacaktır."* Ancak, birkaçı dışında hepsi ondan –dolu dolu- içtiler. O ve ona inananlar nehri geçer geçmez ötekiler: *"Câlût ve kuvvetlerine karşı –koymak için- bugün hiç gücümüz yok!"* dediler. –Ama- kesin olarak Allah'a kavuşacaklarını bilenler: *"Nice küçük topluluklar, Allah'ın izniyle büyük kalabalıklara üstün gelmiştir! Zira Allah, güçlüklere karşı sabırlı olanlarla beraberdir."* diye cevap verdiler. 250 Onlar Câlût ve kuvvetleriyle karşı karşıya geldiklerinde, *"Ey Rabbimiz! Bize zorluklara tahammül gücü bağışla, adımlarımızı sağlam kıl ve hakikati inkâr eden bu topluma karşı bize yardım et!"* diye dua ettiler. 251 Bunun üzerine, onları Allah'ın izniyle bozguna uğrattılar…*(Kur'an-ı Kerim. Bakara Suresi)* Dolu dolu akan hayat nehrinin şaşaasından, debdebesinden, sadece bir avuç suyla yetinmeyi bilerek karşıya geçebilmeyi başarabilmiş ve koyulduğu uzun seferde ayaklarını sabit kılacak eminlik duygusuna

ulaşabilmiştir. Çekiciliği ile gökyüzünde ışıldayan yıldızlar gibi parıldayan süsleriyle insanın kendisini gerçekleştirmesi yolundaki dağlar gibi engelleri aşarak yokluğun zıddı olan var olmayı, varlığı besleyen 'hayat nehrinden sadece bir avuç su ile' yetinebilmek idrakini sergileyerek 'zahmeti rahmet bilerek' az oluşu berekete, gücün karşısında sinecek bir güçsüzlüğe karşı dua duyarlılığı ile sabır dediğimiz direnci kuşanarak İslâm coğrafyasına cesareti, ümitvar olmayı, azmi, aşılayacak olan ahlaki olgunluğa, kendini tanıma bilgisine ulaşmış olur.

> "Bekâyı gâye sayanlar koşup ilerlemede./ Yolunda zahmeti rahmet bilip müzâhamede." -Varlığını sürdürmeyi gaye edinenler koşup ilerlemede; Yolunda zahmeti rahmet bilip sıkıntılara katlanmakta. *(Safahat, Fatih Kürsüsünde)*

Nehre dalanların ne onları mücadeleye sevk edecek bir cesaretleri, ne de olayların arka planına vâkıf olabilecek bir gönül gözleri vardır. Onların payına düşen acizlenmekten başka bir şey değildir.

> "Avâre beşer işte bu bâzâr-ı cihanda, / Her gün yeni bir kâr peşinden cevelânda. / Maksad bu kadar dağdağadan bir yaşamaktır... / Lâkin bunun altında ne maksat olacaktır? / Heyhât, onu idrâk için i'mal-i hayâle / Yok vakti: Bütün demleri mevkûf cidâle! / İnsan ki onun rûh ile insanlığı kâim, / Daim oluyor cisminin âmâline hâdim / Gelseydi eğer rûhunu i'laya da nevbet, / Anlardı nedir, belki hayâtındaki gâye. / Bir anladığım varsa şudur: Hâlik-ı âlem, / Hilkat kalıversin, diye bir ukde-i mübhem, / Daldırmada insanları hâcât-ı hayâta, Döndürmede ezhânı bütün başka cihâta. / Ömrün öteden berk- süvârâne şitâbı, Iyşin beriden lâzım-ı bî hadd ü hesâbı, / Göstermede dünyâya, nedir maksad-ı Hâlik... / "Kimden kime şekvâ edelim biz de şaşırdık!" – Başıboş insan işte bu dünya pazarında, Her gün yeni bir kazanç peşinde koşmakta. Bu kadar uğraşmaktan yegâne amacı yaşamaktır... Lâkin bunun altında başka ne amaç olacaktır? Yazık, bunu anlamak için hayâlini işletmeye yok vakti. Bütün zamanı kavgaya ayrılmıştır. Aslında insanın insanlığı ruha bağlıdır. Ancak o, daima cisminin hizmetindedir. Ruhunu yükseltmeye de sıra gelseydi eğer, belki anlardı hayatın amacı nedir. Bir anladığım varsa şudur: Âlemin yaratıcısı, yaratılış anlaşılmaz bir düğüm olarak kalsın diye insanları hayatın ihtiyaçlarına daldırmakta; zihinleri bütün bütün başka yönlere

çevirmekte. Bir yanda ömrün şimşek gibi geçip gitmesi, bir yanda yaşamanın hadsiz hesapsız ihtiyaçları, göstermede dünyaya, nedir Yaradan'ın maksadı... "Kimden kime şikâyet edelim biz de şaşırdık!" *(Safahat. Geçinme Belası.)*

Şehrin ta bir ucundan, ücra bir köşesinden şehrin diğer ucuna, merkezine, can baş üstüne diyerek can havliyle koşuşturarak gelerek beldesindeki insanları uyarmak için gönderilen Elçileri yalanlayıp onlara hayat hakkı tanımayan şehrin ileri gelenlerinin başı tuttuğu topluluğa müdahale ederek **"Kâle yâ kavmi'ttebiu'l mürselîn: Ey kavmim! Bu elçilere uyunuz."** *(Kur'an-ı Kerim. Yasin sûresi 13- 28)* diyerek gösterdikleri tavrın karşılığını toplumundan istemeyen, onlardan bu anlamda bir beklentileri olmayan bu elçilerin doğruluğa ulaş(tırıl)mış dolayısıyla doğrultucu misyonları olduğunu belirtmesi karşılığında oracıkta canına kast edilmiş ve ölüm anında göstermiş olduğu bu onurlu, vakur, gözü pek, niyeti hâlis tutumuna mükafat olarak "Gir cennete denildi. 'Keşke, dedi Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını kavmim bilseydi!' Ölüm anında bile kavminin bilgilendirilmesini düşünen, tek endişesi kendi canına kast eden kavminin hakikatin iç yüzünü görmelerini isteyip de, katillerine lanet savurmayan, başına gelenlerden dolayı pişmanlık duymayan, bilakis gittiği yerden, karşılanma biçiminden memnun olan, terk ettirildiği yere karşı özlem duymayan bu isimsiz kahramanın ta kendisidir Mehmet Âkif ismi. *'Can, cihan hepsi de boş, "gâye"dedir varsa hayat' (Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde.)* sözlerinin sahibidir o. Varlığını, rüşt yolunda halkının bilgilendirilmesine adayan bu samimi, riyasız, vitrinsiz ve çıkarsız, vefa duygularıyla dolarak taşan gönlüne karşılık verebilecek bir neslin de mimarıdır aynı zamanda o. Anadolu bozkırının bahçıvanıdır o. Elinde çapasıyla susuz topraklardan reyhan, ıtır, kÂsımpatı, hanımeli çiçekleriyle bezensin, latif ruhlar oluşsun ve bu cânların güzellikleriyle kokularıyla donansın bezensin düşünceleriyle yaklaştığı Anadolu halkına ne *'Eyfel kulesinden bakma küstahlığına soyunmuş, ne de cami minaresinden bakma kibrini göstermiştir.' (Mehmet Âkif, Mithat Cemal, İş Bankası Yay.)* Peygamberler mücadelesine destek vermek için didindiği, koşuşturduğu, gurbete düştüğü, bir ömrün sonunda güzelce karşılandığını, kendisine ikram edildiğini hissedebilmemiz, bunun şuuruna erişebilmemizdeki büyük emek de kendisine aittir. Silik ve ürkek benliğimize erdemler korunu üfleyen bir nefes olarak şahsiyet mayamızın hamurunu o yoğurmuştur, mahir ve çileli elleriyle.

"Adam ister yalınız etmeye bir kavmi adam! / Doğru yol işte budur, gel, diye sen bir yürü de, / O zaman bak ne koşanlar göreceksiniz sürüde!" *(Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde)*

Her toplumun ruh dinamitini ateşleyen yüce ruhlar vardır. Ateşlenen bu dinamitler erdemleri su dalgaları gibi iletirler nesillerden nesillere. Bu insanlar bazen Eski Yunan'da

sofrasında sadece mercimek çorbası ve kuru ekmek bulunduğu için kendisine *'kralın yanında olsaydın mercimek çorbası içmek zorunda kalmazdın'* diyenlere karşılık olarak 'sizler mercimek çorbası içebilseydiniz kralın yanında olmak zorunda kalmazdınız' karşılığını verebilen Aristo olarak çıkarlar karşımıza. Bazen de Umumi seferberlik zamanında arkadaşlarıyla kuru fasulye aşına kaşık sallayan Âkif'e, Nezâret erkânından çıkagelen birisinin, *'yazılarında ileri gitmemesini'* nazikçe söylemek istemesine karşılık, **'Nâzırına söyle; kendilerini düzeltsinler! Bu gidiş devam ettikçe bizi susturamazlar. Ben fasulye aşı yemeğe râzı olduktan sonra kimseden korkmam!'** *(Âkifnâme. Hasan Basri Çantay.)* deme cesaretini ortaya koyan Mehmet Âkif olarak gösterirler kendilerini. Yeryüzüne düşen rahmet sağanağı, yağmur damlaları olurlar; canlandırırlar, hayat bahşederler, silkinmelerini, kıpırdanmalarını sağlarlar durağanlığa alışmış çorak topraklara. Toprak susuz da olsa elbette bereket yemişlerinden ihsan edecektir...

Tüm bu sözlerden sonra söyleyeceğim son söz; 'elhamdülillâhi rabbil âlemin'dir. Gündüzünüz hayr, geceniz hayr olsun efendim. Hürmet ile...

İstiklâl Marşının Yazıldığı Mekân Olarak Ankara'da Bir Celvetî Dergâhı ve Tâceddin Sultan

Mustafa AŞKAR
Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

Tâceddin Velî ve Dergâhı, Cumhuriyet döneminde Mehmet Âkif Ersoy (ö. 1936)'un dergâhına misafir olmasıyla duyuldu. Tâceddin Dergâhı, Hacı Bayram-ı Velî (ö. 833/1430)'den sonra Ankara'nın ikinci büyük dergâh'ıdır. Tâceddîn Dergâh'ı özellikle İstiklâl Marşı'nın yazıldığı bir mekân olarak Türk milletinin gönlünde ayrı bir yere sahiptir. Bu çalışmamızda kaynaklarda gerçekten hakkında pek az malumât bulunan bu mutasavvıfın hayatı, fikirleri ve dergâhı hakkında yeni bilgiler vermeye çalışacağız.

A-Tâceddîn Velî'nin Hayatı

Tâceddîn Velî, Anadolu Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında yaşamış aynı adı taşıyan Kayserili Tâceddîn Velî (ö. 721/1321)'nin soyundan gelmektedir. Tâceddin Sultan'ın esas

adı, Tâceddîn İbrahim'dir. Cumhuriyet döneminde Tâceddin Velî hakkında bir araştırma yapıp, yayınlayan Enver Behnân Şapolyo (ö. 1972)'nun da ifade ettiği gibi hakkında tarihî mâlumât çok azdır[1]. XVII. Yüzyılda Bursa'da Üftâde hazretlerinin yanında tasavvufî eğitimini tamamladığı söylenir. Azîz Mahmûd Hüdâî (ö. 1038/1623) ile pîrdaş olduğu rivayet edilirse[2] de gerek aralarındaki zaman farkından gerekse kaynaklarda böyle bir bilginin yer almamasından dolayı ihtiyatla karşılamak gerekir[3]. Bilâhere hadis, fıkıh, tefsir gibi ilimleri öğrenerek icâzet alır. İstanbul ve Bursa'da eğitimini aldıktan sonra Ankara'ya gelip yerleşir[4]. Dergâh'taki kitabesinden de anlaşılacağı gibi, Tâceddin Sultan bir müddet Ankara'nın Karalar köyüne göç etmiş ve yaklaşık yedi yıl bu köyde kaldıktan sonra tekrar Ankara'ya dönerek Hamamönündeki Dergâh'ına yerleşmiştir. Burada günümüzde hâlâ ayakta olan Celvetî Dergâhını kurmuştur[5]. Şapolyo, 1958 yılında yazdığı adı geçen makalede, Tâcettin Velî'nin Ankara'da o zamanlar hâlâ sülalesinin devam etmekte olduğunu söylemektedir. Yine şeyhin yakınlarından ve Ankara eşrafından Şemsizâde Ahmed Efendi adında bir zâtın, Tâcettin Velî'ye ait bir yazma eseri kendisine armağan ettiğinden bahseder[6]. Anlaşılacağı üzere Tâceddin Velî'nin torunları muhtemelen hâlâ Ankara'da yaşamaktadır.

Taceddin Velî, Ankara'da iken evlenmiş ve bir oğlu olmuştur. Oğul Mustafa da yetişmiş ve Celvetiye usûlu üzere sülûkunu tamamlamıştır. Tâceddîn Velî kendisi hayattayken oğlu Mustafa'yı kaybeder[7]. Oğlu'nun kabri, dergâh'ın kabirler bölümündedir. Vefat edince kendi de aynı yerin yanına defnedilir. Tâceddîn Velî'nin vefât tarihi tam olarak tespit edilememiştir. Ancak eldeki verilerden XVII. yüzyılın son yarısı ile XVIII. Yüzyılında başında yaşamış olması kuvvetle muhtemeldir.

B-Tarîkatı

Tâceddîn Velî, elimizdeki tüm eski ve yeni kaynaklara göre Celvetiye tasavvuf ekoluna mensuptur. Bu tarîkatın âsitânesi, İstanbul-Üsküdar'daki Hüdâyî Tekkesidir. Celvet, sözlükte, *"Ortaya çıkmak, açık ve vâzıh olmak, vatanından uzaklaşmak"* anlamlarına gelir[8]. Tasavvuf terminolojisinde Halvet'in zıddı olan Celvet, *"Kulun ilâhî sıfatlarla muttasıf olarak halvetten çıkmasıdır[9]."* Halvet ve Celvet tasavvufî iki kavram olmakla beraber aynı zamanda iki tarîkatın adıdır. Celvetiyye Tarîkatı aslen Hacı Bayram Velî'nin kurduğu Bayramiyye'nin bir koludur[10]. Daha doğrusu Halvetiyye ve Bayramiyye'nin birleşmesinden meydana gelmiş olup, Nakşbendiyye'den de izler taşımaktadır. Celvetiyye tarîkatını temsil eden Azîz Mahmûd Hüdâî(ö.1038/1628)'nin silsilesi, Hacı

1 Bkz. Enver Behnan Şapolyo, *Ankara'nın Meşhur ve Eski Simalarından Tâcettin Sultan*, Ankara Belediye Dergisi, Sayı. 19, Temmuz-Ağutos-Eylül, Ankara 1958, s. 23.

2 Bkz. Sıddık Demir, *Ankaralı Gönül Erleri*, Ankara 2000, s. 61.

3 H. Kâmil Yılmaz'ın Azîz Mahmûd Hüdâî çalışmasında böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bkz. H. Kâmil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî, Hayatı, Eserleri, Tarîkatı*, (Erkam Yayınları) İstanbul 1990, 324 s.

4 Enver Behnân Şapolyo, eline geçen ancak günümüzde kayıp olan Silsilenâme'de Tâceddin Velî'nin Ankara'ya Bursa'dan geldiğinin kaydedildiğinden bahsetmektedir. (Bkz. Şapolyo, a.g.e, s. 23.)

5 Bkz. Sıddık Demir, *Ankaralı Gönül Erleri*, ss. 60-63. ; *Orta Anadolu Evliyaları*, (Türkiye Gazetesi Yayınları) İstanbul 2004, ss. 157-158.

6 Şapolyo, a.g.e, s. 23.

7 Oğlunun adı bir günümüz çalışmasına Muttakî olarak geçer. Ancak bu isim hem yaygın olmaması hem de diğer kaynaklarda Mustafa olarak zikredilmesinden dolayı, biz Mustafa olarak zikrettik. Bkz. Sıddık Demir, *Ankaralı Gönül Sultanları*, s. 61.

8 Hey'et, *el-Mu'cemu'l-Arabî el-Esâsî*, (Larousse) Alekso 1989, s. 257.

9 Muhyiddin İbnu'l-Arabî, *Istılâhâtu's-Sûfiyye*,(Ta'rîfât Eki) İstanbul 1300, s. 8.

10 Bkz. Harîrîzâde M. Kemâleddin, *Tibyânu Vesâili'l-Hadâik fî Beyâni Selâsili't-Tarâik*, c. I, Süleymaniye Kütüphanesi (İbrahim Efendi Bölümü), no. 430, v. 229b, v. 245a. ; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-Fuâd fi'l-Mebdei ve'l-Meâd*, (Matbaa-i Âmira) İstanbul 1288, s. 145; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, c. III, Süleymaniye Kütüphanesi (Yazma Bağışlar Bölümü), no. 2307, ss. 1-5. ; H. Kâmil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâî, Hayatı, Eserleri, Tarîkatı*, (Erkam Yayınları) İstanbul 1990, ss. 152-153. ; Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, (MÜİFV Yayınları) İstanbul 1994, s. 426.

Bayram Velî(ö. 833/1430)'nin halifelerinden Akbıyık Meczub(ö.860/1455)'a dayanır. Bu silsileyi şu şekilde tespit etmiş bulunuyoruz[11]:

1-Hacı Bayram Velî
2-Akbıyık Meczûb
3-Muk'ad (Kötürüm) Hızır Dede
4-Mehmed Muhyiddin Üftâde
5-Azîz Mahmûd Hüdâî

Kendisi Celvetiyye tarîkatına mensup olan Tâceddîn-i Velî hakkında Osmanlı dönemi kaynaklarda malumata rastlamak pek mümkün olmamaktadır. Bu sebepten Tâceddîn-i Velî ile Azîz Mahmud Hüdâî arasında yer alan silsilenin bir veya iki halkası şimdilik kopuktur. Ancak araştırmacı Sadi Bayram'ın kendi ifadesiyle zahmetler içerisinde ulaşabildiği bilgilere göre Taceddîn Dergâh'ında şeyhlik yapanların silsilesi sırayla şöyledir[12]:

1-Şeyh Tâceddîn-i Velî
2-Oğlu Şeyh Mustafa Ankaravî
3-Şeyh İbrahim Baba
4-Selâmi Ali Efendi
5-Gizli Şeyh Seyyid Mehmed Efendi Bursevî
6-Oğlu Şeyh Mehmed
7-Şeyh Abdurrahman
8-Şeyh Peri Mehmed
9-Şeyh Osman
10-Şeyh Şehâbeddîn Ankaravî
11-Şeyh Mehmed
12-Şeyh Ahmed Efendi
13-Şeyh Osman Vâfî Efendi
14-Şeyh Mehmed Tayyib
15-Mevlevî Şeyhi Mehmed Efendi
16-Şeyh Abdülhalîm
17-Şeyh Hüsâmeddin
18-Şeyh Tahir Efendi
19-Şeyh Feyzullah Efendi
20-Şeyh Ahmed
21-Şeyh Selahaddin
22-Şeyh Mehmed Nişan
23-Şeyh Mehmed Şemseddin
24-Şeyh Gâlib
25-Şeyh Mehmed Hüsameddin
26-Şeyh Bahâeddin
27-Şeyh Süleyman
28-Şeyh Mehmed, Mustafa, Neş'et, Aziz, Bedreddin, Mahmud Necmeddin, bu zevâtın hepsinin kardeş olması muhtemeldir.
29-Şeyh Süleyman Oğlu Mehmed Efendi

11 Bkz. Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî,* (Kültür Bakanlığı Yayınları) Ankara 1991, ss. 132.

12 Şapolyo, a.g.e, s. 23. Ayrıca Sadi Bayram 1262/1845 tarihli ve Tâceddîn Velî'nin soyundan olan Şeyh Osman Vâfî tarafından yazılan bir eserin kendisine Fuad Bayramoğlu tarafından verildiğini ve bu eserde yukarıda zikredilen silsilenin yer aldığını kaydeder. Bkz. Sadi Bayram,*"Tâceddin Sultan ve Evrâdı",* Türk Dünyası Tarih Dergisi, yıl. 8, sayı. 87, Mart 1994, s. 47.

Celvetiyye Tarîkatı silsilesi, Hz. Ali'ye ulaştığı için cehrî zikri esas alan bir tarîkattır. Bu tarîkatın aslını Kelime-i Tevhit zikri teşkil eder. Celvetiyye'de kelime-i tevhid zikri esas olmakla birlikte Halvetî sülûkünün esası olan esmâ-i seb'a (lâilâheillallah, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyûm, Kahhâr) zikrinin de büyük önemi vardır. Özellikle Hüdâyî'den sonraki dönemde Celvetî şeyhleri esmâ-i seb'a zikrini telkin etmişlerdir. Celvetî tâcı on üç terkli olup, kubbesi siyaha yakın, koyu yeşildir. Ortasında aynı renk bir düğme vardır. On üç rakamı on iki imam ve Hüdâyî hazretlerine işarettir. Tâcın tepesindeki düğme, Nübüvvet-i Muhammediyye'nin ifadesidir. Tacın destarı yeşil renklidir[13]. Taceddîn-i Velî'nin Türbesindeki tâcın dilimleri günümüzde yeniden yaptırıldığı için sehven on iki dilimli yapılmıştır. Ancak kubbe rengi siyah, destârı da yeşil olması yönüyle Celvetîye tâcı tanımına uymaktadır[14].

C-Tâceddîn Velî'nin Dergâhı, Türbesi ve Câmii

Taceddîn Velî Cami ve Türbesi elân Hamamönü Sümer Mahallesi, Mehmet Âkif Ersoy Sokağındadır. Tâceddîn Sultan'ın adıyla anılan camii ve türbenin hemen yanındaki Tâceddîn Dergâh'ı Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü tarafından restore edilmiş olup, ziyarete açıktır. Cumhuriyet öncesi tekke ve zâviyelerin açık olduğu döneme şahitlik etmiş olan Türk Tarihçisi Enver Behnân Şapolyo (ö.1972), tekkede icrâ edilen tasavvufî hareketlilikten şu şekilde bahseder: "Şeyh Tâcettin Camii içinde bir de tekkesi vardı. Tekkelerin kapatılmasına kadar burada zikir yapılmakta idi. Şeyh Tâcettinin tarîkatı, Celvetî'dir. Zikir günü müritleri ve dervişleri camiinin tekkesinde toplanarak âyinlerine devam ederlerdi. Çok kere bir Mevlevî (tarafından) zikir esnasında nât okunurdu. Bu tarîkatın mensupları zikirlerini önce diz çökmekle, sonra da ayakta ellerini birbirinin omuzlarına koymak suretiyle höykürürlerdi. Orta Anadolu'da bu tarîkate girmiş bir çok müntesipleri vardı. Bir çok din ulemâsı ve şâirleri bu tekkenin şeyhleri etrafında toplanmakta idiler. Bu Celvetî tarîkatına Bayramî'ler bilhassa Mevlevî'ler büyük saygı gösterirlerdi[15]."

Camiinin solunda, camiinin bânisi Tâceddîn-i Velî'nin türbesi yer almaktadır. Orada bulunan iki sandukadan kuzeyde olan Tâceddîn-i Velî'nin, kıble tarafta olan ise, oğlu Mustafa'nındır[16]. Türbenin Camii tarafına açılan penceresinin üstünde: "Yâ Hazreti Pîr Tâceddîn-i Velî" ibaresi bulunan Hattat Kâmil tarafından 1343/1924 yılında sülüs hattıyla yazılmış levha yer almaktadır. Türbenin camii ile bağlantısı giriş odasındadır. Türbe, kesme taş duvarlı, kiremit çatılı sade bir duvardır[17]. Sultan Abdülhamîd tarafından 1319/1901-2 yılında yapılmıştır. Türbe, içten sade badanalı, kubbeye benzer şekilde işlenmiş ahşap tavanlıdır. İkisi dışarıya, biri camiye, ikisi girişe açılan beş penceresi vardır[18]. Türbe ile ilgili daha önce yapılan çalışmalara göre türbenin dışında kapının üstündeki altı satırlık nesih hattıyla Türkçe şu kitâbe bulunmakta idi[19]:

13 H. Kâmil Yılmaz, *"Celvetiyye"*, DİA, c. VII, İstanbul 1993, ss. 274-275.
14 Tarîkat taclarındaki renkler ve şekillerin sembolik yorumları ve anlamları için bkz. Yahyâ bin Sâlih el-İstanbûlî, *Mecmûatü'z-Zerâif Sandûkatu'l-Maârif (Tarîkat Kıyafetlerinde Sembolizm)*, haz. M. Serhan Tayşi, (Ocak Yayıncılık) İstanbul 2002, 350 s.
15 Bkz. Şapolyo, *Ankara'nın Meşhur ve Eski Simâlarından Tâcettin Sultan*, s. 23.
16 *Türkiye'de VÂkif Âbideler ve Eski Eserler*, c. I, İlaveli İkinci Baskı, (VÂkiflar Genel Müdürlüğü Yayınları) Ankara 1983, s. 397.
17 Bkz. İ. Hakkı Konyalı, *Ankara Camileri*, (Kültür Matbaacılık) Ankara 1978, s. 88.
18 Bkz. Gönül Öney, *Ankara'da Türk Devri Dinî ve Sosyal Yapıları*, (AÜDTCF Yayınları) Ankara 1971, s. 122.
19 Öney, a.g.e, s. 88. Burada dikkatimizi çeken nokta hem 1942 yılında Ankara Kitâbelerini yazan M. Yusuf Akyurt hem de İ. Hakkı Konyalı bu kitâbeden bahsetmemektedir.

Câmi-i pürnûr Necmeddîn mürûr-ı vakt ile
Olmuştu her taraftan mâil-i semt-i fenâ
Nesl-i pâkinden ânın Şükrü Efendi nâm zât
Yaktı ol kendin a'lâ kıldı bak tarh-ı binâ
Bir muvahhid çıktı Âgâh söyledi tarihini
Bu ibâdet-gâh-ı vâlâ şimdi oldu dil-guşâ

Bu kitâbeye göre camii, 1318/1900-1'de Necmeddîn'in adında bir zâtın torunlarından Şükrü Efendi tarafından yenilenmiştir. Buna göre ilk yapılışı XVIII. Asır olmalıdır[20]. Ancak bu kitâbe şu anda yerinde mevcut değildir. Türbe, günümüzde Hacı Bayram kadar olmasa da, çokça ziyaret edilen ve bilinen bir yerdir. Dinler tarihçisi Hikmet Tanyu'ya göre Ankara'da Hacı Bayram ve Hüseyin Gazi türbelerinden sonra en çok ziyaretçisi olan türbedir[21].

Taceddîn Velî'nin Camii'ne gelince, camii de aynı adı taşıyan türbeye bitişik, kesme taş duvarlı, kiremit çatılı bir yapıdır. Boyuna dikdörtgen plânlı, tamamen kesme taş kaplama olarak yapılmış beden duvarlarındaki pencereler ve kapı kemerlerinin şekli, eserin çok geç devre ait olduğunu göstermektedir. Bazı günümüz araştırmalarında bu binanın ilk defa Kanunî Sultan Süleyman (ö. 1566) Döneminde Celvetî Tekkesi olarak yapıldığı rivayeti yer alırsa da[22], gerek yapının mimari özelliği gerekse Celvetiye Tarîkatının çıkış tarihi göz önüne alındığında XVII. Yüzyıldan geriye gitmesi mümkün görünmemektedir[23]. Camiinin beden duvarlarındaki işçilik ve organlardaki inşâ tarzı XIX. Yüzyılın sonu ve XX. Yüzyılın başını gösterir. Kapının üzerindeki tuğrânın altındaki kitabede bu yenilenme yazılıdır[24]:

Tâc-dâr-ı tâc-dârân Hazret-i Abdülhamîd
Yapdı bu dergâhı Tâceddîn tahsine sezâ
Söyledi Câhid kulu lutfen tamâm tarîhini
Bin üç yüz on dokuzda oldu bu camî binâ
Hulûsî 1319/1901

Türk Tarih Kurumunun özel isteği üzerine 1942 yılında *Ankara Kitâbeleri* adlı çalışmayı yapan M. Yusuf Akyurt, ilgili kitâbeden bahsederken şu başlıkla başlar: "Ankara'da Tek Ahmed Paşa Mahallesi'nde Tâcüddin Câmii ve Türbesi, A Kapısı Üzerindeki Tamir Kitâbesi: 0.45X1.05 m. Ölçüsünde". Akyurt, eserinin arkasında Şekil: 82'de Dergâh'ın planını verir. Ayrıca yukarıda zikrettiğimiz başlık altında tamir kitâbesini Arap harfleri ile verdikten sonra, "Türk Harfleri İle Kitâbenin Metni" başlığı ile yeni harflerle aktarır[25].

20 Öney, a.g.e, s.88.

21 Bkz. Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresindeki Adak Yerleri*, (Ankara Üniversitesi BÂsımevi) Ankara 1967, s. 78.

22 Bkz. *Türkiye'de VÂkif Eserleri ve Eski Eserler*, c. I, (İlâveli İkinci Baskı)s. 397.

23 Çünkü Celvetiyye Tarîkatı, XVII. Yüzyılın başında yaşamış olan Azîz Mahmûd Hüdâî (ö. 1038/1628)'nin tesis ettiği bir tarîkattır. (Bkz. Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sûfiler, Ulemâ ve Devlet, (XVII. Yüzyıl)*, (OSAV Yayınları) İstanbul 2001, s. 359; H. Kâmil Yılmaz, *"Celvetiyye"*, DİA, c. VII, İstanbul 1993, ss. 273-275.) Ayrıca sanat tarihçileri bu müştemilâtın durumundan, işçiliğinden XVII. ve XVIII. yüzyılın karakter ve özelliklerini taşıdığı tespitini yapmışlardır. (Bkz. Gönül Öney, *Ankara'da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları*, s. 88).

24 Bu kitâbenin günümüzde yapılan tüm çalışmalarda sağlıklı ve doğru bir aktarımına rastlayamadık. Maalesef bilimsel çalışmalardaki dikkatsizliğimiz ve vurdumduymazlığın gelecek kuşaklara yanlış bilgiler aktaracağı için bunun bir vebal olduğunu düşünüyoruz. Mesela, bazı çalışmalarda yukarıdaki beytin üçüncü mısraında yer alan, "Söyledi Câhid" ibâresi, "Söyledi âid" şeklinde okunmuş. (Bkz, M. Yusuf Akyurt, *Türk İslâm Kitâbeleri: Ankara Kitâbelerı*, c. XI, Ankara 1942, TTK Yazmalar Bölümü, Y. 605, s. 30. ; Gönül Öney, *Ankara'daki Türk Devri Dinî ve Sosyal Yapıları*, s. 89) Yine birinci mısradaki, "Hazret-i Abdülhamîd", "Hazret-i Sultan Mecîd" okunmuş. (Bkz. İ. Hakkı Konyalı, *Ankara Camileri*, s. 88) Ayrıca günümüzde bu çalışmalardan tahkîk etmeden alıp şeklinde aynı yanlışları aktaranları burada zikretmeyi gerek görmüyoruz. Sadece el-insâf diyor, böyle yapanları mutahakkık olmaya davet ediyoruz...

25 Bkz. M. Yusuf Akyurt, *Türk İslâm Kitâbeleri: Ankara Kitâbeleri*, c. XI, s. 30.

Tâceddîn Velî'nin camii, türbesi ve dergâhı ile tam bir külliye diyebileceğimiz bu eserle, yapılışından günümüze kadar Osmanlı padişahlarının ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Türbeye geçiş kapısının üzerindeki kitâbe II. Mahmûd dönemini, camii kitâbesindeki tarih ise II. Abdülhamîd zamanını göstermektedir. Günümüze intikal eden yapılardan türbenin II. Mahmûd zamanında onarıldığı, camiinin ise Abdülmecîd döneminde başlatılan inşâsının II. Abdülhamîd Han tarafından bitirildiği anlaşılmaktadır.

Külliyenin ilk planı bilinmemektedir. Ancak bugünkü haline bakarak, Tâceddîn Câmii'nin zaviyeli câmilerden olduğunu, toplu duâ ve zikirlerin camii içerisinde yapıldığını söyleyebiliriz. Bu söylenilen tespiti doğrular mahiyette, dergâh binası avlu duvarının doğusunda, doğrudan camii avlusuna açılan bir kapı bulunmaktadır.

Bugün ilk tesis edilen külliyeden geriye, Tâceddin Câmii, aynı çatı altında türbesi, Taceddin Dergâhı'nın meşrûta (Lojman) kısmı, çeşme ve camiinin güney kısmında etrafı duvarla çevrili hazîre kalmıştır. Tâceddin Camii imamı Muharrem Türk'ün şifahî beyanına göre camiinin kuzey tarafında şifalı bir kuyunun eskiden mevcut olduğu rivayet edilmektedir.

Tekke ve zâviyelerin kapatılmasına ilişkin 30 KÂsım 1341/1925 tarih ve 677 sayılı kanunun, "Mektep ittihazı mümkün olanların okul olarak kullanılmak üzere hususî idarelere devrini" öngören maddesi uyarınca[26], bir çok benzerleri gibi, Tâceddin Dergâhı da o tarihlerde, "Avlulu ahşap mektep" olarak Ankara Vilâyeti İdâre-i Husûsiyesi adına devredilmiştir.

Çeşitli sebeplerle kamu kurumlarının mülkiyetine geçen tarihî vÂkif yerlerin yeniden iadesini öngören 10 Eylül 1957 tarih ve 7044 sayılı kanun ve bu kanunun uygulama şeklini gösteren 19 Aralık 1963 tarihli Tüzük hükümleri uyarınca, tapunun 62 pafta 275 ada, 25 parselinde kayıtlı 485 metrekare bir arsa üzerinde bulunan Tâceddîn Dergâh'ının tapusu, 11 KÂsım 1986 tarihinde tekrar VÂkiflar Genel Müdürlüğü adına alınmıştır. Dergâh'ın haricinde kalan taşınmazların mülkiyeti ise, "Tâceddînzâde Mustafa Efendi Mazbut Vakfı" adına kayıtlıdır. Külliyyenin tamamının yönetimi, VÂkiflar Genel Müdürlüğüne kayıtlıdır[27].

D-Tâceddîn Velî ve Oğlu Şeyh Mustafa'nın Şiirleri

Tâceddîn-i Velî ile ilgili bu çalışmamız esnasında, hazretin herhangi bir eseri olup-olmadığını araştırırken başında Tâceddîn Velî'ye ait olduğu kaydedilen dört sayfalık bir şiire rastladık[28]. Şiirlerin başında: "Dîvan-ı Tâceddîn-i Velî Kuddise Sirruhu'l-Celiyy der Defîni Hâk-i Itırnâk-ı Ankara" başlığı yer almaktadır[29]. Ve şu şiirler yer alır[30]:

Ey cümleye ma'bûd olan derdime dermân sendedir
Âşıklara matlûb olan derdime dermân sendedir

26 Bkz. Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekke ve Zâviyeler*, (Dergâh Yayınları) Istanbul 1990, ss. 436-444.

27 Burada aktardığımız Dergâh'ın günümüzdeki, durumu, tapu ve tescili hakkındaki teknik bilgiler Dr. Nazif Öztürk'ün hazırladığı yayınlanmamış metinden alınmıştır. Nazif Öztürk, *Tâceddin Dergâhı*, s. 1.

28 Bu dört sayfa yazma halindeki şiirin fotokopi nüshası Araştırmacı-Yazar Kâmil Şahin Bey'den alınmıştır. Fotokopi nüsha elimizdedir ve ek halinde bu çalışmanın sonunda yer alacaktır. Bildiğimiz kadarıyla bu şiirler ilk defa yayınlanmış olmaktadır.

29 Tâceddîn-i Velî, *Dîvânçe-i Tâceddîn*, (Fotokopi Nüsha), s. 1.

30 Bu şiirlerin tashih ve imlâsı aşamasında yardımlarını esirgemeyen Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Akkuş'a şükranlarımızı sunmayı bir borç biliriz.

Aşktır beyim ana giden aşktır murada erdiren
Olmuş gönüllerdir gören derdime dermân sendedir

Aşktır tenimde cân olan mest-i elest insân olan
Âşıklara îmân olan derdime dermân sendedir

Sensin Kerîm Sensin Rahîm aşıklara aşkın naîm
Vaslın cinân hicrin cahîm derdime dermân sendedir

Tâceddînoğlu çâresi çoktan bezm-i avâresi
Lutfun senin çun çâresi derdime dermân sendedir

Geldin kapuya ki ya şükür irham lenâ yâ Rabbenâ
Sensin Kerîm Sensin Gafûr irham lenâ yâ Rabbenâ

İşim benim sehv u hatâ Cenâbına düşen atâ
*İrcii'*den gelen nidâ irham lenâ yâ Rabbenâ

Çûn ismindir Senin Rahmân, kamûya Sen ittin ihsân
Meded ile derman Senden irham lenâ ya Rabbenâ

Başım kodum bu meydâne, muntazırım ben ihsâne
Garîkım gerçi isyâna irham lenâ yâ Rabbenâ

Günâhım oldu gâyetsiz Senin lutfun nihâyetsiz
Nice bulam nihâyetsiz irham lenâ yâ Rabbenâ

Tâceddînoğlu dir kaldım günâhım anladım bildim
Yüzüm kara Sana söyledim irham lenâ yâ Rabbenâ

İLÂHÎ

Yâ hafiyye'l-eltâf menbau'l-atâ
Huve'l-evvel huve'l-âhir yâ Mevlâ
Geçti ömrüm cümle işlerim hatâ
Huve'l-Evvel huve'l-Âhir yâ Mevlâ

Tehîdir elimiz yüzümüz kara
Düşeli derdine oldum avâra
Visâlin nûrudur budur çâre
Huve'l-Evvel huve'l-Âhir yâ Mevlâ

Visâlin meyinden içenler kandı
Bu fenâ mülkünden gönül usandı
Gayri kâim yoktur varım efendi
Huve'l-Evvel huve'l-Âhir yâ Mevlâ

Mağlûb-ı hevâyım kaldım sekrinde
Geçir avâyıktan koma mekrinde
Zâkirîn olayım kalbim fikrinde
Huve'l-Evvel huve'l-Âhir yâ Mevlâ

Tâceddîn oğludur ey ulu Settâr
Ten Senin cân Senin alma da ne var
Gerçi kim âsım-ı mahsûd-ı dîdâr
Huve'l-Evvel huve'l-Âhir yâ Mevlâ

İLÂHÎ

Sâl ki olmaz tecellî bulmasa kalıb-ı safâ
Zira kim *ve en leyse li'l-insâni illâ mâ saâ*

Bahâne gerek fazlına yani esbâbladır
Her amel bahânesiz olmaz, *ve'llezîne câhedû fînâ*

Dinlemez ücret ile ol amel li-vechi'llâh
Çıkar iki cihânı kalbinden cennet dahî sivâ

Tâceddînoğlu gerek amel zâtın bizzât
Kat'ola ücret kesbile amel kizipdir da'vâ

İLÂHÎ

Kerem eyle İlâhî kıl inâyet
İre kalbime muhabbet câna gayret

Bahar irup muhabbet öte bülbül
İrişe şem' açıla verd-i cennet

Maâşımı idüp tebdîl-i meâda
Ki her şeyde görüne ilm-i ibret

İçup aşkının şerâbın mest olam ben
Yolunda ölmek ola câna minnet

Ki feth it *Küntü kenzen* sırrını Sen
Açıla *Men araf* sırrına kurbet

Ki *Semme vechi*'nin lutfuna îrgör
Ayân ola her eşyâda hakîkat

Beni öldür ölem ölmezden evvel
Ecel ardında oldu çünki devlet

Budur Tâceddînoğlunun niyâzı
Fenâ bulup aradan gide kesret

DİĞER

Hudayâ ît hidâyet eyle talep
Beni nefsin elinden Sen emîn it

Değil mi rahmetin kahrına gâlip
Beni nefsin elinden Sen emîn it

Efendiye münâsip lutf u şefkat
Kula düşen recâ Mevlâ'ya minnet

İki âlem Senin taht-ı hükûmet
Beni nefsin elinden Sen emîn it

Elindedir Senin bozmak düzetmek
Sana lâyık yine görmek görünmek

Değil mi ululuk çun cürmü örtmek
Beni nefsin elinden Sen emîn it

Kamûya sen Velî'sin var velâyet
Velîlere nîçun olmaz himâyet

İdip ahvâlimi hıfz-ı hırâset
Beni nefsin elinden Sen emîn it

Kamû ahvâlimi iddim havâle
Ki Sensin irgören cümle kemâle

Sığınırum celâlinden cemâle
Beni nefsin elinden Sen emîn it

Tâceddînoğlu oldu hevâya yâr
Sivâyı eyledi nefsim benim kâr

Yine Senden olur derdime tımar
Beni nefsin elinden Sen emîn it

DİĞER

Âşık visâle iremez ma'şûka rıza virmeyince
Maksûda nâil olamaz hâne tenhâ kalmayınca

Noksan görmez âşık yârde ayıp görmez o
Bir şeyde anlamaz âşık bir yerde murâdına irmeyince

Âşık sa'y ider vuslata aldanmaz âşık faslına
İrişmez kimse ehline Hak'tan uzak olmayınca

Âsân değil aşk yolları, mest-i ezel bülbülleri
Anlamaz aşkın dilleri tercümân olmayınca

Tâceddînoğludur kande aslı ve fer'i bende
Bu sûret âriyet Sende bulup görmeyince

DİĞER

Ki Sensin Hâlık'ım halkeyleyen Sen
Senindir merhamet şefkat Allahım
Kime ağlayım kime boynum eğem ben
Senindir merhamet şefkat Allahım

Ademden çun getirdin velîmiz
Diyâr-ı gurbete düşdük garîbleriz
Sana lâyık nemiz var boş elimiz
Senindir merhamet şefkat Allahım

Senin bahşin efendim hâk sûret
Azîm lutfun değil mi nefh-i kudret
Visâlin aşkına çün oldu cennet
Senindir merhamet şefkat Allahım

Hidâyet it her iş ola müsâdıf
Açıla genc ola nush-u maârif
İrup vahdet olam sırrına ârif
Senindir merhamet şefkat Allahım

İder Tâceddînoğlu gerçi kîm hamd
Nice olur sana lâyık ol şükr ü hamd
Kapundan padişâhım eyleme red
Senindir merhamet şefkat Allahım

DİĞER

Kaldık kamu avâreler Senden inâyet
Yâ neylesun bîçâreler Senden inâyet pâdişah

Mü'min değil râhat eri fânî değil râhat yeri
Sâlik nice bulsun Seni Senden inâyet pâdişah

Girdim yola girdim yola virdim vârım iş bu yola
Kime soram hâlim nola Senden inâyet pâdişah

Eğer sâlih eğer âsî kamû vaslın avâresi
Lutfun Senin çun çâresi Senden inâyet pâdişah

Oldu gafûr ismin Senin rahmet Senin ismin Senin
Âlem Senin yâ ben kimin Senden inâyet pâdişah

Kime açam ben hâlimi kim dinlesun feryâdımı
Lutfeyle Sen al elimi Senden inâyet pâdişah

Tâceddînoğlu gidelum bir ehle hizmet edelum
Kudret Senin ne diyelim Senden inâyet pâdişah

DİĞER

Kulun mülkü yoktur Senin hükmünde
Efendim her halde muînim Sensin Sen
Zâhirim bâtınım Senin elinde
Efendim her halde muînim Sensin Sen

Her ne itsen iden elde Senin
Fâil-i mutlaksın iruşur elin
Sana gâyet hâzır ne itsem bilin
Efendim her halde muînim Sensin Sen

Kula düşen kendi günâhın bilmek
Efendiye lâyık şuçundan geçmek
Hiç ola mı Senin kapundan gitmek
Efendim her halde muînim Sensin Sen

Bir abd-i âcizim ne itsem gerek
Cenâbınla lâyık ne tutsam gerek
Hazretine Senin iletsem gerek
Kapundan gitmezem neylersen eyle

İki âlem senin gayrı kimindir
Kapundan gitmezem neylersen eyle
İbtidâ ve intihâ cümle Senindir
Kapundan gitmezem neylersen eyle

Ne tâatım var ne efgân ne âhım
Senin lutfunla mağrûrum pâdişahım
Velî te'dîbe lâyıktır günâhım
Kapundan gitmezem neylersen eyle

Tâceddînoğludur her şeyde âlim
Afveyle günâhım bir ismin Halîm
Ne tâatım var ne efgân ne âhım
Senin lutfuna mağrurum pâdişahım

Gayri kimdir Rahîm yâ var mı Kerîm
Kapundan gitmezem, neylersen eyle
İbtidâ ve intihâ cümle Senindir
Kapundan gitmezem, neylersen eyle

Kulun ma'lûm efendisine hâli
Kapundan gitmezem neylersen eyle
Yüzü kara tehî dest bir kulundur
Kapundan gitmezem neylersen eyle

İder Tâceddînoğlu bu recâyı
Kabûl eyle ki kurban ola cânı
Fenâ bula ne ten kala ne cânı
Kabûl eyle ki kurban ola cânı

DİĞER

Nâm-ı nişan gitmeden âşık nice bulsun Seni
Arı nâmusu atmadan âşık nice bulsun Seni
Terk etmeyen cân-ı cihânı bulmaz Seni görmez ayân
Ey bî-zaman ey bî-mekân âşık nice bulsun Seni

Yol bulmaya komaz hevâ, mâni' olur hubb u sivâ
İtmez isen derde devâ âşık nice bulsun Seni
A'mâ nice bulur seni deryâ ola çeşmi kanı
Meğer çeker lutfun anı âşık nice bulsun Seni

Hiç var mıdır ki ötmez bülbül kamu yol bulamaz
Kendiliğinden varamaz âşık nice bulsun Seni
Tâceddînoğlu konulmasa câm-ı elest sunulmasa
Senden yana dönülmese âşık nice bulsun Seni

Enver Behnan Şapolyo'nun eline geçen ve hâlen kayıp Divan'dan Tâceddinzâde Şeyh Mustafa Efendi'ye ait diğer bazı beyitler de şunlardır[31]:

Bir acâip derde düşdüm anda yoktur intihâ
Nice olsun iş bu derde intihâ yok ibtidâ

*

Bu devâyı derdi aşk âşıkları ihyâ eder
Âşıka insaf değildir istemek derde devâ

*

Gönül nice feryadınca ağlarsın
Ol yolu bilenlerden sormaktır

Nice efgân eder nice inlersin
Bu yolun yolcusu haber almaktır

Böyledir tâ ezel bu yolun hâli
Kimisi usludur bir kimisi deli

*

Dünya fanî, Sen fânî
Âkil olan dünya sana aldanırım
Benim mülküm deyu bilenler kâni
Âkil olan dünya Sana aldanır mı

Tenin bakî değil canın emânet
Pâk ile sevdadan etme hiyânet
Mukarrerdir hesap olur kıyamet
Âkil olan bu dünyaya aldanır mı

Gelip kimse bunda karar etmedi
Fenâ metâından alıp gitmedi
Çün bildi seğirtti işi bitti
Âkil olan dünya sana aldanır mı

Burada zikredilen şiirler, elimizdeki yazma nüshanın başlığına bakıldığında ilk bakışta Taceddîn Velî'ye ait gibi görünmektedir[32]. Ancak şiirin maktâ' kısmında şairin adının "Tâceddînoğlu" olarak yazılmış olması bu tespiti şüphelendirmektedir. Şâirlerin hayatlarını ele alan Tezkirelerde Tâceddînoğlu adında bir şairin biyografisine dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Diğer taraftan günümüz araştırmacılarından Sadi Bayram, Fuat Bayramoğlu'nun kendine verdiği *Evrâd-ı Tâceddîn-i Velî* adlı eseri yayınladığı

31 Şapolyo, a.g.e, s. 24.
32 Bu dört sayfalık Divânçe veya Tâceddinoğlu Şeyh Mustafa'nın Divân'ının baş kısmından bir bölüm bu bildiri metninin eki olarak verilecektir, ayrıca bakılabilir. Bkz. Ek-1.

makalesinde, Enver Behnan Şapolyo'dan nakille Üçüncü bölümünde Tâceddîn Sultan'ın Esrâr-ı İlâhî'lerinin bulunduğunu, yine şâir olan Tâceddînoğlu Şeyh Mustafa'nın ilâhîlerinin yer aldığından bahseder[33]. Sadi Bayram ilâhilerinden bazı beyitler verelim diyerek, yukarıda verilen ilâhîlerin bazılarını zikreder[34]. Anlaşıldığına göre bu çalışmada alıntı yapılan Dîvânçe'de hem Tâceddîn Velî'nin hem de oğlu Şeyh Mustafa'nın şiirleri beraber kaydedilmiş olmalıdır. Elimizdeki dört sayfalık yazma şiir risâlesine bakarak Divançe dedik, ancak aşağıda verilecek bilgilere bakılırsa bu sayfaların tam bir Divan'ın kopmuş parçaları olması ihtimali yüksektir. Eserin başında "Dîvân-ı Tâceddîn Velî" ibaresi yer alırken, içindeki şiirlerin makta beytinde "Tâceddînoğlu" mahlası zikredilmektedir. Yine bize bu konuda destek olacak bir referans da şudur: Enver Behnan Şapolyo, kendisine şeyhin yakınlarından Şemsîzâde Ahmed Efendi'nin Tâceddin Velî'ye ait 1147/1735 tarihli yüz sayfadan fazla bir yazma eserini verdinden bahseder[35].

Bu eser, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde: Tâceddînoğlu Şeyh Mustafa Ankaravî'nin Evrâd-ı Şerîf'i yer almaktadır ki, bu evrâd Sadi Bayram tarafından yayınlanmıştır[36]. İkinci bölüm: Şeyh Tâceddîn Sultan'ın Silsilenâmesidir. Bu silsilede son döneme kadar dergâh'ta postnişinlik yapanların adları yazılıdır. Üçüncü bölüm: Tâceddîn Sultan'ın Esrâr-ı İlâhî'sidir. Dördüncü bölümde: İlâhiyât-ı Tâceddînzâde yer alır. Şapolyo, bu eserin bir Tâcî Divanı olduğundan bahisle, edebiyat tarihinin zenginleştirebilecek bir mahiyet arzettiğinden bahseder[37]. Bu eserin peşini bırakmayan araştırmacı Sadi Bayram, Tâceddin Velî'nin sadece evrâdını bulunduran Fuat Bayramoğlu'ndan fotokopi nüshası alır ve yayınlar[38]. Yine yukarıdaki eserin içeriğine dikkat edilirse hem Tâceddîn Velî'nin hem de oğlu Şeyh Mustafa'nın şiirlerinden bahsedilmektedir. Yani yukarıda şiirlerde geçen Tâceddînoğlu mahlası açıkça, Tâceddîn Velî'nin oğlu Şeyh Mustafa Efendi olmalıdır. Bu şiirlerin Tâceddîn Velî'nin veya oğlunun olup olmaması bir tarafa şimdilik ilk defa yayınlanmış olması önem arzetmektedir. Kanaatimizce bu hususu ileriki zamanlarda yapılacak detaylı ve akademik çalışmalarla gün yüzüne çıkacaktır.

Yukarıdaki şiirler, muhtevâ olarak tekke tarzında îlâhî formunda yazılmış şiirlerdir. Şiirleri inceleyen Şapolyo'nun edebî değeri hakkındaki görüşü şöyledir: "Bu şiirler okunduğu zaman Şeyh Tâceddin oğlu Şeyh Mustafa'nın büyük bir şair olduğu meydana çıkmaktadır. Bu eser, bir Tâcî Dîvan'ıdır. Edebiyat tarihimizi zenginleştirecek bir mahiyet arzetmektedir[39]." Şiirlerin dili görüldüğü gibi Yûnus Emre'nin ilâhîleri kadar sâde ve anlaşılır. Genellikle âyetlere telmih yapıldığı göze çarpmaktadır. Ümit ederiz ki, bu şiirlerin yer aldığı Divan zamanla bulunur, insanların istifâdesine sunulur.

33 Sadi Bayram, *Tâceddîn Sultan ve Evradı*, s. 47.
34 Bayram, a.g.e, ss. 47-48.
35 Şapolyo, a.g.e, s. 23.
36 Bayram. a.g.e, ss. 49-53.
37 Şapolyo, a.g.e, s. 23. Gelelim Şapolyo'nun elde ettiği eserin serencâmına: Enver Hoca vefat edince vasiyeti üzerine kızları tüm kütüphanesini Milli Kütüphaneye vermek üzere başvururlar. Zamanın Milli Kütüphane müdürü, yeni bir binanın yapılmasını beklediklerinden ve yer olmadığından dolayı bağış kütüphaneyi alamaz. Aradan zaman geçince kızları İzmir Milli Kütüphanesine vermek isterler. Kendileri Ankara'da ikâmet ettikleri için kitapların nakliyesi problemi ortaya çıkar. Netice de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesine bağışlarlar. Teslim alınırken eserleri listeleri çıkarılmamış. Hatta teslim öncesi bazı sahaflar eserleri seçmiş ve almışlar. Kalanlar da adı geçen fakülte kütüphanesine verilmiş. Netice de Şapolyo'nun makalesinde bahsettiği Şeyh Derviş Muslu'nun te'lif ettiği bu eserin yeri ve nerede olduğu hâlen meçhuldur. (Bkz. Bayram, a.g.e, s. 46.)
38 Bkz. Sadi Bayram,"*Tâceddin Sultan ve Evrâdı*", Türk Dünyası Tarih Dergisi, yıl. 8, sayı. 87, Mart 1994, ss. 45-53.
39 Şapolyo, a.g.e, s. 23.

E-Tâceddîn Dergâhı'nın Türk Tarihindeki Yeri

Tâceddîn Dergâhı, Türk milletinin top yekun yeniden varolma mücadelesi Kurtuluş Savaşının kazanılmasında manevî bir merkez olarak simgeleşen ve İstiklâl Marşı'nın çatısının altında yazıldığı bir mekândır. Kanaatimizce Âkif'in bu eşsiz şiirini bir dergâh çatısı altında yazmış olması bir tesadüf olmasa gerektir. Mehmet Âkif Ersoy (ö. 1936) merhumun Burdur Milletvekilliği dönemi dahil Ankara'da kaldığı Nisan 1920-Mayıs 1923 tarihleri arasında üç yıl süre ile ikâmet ettiği ve İstiklâl Marşı'nı yazdığı Dergâh Evi'nin herhangi bir kitâbesi yoktur. Âkif eserini 17 Şubat 1921 tarihinde yazmıştır. Fakat birinciye mükâfat verileceği haberi üzerine eserini vermemiş, ancak Maârif Vekîlinin yazılı ricası ve teminatı üzerine buna razı olmuştur. Diğer bir rivayette, Âkif bu ödülü, *Dâru'l-Mesâi* adında fakir hanımların desteklendiği bir kuruluşa vermiştir[40].

1920 yılında Maârif Vekâleti tarafından İstiklâl Marşı için bir müsâbaka açılır. Bu müsâbaka, dönemin Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanır. Türk Şâirlerinin Nazar-ı Dikkatine-Maârif Vekâleti'nden başlıklı ilânda gönderilecek eserlerin 23 Kânunuevvel 1336 (23 Aralık 1920) tarihinde, Maârif Vekâletince edebî bir hey'et tarafından seçileçeği, 500 lira mükâfât verileceği, bestesi için de müsâbaka açılarak, kazanana ayrıca 500 lira verileceği bildirilmekte idi[41]. O dönemde Maârif Vekâletinin müsabaka açması üzerine 724 şâir başvurur. Ancak müsabakayı kazanacak şâir başvurmamıştı. Çünkü o memleketin kurtulacağını parayla söyleyemezdi. Maârif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'e göre bu marşı, ancak Âkif gibi biri yazardı. Yalnız Âkif'in ödüllü bir işe girmeyeceğini biliyordu. Ve ona şu özel mektupla bu teminatı verdi:

"Pek aziz ve muhterem efendim,

İstiklâl marşı için açılan müsâbakaya iştirak buyurmamalarındaki sebebin izalesi için pek çok tedbirler vardır. Zât-ı üstâdânelerinin matlup şiiri vücûda getirmeleri maksadın husûlü için son çare olarak kalmıştır. Asîl endişenizin icap ettiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve tehyic vasıtasından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesîle ile en derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim.

5 Şubat 1337
Umuru Maarif Vekili
Hamdullah Suphi"

Bu rica mektubu üzerine Âkif, müsabakaya girdi. Maârif Vekâleti müsabaka için bir heyet seçmişti. Bu heyette Doktor Şâir Hüseyin Suat ve Bursa Meb'usu Şair Muhiddin Baba da, yer almaktaydı. Onlar da birer şiirle katılmışlardı. Ancak Âkif'in şiir yazmakta olduğunu duyunca, yarışmadan çekildiler ve sadece seçici kurula girdiler[42].

Seçici kurulda bulunan Hüseyin Suat'ın aktardığına göre imzasız üç şiir finale kalır ve Âkif'in şiirinde de imza olmadığı halde tanırlar ve o şiiri seçerler. Ancak Hamdullah Suphi'nin 1 Mart 1921 Salı günü konuyla ilgili İstiklâl Marşı'nın Mecliste birinci müzâkeresi esnasında yaptığı konuşmasında kendi ifadesiyle, "Yedi tanesi en fazla evsâfı hâiz olarak görülmüş ve ayrılmıştır"[43]. Hamdullah Bey bu oturumda şiiri okur ve

40 Bkz. Kâzım Nâmi Duru, *Cumhuriyet Devri Hâtıralarım*, (Sucuoğlu Matbaası) İstanbul 1958, s. 16.
41 Bkz. Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif, Hayatı ve Eserleri*, (İrfan Yayınevi), İstanbul 1973, s. 96.
42 Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif*, (Timaş) İstanbul 2001, ss. 148-149.
43 Bkz. T.B.M.M *Zabıt Cerîdesi*, Devre I, cilt 9, ss. 12-15, (01/03/1337, 2. baskı, 1954).

büyük bir heyecan seli olur[44]. Tâceddin Dergâh'ı Âkif'e o kadar ilham kaynağı olmuştur ki, dergâh'ın penceresinden etraftaki yeşilliğe bakarken,

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ,

derken toprağın altını düşünüyor ve şu mısra dudaklarından dökülüyordu:

Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan şühedâ!

Hamdullah Suphi, Büyük Millet Meclisi'nde İstiklâl Marşının bu iki mısraını okurken Nâfia Vekili Fâzıl Paşa hazırlanıp; şiir bitince tekrar okunmasını haykırarak rica edecekti. Ve üç kere yüksek sesle bağırmış, ve arkasından meb'uslar marşı ayakta dört defa dinlemişlerdi[45]. Yine Adnan Adıvar'ın meclis başkanlığındaki ikinci oturumda İstiklâl Marşı'nın bu şekilde Mecliste Maârif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından okunarak ayakta kabulü ise 12 Mart 1921 Cumartesi günü gerçekleşmiştir[46]. Olayın görgü tanığı Eşref Edip o manzarayı şöyle canlandırır: *"Maârif Vekili, bu marşı meclis kürsüsünden okuduğu zaman meb'usların alkışlarından meclisin tavanları sarsılıyordu. Ruhları o kadar heyecan kaplamıştı ki, bütün meclis yekâre bir kalp hâlinde dalgalanıyordu[47]."* O anda Milletvekili olarak mecliste bulunan Âkif ise mahcubiyetinden, başını kollarının arasına sokmuş, sıranın üstüne yumulmuştu. Hatta Âkif'in utancından Meclis'te duramayıp, dışarı çıktığı da söylenmektedir[48]. Yine Mehmet Âkif vefatından biraz önce şu cümlelerle memlekete ve millî tarihe armağan ettiğini söylüyordu: *"O şiir artık benim değildir. O, milletimin malıdır. Benim milletime karşı en büyük hediyem budur[49]."*

İstiklâl Marşı, ilkönce *Sebîlü'r-Reşad*'da yayınlandı[50]. Arkasından *Hâkimiyet-i Milliye*[51] ve *Yarın*[52] gazetelerinde, müstakil olarak yayınlanmıştır[53]. Ayrıca Âkif, daha önce bulunduğu Kastamonu'da çıkmakta olan Açıkgöz Gazetesine İstiklâl Marşını kendi el yazısı ile yazıp, göndermiş ve 21 Şubat 1337/1921 tarihinde yayınlanmıştır[54]. Gazetede İstiklâl Marşının baş tarafına yazılan şu cümleler çok anlamlıdır: *"Şâir-i a'zam ve muhterem Mehmet Âkif Bey Efendi üstadımız, (İstiklâl Marşı) unvanlı bir bedîa-i nefîselerinin ilk neşri şerefini gazetemize lütuf buyurdular. Her mısraında Türk ve İslâm ruhunun ulvî ve mübârek hisleri titreyen bu âbide-i san'atı kemâli hürmet ve mubâhatla dercederiz."*

Gerçekten Hamdullah Suphi'nin marşın kabulünden sonraki meclisin ikinci müzâkeresinde bu şiirle ilgili söylediği şu söz İstiklâl Marşını tavsif etmek için yeterlidir: *"Âkif Bey bu şiirini ilâhî bir belâgatla yazmıştır"*[55]. Yine edebiyat tarihçisi ve dilci Muharrem Ergin, İstiklâl Marşı'yla ilgili olarak şunları söyler: *"İstiklâl Marşı müsâbakasına katılan bütün şiirleri gördük. İlk önce, bu şiirlerin hiç biri Meclis'i dahi tatmin etmemiştir.*

---

44 Bkz. Fethi Tevetoğlu, *Hamdullah Suphi Tanrıöver*, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları) Ankara 1986, s. 160-161.
45 Kuntay, a.g.e, ss. 149-151.
46 T.B.M.M. *Zabıt Ceridesi*, cilt 9, ss. 85-90, (01/03/1337, 2. baskı, 1954) ; Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, (Muharrem Ergin tarafından Yazılan Önsöz'den), (ABŞB Eğitim Kültür Dairesi Yayınları) Ankara 1999, s. 29. Ayrıca İstiklâl Marşı'nın kabûlü esnasındaki Meclis konuşmaları için bkz. Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Hatıraları*, (Menteş Kitabevi) İstanbul 1968, ss. 121-125. ; Tevetoğlu, *Hamdullah Suphi Tanrıöver*, ss. 159-167.
47 Bkz. Eşref Edip, *Mehmet Âkif*, c. I, (Âsâr-ı İlmiyye Kütüphanesi Neşriyâtı) İstanbul 1357/1938, s. 76.
48 Bkz. Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Mehmet Âkif*, İstanbul 1958, s. 66.
49 Bkz. Eşref Edip, *Mehmet Âkif*, c. II, s. 95.
50 Bkz. *Sebîlü'r-Reşad*, 17 Şubat 1337 (1921) tarihli nüshası.
51 Bkz. *Hâkimiyet-i Milliye*, no. 111, 17 Mart 1921 tarihli nüshası.
52 Bkz. *Yarın Gazetesi*, no. 6, 17 KÂsım 1921/1337.
53 Bkz. *İstiklâl Marşı*, (Orhaniye Matbaası), İstanbul 1921/1337.
54 *Açıksöz*, 21 Şubat 1337/1921 nüshası.
55 Bkz. Baydar, a.g.e, s. 124 ; Eşref Edip, *Mehmet Âkif*, s. 73.

Edebiyatçılar olarak bizi de tatmin etmemekte ve hiç birisi Mehmet Âkif'in İstiklâl Marşı'nın eline su dökecek bir şiir hüviyetinde görünmemektedir. Bundan sonra da hiç kimse aynı seviyede bir şiir yazamaz, yazamayacaktır[56]."

İstiklâl Marşının bestesine gelince, 1930 yılına gelinceye kadar muhtelif kimselerin besteleriyle çalındı. İstanbul'un bir kısmında Öğretmen Zâti Arca'nın, Kadıköy tarafında ise Ali Rıfat Çağatay'ın bestesi söylenmekte idi. 1924 yılında toplanan Maârif Vekâleti kurulu Ali Rıfat Çağatay'ın bestesinin tüm okullarda çalınması için bildirge yayınlamıştır. Marşın bestesi için de bir yarışma açılmış yirmi dört kişi katılmıştır. Marş 1930 yılına kadar bu besteyle çalınmış, aynı yıl Cumhurbaşkanlığı Orkestra Şefi Zeki Üngör tarafından yeniden bestelenmiş ve günümüze kadar çalına gelmiştir[57].

İstiklâl Savaşından sonra Ankara Palas'ta bir zafer balosu verilir. Gazi Mustafa Kemâl Paşa hazretleri, geç saatlerde baloya gelir. Salon hıncahınç doludur. Başlar merakla giriş kapısına çevrilir. Çünkü Gazi içeriye girmektedir. O anda İstiklâl Marşı çalmaya başlar. Gazi ve davetliler marşı kıpırdaman, derin bir huşû içinde dinlerler. Marş o anda resmen ilk defa çalınmaktadır. Marş bitince Gazi, takdirlerini ve memnuniyetini açıkca bildirir[58].

Âkif'in bu dergâh'a gelip, yerleşmesinin canlı şahidi, yanından pek ayrılmayan Eşref Edip bunu şöyle aktarır: *"Ankara'ya gelince doğru Tâceddîn Dergâh'ına indik. O zaman Ankara'da mesken buhranı olduğu için herkes bir tarafa sığınmıştı. Tâceddin Dergâh'ı şeyhi, bir hürmet-i mahsusa olmak üzere dergâh'ı üstada tahsis etmişti. Dergâh deyince dervişler, âyinler hatıra gelmesin. Eşraftan birinin adetâ selâmlık dairesi. Ufak bir köşk gibi muntazam yapılmış. İçi dışı boyalı. Döşenip, dayanmış, güzel ve geniş bir bahçesi var. Türlü türlü meyvalar. Önünde bir şadırvan var, şarıl şarıl sular akıyor. Üstat Ankara'daki bütün şiirlerini ve İstiklâl Marşı'nı hep bu dergâh'ta yazmıştır[59]."* Eşref Edip, İstiklâl Marşı kabul edildikten sonra dergâh'ta samimi bir merâsim yapıldığından, Âkif'i tüm sevenlerinin ve dönemin milletvekillerinin onu tebriğe geldiğinden bahseder[60].

Bu dergâh, İstiklâl Marşının yazıldığı mekan olarak Cumhuriyet tarihinde ilk defa 1949 yılında dönemin Ankara Belediye Başkanı Dr. Râğıp Tüzün tarafından tesbit edilmiş ve sokağına Şâir Âkif Sokağı adı verilmiştir[61]. Gerçekten o dönemde Râğıp Tüzün 1948-1950 yılları arasında Ankara Belediye Başkanıdır[62]. Başkan önce Âkif'in marşı, Tâceddin Dergâhında tekke odasında mı; yoksa ailesini Ankara'ya getirdiği zaman şeyhten kiraladığı evde mi yazmıştı, bunu araştırır. Bu tahkik esnasında Âkif'in aile dostunun kızı, Süheylâ Karan Hanımefendi'ye sorar. O da başkana, ailesinin şiirin yazıldığı tarihte Kastamonu'da olduğunu ve Âkif'in o zaman yalnız halde Tâceddin Dergâh'ında ikâmet etmekte olduğunu, ayrıca şiiri de orada yazdığını bizzat kendinden işittiğini söyler[63]. Aynı hanımefendi'nin beyanına göre bundan üç ay sonra, yaklaşık Haziran 1921 tarihinde Âkif, ailesini getirmek için Tâceddîn Dergâh'ı şeyhinin evini kiralar[64]. Yine o dönemlerde Eski Baytar Dairesi Kâtibi, Âkif'in tekke'de oturduğu bu odayı ziyaret etmek ister. Bir taksi ile Ulus'tan Tâceddin Dergâhı'na gider. Orada kimse kendisine

56 Bkz. Muharrem Ergin, *"İstiklâl Marşı'mız ve Mehmet Âkif"*, Mehmet Âkif'i Anlatıyorlar içinde, (Aydınlar Ocağı Yayınları) İstanbul 1986, s. 100.

57 Bkz. Etem Üngör, *Türk Marşları*, (Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları) Ankara 1966, ss. 71-72.

58 Bkz. Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Mehmet Âkif*, s. 67.

59 Bkz. Eşref Edip, *Mehmet Âkif*, s. 70.

60 Eşref Edip, a.g.e, s. 71.

61 Bkz. M. Emin Erişirgil, *Mehmet Âkif: İslamcı Bir Şâirin Romanı*, (Maarif Kitabevi) Ankara 1956, s. 421.

62 Bkz. Şeref Erdoğdu, *Ankaram*, (KB Yayınları) Ankara 1999, s. 138.

63 Bkz. Erişirgil, *Mehmet Âkif*, ss. 420-421.

64 Bkz. Erişirgil, a.g.e, s. 421.

yardımcı olamadığı için imamı bekler. Camii'nin yaklaşık elli yıldır imamlığını yapan Tevfik Efendi, kendisine refâkat eder ve Âkif'in İstiklâl Marşını yazdığı mesken'i ve odayı gösterir. İmam, son defa Âkif'i Mısır'da hacca giderken ziyaret ettiğini, daha önceden de tanıştıklarını söyler. Kâtip'in ziyaretten sonra kafasında canlanan şu fikirler, günümüz için de çok anlamlıdır diye düşünüyoruz: *"Hiçbir tarafı görmeyen bu oda, Mehmet Âkif'in ömrünün saadet içinde geçtiği bir yerdi. Bugün bu bina devletin mülkiyeti altındadır., Milli Eğitim Bakanlığı'nın tasarrufu altında... Acaba niye bu oda, Âkif'in beşinci, onuncu, on beşinci yıldönümlerinde Ankara'daki okulların talebelerine gösterilmez ve "İşte burası her zaman okuyup durduğumuz İstiklâl Marşı'nı yazanın oturduğu yerdir; denilmez, onlara böylece eski Ankara'nın hâli anlatılmaz[65]."*

Halk arasında Tâceddîn Dergâh'ı ve günümüzde Mehmet Âkif Ersoy Müze Evi olarak bilinen bina iki katlı, ahşap, karkas çatılı küçük bir yapıdır. Bu mekan ve külliyenin yer aldığı çevre, şu anda tam bir mezbelelik görünümündedir. Türk milletinin bayrak, vatan gibi en mukaddes değerlerinden biri olan İstiklâl Marşına ev sahipliği yapmış olan bu yerin şanına uygun bir mekân haline getirilmesi zarurî görünmektedir. Tâceddin Dergâh'ı dahil bütün bir külliye, hâlen Hacettepe Üniversitesi merkez kampusünün içinde yer almaktadır.

SONUÇ

Tâceddîn-i Velî, Anadolu'da özellikle Ankara'da Celvetî tasavvuf okuluna ait bilinen tek dergâh olması ve yaklaşık üç asır bir süreden beri Hacı Bayram'dan sonra ikinci merkez olarak Ankara ve Ankaralılara maneviyât vermesi açısından mühim bir mekândır. Bundan on-yirmi yıl evveline kadar o çevrede görülen halkın bâtıl inanç ve hurafe uygulamasının da günümüzde kalmayıp, İslâmî inanç ve kurallara uygun bir yer hâline gelmiş olması da ayrıca önemli bir gelişme telakkî edilmelidir.

Tâceddîn Velînin mensubu bulunduğu Celvetiyye tasavvuf ekolü, kurulduğu XVII. yüzyıldan itibaren İstanbul, Anadolu ve özellikle Balkanlarda etkili olmuş ve yayılmıştır. Gerek İstanbuldaki gerekse Anadolu'daki Celvetî tekkeleri, tekkelerin seddi ve ilgasına kadar (30 KÂsım 1925) nüfûz ve tesirini devam ettirmiş, bir çok mutasavvıf ve insan yetiştirmiştir. Bu tasavvuf ekolü Türk kültürüne ve Türk edebiyatına faydaları dokunmuş başta Azîz Mahmûd Hüdâî (ö. 1038/1623) olmak üzere, Sarı Abdullah Efendi (1071/1661), Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi (ö. 1066/1655), Şeyhülislâm Hocazâde Es'ad Efendi (ö. 1034/1625), Nev'îzâde Atâullah Efendi (ö. 1045/1635), Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1925) ve burada bahis konusu olan Tâceddin Velî gibi pek çok insan yetişmiştir. Celvetî tekkeleri kuruluşundan kapatılmasına kadar toplumun her kesiminden insanlar yetiştirmiş ve her sınıftan insana irşat faaliyetleri ile ulaşmıştır.

Mehmet Âkif, o günün şartlarında gece içine doğan mısraları Dergâh'ın duvarlarına yazdığı rivayetine göre, belki de mısralar şimdiki sıvanın altında hâlen durmaktadır. Bu vesileyle biz de bu önemli mekânın içinde bulunduğu ve ona yakışmayacak bakımsız hâlden bir an önce kurtarılıp, dergâh ve çevresinin çevre düzenlemesi yapılıp, bir Mehmet Âkif veya İstiklâl Marşı Parkı şekline getirilmesini arzu ediyoruz. Yine bu mekân hiç değilse belli günlerde Ankara'daki okullar tarafından ziyaret edilmeli, genç ve küçük yavrularımıza İstiklâl Marşı'nın yazıldığı bu ortam sevdirilip, onların zihinlerindeki millî duygular canlı tutulmalıdır.

65 Bkz. Erişirgil, a.g.e, ss. 421-425.

BİBLİYOGRAFYA

AKYURT, M. Yusuf, *Türk İslâm Kitâbeleri: Ankara Kitâbeleri*, c. XI, Ankara 1942, TTK (Yazmalar Bölümü), Y. 605.

BAYDAR, Mustafa, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Hatıraları*, (Menteş Kitabevi) İstanbul 1968, 390 s.

BAYRAM, Sadık,*"Tâceddin Sultan ve Evrâdı"*, Türk Dünyası Tarih Dergisi, yıl. 8, sayı. 87, Mart 1994, ss. 45-53.

CEBECİOĞLU, Ethem, *Hacı Bayram Velî*, (Kültür Bakanlığı Yayınları) Ankara 1991, 227 s.

DEMİR, Sıddık, *Ankaralı Gönül Erleri*, Ankara 2000, 182 s.

DURU, Kâzım Nâmi, *Cumhuriyet Devri Hâtıralarım*, (Sucuoğlu Matbaası) İstanbul 1958, 79 s.

EDİP, Eşref, *Mehmet Âkif*, c. I-II, (Âsâr-ı İlmiyye Kütüphanesi Neşriyâtı) İstanbul 1357/1938.

ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, (MÜİFV Yayınları) İstanbul 1994, 518 s.

ERDOĞDU, Şeref, *Ankaram*, (KB Yayınları) Ankara 1999, 450 s.

ERGİN, Muharrem, *"İstiklâl Marşı'mız ve Mehmet Âkif"*, Mehmet Âkif'i Anlatıyorlar içinde, (Aydınlar Ocağı Yayınları) İstanbul 1986, 104 s.

ERİŞİRGİL, M. Emin, *Mehmet Âkif: İslâmcı Bir Şâirin Romanı*, (Maarif Kitabevi) Ankara 1956, V+506 s.

ERSOY, M. Âkif, Ersoy, *Safahât*, (Önsöz'den), (ABŞB Eğitim Kültür Dairesi Yayınları) Ankara 1999, 632 s.

HARÎRÎZÂDE M. Kemâleddin, *Tibyânu Vesâili'l-Hadâik fî Beyâni Selâsili't-Tarâik*, c. I, Süleymaniye Kütüphanesi (İbrahim Efendi Bölümü), no. 430, V+391+4 s.

HEY'ET, *el-Mu'cemu'l-Arabî el-Esâsî*, (Larousse) Alekso 1989, 1347 s.

HÜSEYİN Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, c. III, Süleymaniye Kütüphanesi (Yazma Bağışlar Bölümü), no. 2307, 399 s.

İBNU'L-ARABÎ, Muhyiddin, *Istılâhâtu's-Sûfiyye*, (Ta'rîfât Eki) İstanbul 1300.

KARA, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekke ve Zâviyeler*, (Dergâh Yayınları) İstanbul 1990, 477 s.

KONYALI, İ. Hakkı, *Ankara Câmileri*, (Kültür Matbaacılık) Ankara 1978, 111 s.

KUNTAY, Mithat Cemal, *Mehmet Âkif*, (Timaş) İstanbul 2001, 461 s.

Orta Anadolu Evliyâları, (Türkiye Gazetesi Yayınları) İstanbul 2004, 450 s.

ÖNEY, Gönül, *Ankara'da Türk Devri Dinî ve Sosyal Yapıları*, (AÜDTCF Yayınları) Ankara 1971, 394 s.

ÖZTÜRK, Nazif, *"Tâceddin Dergâhı"*, (Yayınlanmamış Makâle), 3 s.

SARI Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-Fuâd fi'l-Mebdei ve'l-Meâd*, (Matbaa-i Âmira) İstanbul 1288, 311 s.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Ankara'nın Meşhur ve Eski Simâlarından Tâcettin Sultan*, Ankara Belediye Dergisi, Sayı. 19, Temmuz-Ağutos-Eylül, Ankara 1958, ss. 23-24.

TÂCEDDÎN-i Velî, *Dîvânçe-i Tâceddîn*, (Fotokopi Nüsha), 4 s.

TANSEL, Fevziye Abdullah, *Mehmet Âkif, Hayatı ve Eserleri*, (İrfan Yayınevi), İstanbul 1973, XIII+291 s.

TANYU, Hikmet, *Ankara ve Çevresindeki Adak Yerleri*, (Ankara Üniversitesi BÂsımevi) Ankara 1967, XV+432 s.

TEVETOĞLU, Fethi, *Hamdullah Suphi Tanrıöver*, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları) Ankara 1986, 303 s.

Türkiye'de VÂkif Âbideler ve Eski Eserler, c. I, İlâveli İkinci Baskı, (VÂkiflar Genel Müdürlüğü Yayınları) Ankara 1983, 787 s.

ÜNGÖR, Etem, *Türk Marşları*, (Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları) Ankara 1966, 322 s.

YAHYA Yahyâ bin Sâlih el-İstanbûlî, *Mecmûatü'z-Zerâif Sandûkatu'l-Maârif (Tarîkat Kıyafetlerinde Sembolizm)*, haz. M. Serhan Tayşi, (Ocak Yayıncılık) İstanbul 2002, 350 s.

YILMAZ, H. Kâmil, *Azîz Mahmûd Hüdâyî, Hayatı, Eserleri, Tarîkatı*, (Erkam Yayınları) İstanbul 1990, 324 s.

YILMAZ, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sûfiler, Ulemâ ve Devlet, (XVII. Yüzyıl)*, (OSAV Yayınları) İstanbul 2001, 584 s.

YÜCEBAŞ, Hilmi, *Bütün Cepheleriyle Mehmet Âkif*, (Bizerkonca Matbaası) İstanbul 1958, 240 s.

Mehmet Âkif'in Âsım'ın Kişiliğinde Çizdiği Modernleşme

Kâzım YETİŞ
Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi

Mehmet Âkif, kendisini modernleşme gayretlerinin içinde bulur. 1683 Viyana bozgununun arkasından yapılan 1699 Karlofça Antlaşmasından sonra Osmanlı Devleti, o güne kadar yenilmediği, galip geldiği Avrupa'nın ilim ve fen alanındaki gelişmelerinin farkına varır gibi olur ve varlığını sürdürme telâşına kapılır; panik hâlinde batıyı taklit etme ve başka bir ifade ile modernleşme gayretleri içerisine girer. Bu gayretler artarak sürer ve sonunda Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856) gibi kalkınma, batının geldiği teknolojik seviyeye ulaşma ile doğrudan ilgisi olmayan ama modernleşme adına yapılması gerektiğine inandırılan fermanlar ilân edilir

Âkif, 1873'te doğmuştur ve tabir yerinde ise köprülerin altından çok sular akmıştır. Şairimizin çocukluk yılları, Abdülhamit döneminde geçer. Bu dönemin en belirgin özelliği kısmî bir sükûnetin varlığı, eğitim seferberliğinin sağladığı okuma imkânlarıdır. Yeni yeni okullar açılır. Gerçi bunu söylerken ne 1877-78 Türk-Rus Savaşı'nı unuttuk, ne de 1897 Türk-Yunan Savaşını. Ayrıca Avrupalı devletlerin ve Rusların çeşitli saldırılarla içerde ve dışarıda verdiği huzursuzlukların Âkif ve muhitinde derin izler bırakmaması beklenemezdi.

Aslında padişah da modernleşmek iştiyakında idi. Bu iştiyak hem asker, hem idareci, hem aydın kesimin ruh dünyasını sarmıştı. Ama nasıl? İşte bunun tayini farklılıkları oluşturuyordu. Nitekim Âkif bunu, yani padişahın da modernleşme iştiyakında olduğunu fark etmez. Esasen Âkif uzun boylu düşünmez. Ancak asrın idraki ile *Kur'ân*'a bakmak ister. Fakat bu, ilk bakışta pusulasız bir yolculuktur. Esasen *Kur'ân*'ın pusula olması gerektiği söylenerek bu düşünceye karşı çıkılabilir. Yalnız o pusulayı kullanmasını bilmek pek kolay değildi. Konumuzu ve salahiyetimizi aşacak bu noktaya girmeyelim ve *Kur'ân*'ı asrın idrakine söyletmenin başlı başına bir modernleşme parolası olduğunu belirtelim, ayrıca bunu tartışmanın yerinin burası olmadığını da ekleyelim. Fakat şairimizin,

İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkıyla bilin
Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için (s. 155)

beytini hatırlayalım.

Yalnız modernleşmeyi nasıl anlayacağız, onu belirleyelim.

Âkif için modernleşme, içinde bulunulan durumdan - o bunu hep atalet olarak tanımlar - kurtulup daha doğrusu silkinip çalışmak ve bu çalışmanın sonunda da ilim, fen, teknik bakımdan gelişmektir.

Yoksa gelenekten gelen anlayışa karşı çıkmasını ben modernlik olarak almayacağım. Bir örnek vereyim: Onun kolera ile ilgili yazısı modernlik olarak yorumlanmak isteniyor.

Halbuki koleraya teslim olmamak İslâm'ın özünde vardır. Koleraya karşı hafızlar tutup bölgenin etrafında döndürülmesinin sağlıklı ve hatta dinî olduğunu söylemek elbette doğru değildir. Bazı hâdiseleri genelleştirmek bizi yanlış sonuçlara götürür.

O, her hâl ü kârda çalışmayı, aklî, tabiî ve gerekli olanın yapılmasını ister.

Daha ilk *Safahat*'ta "Durmayalım" diyecektir.

Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur.
....
Ey bütün dünya ve mâfiha ayaktayken yatan!
Leş misin, davranmıyorsun? Bari Allah'tan utan. (s. 26)

Üstelik O bu konuda faydacıdır. "Geçinme Belâsı" deyiverir. Azmin, çalışmanın önemini "Azim"de belirtir.

Nitekim "Seyfi Baba" geçinmek için çalışacaktır. "Meyhane"ye, "Mahalle Kahvesi"ne şiddetle karşı çıkar.

Bu söyleyiş ve yaklaşımlar, modernleşmenin gerçekleşmesi için düşünce temrinleridir. Şairimiz, "Köse İmam"da yeni bir açılım kazandırır konuya.

Bu cehâlet yürümez; asra bakın, asr-ı ulûm.
Başlasın terbiyeniz âilelerden oğlum.
Sâde hürriyeti ilân ile bir şey çıkmaz
Fikr-i hürriyyeti i'lân ile bir şey çıkmaz;
Fikr-i hürriyyeti hazm ettiriniz halka biraz. (s. 116)

Burada ilim ve fen almayı ben modernleşme olaraK algılıyorum. Öyle olması gerekir.

Modernliğin göstergelerinden biri de matbaa. "Süleymaniye Kürsüsünden" şiirinde Âkif'in Rusya'da matbaa kurdurması önemlidir ve modernleşmenin en dikkate değer göstergelerindendir.

Modernliğin bir başka göstergesi Avrupa'da öğrenim. Bunun için Âkif, aynı yerde, zenginlerin gençleri ilim ve fen öğrenmeleri için Avrupa'ya okumaya gönderdiklerini söyler. Bu, hâlâ bugün tutulan bir yoldur. Bunun o devirde "Süleymaniye Kürsüsünden" söylenmesi ayrıca önem kazanmaktadır. Burada şunu çok net vurgulamak gerekir. Bilindiği gibi bizde modernleşme tepeden gelmiş, âdeta devlet adamlarının zorlaması

ile olmuştur. Halbuki Âkif bunu, bu konudaki çabayı, gelişmedeki itici gücü çoktan unutulan din adamına yaptırmaktadır. O, kalkınmanın, modernliğin rehberi olarak din adamını görmektedir. Bu da o dönem için fevkalâde ehemmiyet kazanmaktadır. Yalnız burada Rusya'daki zenginlerin okusun, modernleşsin diye gönderdiği gençler maalesef modernliği yanlış anlamışlardır. Onlar için modernlik, Ruslaşmak veya Avrupalılaşmaktır. Bu bir anlamda modernliği almanın, daha doğrusu tekniği, bilimi ülkeye getirmenin yolunun yanlış olduğunun tespitidir. Batılılaşmaya veya Avrupalılaşmaya ne gerek vardır? Batının ulaştığı ilmi ve tekniği almak Avrupalılaşmak değildir. Batılılaşmaya ihtiyaç da yoktur. Çünkü biz Türküz; Alman veya Fransız olmamızın hiçbir izahı olamaz. Öyle zannediyorum Âkif'in bu konudaki en sağlıklı ve isabetli görüşü budur. Bilim alanında batıdan faydalanılabilir. Yalnız batılılaşmaya, batılı gibi olmaya veya yaşamaya gerek var mı? Hatta gönderilen öğrenciler bu konuda o kadar ileri giderler ki dini bırakmak gerektiğini düşünürler. İşte şairimiz haklı olarak bunu kabul edemez. Bir anlamda o, yanlış modernleşmeye dikkati çeker. Peki doğrusu nedir modernleşmenin? Yukarda onun *Kur'ân*'ı anlamanın modernleşmek olarak aldığına işaret etmiştik. Bu konudaki örneği Japonya'dır. Zira Japonya gerekli olanları almış, gerek olmayanı sınırlarının içine sokmamış, hele hiç Avrupalılaşma dememiştir. Bunun için şairimize göre "safvet-i İslâm" oradadır.

Görüldüğü gibi Âkif, aydınların modernleşme anlayışına karşı çıkar. Çünkü onlar, Avrupa'nın gittiği yolun aynısını istemektedirler. Halbuki Âkif böyle düşünmemektedir. Ona göre her milletin gelişme çizgisi ayrıdır, ayrı olmalıdır:

Ki çemen-zâr-ı terakkîde atılmış her adım
Değişir büsbütün akvâma, cemâate göre;
Başka bir kavmin izinden yürümek, çok kerre
Âdetâ muhlik olur, sonra ne var, her millet
Gözetir seyr-i tekâmülde birer ayrı cihet (s. 184)

Modernleşme için her millet kendine göre bir yol ve yön bulmalıdır. Sonra "Süleymaniye Kürsüsünden" şöyle seslenecektir:

........................Sırr-ı terakkinizi siz
Başka yerlerde taharrîye heveslenmeyiniz
Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;
Çünkü her noktada taklit ile sökmez hareket,
Alınız ilmini garbın, alınız san'atını.
Veriniz hem de mesâînize son sür'atini
Çünkü kâbil değil artık yaşamak bunlarsız,
Çünkü milliyyeti yok san'atın, ilmin; yalnız,
İyi hâtırda tutun ettiğim ihtârı demin:
Bütün edvâr-ı terakkîyi yarıp geçmek için,
Kendi "mâhiyyet-i rûhiyyeniz" olsun kılavuz.

Görüldüğü gibi Âkif, gelişmenin, modernleşmenin sırrını toplumun kendisinde bulur. Taklitle bir yere varılamaz.

Garbın ilmini, sanatını almak tabiî taklit değildir. Önemli olan onu kendi şahsiyeti ile bütünleştirmektir.

Burada milliyet ve bu milliyetin ruhu öne çıkmaktadır, çıkmalıdır. Hemen ifade edelim ki

Âkif bir milletin gelişmesini ağaca benzetir.

Ağacın gövdesi, dalı, budağı, kökleri milletin mazisine bağlı olmalıdır. Kökü olmayan bir ağaç kurur. Ne sanal bir ağaç olur, ne de bir ağaç camda, camekân içerisinde uzun zaman saklanabilir. Ağacın bütün uzuvları kökten beslenmelidir. Ağacı aşılarken de kendinden aşılamalıdır.

Hem bütünlük, hem maziye dayanma modernleşmenin esasını oluşturmaktadır. Yenileşmenin tarihçesine bakılırsa Âkif'in ne kadar haklı olduğu görülür.

Kalkınma, gelişme, hem toptan olmalı hem de köke bağlı kalmalıdır.

Buraya kadar söylediklerimiz Mehmet Âkif'in genel çerçevede modernleşme ile ilgili söyledikleridir. Onun modernleşmeden anladığıdır.

Bunlar başlı başına yetebilir aslında. Ana başlığımıza bağlı kalarak konuyu Âkif'in kahramanı Âsım'a getirelim.

Bildiğiniz gibi edebiyatımızda ve kültürümüzde Nâbî ve Sünbülzâde Vehbî'den beri şairlerimiz oğullarının şahsında gençliğe nasihatlarda bulunmuşlardır.

Âsım, Âkif'in oğlu değildir. Köse İmam'ın oğludur. Ama Âsım, Âkif'in zamanındaki Türk gencidir. Gençlerde görmek istediklerini Âkif, Âsım'ın şahsında canlı bir örnek olarak söylemiştir. Ve kitabının birinin adını da Âsım koymuştur.

Şimdi bu noktadan modernleşme anlayışında, modernleşmede şairimiz Âsım'a nasıl bir görev vermektedir? Bunu söz konusu ederek konuyu tamamlamak istiyoruz..

Âsım'ı biz, Hocazâde yani Âkif'in, Köse İmam'ın gözüyle tanırız.

Ayrıca onun yani, Âsım'ın nakledilen faaliyetleri, yaptıkları da onu bize tanıtır. Köse İmam, gençliği şöyle niteler:

Nesl-i hâzır denilen şey pek acâyip bir şey.

Bilindiği gibi, Köse İmam önce bize Âsım ile ilgili sıkıntısını hissettirir; sonra pek çok konuya temas eder. İşte bunlardan biri bu okuduğum mısradır.

Sonra şöyle bir beyit geçer. Bu, Razî, Gazalî gibi bilginlerin artık yetişmemesi anlatılırken söylenir:

Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı

Yukarda da söz konusu ettiğimiz bu beyitle Âkif bize, modernleşmedeki ölçüyü verir. Tabiî Kur'an'ı anlamak için İbn-i Rüşd, Gazalî gibi bilginlere ihtiyaç vardır.

Memleketin hâli, insanımız, dertlerimiz konusunda Köse İmam ile şair uzun uzun konuşur. Sonunda Köse İmam ülkenin hâline bakıp gelecekten ümidini keser:

Hele baktıkça adam kahroluyor, elde değil
Bizi kim kurtaracak var mı ki bir başka nesil?

Şair - Âsım'ın nesli, Hocam

deyiverir. Karşılıklı konuşurlar. Şair, Âsım'ın neslinin özelliklerini belirtir. Âkif, burada sadece tehlikede olan vatanın selâmeti için cepheden cepheye koşmalarını, büyük bir mücadele içinde olmalarını ve meşhur Çanakkale şiirini söyler. Bu tasvirde, Âsım'ın neslinin gösterdiği kahramanlığın tasvir edildiğini görüyoruz.

Köse İmam'ın anlattığına göre Âsım, pek mütehevvirdir.

Ramazanda sigara içen biri Köse İmam'a "oruca hayvan gibi neye bağlanmalı?" deyince Âsım ona girişmiş ve çıkan kavgada dört beş kişiyi perişan etmiştir. Neyse, konu mahkemeye intikal etmemiştir. Davacı olan olmamıştır. Üstelik Âsım

"Beşerin adli masal, hak zıpırındır yalnız;
Dövülen mahkemelerden kovulur, çünkü cılız"

sözünü vird edinmiştir.

Bu söz, ilk bakışta ters gelir. Ama doğru olan budur. Âsım bunu vird etmekte son derece haklıdır. İşte bugünkü dünyanın hâli.

Güçlü olursanız haklısınız. Güçsüzün haklı olduğu nerde görülmüş? Öyleyse, modernleşmede öncelik mutlaka güçlü olmaya verilmelidir.

Şaire göre Âsım, dört başı mamur bir insandır. Kesinlikle babasına karşı gelmez. Âsım'da şairin hayran olduğu özelliklerden sadece konumuzla alâkalı olanlarına işaret edeceğiz.

Köse İmam, oğlunun yanarak gömdüğü binlerce şehit arkadaşı yüzünden âdeta cinnet hâli yaşamaktadır. Bunun için de başına bir iş gelmesinden korkmaktadır. Çünkü bir tarafta vatan için ölenler, geride sıkıntı çekenler; diğer tarafta ise safa sürenler. Âsım, kendini adalet dağıtıcı yerine koymuştur.

Meyhaneyi basar.
Kumarbazı tehdit eder.
Toplanıp eğlenenleri basıp döver.
Nara atan sarhoşları kovalar.
Cebren kadını kocasından ayırır.
Komşular adını "Kel Kâhya" koymuştur.

Âsım kendini savunur.

Herkes aç iken, perdeleri kaldırıp işret edenler cezalandırılmalıdır. Dünya aç iken onlar sefih hayatı yaşamamalıdırlar. İnsanlık bu değildir. İnsanlık dışı bu davranışlar cezalandırılmalıdır.

Millet ışıksız bunalırken haftada bir sandık gaz yakılarak kumarhane çalıştırılmaktadır. Bu israf çekilmez. Kumarhanenin gazı halka dağıtılır. Kumarhaneyi işletenden öksüzler için 1000 lira alınır.

Bunca ölen, sürünen varken eğlenmek, cümbüş yapmak doğru mudur?

Köse İmam, zaptiye ruhuyla hükûmet sürdürülemeyeceğini söyler. Kanunun hâkim olması gerektiğini ekler.

Üstelik Âsım, Babıaliyi basmayı düşünmektedir. Köse İmam oğlunun vatan için şehit

olmasından değil, katil veya maktul olmasından korkmaktadır. Şairden yardım ister. Yarım kalan öğrenimini tamamlaması için bulunduğu yerden, ülkeden uzaklaşmalıdır.

Âkif, Âsım'la konuşur. Cemaleddin Efganî'nin Muhammed Abduh'a söylediklerini nakleder. Buna göre, inkılâp gereklidir. İslâm'ı yeniden kaldıracak inkılâp. Nazariye ile bir şey olmaz. Bir okul açıp birkaç da faziletli mücahit bulup orada yeni Cemaleddin'ler, inkılâpçılar yetiştirilip İslâm ülkelerine gönderilmelidir. Mizancı Murat'tan beri idealistlerin kurtuluş için sundukları reçete budur. Mehmet Âkif bunları, Cemaleddin'in Abduh'a söylediğini nakleder. Peki Âkif, Âsım'a ne der?

Âsım, arkadaşları ile bir kenara çekilmeli, mümkünse Avrupa'ya dönüp yarım kalmış ilimlerini, öğrenimlerini ikmal etmelidirler.

Milletin yükselmesi için marifet ve fazilet gerekli. Bilgi, refahın sebeplerini hazırlayacak, fazilet onun ülke için kullanılmasını sağlayacaktır.

Fazilet, yürüyen ilimle at başı gitmelidir.

Hâkim yaşamak için bilime, fenne ihtiyaç vardır. Aksi takdirde batının emriyle yatıp kalkarız. İlimsiz fazilet; hissiz, hareketsiz ve ölgündür.

Bu cihetten, hani, hiç yılmasın, oğlum, gözünüz;
Sâde garbın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz
O çocuklarla berâber, gece gündüz didinin;
Giden üç yüz senelik ilmi tez elden edinin!
Fen diyârında sızan nâ-mütenâhî pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nâfi suları.
Aynı menba'ları ihyâ için artık burada.
Kafanız işlesin, oğlum kanal olsun arada.
....
Yarının ilmi nedir, halbuki? Gâyet müthiş
"Maddenin kudret-i zerriyyesi" uğraştığı iş. (s. 442-443)

Âsım'ın arkadaşlarının hepsinin mesleği müspet ilim.

Demek ki Âsım ve nesli müspet ilmi öğrenecek, ilmi alacak ve faziletli olarak, faziletli olduğu için onu insanların, ülkesinin faydasına sunacak. Âkif, natüralist-realist. Müspet ilimleri öne çıkarır. Ama fazilet onu kontrol eder, insanlara faydalı olmayı mümkün kılar.

Sonuç olarak söylemek gerekirse Mehmet Âkif, Âsım'ın şahsında modernleşmenin formülünü verir. Evet, vatan tehlikede ise cepheye koşup onu savunacak bu nesil. Fen, müspet ilimleri öğrenecek, bu konuda gelişmiş ülkelerle arasında bir fark olmayacak. Sonra bilgi, tarihî şahsiyetiyle var olan faziletiyle ülkesinin ve insanının faydasına sunacak.

İlim, fen, tek başına yeterli değildir. Faziletli ve kendisi olmalıdır insan.

Bir kuş gibi marifet ve faziletle uçabilir o. Şayet ilmi olur fazileti olmazsa veya fazileti olur ilmi olmazsa uçamaz.

Dördüncü Oturum Hatıralar

Oturum Başkanı Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ

1 **Hakan POYRAZ,**
Prof. Dr, (Sakarya Üniversitesi) "**Model ve Teklif**"

2 **Yusuf KAPLAN,**
(yazar) "**Âkif ve *Nesl*-i Âsim: Varlık ve *Resm*-i Hakikat**"

3 **D. Mehmet DOĞAN,**
(yazar) "**Gençlik için iki model: Halûk ve Âsım**"

4 **Reha SAĞBAŞ,**
(TRT) "**İstiklâl Marş(lar'ı)ımızın Müziklendirilmesi**"

5 **Ali YILMAZ,**
Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi) "**Mehmed Âkif'in Penceresinden Geleceğimize Güvenle Bakabilmek**"

Model ve Teklif

Hakan POYRAZ
Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi

Mehmet Âkif bilgi şölenini düzenleyen kişi ve kurumlara teşekkür ederek ve konukları selamlayarak konuşmama başlamak istiyorum. Yazarlar Birliği'ne özellikle bir teşekkür borcum var: Hem böyle bir organizasyona ön-ayak olduklar, hem de bu toplantıda konuşma yapmam hususunda beni yüreklendirdikler. Onların ısrarı olmasaydı karşınıza çıkma cesaretini bulamazdım. Zira uzmanlık alanımın dışında bir konuda konuşuyorum.

Âkif şiirinde fikri işler, üstelik şiiri fikre feda ettiği zamanlar dahi olur. Bununla beraber o bir filozof ya da mütefekkir değil. Ben de şiir hakkında konuşmaya salahiyetli değilim. Cesaretsizliğim de bundan. Gerçi okumayı iyice söktüğüm zamanlardan itibaren okudum desem yeridir Safahat'ını. Ya ben okurdum babam dinlerdi ya babam okurdu ben dinlerdim; akşamları, uzun kış gecelerinde, televizyonun olmadığı devirlerde.. Okurken aslında bir çok kelimenin anlamını bilmezdim. Önemli olan hissetmekti zaten, anlam nasıl olsa hissi takip edecekti.

Bizim evimiz, diğer evlere benzeyen bir evdi. Safahat da bizim evlere benzeyen pek çok evde bulunan birkaç kitaptan biriydi ve o, modern bir eser olmasına rağmen, Hz. Ali Cenkleri, Battal Gazi Destanı, Ahmediye ve Muhammediye arasında geleneğin bir parçası haline gelivermişti. Sadece bu durum bile onun hakkında konuşmak için yeterli bir neden olsa gerektir.

Burada ben, konuyu aşağı yukarı hepimizin bildiği bir noktaya çekecek, Âkif'in şiirinden, şiirdeki düşüncelerden ziyade onun kişiliğine vurgu yapmaya gayret edecek, şair Âkif'ten ve fikri şiirde işleyen fikir işçisi Âkif'ten daha çok, en az onlar kadar önemli, hatta daha önemli bir Âkif'e vurgu yapacağım. Bu, Âkifleri kişiliğinde taşıyan ve onların gerçek değerini kendi yaşantında model olarak gösteren bir karakter abidesi Âkif'tir: Ahlâkî ölçüleri ve sağlam karakteriyle bir model olarak Mehmet Âkif. Onun hatırasına düzenlenen bu bilgi şöleninde, şair ve ideolog kimliğinden daha çok, hem kendi hayatıyla model olarak hem de Âsım ile ideal oluşturarak ahlâkî-toplumsal hayata yaptığı katkı açısından da ele alınmalı idi. Benimki sadece bir işaret ve kastımı bildirimin başlığında verdiğimi sanıyorum: "Model ve Teklif: Âkif ve Âsım"

Âkif nasıl bir kişiliktir?

Hatıraların izini sürüp hayat hikâyesinde gördüğümüz, görebileceğimiz ve görmeyenlere gösterebileceğimiz; muhafazakâr görünümüne rağmen yenilikçi, *pozitif* bilimin gerekliliğine inanan (Kolera ve Pasteur hakkındaki düşünceleri için bkz. Erişirgil, 1986:20), batı musikisinden hoşlanan, dostluğu bir hayat tarzı olarak taşıyan ve hayatın içinde olan, meselâ çocuklarla taş sektiren, güreş tutan, doğru bildiğini sözünü esirgemeden saklamadan söyleyen, bununla beraber dostlarının ve değer taşıdığına inandığı insanların kahırlarını çeken, hürriyet ve adaletin temel erdem olduğuna inanan ve inandığı ile yaşayan bir kişilik. Onu hatıralarında bize nakledenler (Eşref Edip, Mithat C. Kuntay, Emin Erişirgil'in kitapları) toplumsal hayatta artık pek kolay rastlayamayacağımız bir modeli tasvir ederler.

Evet! Âkif'i model olarak gösterebileceğimiz en uygun yer hatıralardır. Bu oturumun başlığının "Hatıralar" olması da konuya denk düşüyor aslında.

Âkif model olarak önemli mi? Bize model olabilir mi? Bir modele ihtiyacımız var mı? Eğer bu sorulara evet cevabı veriyorsak Âkif kişiliği bizim için hâlâ yaşıyor demektir. Nedir Âkif'in bizde hâlâ yaşayan yanı, onun duyuşundan ve bu duyuşu yaşayışından başka?

Sözü namus olarak gören, akit yapmaya "sözleşme", hayatı birleştirmenin ilk atılan adımına "sözlenme" adı veren bir kültürde; söz artık hayatı kuşatamaz, yaşamaya sınır çizemez olmuşsa yaşama ile söz arasında mesafe kalıyorsa, sözü ve eylemi arasında bocalamayan özü ile sözü bir modele ihtiyaç vardır. Bu durum özellikle ahlâkî hayat için böyledir. Ahlak, sözde değil yaşama pratiğindedir. Bu pratikte dilin de ancak bir eylem olarak değeri bulunmaktadır. Zira ahlâk, eylemle yaşama alanına çıkar, belirir, görünür hale gelir. Bundan dolayı ahlakî olan 'şu' eylem diye gösterilir. Ahlakın tanımlanabilir değil, gösterilebilir oluşu da bu yüzdendir Ahlâkta sözün ancak eylem olarak bir değeri vardır. Ahlakta söz, eylemdir. Söz verme eylemi, bir ahlak tasavvuru içerisinde değerlidir ve yükümlülük de o ahlâk içinde ortaya çıkar. Bundan dolayı söz verme eylemi ahlâkî bir eylemdir. Aksi halde, ahlak sözde kalırdı.

Pek çok örnek içinden bir örnek olay:

Âkif, Vaniköy'de Fatin (Gökmen) Hoca'ya öğle yemeğine davetlidir. Yağmur, bora, sel alır ortalığı. Fatin Hoca, on bir vapurunda beklediği misafir çıkmayınca komşuya geçer. Bu yolu vapurla değil yürüyerek gelen Âkif, ev sahibini evde bulamayınca hizmetçinin ısrarlarına rağmen durmaz gider. Daha sonra özür için gelen Fatin Hoca'nın özrünü kabul etmez ve şöyle der:

"Hoca, hoca, bir söz, ya ölüm yahut ona yakın bir felâketle yerine getirilmezse insan ancak o vakit mazur görülebilir" der. (Erişirgil, 1986:114;Eşref Edip, 1960:328)

Âkif ve Âkif gibiler bunun için önemli bir modeldir. Onun ahlâkî bir model olarak karakterini ve bu karakterin somutlaştığı hayatı örnek olarak yeniden hatırlatmak, toplumsal hafızaya yeniden sokmak ve bu hafızada ahlâkî bir model olarak yaşamasını sağlamak gerekiyor. Bu nasıl yapılabilir? Fikir modele, model hayata nasıl aksettirilebilir? Beraber düşünelim! Bu çabanın, gayretin hayırla neticeleneceğine inanıyorum. Çünkü doğru bir model ortaya koyarsanız eğer doğru sonuçlar elde edersiniz. Zira söz muhatabını bulur!

Şahsi olarak bu konuda sanatın fikirden daha etkili olduğunu düşünüyorum. Yine, sadece bu nedenle onun şairliği ele almak istiyorum. Şairliği de, şiirindeki mesaj da ancak yaşayan bir model olarak onun şahsında bir anlam kazanıyor. Âkif, doğru dürüst bir duruşa sahip olan ve durduğu yerden konuşan bir adam. Onu değerli kılan en önemli özelliği, şairliği ve fikir adamlığından önce adamlığı. Bütün erdemleri üzerinde taşıyacak olan bu erdemle, kendini gerçekleştirecek olan *öz* ya da mayanın sağlamlığı. Bu maya sağlam ve yeniden mayalamak için son derece elverişli.

Biraz önce de belirttiğimiz gibi o bir filozof değil. Eserlerinde tefekkür vardır, belki felsefecilere ilham verici sözler de... Ama bu durum onu mütefekkir yapmaya yetmez. Şiirinde işlediği fikir Abduh gibi, Afganî gibi ana temsilcileriyle irtibatlandırılarak bu salonda anlatıldığı için onun İslâmcılığı üzerinde durmayacağım.

Şiiri hakkında şunu söyleyebilirim: Çanakkale destanından başka hiç şiir yazmamış bile olsa sadece bu şiiri bile bir şaheserdir ve onun şairliğinin belgesi için yeter. Mehmet Doğan ile Çanakkale destanı hakkında sohbet ederken, "Âkif bu şiiri, sanki ruhunun vahyini duyarak yazmıştır" demişti Çanakkale şiirindeki "Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına" mısraına binaen. El hak doğrudur. Şair ruhunun vahyini duyan adamdır. Bu manada onun şiirindeki anlam dünyasına, Hasan Akay'ın Safahat'ın yüzleri ve gizlerini tartıştığı "Safahat'ın Öbür Yüzüne Bak. Korkma!" başlıklı yazısında yaptığı bir tespiti nakletmek istiyorum::

İstiklâl marşının ilk sözü "Korkma!", sıradan bir emir değildir. Tarihsel koşulların yarattığı kolektif korkuya, yeise karşı çağrıdır: "Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen

al sancak" Bu sözden anlaşılan yalnız biçim ve biçem sorunu değildir, bu sorunu aşan daha büyük bir vizyona açılan başka bir şeydir, kültürel köklerini oldukça eski dönemlere çıkarabileceğimiz ve tek bir dizede, tek bir çırpıda yeni bir evren tanımı çıkarabileceğimiz evrensel bir bakıştır. Bu tabloya göre "şafaklar" sadece "şafak" değildir. Orada bir "al sancağın" varolduğu ve "yüzdüğü" görülmektedir. Şafaklar kalıcıdır, onun sönücü olması kıyamet saatidir. Şafağa baktığımızda o kızıllığın içinde dalgalanan al sancağı göreceğimiz evren çökmedikçe, yani kıyamet kopmadıkça şafaklarda yüzen al sancak da sönmez. Müslüman Türk'ün varlık ve devlet sahibi oluşunun simgesi olan bu nesne, e v r e n s e l leşmiş, evrene ulusal bir kimlik eklenmiştir. Bu ülkenin yokluk saati, kıyamet saatidir. Bundan dolayı tüten en son ocak sönmeden sönmez demek değildir. Fakat aynı zamanda gökteki yıldız sönmeden sönmez demektir. Bu dizede, tüten en son ocağı ve gökteki yıldızı milletin yıldızı olarak sahiplenmek, dile getirilmektedir (Akay, 2006-2007:64).

Onu niçin bir model olarak düşünmemiz gerektiğinin cevabı da bu şuur ve fark ediştir. Bu fark ediş her zaman felsefenin ve bilimin aradığı rasyonel kalıplar içinde gerçekleşmez, ruhunun vahyini duyan şairin şuurunda fark ettiği bir iç fark ediştir.

Şiirin bilim ve felsefeden daha çok insanî bir faaliyet olduğunu belirtir Heidegger. Şiirsel edimler (poetik aktlar) dünyaya nevi şahsına mahsus açılımlar getirir ve bu edimler yeni tür varlık'ları var eder. Şiirsel edimler, insanın dünyadaki duruşunu değiştirirler. Felsefenin bunu gerçekleştirebilmesi için bunu ancak şiirsel söylemin içinden yapılabilir olmasıyla mümkündür. (Yavuz, 2001; Rorty, 1989)

Benim anladığım biçimiyle felsefenin yolu kültürün içinden geçer. Şiir bu manada kültürün derinlerindeki şuura ulaşmanın önemli bir kanalı. Diltheyci bir bakış açısıyla diyebiliriz ki, nesnel tinin yani o döneme ait bütün yaşama formlarının en iyi yansıdığı alandır şiirdir (Özlem, 2006; Dilthey, 1999:46-7). Fakat şiire akseden bu şuuru, bir de fikir işçiliği ile kavramla dokumak, nesnel tinin canlılığının sabitlemek için kavramsal düşünceyi motif motif işlemek lazımdır.

Bu değerlendirme ışığında bir ara hüküm olarak şunu söyleyebiliriz: Türk fikir hayatını kaleme alanlar, model olarak batılı düşünce tarihi yazımını esas aldıkları için, şair ve edebiyatçılar çerçeve dışında bırakmakta ve bu durum, Türk düşüncesinin ruhunu özelikle döneminin esprisini eksik kavramamıza neden olmaktadır.

Düşünce tarihimize dönüp baktığımızda şiir hep vardır. Sadece Mevlâna adı bile örnek olarak yeter. Bizde fikir hayatı daha çok şairler tarafından temsil edildiği bir vakıadır. Bu durumun bir taraftan müspet bir taraftan menfi tarafı var tabi ki. Fikrin estetik kuruluşuna evet ama fikrin fikirle işlenmesi gerekiyor esas olarak. Şiir hakikati yakalamak için önemli bir ve zenginlik ama hakikatin kavramsal mantıksal bir kurgu içinde bir fikir işçiğine de ihtiyaç var.

İslâmcılık, Batıcılık, Osmanlıcılık, dönemin ideolojileri. Onların bir düşünce sistematiği içinde işleyen fikir işçilerinden ziyade şair ve edebiyatçılar tarafından temsil edildiğini

fark etmek, bunun sonucunda da fikir yerine belagatın, akıl yerine hissiyatın öne çıktığını da görmek gerekiyor.

Şimdi İslâmcı bir şair olarak Âkif'in de yer aldığı bu tabloya kuşbakışı bakalım: Sait Halim Paşa, Babanzâde Ahmet Naim, Filibeli Ahmet Hilmi, Yusuf Akçura, Abdullah Cevdet gibi düşünürler yerine önde görünenler Tevfik Fikret, Mehmet Âkif, Yahya Kemâl, Nazım Hikmet, Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Atilla İlhan, İsmet Özel gibi şairlerdir. Hatta Ziya Gökalp ve Nihal Atsız da bu kategoriye girebilir.

Tefekkür dünyamızın yıldızları onlardır.

Fikir işçiliğinin kavram hassasiyeti yerine şair ve edebiyatçının duygu hassasiyeti son dönem Türk düşüncesinin doğasını meydana getiriyor. Aslında bu durum, demin söylediğimiz gibi bir zenginlik. Fakat fikir başka bir fikirle yeterince işlenemediği için fikrin yerini retorik alıyor ve sonuçta fikirler değil, retorikler çatışıyor. Aksi halde müsademe-i efkardan barika-i hakikat doğardı. Bu tespit bizde niçin entelektüel yok sorusuna cevap verir mi, bilemiyorum.

Tevfik Fikret-Mehmet Âkif/Nazım Hikmet-Necip Fazıl karşıtlıkları ve benzeri karşıtlıklar da bu zeminden okunabilir.

Son olarak şu noktaya temas etmek istiyorum. Tevfik Fikret, Mehmet Âkif, Nazım Hikmet, Necip Fazıl gibi fikri şiir planında işleyen ve ondan bir dünya görüşü ve gelecek projeksiyonu üreten şairlerin bir kimlik tasarımları da muhakkak var. İdeolojileri gelecek odaklıdır ve geleceğin yeni nesillerine, ismi Haluk olan, Âsım olan, Mehmet olan ve ister kurucusu ile doğrudan kan bağıyla bağlı olsun ister olmasın, kendindeki fikri takip edecek bir kimlik modeli kurarlar. Dünya görüşlerinin doğruluğuna olan inançları, er geç hakkın ve haklının galip geleceği üzerindeki "yarın" fikri ile, geleceği kuracak olan bu modeldir.

"Yarın elbet bizim, elbet bizimdir/Gün doğmuş, gün batmış ebed bizimdir" veya, "Akın var akın Güneşe akın/Güneşi zaptedeceğiz güneşin zaptı yakın" diyen şairler gibi Âkif de atiyi karanlık görerek azmi bırakmanın alçak bir ölüm olduğunu söyler: "Çalış azmi bırakma/kendin yanacaksan bile evladını yakma!"

Azim ve Âsım, işte Âkif'in teklifi!

Bizim model olarak sunduğumuz Âkif'in modeli olan Âsım hakkında da bir-iki sözle konuşmamı bitireyim:

Âsım, Çanakkale zaferine kadar her muharebeyi kaybetmiş, iktisadî ve ahlâkî çöküş karşısında umudunu yitirmiş bir kişilik olan Köse İmam ile ümitsizliklerini inançla değiştiren Hocazâde'nin Âkif tarafından ustalıkla meczedilmesidir (Okay, 1988:109).

Köse İmam, milletin dindar ve mütevekkil yanını, hayat tecrübesi ile akl-ı selimini, Hocazâde de aslında aynı ahlak ve hayat idealine göre yetişmiş olmakla beraber, yeniliğe açık, gelecekten umut bekleyen yanını temsil eder. Hocazâde de, Köse İmam da aslında Âkif'in kişiliğinde çatışan iki yandır. Yaşanan tragedyada bu tragedyanın kahramanı olarak Âsım'ı doğurur Âkif. Âsım'ın gerçekte kim olduğu çok önemli değil, aslında o Âkif'tir: Hocazâde de Köse İmam da Âkif'in iki veçhesi...

Bir ara not olarak belirtelim: Köse İmam karakterinin kaynağı olan Şevki Efendi hiç evlenmemiştir. Safahat'ın birinci cildinde bu imama verdiği çocuğun adını Safahat'taki manzumenin adı olur. "Hiç şüphe yok ki Âsım'ı Âkif kafasından yaratmıştır. Böyle bir genç yoktur" diyor Erişirgil ve ekliyor, Bu gün kesin olarak Âsım'ın karakteri nerden doğmuştu? Bilmiyoruz. Yalnız tahmin edilebilir ki, onun karakteri kendinde olan ve özlediği vasıflardan çıkmıştır (Erişirgil, 1986:276). "Safahat'ın altıncı kitabını teşkil eden Âsım, muayyen bir zat değil, muhayyel bir timsaldir; Türk neslinin kahraman timsali" diyen Eşref Edip, Âkif'in yakın çevresinde bulunan ve herkesin Âsım zannettiği Hafız Âsım'ı, Âkif'in adı geçen manzumesinin yazılışından birkaç yıl sonra tanıdığını belirtir (Eşref Edip, 1960:343, dn.2).

Âsım'ın nesli, Âkif'in kendi hayatından teklif ettiği model. Akl-ı selim ile umut, Âsım'da basiret erdemine dönüşüyor. Âsım, Âkif'in dediği gibi, gerçek bir nesil. Kendi varlığını terk ederek hürriyetini yaşatıyor. Bu milletin yaşaması için bu modelin yaşaması ve yaşatılması gerekiyor. Onun sözüyle bitirelim: "Kendi ahlâkıyla bir millet ölür ya da yaşar" (Eşref Edip, 1960:63).

Safahat'ın yazarı, eserini yabancılaşmış kozmopolit bir bakışla değil kendi gözüyle -milli bakışla, baktığını etkileyen ve değiştiren bir nazarla- kaleme almıştır. Şiirlerinde işlediği düşünce ve fikir budur.

Dilerim ki bu bilgi şöleni aslında bu fikrin yakın planını ve yansımalarını bize sunmak açısından önemli ufuklar açmış olsun.

Notlar

AKAY, H (2006-2007) "Safahat'ın Öbür Yüzüne Bak, Korkma!" *Merdivenşiir*, Sayı:11
DİLHTEY, W (1999) *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, Çev: Doğan Özlem, Paradigma Yay., İstanbul
EŞREF EDİP (1960) *Mehmet Âkif Hayatı-Eserleri* (ikinci tab) Sebilürreşad Neşriyatı, İstanbul
ERİŞİRGİL, E (1986) Islâmcı Bir Şairin Romanı, (Yay. Haz. Aykut Kazancıgil, Cem Alpar) Türkiye İş Bankası Yay., Ankara
OKAY, O (1989) *Mehmet Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yay., Ankara
ÖZLEM, D (2006) Kavramlar ve Tarihleri 2, İnkılap Yay, İstanbul.
RORTY, R "Philosophy As Science, As Metafor As Politics", *The Instution of Philosophy* (ed. A.Cohen, M. Pascal, Open Court, 1989)
YAVUZ, H (2001) "İslâm ve Pragmatizm (4)" *Zaman* 19.01.2001;

Âkif ve *Nesl*-i Âsım: Varlık ve *Resm*-i Hakikat

Yusuf KAPLAN
Yazar

Mehmet Âkif'in vefatının 70. yılı da tıpkı onun hayatta maruz kaldığı sükûta maruz kaldı. Hem hayatı boyunca, hem de 70. vefat yılında Âkif gibi birinin ademe mahkûm edilmesi, aslında, yalnızca toplumumuzun en sarsılmaz, en muhkem ve en hakîkî ruh mimarlarından birinin değil, aynı zamanda toplumun kendisinin ve ruhunun da ademe mahkûm olduğunun ya da edildiğinin patetik bir göstergesidir. Hiç bir ülkenin kendi "millî şair"ine böyle bir muamele yapması aslâ tahayyül bile edilemez. Bunun tek bir örneği yoktur, olamaz da.

Ama biz, 70. vefat yılında Âkif'i hakkıyla hatırlayamadık. Bize yaşadığımız o zorlu yokoluş mevsiminde varoluş irademizi canlı ve diri tutmanın imkân ve yollarını hatırlatan bir büyük şairi, bir kurucu şairi hatırlayamamak, hakkıyla anamamak, aslında, bizim kendimizi hakkıyla hatırlayabilecek bir hâl ve mecalde olmadığımızı hatırlatıyor bize yalnızca. Mecramızı yitirdiğimizi hatırlatıyor bize. Hatırlatmak ne kelime! İhtar ediyor gerçekte. Ama bu ihtarı duyamayacak ve göremeyecek kadar entellektüel, kültürel, ahlâkî hatıralarımıza yabancılaşmış durumdayız; kör ve sağırız artık.

Bir toplumun kendini hatırlayamaması kadar feci bir şey olamaz. Bir toplumun kendisine ne olduğunu, başına neler geldiğini, mecrasını nasıl yitirdiğini, mecrasını yitirmesinin bu toplumun nasıl fatal / ölümcül ve fatalistik / dönüşü yokmuş

gibi görülen bir maceraya sürüklediğini hatırlatan bir dava ve iddia adamını hatırlayamaması, aslında bu toplumun yaşamadığını, tarihte tatile çıktığını, tarihe girip, yeniden tarihî bir yürüyüş ve yolculuk başlatabilecek bir özne olamadığını, nesne olduğunu, daha da kötüsü, özne olamadığı için, özne olamadığını da farkedemediğini / hatırlayamadığını gösteriyor.

Hatıra, hatırlama, ihtar ve muhtariyet kavramları aynı anlam kümesine ait kavramlar. Bu kavramlar, bizi doğrudan varlık / vücut ve varoluş / mevcudiyet kök-paradigmasına götüren bir anlam haritası sunarlar. Hatırlama kabiliyetini yitiren bir insan ve dolayısıyla toplum, hafıza kaybıyla malûl demektir.

Hafıza kaybı, insanı, "canlı cenaze" hâline getirir; bitkisel hayata mahkûm eder. Hafıza kaybından muzdarip olanların anlama, "görme", idrak etme ve yorumlama kabiliyetleri felç olur; zaman mefhumları ise yok olur.

Zaman mefhumu olmayan bir insan ve toplum, fiilen yok demektir; tarihte tatile çıkmış demektir; tarihi yapan / özne değil; tarihi yapanlar tarafından oraya buraya sürüklenen / nesne demektir.

Âkif'in hayatı, bizim toplum olarak zamanımızı şaşırdığımız zamanlara şahadet etmiş bir hayattır. Âkif, bizim nasıl tarihte tatile çıktığımızı, kendimizi nasıl unuttuğumuzu, hafızamızı nasıl yitirdiğimizi, hatıralarımızı nasıl fütursuzca yok sayma ilkelliğine soyunduğumuzu büyük bir hüzünle, büyük bir ethos sahibi bir kişi olmasına rağmen büyük bir pathos'la bizzat, bilfiil yaşayan bir öncü kişi olarak, içine sürüklendiğimiz patolojiyi adım adım, yüreği parçalanarak takip eden dondurucu, yok edici, korkunç fırtınaların estiği ve içinde büyük fırtınalar estiren bir hayata maruz kalmıştır.

Ahmet Cevdet Paşa'nın çöküş asrında bile "insanlığın son adası" olarak gördüğü, görebildiği, tarihin tanık olduğu en sofistike, en samîmî, en insanî, en âdil, en müşfik ve en vicdanlı, en hak ve hakikatperest medeniyetlerinden birinin ve sonuncusunun gözlerinin önünde içerden ve dışardan yok edilişine bilfiil tanık olmuş bir şair, bir düşünür, bir dava adamı, büyük bir ahlâk, fazilet ve şahsiyet sahibi öncü bir kişidir.

Hakikat medeniyetinin son misalinin ve timsalinin çökertilişini pathos'un bütün tezahürleriyle yaşamasına rağmen, yeni bir medeniyet rüyası görebilmiş, en azından bunun ütopyasını yazabilmiş, rüyasını yaşıyorcasına hafızasına, hayatına, ruhuna nakşedebilmiş muhkem bir irade ve iddia adamıdır Âkif.

Âkif'in ütopyası, "nesl-i Âsım"dır. Âsım'ın nesli üzerinde ütopyasını kurguladığı şiirde görünürde bir Âsım figürü vardır. Muhayyel bir figürdür Âsım figürü. Âkif'in şiirinde iki "Âsım" figürü daha var: Birincisi, Köse İmam; ikincisi de Hocazâde "karakter"i verilen Âkif'in bizzat kendisidir.

Âkif'in "nesl-i Âsım" ütopyası, bu üç Âsım figürü üzerinden geçmişi, "hâl"i ve istikbal'i temsil eden bir senfonik şiirdir adeta. Âkif, "Âsım'ın Nesli"ni sadece Âsım figürüyle resmeder ve temsil eder. Ama "nesl-i Âsım", üç zaman dilimini de kuşatan bir senfonik ve ütopik şiirdir.

Âkif'in ütopyasını, şiirdeki Âsım figürü anlatmaz. Sözcüğün iki anlamıyla da "hâl"i yaşayan, anlamaya çalışan, tasvir ve tarif eden, hâl'den yola çıkarak istikbal'e işaret eden Hocazâde figürü, yani Âkif'in bizzat kendisi anlatır.

"Nesl-i Âsım"ın merkezî karakteri, şiirdeki Âsım figürü değil, Hocazâde figürüdür; yani bugünü, çözülüşü, çöküşü pathos'un bütün hâlleriyle, tezahürleriyle ve gelecekte alabileceği muhtemel sûret'i tasvir, tarif ve temsil eden Âkif'tir.

Başka türlü söylemek gerekirse... Köse İmam, mazinin nesl-i Âsım'ıdır. Şiirdeki Âsım figürü, nesl-i Âsım'ın geleceğidir. Hocazâde figürü ise, birinci anlam düzeyinde, nesl-i Âsım'ın hâl'idir; ama ikinci ve daha genel anlam düzeyinde ise, nesl-i Âsım'ın üç hâlini ve üç zamanını da kucaklayan, bir tür geçmişten geleceğe doğru uzanan ama şimdi'de şekillenen, şimdi'de oluşan, olgunlaşan, pişen ve hem geçmişe, hem şimdi'ye, hem de geleceğe bakan gerçek Âsım figürüdür. Âkif'in ütopyasını kendisi üzerinden soyutlayarak kurduğu bütün zamanların nesl-i Âsım'ıdır Hocazâde tiplemesi.

Bu anlamda, Hocazâde'yle soyutlanarak yeniden üretilen hakîkî Âsım figürü, hem varlığın hakikati, hem de aynı zamanda hakikatin varlığıdır. Hakikat medeniyetinin varlığı, vardığı nokta ve varacağı ufuktur.

Âkif, nesl-i Âsım'ın özelliklerini, hedeflerini, karşılaştığı temel sorunları, sorduğu sualleri, hakikatin temel / aslî meselelerini ve sorulan sualler ve mesele edinilen hakikatlerin mesuliyetlerini Hocazâde figürü üzerinden resmeder.

Köse İmam figürü, hakikat medeniyetinin geçmiş resmi; Âsım figürü hakikat medeniyetinin gelecek resmi; Hocazâde figürü ise hakikat medeniyetinin görünür düzlemde şimdiki resmi; ama belli bir soyutlama sürecinden geçirilerek şiir okunduğunda ise hem geçmiş resmini, hem şimdi'nin resmini, hem de geleceğin resmini resmeden ressam'ın kendisidir. Başka bir deyişle, hem Köse İmam figürü, hem de Âsım figürü Hocazâde'nin resmettiği yeniden-sunulan (represente edilen) muhayyel resimlerdir Âkif'in nesl-i Âsım ütopyasında. Hocazâde ise, bu ütopyanın yazarı, inşacısı, kurucusu ve doğrudan sunucusu (prezente eden kişisi) konumundadır.

Dolayısıyla nesl-i Âsım ütopyasının "yazarı / aktarıcısı / ressamı / kurucusu" Hocazâde, dolayısıyla Âkif, nesl-i Âsım'ın gerçek Âsım'ıdır. Dolayısıyla, İslâm medeniyetinin hakikat tasavvurunun tahakkuk ettirici kişisi, Hocazâde, yani Âkif'in kendisidir.

Sonuçta, Hocazâde, dolayısıyla Âkif, nesl-i Âsım'ı böylesi bir soyutlama işleminden geçirerek ölümsüzleştirmiştir. Hakikat medeniyetine yaratıcı ruhunu ve kurucu iradesini yeniden ve her daim yenileyerek, yepyeni bir ruh üfleyerek kazandıracak figür, plasitisite edilerek "nesl-i Âsım" metaforuna dönüştürülen işte bu figürdür.

Bu metaforik figür, her hâl ve şartta hakîkat medeniyetinin varlığını ve hakîkatini hatırlayacak, hatırlatacak ve muhtariyetini (özgünlüğünü ve özgürlüğünü) kazanma ve muhafaza ederek gelecek kuşaklara aktarma savaşı vermekten bir ân bile geri durmayacaktır. Pathos hâllerinin, ethos'u yutmasına aslâ izin vermeyecek ve göz yummayacaktır. Ethos'unu yitirdiği zaman, varlık nedenini ve varoluş serüvenini de yitireceğini her daim hatırlayacak ve hatırlatacaktır. Çünkü Âkif'in kendi kişisel tarihinde de çok iyi resmedildiği gibi ethos'unu yitiren bir toplum, berbat retoriklerin üreteceği pathos hâllerine yakalanmaktan ve yokolmaktan kurtulamaz. O yüzden hakikat medeniyetinin varlık ve hakikatini belirleyen ethos'a her ne sûretle olursa olsun sahip çıkıldığı zaman, pathos hâlleri hakikati yutacak hâl ve mecali kendinde bulamaz, bulamayacaktır.

Sonuç olarak, hakikat medeniyetinin yaratıcı ruhunun ve kurucu iradesinin muhakkik temsilcisi ve metaforik temsili nesl-i Âsım ütopyasının mimarı, Âkif unutulamaz. Âkif'i unutmak, kendimizi unutmakla eşdeğerdir. Kendini unutan bir toplum, tarihe veda etmiş demektir. Oysa hakikat medeniyetinin varlığının ve hakikatinin en samîmî, en kutlu ve en kanatlandırıcı mücadele ve mücahedesini vermiş bu toplumun, insanlığa hakikat medeniyetinin peygamberî soluğunu yeniden üfleyeceği günler şu ân ufukta görünmüyor olabilir; ama medeniyetimizin Doğu'dan Moğol istilası, Batı'dan da Haçlı saldırıları nedeniyle yaşadığı birinci büyük krizi nasıl bu toplum, geliştirdiği Selçuklu ve Osmanlı tecrübeleriyle püskürtmüşse, yarın da, bu tarihsel derinliği ve engin varoluş / direniş tecrübesini hayata ve harekete geçirerek medeniyetimizin yaşadığı ikinci büyük krizi de yine bu toplum aşmanın yollarını keşfedecektir. Bunun yolu, "nesl-i Âsım"ların resm-i hakikati her zaman hatırlamalarını ve hatırlatmalarını mümkün kılacak gönül, zihin ve eylem eri öncü kuşaklar hazırlamaktan geçiyor. Bu nedenle, Âkif'in nesl-i Âsım ütopyasının, gelip geçici bir ütopya değil, bütün zamanlara ruh üfleyen bir ütopya olduğunu idrak etmek ve her daim yeniden ve yeni şekillerde hatırlamak ve hatırlatmak yeterlidir.

Gençlik için iki model:
Halûk ve Âsım

D. Mehmet DOĞAN
TYB Şeref Başkanı

İki günlük bilgi şöleninin sonuna doğru yaklaşıyoruz. İki gündür sürekli Mehmet Âkif'ten bahsediyoruz. Şunu bekledim: Her şey zıddı ile anlaşılır; döneminde onun zıddı olan veya öyle bilinen bir şahıstan da söz edilmesi gerekirdi. Şu ana kadar neredeyse hiç bahsi geçmedi. Bu şuna delâlet ediyor: Mehmet Âkif hâlâ, yani 21. yüzyılda da halk nezdinde yaşayan bir şahsiyet. Bir zamanlar Mehmet Âkif anıldığında mutlaka hatıra gelen Tevfik Fikret ise büyük ölçüde önemini kaybetmiş, neredeyse unutulmuş...

Son yıllara kadar ne zaman Âkif'ten söz açılsa, Fikret de gündeme gelirdi. Bunun zıddını da söyleyebiliriz. Ne zaman Fikret konuşulsa, Âkif bahsi de açılırdı. Şimdi böyle yapılmamasında bize göre tuhaf bir durum yok. Mehmet Âkif'in söyledikleri, yapıp ettikleriyle Tevfik Fikret'in söyledikleri ve yapıp ettikleri bir biriyle uyuşmuyor, çatışıyor esasında. Zaman zaman çok uyuşurmuş, benzermiş gibi görünen iki karakterden bahsediliyorsa da, gerçek böyle değil. Mesela Fikret'in çok dürüst, ilkeli, hür fikirli filan olduğu söyleniyor. Mehmet Âkif'in ise dürüstlüğü, ilkeliliği ve hürriyet talebini aşan isyana varan bir karakteri olduğu konusunda hiç bir tereddüt yok.

Önce Fikret ve Halûk

Bu iki isim edebiyatımız açısından 20. yüzyılın başında şöhret kazanmış. Mehmet Âkif Fikret'ten 5-6 yaş küçük. Fikret çok genç yaşta şöhret olmuş. Servetifünun mecmuası etrafında bir grup içinde bulunmuş, zamanın üstadı olarak bilinen Recaizade Mahmut Ekrem'in desteği ile bu derginin yönetiminde yer almış; büyük şöhret ve itibar kazanmış. Bu şöhreti dolayısıyla da onun söyledikleri önemsenmiş, çok güçlü ve etekileyici bir fikir yönü varmış gibi bir etki uyandırılmış.

Elbette, Fikret'le Âkif arasında şiddetli bir çatışma olduğunu gözardı edemeyiz. Bu meselenin kaynağı, Fikret'in Tarih-i kadim isimli din karşıtı manzumesidir. Zamanında çok yankı uyandırmış bu çatışma... Belki şimdi Tarih-i kadim şiiri de unutulmuş bir metin olabilir ama Mehmet Âkif'in ona verdiği cevabın sertliğinden Âkif okuyucuları bu şiirin mahiyeti konusunda bir fikre, kanaate sahip olabilirler. Bu iki ismi konumuz açısından önemli kılan tarafları ise topluma gençlik modeli sunmalarıdır.

Tevfik Fikret, Mehmet Âkif'ten önce Halûk modelini ortaya koymuştur. Halûk Fikret'in oğludur. Halûk modeli etrafında örülmüş bir fikriyat, bir gençlik modeli, eğitim modeli, bir dünya tasavvuru âdeta ortaya konulmaktadır. Burada yine aynı noktaya dönmüş oluyoruz. Fikret'i bugün toplum nazarında unutulmuş kılan, Fikret'i savunanlar nezdinde zayıf düşüren bir nokta bu Halûk meselesidir.

Fikret Halûk karakterini bir model olarak, ideal genç olarak önümüze koyuyor, ama Halûk'un tarihi gelişimi veya tarihi gelişim Halûk'u bugün kullanılabilir , kabul edilebilir bir model olmaktan çıkarmıştır. Bu yüzden de Fikret'e yapılan atıfların, bu sebeple de azalmış olabileceğini düşünüyorum. Fikret 1867'de doğmuş; Halûk onun oğlu, 1893 doğumlu. Tevfik Fikret kendisi "irfanına tabiyet değiştirip" Robert Koleji öğretmeni olduktan sonra küçük oğlunu da bir misyoner hanınım yönettiği cemaat/tarikat okuluna veriyor. Halûk ilk öğretimini bu okulda yapıyor. Bu cemaat okulu hıristiyan ilahileri ile ve İncille başlayan bir okul. Her sabah böyle başlıyor öğretim. İlk öğretimi çocuk Halûk burada tamamladıktan sonra Robert Kolej'in orta kısmına gidiyor. Orada da öğretim sistemi aynı şekilde yürüyor.

"Bir misyonerlik olayı..."

Halûk Robert Kolej'in orta kısmını bitirince de bu sefer İngiltere'ye, İskoçya'ya gönderiliyor. Halûk daha sonra bu durumu "bir misyonerlik olayı" olarak niteliyor. Neden? Halûk'u İskoçya'ya gönderen Robert Kolejin misyoner yöneticileri. İskoçya'da çocuk/genç Halûk öyle bir evde misafir ediliyor ki, o da bir papazın evi... Halûk İngiltere'de iki yıl okuyor. Teknik bir öğrenim gördüğü anlaşılıyor. Bu orta derecede bir öğretim olmalı. İngiltere'den1911 yılında döndüğünde Halûk "inanmış bir hıristiyan" olarak niteleniyor. Daha gençliğin başlangıcında hıristiyanlığı benimsemiş. Öyle anlaşılıyor ki bunu babasına da söylemiş. Yine kaynaklardan öğrendiğimize göre Fikret

buna çok fazla tepki göstermemiş. "Tamam anladım da, madem bir din seçecektin neden tek tanrılı bir dinden üç tanrılı dine geçtin?" diyesiymiş.

Tam Halûk'un Türkiye'ye döndüğü yıl, yani 1911 yılında "Halûk'un Âmentüsü" şiiri yazılmıştır. Öyle sanıyorum ki Tevfik Fikret oğlunun hıristiyan olarak dönmesinden sonra, onunla ilgili son bir hamle yapıyor. Ve kendi "amentü"sünü, akıl-pozitivizm dini ilkelerini oğluna sunuyor. Ona göre zamanımız din devri değildir zaten. Devir ilim devri, akıl devri, fen devri. Senin bu devirde dine yönelmen anlaşılır şey değil. Fen zaten toprağı altına çevirecek. "Ey Halûk sen böyle bir inanca, düşünceye sahip olmalısın" diye bu şiirin yazıldığını düşünüyorum.

Halûk'un Âmentüsü öyle bir zamanda yazılmıştır ki, tarihini tam tesbit edemiyoruz ama, bu kadar denk düşebilir. Bu kadar tesadüf olabilir. Muhtemelan tesadüf değildir. Halûk'taki değişimi gördükten sonra bana göre Tevfik Fikret kendi zihniyetine uygun bir "âmentü" telkin etmektedir. Bu âmentünün ne olduğunu biliyorsunuzdur. Allah'ı, yaratıcıyı reddetmeyen ama, vahyi, peygamberleri kabul etmeyen, onun dışındaki her şeyi ilimle, fenle açıklayan bir âmentü...

Bir kudret-i külliye var ulvî ve münezzeh
Kudsî ve muallâ, ona vicdanla inandım.
Toprak vatanım; nev-i beşer milletim…
İnsan insan olur ancak buna iz'anla inandım.
Şeytan da biziz, cin de, ne şeytan ne melek var.
Dünya dönecek cennete insanla, inandım.
Fıtratta tekâmül ezelidir; bu kemâle
Tevrat ile, İncil ile, Kuran'la inandım.
Ebna-yı beşer birbirinin kardeşi...Hulya!
Olsun, ben o hulyaya da bin canla inandım.
...
Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın,
Her şey olacak kudret-i irfanla... İnandım.

Tarih-i kadim'e tarihi aşan cevap

Tevfik Fikret, 1905 yılında *Tarih-i kadim* şiirini yazmış fakat neşretmemişti. Bu manzume, elden ele dolaşıyor, din karşıtı zümre tarafından yüceltiliyordu. 1910 yılında, büyük ihtimalle Rıza Tevfik, Tarih-i Kadim şiirini neşretti. Bu şiirin muhtevasını, herkes iyi kötü biliyordur her hâlde. Biz bir dörtlük aktaralım sadece:

Her şeref yapma, her saadet piç
Her şeyin iptidası, âhiri hiç
Din şehid ister, âsüman kurban
Her zaman her tarafta kan, kan, kan!

Çok keskin bir din/değer karşıtı manzumedir Tarih-i kadim. "Şiir "demek belki uygun

kaçmaz. Dine karşı çok açık saldırılar ihtiva eden bir manzume. Mehmet Âkif bu manzumenin alenileşmesinden, yani neşredilmesinden çok rahatsız oluyor ve 1912'de yayınlanan Süleymaniye Kürsüsünde isimli kitabında onunla ilgili bir kaç mısraya yer veriyor.

Serseri: Hiçbirinin mesleği yok, meşrebi yok;
Feylesof hepsi; fakat pek çoğunun mektebi yok;
Şimdi Allah'a söver...Sonra biraz bol para ver;
Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder!

Burada Mehmed Âkif gibi dürüst, ilkeli, hakşinas bir bir şahsiyetin hiçbir zaman kişilerle uğraşmayacağını, vak'alarla uğraşmayacağını hatırlamalıyız. Ancak imanî konular, düşünce alanı ile igili konular, mukaddessata karşı bir taarruz olduğu zaman (buna vatan-millet konuları da dahildir) böyle sert tutumlar aldığını biliyoruz. Nitekim, mealen "şahsıma hakaret etseydi, sövseydi, aldırmazdım. Ama bu adam ("bu herif" diyor galiba) mukaddesatıma saldırıyor, cevap vermek zorundaydım", diyor.

"İbadullahı (Allah'ın kullarını, insanları) saptırdın, fakat bir yol mu gösterdin?"

Mehmed Âkif, Fikret'in, meydana getirdiği olumsuz tesiri Süleymaniye Kürsüsünde kitabıyla aynı yıl yayınlanan ve Safahat'a alınmayan "Yarası olmayan gocunmasın" isimli şiirinde tekrar sözkonusu eder. Bu tesir olumsuz ve yıkıcıdır, buna karşılık Tevfik Fikret olumlu bir mesaj, insanı yükseltecek bir hedef ortaya koymamaktadır. Âkif şiirde "İbadullahı (Allahın kullarını, insanları) saptırdın, fakat bir yol mu gösterdin?" sorusunu sormaktadır.

Fikret'le ilgili Türkiye'de oluşturulmuş bir imaj var. İnsaniyetçi bir şair, toplumu düşünen, öncelik veren, zayıf ve fakirden yana ve aynı zamanda miliyetçi/milletçi bir şair, ahlâklı, dürüst bir kişilik. Fakat ayrıntıya girdiğiniz zaman farklı şeylerle karşılaşıyoruz. Fikret'le Âkif'in Darülfünun'da bir karşılaşması var. Mehmet Âkif'in bu karşılaşma ile ilgili Mithat Cemal'e ifade ettiği yorumu şöyle: "Ben bu adamı sevmedim! İlk defa karşılaştığı birine ayak üzeri yirmi yıllık arkadaşlarını çekiştirdi!"

Mehmet Âkif'in o gün ilk intiba olarak Tevfik Fikret'e olumlu not vermediği anlaşılıyor. Tevfik Fikret'in hayatındaki bir takım olaylar bunu doğruluyor. Mesela onun bir bakıma velinimeti olan Recaizade Ekrem, yani Tevfik Fikret'i Tevfik Fikret yapan Servetifünün mecmuasının yönetiminde rol almasını sağlayan o. Recaizade vefat edince, oğlu Ercüment Ekrem, Fikret'e haber ulaştırıyor. Buna karşılık Fikret'in verdiği cevap şu: Bu adamların (İttihatçı devlet erkânı) katılacağı bir cenazede ben asla bulunmam!

Fikret'in bir ara ittihatçılarla arası iyi ama, sonra onlarla da bozuşuyor. Büyük bir şair olarak bilinen, üstad addedilen Recaizade Ekrem vefat etmiş, elbette resmî bir merÂsım olacak ve elbette devlet ricalinden de katılanlar olacak. Bunu bahane edip velinimeti konumundaki bir şahsiyetin cenazesine bile katılmaktan imtina ediyor. Yine Galatasaray Sultanisi müdürü iken cereyan eden bazı olaylar, şahsî kırgınlıklar, nefretler...ayrıntılarına girmiyorum. Bütün bunlar Tevfik Fikret'in bize yansıtıldığı kadar sağlam bir karaktere sahip olmadığını gösteriyor. Psikolojik rahatsızlıklarının büyük boyutlarda olduğunu ortaya koyuyor.

İlahî isyan ve Allah'sız insanın isyanı

Nureddin Topçu, *Mehmed Âkif* isimli kitabında, her iki şahsiyetin isyanı ilgili olarak değerlendirme yapmaktadır. Ahlâkın gerçekleşmesini mümkün kılan mecburilik dinden çıkarılır, akıl ahlâkî mecburiliği ortaya koymakta âciz kalır. Bize iyi hareketler yaptıran insanlığın sahibi ve hâkimi olan Allah'tır. Ahlâk ideali, kendisine sahip olan fertte bütün bir irade haline gelince isyan olur. Dışımızdaki cihatların en güzeli haksızlığa karşı ayaklanmamızdır.

Hakkı bir zâlime ihtar, o ne şahane cihad!

Mehmet Âkif'in karakteri, bu cihad için yaratılmış, isyanla dolu bir ruh yapısıdır.

"Onu bize olduğu gibi tanıtan bu isyanda, mes'uliyet dâvasını başarmış bir kurtarıcı, ümidini sonsuzlukta birleştirmiş bir veli buluyoruz. Bütün veli ruhlarda olduğu gibi ondaki isyanın kaynağı, bütün varlıklardan, bu kâinatın sanki her zerresindeki sefaletten bizi mes'ul tutan ilahî merhamet duygusudur."

Âkif'de varlığına şahit olunan isyan, birçok insanda taşkınlık veya bezginlikle veyahut tahakküm ve üstünlük hırslarıyla yükselen isyan hareketinden tamamen başka, hatta onlara zıt bir harekettir.

İsyan belirtilerine göre bir çok şekiller alır. En hoyrat olanı, benlik adına başkalarına karşı gelmek, saldırmaktır. Dünya nimetlerinin mümkünse hepsini ele geçirmek isteyen insanın saldırışı. Anarşistin isyanı.

İsyanın temelinde aklî değer taşıyan şekli, varlıktan, devletten, hazdan, hayatın bize sunabileceği her şeyden uzaklaştırıcıdır. Bir nevi iradenin intiharıdır. "Hayatın her yüzsüzlüğüne dönüp 'lânet olsun!' diyen münzevi ruhların isyanı"...Bu isyan sahibini, ümitsizlikler içinde kendi kendisini fazla kemirmekten öldürür."

"Bir isyan daha vardır ki, o sade insanlara çevrilmiştir. Başka insanlara üstünlük duygusundan doğar. İzzetinefis perdesi altında yükselen ve taşan gururun saldırmasıdır. Kendisini yaşayanlara Nietzsche gibi, 'üstün insanlar, halkın içinden uzaklaşınız! Diye haykırtır. Sahibini şuursuz bir gururun içinde putlaştırır:

Kimseden ümmid-i feyz etmem, dinlemem perr ü bâl,
Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tairim!

Diye sayıklayan ruhu cinnetlere müptela kılar; bütün varlığını kinle doldurur. Böyle bir ruhta kin ile kibir, iki yılan gibi imanı kemirirler. İnsanlardan nefret, onu aşklardan boşaltır, hayattan usandırır."

"Bu isyanların üçü de bedbaht, üçü de perişan, üçü de sahipsizdir; hepsi insan ruhunun telefiyle neticelenir. Hepsinin de ruhunda ya kin ve kibir veya hüsran barınır. Hepsi de Allah'sız insanın isyanıdır."

"Bunların hepsinden başka ve hepsine üstün bir isyan da vardır ki o, merhametle başlayarak ümit ve iman ile beslenen, Allah'ın bizde hereketi diyebileceğimiz isyandır. Bu isyanda hüsran yok, menfaat yok, kin ile kibir yoktur."

Çağını kavramak

Burada şöyle bir noktaya gelmemiz gerekiyor: Tevfik Fikret o zamanki dünya ve Osmanlı devletinin durumunu asla doğru ve gerçekçi bir şekilde değerlendiremiyor. Tevfik Fikret'in zamanının olayları ile ilgili tutum alışları olduğunu biliyoruz. Mesela bunlardan en bilineni, Sultan Hamid'e yapılan sûikastle ilgilidir. Bu tarihe "Bomba vak'ası" olarak geçmiştir.

1890'lardan itibaren Ermeni komitacıları Osmanlı Devletini sarsacak, Avrupa devletlerine olumsuz gösterecek faaliyetler içinde oluyorlar. En sonunda Sultan Abdülhamid'i öldürmek için 1905 yılında cuma selâmlığı sırasında tertip alıyorlar. Bu tam bir terör hadisesi aslında. Cuma selâmlığına Padişah her zaman arabayla gidiyor, kalabalık, saltanatlı bir gidiş bu. Dönüşte ise tek kişilik bir arabayı kendisi kullanarak saraya gidiyor. Sultan Hamid'in cuma selâmlığı sırasındaki yapıp ettikleri dakika dakika, saniye saniye hesaplanmış. Namazdan sonra yaptıkları, sonra arabaya gidiş süreleri hep biliniyor. Abdülhamid cuma selâmlığı sırasında aynı şeyleri aynı sürelerde yapıyor her zaman. O gün her ne hikmetse şeyhülislâmla iki dakika fazla konuşuyor. Bu programı aksatıyor ve bomba da Abdülhamid arabasına varmadan patlıyor.

Çok kuvvetli bir patlayıcı kullanılmış olmalı ki 50-60 kişinin ölümüne yol açıyor. Abdülhamid tahmin edilen zamanda bombanın bulunduğu yerde olsaydı, parçası bile kalmayacaktı.

Bu devlet başkanına yapılan bir sûikast, esas sûikast sonrasındaki kargaşalıktan yararlanılmak istendiği açık. Sadece devlet başkanı gözetilmiyor, orada bulunan çok sayıda insanın ölmesi de kesin. Cuma selâmlığı dolayısıyla orada çok sayıda insan bulunuyor. İşte Tevfik Fikret bu sûikasti öven, alkışlayan meşhur şiirini yazıyor: *Bir lahza-i teahhur.*

Ey şanlı avcı, dâmını bîhude kurmadın
Attın fakat, yazık ki, yazıklar ki vurmadın!

Bir anlık gecikme olmasa idi bir zâlimden kurtulacaktık! Bu da gösteriyor ki, Fikret döneminin olaylarıyla ilgili olduğu zaman bile olayları gerçek zemininde ve bütün boyutlarıyla kavrayamıyor, değerlendiremiyor. Şahsî kin ve nefretlerini ön plana çıkarıyor. Dolayısıyla zamanını ve tarihi doğru okuyamıyor. Şiirlerinde güçsüzlerden, zayıflardan yana, adalet ve hakkaniyet vurgusu yaparken, dünyayı sömürgeleştiren batı emperyalizmine görmezden geliyor. Batı, "medeniyet" onda sadece müsbet ilim ve fen tarafıyla var. Sömürgeci zalimlerin dünyayı ateşe ve kana bulayan icraatı, onun tarafından -hatta- alkışlanıyor. Mesela, İngilizlerin güney Afrika'da, Transvaal'de Boerlere karşı yürüttüğü kanlı savaşı dahi desteklemiştir Fikret.

Mesela 1911'de italyanlar Trablus'a, yani Libya'ya saldırıyorlar. Hemen arkasından Balkan Harbi patlak veriyor. Çok zaman geçmeden 1. Dünya Harbi başlıyor. Osmanlı Devleti'nin en muhataralı devridir. O arada batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ni çeşitli şekilllerde sıkıştırdıklarını, yok etmeye çalıştıklarını biliyoruz. Bütün bu olaylarla ilgili Tevfik Fikret hiç bir şey söylemiyor. Onun ne Balkan muharebeleri ile ilgili bir mısraı var ne diğerleri ile ilgili. Balkan Harbi Osmanlı halkına müthiş sefalet manzaraları gösteriyor, küçük Balkan kavimleri karşısında uğranılan mağlubiyet maneviyatı çok şiddetli sarsıyor. Balkan Harbi dolayısıyla bilhassa İstanbul'a büyük muhacir akını var. Bu muhacirler camilerde, cami avlularında yaşama savaşı veriyorlar. Birçoğu açlık ve hastalıktan ölüyor. Bütün bunlar Fikret'i asla ilgilendirmiyor. Birinci Dünya Harbi'nin Çanakkale cephesi, başka cepheleri, bir halkın emperyalizme karşı varolma mücadelesi onda hiçbir yankı bulmuyor.

Âkif milletin vicdanı

Buna mukabil Mehmet Âkif ise, bütün bu konularla çok yakından ilgileniyor. Ülkesinin, halkının içinde bulunduğu durum onun birinci gündem maddesi hâline geliyor. Şiirini vatanın, milletinin hatta devletinin emrine veriyor. Balkan savaşından itibaren hem şiirleriyle hem de camilerde halka vaaz ederek milletin vicdanı oluyor. Halkın yaralı zihnini onarmaya, bozulan maneviyatını kuvvetlendirmeye çalışıyor. *Cenk Şarkısı*'ndan itibaren yazdığı bazı şiirler var ki, onu İstiklâl Marşı'nı yazmaya götüren yolu çiziyor. Mehmed Âkif'in gençlik modeli de zaten bu savaştan çıkıyor. Âsım, Çanakkale cephesinde savaşmış, yaralanmış, gâzi olmuş gençlerin timsali bir genç. Fikret kendi çocuğunu model olarak ortaya koyarken, Âkif, bir nesli temsil eden genci timsal yapıyor.

Halûk Fikret'in çocuğu, Âsım bir neslin temsilcisi

Fikret çocuğunu topluma model olarak sunarken, kendi nefsine verdiği önemi, tekebbürünü ortaya koyuyor bizce. Kendisi çok mühim olduğu için, ondan olan, onun yetiştirdiği oğlunun da büyük ve önemli olması gerekiyor, model teşkil etmesi icab ediyor.

Halûk, babasının kendisi gibi şiirle, sanatla uğraşmasını, kendisini göstermesini beklediğini söylüyor. Halbuki Halûk öyle yetenekleri olmadığını bilmektedir. Fikret, oğlunun kendi yeteneklerini tevarüs ederek model teşkil edeceğini sanıyor. Tevfik Fikret esasında oğlunu değil, kendini model olarak ortaya koyuyor.

Âsım'ın nesli, tarihî gerçek

Böyle bir çerçevede baktığımızda, Mehmet Âkif'in ortaya koyduğu model tamamen olayların akışı içinden çıkarılmış, biraz fıtratın biraz şartların belirlediği toplumumuz

için tabiî bir model. Çünkü Âkif'in Âsım tipi kimin çocuğu olursa olsun Âkif karakterli bir çocuk. Böyle bir model kime benzerse benzesin, kim olursa olsun tarif edilen önemli. Osmanlı büyük bir savaşa (doğru veya yanlış) girmiş, bu savaş gerçek bir ölüm kalım savaşı. Çanakkale geçilse, İstanbul hedeftedir. İstanbul Osmanlı Devleti'nin başkenti, hilafet merkezi. İstanbul'un bu şekilde düşmesi demek, bütün Osmanlıların, müslümanların atıf merkezinin çökmesi demek.

Köse İmam'la "Hocazâde" Âkif'in karşılıklı konuşması şeklinde yazılan Âsım şiirinde bir çok dertten, sıkıntılardan, kötülükten, olumsuzluktan bahsedilirken ve eski nesiller eleştirilirken, yeni bir neslin bunları düzeltmesi beklenir. Âkif, yakından kanlı canlı bir örnek verir; Köse İmam'ın oğlu Âsım ve onun nesli... "Âsımın nesli" çok güçlü bir sınamadan geçmiştir. Büyük harbin gerçek kahramanıdır. Bu gençler cepheden cepheye koşmakta, korku nedir bilmemektedirler. Âsım Çanakkale gazisidir. Âsım cephe gerisine, İstanbul'a döndüğü zaman da ne adına savaştığını unutmamıştır. Cephede ulvî gayeler uğruna savaşan Âsım, İstanbul'da olup bitenlerden rahatsızlık duyuyor. Çünkü harp bazılarını zenginleştirmiş, geniş bir kitleyi ise fakirleştirmiştir. Haksızlık, adaletsizlik, ahlâksızlık almış yürümüştür.

Cepheden dönen Âsım haksızlıkları, adaletsizlikleri, kötülükleri kendi gücüyle ortadan kaldırmaya yöneliyor. Gece mahkeme ediyor, gündüz infaz ediyor! Savaştan dönenlerde böyle bir psikolojinin ortaya çıkması olağan. Savaşta ideal esas. Cephede mukaddesler için, vatan millet için, değerler için savaşılıyor. Halbuki cephe gerisinde hayat sürüyor, realite ortada; bazıları kesesini dolduruyor, bazıları açlık ve sefalete mahkûm oluyor. Bu kötülükleri Âsım bizzat düzeltmeye çalışıyor. Köse İmam baba olarak oğlu Âsım'ın bu durumundan rahatsızdır. Âsım'a söz geçiremiyor, Âkif'ten yardım istiyor.

Mehmet Âkif Âsım'la konuşuyor. Toplumda meydana gelen haksızlıkları eliyle düzeltmenin onun işi olmadığını söylüyor. Onu yapması gereken otoritedir, devlettir. Âsım'ın asıl işi, yarım bıraktığı tahsilini tamamlamaktır. Bu sebeple bir an önce Avrupa'ya gitmeli, en kısa zamanda tahsilini tamamlayıp dönmelidir...

Dinden kaçırılan Halûk'un dramı

İki büyük şiir ustasının gençlik modelleri üzerinde dikkatle durmamız gerekiyor. Fikret oğlu üzerinden bir model ortaya koyuyor. *Halûk'un Defteri* şiir kitabında bunu buluyoruz. Çocuk Halûk, gelişiyor, büyüyor. Fakat kendisi için çizilen modele uymuyor. Babası ona bir biçim vermeye çalışıyor. Bu pozitivist, akılcı bir Halûk olacaktır. Dine, maneviyata bu modelde yer yoktur. Elbette, Fikret bu modelde İslâm'ı esas alarak bir temellendirme yapmıştır. Ülkenin dindarları, dini Fikret için müsbet olmaktan çıkmıştır. Bu yüzden, çocuğunu, dinden ve dindarlıktan uzak tutmaya çalışmaktadır. Yani müslümanlardan ve İslâmiye'tten uzak tutmaya çalışmaktadır. Yaşamak için seçtiği yer, Rumelihisarı'nın yakınında, etrafında pek fazla ev olmayan bir yerdir. Fikret'in Âşiyan'ı ezan sesine hasrettir. Küçük Halûk bu yüzden müslümanlığın dinî tezahürleri ile

karşılaşamaz pek. Fen bilimleri tahsiline yönlendirilen Halûk inanmak ihtiyacı içindedir. Babasının akılcı, pozitivist telkinleri onu kesmemektedir. Halûk'un önünde müslüman dindarlık kapısı kapanınca, hıristiyan dindarlık kapısı açılıyor...

Halûk, İskoçya'dan döndükten sonra Türkiye'de iki yıl kalıyor. Robert kolejde çalışıyor. Daha sonra Amerika'ya tahsilini tamamlamak için gönderiliyor. Bu iki yılda Halûk'un değişimi, dönüşümü aile çevresi ve Robert koleji çevresi dışında bilinmiyor. Belki Türkiye'de kalma süresi uzasa, bazı şeyler gizlenemeyecek hâle gelecek. Amerika'ya gidiş, Fikret ve ailesini geçici bir süre rahatlatıyor. Amerika'da makine mühendisi olan Halûk bazı üniversitelerde çalışıyor, bir yandan da hıristiyanlık bilgisini derinleştirmek için ilahiyat fakültesine devam ediyor. Hıristiyan bir hanımla evleniyor...

Aile sırrının/ulusal sırrın sonu

Halûk'un ABD'de tahsilini tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönmek istediği biliniyor. Fakat bu zaman, tam Mondros Mütarekesi sonrasına rastlıyor. Millî Mücadele dönemine rastlıyor. Yakın çevresinden Halûk'a haber gönderiliyor, "aman gelme!" diye. O sıralar Fikret'in oğlu Hıristiyan Halûk'a büyük tepki olmasından korkuluyor çünkü. Halûk'un durumu bu yüzden uzun süre bilinemiyor, annesi tarafından da hıristiyanlığı seçtiği yalanlanıyor. Ancak 1940'larda papaz olunca, işin gizlenir saklanır tarafı kalmıyor.

Halûk sadece sıradan bir hıristiyan olsaydı ve bunu pek afişe etmeseydi, mesele yoktu. Papaz olduktan sonra Halûk'un gizlenmesi , saklanması imkânsız hâle geliyor. Halûk hıristiyanlığını izhar etmese idi, bizim için model olarak sunulmasında bir noksanlık olmayacaktı. Fakat, Halûk bunun ötesine geçtiği için, Halûk modelini halkın önüne açıkça koymak imkânsızlaşıyor. Halûk'un 1940'lardan sonra Türkiye'ye dönme teşebbüsleri de bu yüzden akim kalıyor. Belki Halûk yeni kimliği ile Türkiye'ye gelebilirdi. Bu elbette halkın tepkisine yol açardı. Bu tepki, aynı zamanda Fikret'in mensup sayıldığı dünya görüşüne karşı bir tepki olurdu. Halbuki Türkiye'de Fikret'in dünya görüşüne mensup olanlar iktidardaydı. Halûk papaz olarak Türkiye'ye döndüğünde, iktidarda olanların konumları sarsılacaktı. Bize göre, Halûk'un Türkiye'ye gelmesini engelleyenler, o zamanın devlet yöneticileridir. Bunu çeşitli imkânları, araçları kullanarak yapmışlardır. Daha sonra da gelme teşebbüsleri bu çerçevede önlenmiştir.

Fikret'in modeli çöktü...

Halûk erken yaşlarda hırıstiyan oldu, aidiyetini değiştirdi. Fikret'in modelini daha o zaman, gençlik çağında çökertti. Gökteki bazı yıldızların ışıkları ışık hızına rağmen bize yıllar sonra ulaşırmış. Bu yüzden belki de yok olmuş bir yıldızı biz yıllarca var sanırmışız. Halûk'un gerçek durumunu öğrenmemiz de bir hayli zaman aldı. Çünkü Türkiye'de eğitim sistemini değiştirmek isteyenlerin bu zamana ihtiyaçları vardı. O yüzden onlar da bunu kabul etmek istemediler. Uzun müddet Fikreti ve Halûk'u yücelterek yaşattılar. Ama artık öyle bin noktaya gelindi ki, Halûk'un yaşatılması mümkün olmaktan çıktı.

Âkif ve Âsım bu gün bu yüzden Fikretsiz ve Halûksuz ayakta durmaya devam ediyor. Ne Âkif'in ve ne de Âsım'ın alternatifi yok.

Nedir Mehmet Âkif'in ortaya koyduğu Âsım tipinin özelliği? Bütün geleneksel unsurlardan süzülmüş dinî muhtevası, manevî muhtevası sağlam, bedenen de güçlü kuvvetli, aklı mantığı kuvvetli, fen bilimlerine yatkın bir genç. Ahlâklı, namuslu, âdil, hakşinas yerli bir tip. Bu her devirde geçerliliği olan bir karakterdir. Türkiye'de her devirde Âsım olunabilir. Âsım bizim müsbet tipimizdir. Hem ülkemize, hem insanımıza hizmet eder. Türkiye'de normal şartlarda asla Halûk olunamaz.

Halûk Âsım olabilirdi...

Halûk için de, doğrusunu söylemek gerekirse, üzülmemiz gerekir. Halûk belki kibirli bir gafil olan babası tarafından öyle bir eğitimden geçirilmese, misyoner ellere teslim edilmeseydi, babasının aksine samimi bir dindar vatandaşımız olarak Türkiye'de ömrünü tamamlardı. Belki Âsımlardan bir Âsım olarak ülkesi için savaşlara katılır, gazi veya şehid olurdu. Fakat kader böyle imiş! Belki de bize verilecek mesaj için Halûk'a da ihtiyaç vardı. Yalnız Âsım yetmiyor demek ki. Halûk Türkiye'ye dönmeden 1970'lerde ABD'de ömrünü tamamlıyor. Âsım ise, Âkif'in şahsî karakterinden izler taşıyor ama Âkif'in bu "ben"im veya "oğlum" demediği yerli, bizden bir karakter olarak bugün de yaşamaya devam ediyor.

Eğitim sistemi Halûk'u esas aldı

Türkiye'de öğretim sistemi, Halûk karakterini esas almıştır. Eğitim sisteminin modeli Halûk'tur. Bu modelde din vakıası, din ihtiyacı görmezden gelinmektedir. Gençlere sadece akıl, ilim ve fen telkin edilmektedir. Gençlerin maneviyat ihtiyacı ideoloji ile karşılanmaya çalışılmaktadır. Bütün ders kitaplarındaki telkinat bu yöndedir. Elbette hıristiyan Halûklar istenmemektedir. Dinsiz Halûklar ise baş tacı edilmektedir. Fıtrata, yaradılışa aykırı olan bu durumun gençliğimizi nasıl buhranlara sürüklediği görmezden gelinmektedir. Gençliğimizi yetiştirmek için baştan beri problemli olan, problemi esas karakter tarafından hayatıyla ortaya konulan Halûk modelinden vaz geçip Âsım modelini esas almaktan başka çaremiz yoktur.

İstiklâl Marş(lar'ı)ımızın Müziklendirilmesi

Reha SAĞBAŞ
Musıkî Sanatçısı, TRT

Saygıdeğer okuyucular; Türkiye Yazarlar Birliği'nin hazırlayıp başarıyla tamamladığı Bilgi Şöleninde; "Mehmed Âkif, Türkiye'de modernleşme ve gençlik" konularında ziyadesiyle istifade ettiğimiz tebliğler sunuldu. Biz de konuşmamızı Mehmed Âkif in yetiştiği dil – bilim – san'at ortamına, musıkî ile ülfetine, mûsıkîşinas, icracı ve bizzat bestekâr san'atkârlarla olan dostluklarına ayırmış idik. O'nun Galata ve Yenikapı Mevlevihanelerine devam ederek üstatlarla sohbetleri, nayler, kudümler eşliğinde … "gittikçe hızlanan Mevlevî âyinlerini…" dinlemesi, mûsıkî ile yakından ilgilenip ney üflemeyi arzu etmesi ki diğer sanat erbabıyla tanışmasıda buralarda olmuştu. Ayrıca sesi ve gazelleriyle Hâfız Kemâl'e hayran olması, ney üflemeyi öğrendiği Neyzen Tevfik'le (didişmeli de olsa) samimi ahbaplıkları, Ali Rıf'at (Çağatay) ve Kanunî Hacı Arif Bey'le olan san'at alışverişleri, Şerif Muhyiddin (Targan) ı ve ud icrasındaki uluslararası başarıyı şiirleriyle medhederek teşvikleri pek tabiî ki önemli hatıralardı.

Fakat bendeniz sizlere burada " millî şairimiz" in bir daha benzerinin bile yazılamayacağı şiirinin Millî Marş olarak kabulünün sonrasında gelişen, bestesinin serencamına dair bazı tesbitleri sunmaya çalışacağım. Efendim, malumlarınız olduğu üzere marş bir Batı müziği formunun adıdır. Fransızca, yürümek (marcher) fiilinden türetilen bu kelime; düzenli yürüyen orduların adımlarına uygun bestelenmiş müzik parçaları için kullanılır.

Önce dilimize sonra da müzik formlarımız içine dâhil edilmesi en yenilikçi padişah olan II. Mahmud döneminde olmuştur. Başka bir kaynak çıkmaz ise bilinen ilk marşımızın bestecisi de 1825 tarihinde bestelediği " Asakir-i Mansure-i Muhammediyye Marşı" ile II. Mahmud' un bizzat kendisidir.

"...Hâlbuki en eski Türk kavimleri, ilk çağ medeniyetinden daha eski zamanlarda bile, ordu ve savaşlarda mûsıkîlerden faydalanmak gibi bir dâhiyane bir buluşun sahibiydiler. Türk askerlik tarihinde bu konuyla ilgili hatıralar M. Ö.4. yüzyıla kadar çıkmaktadır... O devirlerden bu yana Türk askeri mûsıkîsinde "Tuğ nevbetleri" vurulduğu,"Cenk gülbankları" çekildiği ve " Mehter peşrevleri" çalındığı zaman, Batı değil marş bestelemek, askerî mûsıkî diye bir şeyin varlığından bile habersizdi. Harp zamanlarında üç günlük yoldan duyup"Türk geliyor!" diye kaçıştıkları bu mûsıkî, sulh zamanlarında tantanalı elçi takımlarımızda hayret ve hayranlıkla seyrediyor, Gluck'un, Mozart 'ın, Gretry'nin, Bishop'ın, Beethoven'in, daha sonra da Strauss'un, Saint- Saens'ın, Donizetti'nin ve Lizst 'in bu hayranlığın ifadesi olarak yazdıkları eserleri konser salonlarında alkışlıyorlardı. Ünlü 9.Senfonisinin başına, " Senfoninin sonu koro ve Türk Müziği ile bitecektir" notunu yazan koca Beethoven, tasarlayıp da bitiremediği 10. Senfonisinin notalarına da "Türk temleri ve usulleri kullanılacaktır"kaydını koymuştu.(Beethoven' in bu notlarında bahsettiği Türk müziği pek tabii ki Türk askeri mûsıkîsiydi) O halde torunlarından Donizetti Paşa' nın kendi askerî mûsıkîsini kaldırıp yerine Türk taklidi Batı bandosunu koyan II. Mahmud'a "Mahmudiyye", Abdülmecid'e de "Mecidiye" adlı "Marş- ı Sultani" ler bestelemesinden daha tabii ne olabilirdi?" diyerek pek güzel bir yorum yapmıştı üstadım Cinuçen Tanrıkorur.

Savaş ve barışta tuğ takımlarınca çeşitli kök ve makamlarda vurulan nevbetler, yerini mehter takımlarının çalıp söyledikleri mehter havalarına (Mehter peşrevi, Cenk havası, Hücum havası, Cirit havası, Tozkoparan, Rahvan havası gibi yüzlercesine) bırakır. Bu kadim gelenek Fatih Sultan Mehmed tarafından " Mehterhane- i Hakanî" adıyla kurumlaştırılmış, II. Mahmud ise yeniçeri ocağıyla birlikte bu kurumu da tanzim etmiş, adını " Mızıkay- ı Humayun " olarak değiştirmişti. Biraz daha sonra tekrar tanzim edilerek" Saray Bandosu " na çevrilen Mızıkay- ı Humayun da yaşananlar , Tanzimat tarihinin sebep ve sonuçlarını bize en müşahhas şekilde anlatır.

"Asakir- i Mansure- i Muhammediyye Marşı" ndan sonraki ilk marşlar Mızıkay- ı Humayun ' un ilk şefi Donizetti Paşa' nın " Mahmuddiyye" ve "Mecidiye" marşlarıyla, yine Mızıka hocası bir başka İtalyan olan Guatelli' nin "Hamidiyye" marşıdır... İlk "Millî Marş" bestelettirme düşüncesi ise V. Mehmed (Vahideddin) in arzusuyla başlamış ve çok ilginç gelişmelere sahne olmuştur. (Aynen Mehmed Âkif' in şiiri üzerine bestelenecek olan İstiklâl Marşı gibi) Mızıkay-ı Humayun hocalarından Reşid Saffet Atabinen (1858–1939),Türk Millî Marşı olarak, Beethoven ' in op.:113 " Atina Harabeleri" adlı eserindeki Türk Marşı bölümünün devletçe kabulünü istemiş, bunu kabul ettiremeyince de, Paris Konservatuvarında iken hocası olan Theodore Dubois vasıtasıyla Saint – Saens' a müracaat edilerek bir Türk Millî Marşı bestelettirmeyi sağlamıştı. Olayı haber alan İstanbul ' daki bazı besteciler (Furlani, Selvelli, Radeglia, Zati Bey v.d) hükümete başvurarak Türk Millî Marşının yerli besteciler arasında açılacak bir yarışmayla

seçilmesine, bu işe yabancıların karıştırılmamasını istemişler, bir yandan da Saint-Seans'a mektup göndererek kendisi gibi yüksek ve tanınmış bir zatın, İstanbul'daki mütavazı meslekdaşlarını küçük düşürecek bir harekette bulunmamasını rica etmişlerdi. Saint- Seans Saffet Bey ' den kendi marşının kat' iyen yarışmaya sokulmamasını istemesi üzerine, İstanbullu, ama yine bir yabancı olan Selvelli ' nin marşı beğenilmiş, ancak sonraları " Marş- ı Sultani" (Millî Marş) olarak bir başka yabancı olan Donizetti ' nin Mecidiyye Marşı kullanılmıştır.

Ta ki İstanbul ' dan dan bazı mûsıkî ustalarının millî cepheye iltihak ettikleri dönemde Anadolu' da bir – iki bando teşkil ettirilmiştir. Millî mücadele yıllarında İsmail Zühtü ' nün "Dünya Susuyor" ve muallim mekteplerinin yemeklerden sonra bir dua gibi okudukları " Sarmış matem buraları "adlı parçalarından sonra, o yıllarda Ankara' da ve bütün yurt sathında büyük millî heyecanla dinlenen bir beste de Ali Rifat Bey ' in, güftesi Mehmet Âkif 'e ait "Bülbül" adlı eseridir. Yine Ali Rifat Bey ' in, güftesi yine Mehmed Âkif ' e ait " Ordunun Duası" adlı eseri ise Genelkurmay Başkanlığı tarafından, İstiklâl Savaşımızın orduları çoşturan marşı olmak mazhariyetiyle, orduya tamim olunmuştu.

Yine o yıllarda Anadolu' nun muhtelif yerlerinde TBMM *tarafından* kabul edilen İstiklâl Marşımızın yenice yapılmış yedi ayrı bestesi çalınıp söylenmeye başlanmış idi. Marşı ilk besteleyen devrin tanınmış mûsıkîcileri şunlardı; Ali Rif'at(Çağatay) Ahmed Yekta (Madran) , İsmail Zühtü, Mehmed Zati (Arca), Rauf Yekta, Sadeddin Kaynak, Mehmed Baha Pars, Kazım Uz, Mustafa Sunar, Giriftzen Âsım Bey ile Prag Konservatuvarında Bedri Bey ve Osman Zeki Üngör. Her bestekârın kendi eserinin tutunması için hummalı bir gayret sarfettiği günlerde Ankara' da Maarif Vekâletince kurulan bir ilmi heyet tarafından, Ali Rıfat Çağatay' ın eseri müsabaka dışı olarak seçilmiş, vekâlet tarafından okullara resmen tebliğ ve tamim edilmişti.

(Burada T.Y. B.Bilgi Şöleni için Ali Vefa Sağbaş' ın hazırlayıp yönettiği Konya Türk Tasavvuf Müziği Topluluğu sanatçılarının bir bölümünün icra ettiği Ali Rif ' at Çağatay ' ın, Mustafa Sunar ' ın, Ahmat Yekta Mardan ' ın, Griftzen Âsım Bey ' in besteledikleri dinletilmiştir.)

Uygun bir zaman ve ortam bul'unup! Ali Rifat Beyin marşının yerine geçirilen ve bugüne kadar hiçbir zaman ve hiçbir yerde doğru ve güzel söyleyemediğimiz Osman Zeki Üngör 'ün bestesi Mehmed Âkif'in şiiri için değil, daha önce başka bir maksatla ve sözsüz olarak bestelenmişti. Zaten eserin bütün teknik kusurlarının sebebi de budur. Bugün için faydasız bir bilgi de olsa, teknik bakımdan kabul edilebilmesi mümkün olmayan bestecilik kusurlarına işaret ederek konuşmamı bitirmek istiyorum. Yalnızca iki kıt'ası müziklendirilmiş olan şiirin sekiz mısraındaki 117 hecenin 53 tanesinde *prozodi hatası* mevcuttur. Kelime gruplarının nağmeye denk düşmemesi demek olan *periyot hatası* ise 13 tür. Türkçe okuma kurallarına ters düşen *vurgu hatası* 14 tür. Budanmış veya kelime gruplarından doğan anlamsız hece veya hece gruplarının sayısı ise 12 dir.

Sizlere son olarak Dr. Osman Şevki Uludağ'ın tanıklığında yakın tarihten bir tesbiti, yine kendisinin Mûsıkî Mecmuasında yayınlana bir yazısını aynen aktararak konuşmama son vermek istiyorum...

"İstiklâl Marşı Hakkında"

Nadir Nadi Beyin İstiklâl Marşımız hakkındaki yazısı acı hakikati bir daha tekrarladı. İstiklâl marşımız hakikaten temposunu beceremediğimiz bir bestedir, öyle bir beste ki, şiirin üstünde iğreti gibi duruyor.

Marşın şiiri millîdir. Büyük Millet Meclisinde tekrar-tekrar okunmuş, ayakta dinlenerek alkışlanmış ve kabul olunmuştur. Buna yalnız, aruz ile yazıldığından dolayı Besim Atalay muhalefet etmiş ise de diğer aza tarafından birlikle kabul olunmuştur. Bundan dolayı İstiklâl marşının sözleri millîdir.

Az-çok mûsıkî ile uğraşan bir insan olarak söyleyeyim ki, şiirin mısraları uzundur. Böyle uzun mısralı şiirleri bestelemek kolay olmadığı gibi yapılan bestelerinin de ruhları heyecana vermesi güçtür. Ancak bu şiirin yazıldığı zamanın özelliği düşünülürse o zamanı bu şiir kadar muvaffakiyetle ifade eden bir manzume bulmak mümkün değildir. Şiir zamanın ifadesidir; o devrin heyecanlarını tespit etmiştir. Nihayet Büyük Millet Meclisinin misilsiz bir hararetle alkışlayıp benimsediği bir eserdir.

Behçet Kemâl Çağlar yeni bir Cumhuriyet marşına ihtiyaç görse de bu şiire dokunmak doğru olmaz ve o zamanı ancak o ifade edebilmiştir. Onu bir tarih olarak muhafaza etmek inkılâpçılık borcudur.

Marşın bestesine gelince, işin burası birçokları gibi benim tarafımdan da muhtelif gazete ve mecmualarda C.H.P grubu toplanmalarında ve Mecliste defalarca münakaşa olunmuştur. Beste, şiir gibi B.M.M. tarafından dinlenerek kabul edilmiş ve kararlaştırılmış değildir. Onun için İstiklâl Marşının yalnız şiiri millîdir. Beste bu mazhariyete erişmemiştir. Bestenin kabulü ayrı bir meseledir ve onu hikâye edebilirim.

Meclis, bildiğimiz şiiri Millî Marşın güftesi olarak kabul etikten sonra beste için bir müsabaka açılmış, buna 22 kişi istirak etmiştir. Eserlerden birisini seçmek üzere Meclis dışında kurulan bir komisyon bunlardan dördünü ayırarak Maarif Vekâletine vermiştir. Seçilen dört eserden birincisi Ali Rifat Beyin, dördüncüsü de Zeki Bey'in eseriydi ve Ali Rifat Beyin bestesi Maarif Vekâleti tarafından kabul edilmişti. Bu beste 8 ay müddetle Millî marşımız olarak terennüm ve teganni edilmiştir. Söyliyebiliriz ki, bu beste tam bir muvaffakiyet arz etmese bile hiç olmazsa prozodi bakımından şimdikine göre çok ehven idi.

Sekiz ay sonra Ali Rifat Beyin kardeşi olan Samih Rifat Bey, Maarif Vekâletinden ayrılmış, onun yerine Necati Bey geçmişti. Bu esnada Zeki Bey İstanbul'dan Ankara'ya gelerek yerleşmişti rivayete göre, Zeki Bey kendi bestesinin Millî Marş olması için Latife Hanımın tavassutunu rica etmiş ve o da Necati Bey nezdinde iltimas ederek bu suretle Ali Rifat Beyin marşı men olunmuş ve sırada dördüncü olan Zeki Beyin bestesi onun yerine geçmiştir. Bu rivayeti o zamanın Mebusları hep böylece naklederler.

Zeki Beyin kendi zamanında iyi bir viyolonist olduğunu söylerler. Fakat bu muhterem

zatın besteciliği hakkında biz, ancak menfi bir kanata sahibiyiz. Evvelce Maarif Vekâleti tarafından mekteplerde okutulan bir mûsıkî kitabında "Papatyalar"adlı şarkının notaları üstüne kendisinin "Bestekâr"diye imza atması ve eskiden Satı Beyin mektebinde mûsıkî hocalığı ettiği esnada bunu talebesine kendi eseri olarak göstermesi hoş görülmez. Bu şarkı Almancadan terceme edilmiştir. Aslını "Emden Kruvazörü"adlı Almanca filminde dinledik. Zeki Bey aynı esere Türkçe şiir geçirdiği için "Bestekâr"yerine başka bir unvan kullanabilirdi.

Ben bunu 7-5-940 da C.H.P Meclis grubunda Maarif Vekâletinden sordum ve izahat istedim. Sonra da İstiklâl Marşına geçerek bunun ilk kısmına teşkil eden on ölçüsünün Karmen Silva adında bir sokak şarkısından tran pozisyon sureti ile alındığı rivayetini naklettikten sonra sordum:

"Bu marş, İstiklâl marşı olarak ortaya çıkarılmazdan evvel Vahdettin'e marş olarak taktim edilmiş midir, değil midir? Bu marşın orkestırasyonunu yapan Ermeni milletinden Manas Efendi değil midir? Zabıttan aynile çıkardığım bu cümleye Maarif Vekili Hasan Ali Yücel şu cevabı verdi:

> *"...Demek isteniyor ki bizim bestekârlarımız kompozitörlerimiz yoktur, başka milletlerin bestelemiş oldukları şarkıyı alıp sözlerini değiştiriyor ve o nameleri alıp kendi çocuklarımıza veriyoruz. Üstelik de bunları nereden aldığımızı söylemiyoruz. Arkadaşımızın bunda hakkı vardır. Çünkü hakikaten bir kısım şarkılarda ve marşlarda böyle iktibaslar, intihaller yapılmış ve bunu yapanlar da Kemâli cesaretle kendi adlarını altına koymuşlardır... Adaptasyon mutlaka fena şey değildir. Fakat yalancılık, terceme ettiği bir eser üzerine "benimdir"diye imza koymak ayıp bir şeydir..."*

Ve sonra İstiklâl marşına geçerek devam etti:

"...Mütahassısların bendenize söylediklerine göre bu, bize Karmen operasından bir kısım değil de Karmen Silva diye bir vals varmış, revaçta imiş,*onun bilmem kaç batutası benziyormuş. Zeki Bey bunun orkestrasyonunu Ermeni bir zata yaptırmıştır..."*

Çok bahsedilen bu meselede, yine Nadir Nadi Beyin yazdığına göre, Zeki Bey bunu İzmir'e koşan atlılarımızı düşünürek kaleme almış. Zeki Bey bu sözlerile marşın daha önceden yapılıp Vahdettin'e sunulduğu ve onun tarafından beğenilmediği rivayetini silmek istiyor zannederim. Bu hususta daha kuvvetli izahat beklemekle beraber görüşlerimizi ve düşüncelerimizi söyleyebiliriz.

1-Zeki Beyin yaptığı bestenin orkestrasyon ve armoni kısmı sonradan hayli düzeltilmiştir. Fakat biz bunun eski ve yeni şekillerinde atlıların İzmir'e hücumunu ima edecek bir hareket görmüyoruz. Gerçi artist hayaline dokunmak doğru değildir, amma, esere millî adı verilince kılı kırk yarmak icap eder.

2-Zeki Bey eserini kısmen transpozisyon ile Karmen Silva adında bir sokak şarkısından

kopya ettiği hakkındaki rivayeti şimdiye kadar tekzip etmiş değildir. Bu rivayet Maarif Vekili Hasan Ali Yücel tarafından dahi "Mütehassısların bendenize söylediklerine göre" diye başlıyarak devam ettiği sözlerle teyit edilmiştir.

3-Zeki Beyin bestesinde herkesin gördüğü prozodi (tecvit) hataları vardır. Şiirin ölçüsünü, yani aruzunu hiç dikkate almıyan bu beste bize şunu anlatıyor ki, Zeki Bey, güfteyi manasına ve ölçüsüne riayet ederek bestelememiş, aksine olarak Karmen Silva şarkısından faydalanarak yaptığı bestesini Âkif'in şiiri ile güftelemiştir.Onun için prozodi hataları sayısız derecede çoktur, o beste Âkif'in şiirini ifade etmez. Nadir Nadi Bey'in söylediği gibi biz bunun "temposunu beceremiyoruz".Bizim becerememiz kabiliyetsizilğimizden değil, bestenin güfteye uymamasındandır.

Bahsin burasında "Cumhuriyet Onuncu yıl marşı"nı da kısaca ele almak münasip olacaktır. Zeki Bey'in İstiklâl marşı Karmen Silva sokak şarkısından alındığı gibi Cemal Reşit Rey'in bu marşı da üçüncü veya beşinci derecede bir kompozitör olan Jean Jacques Rousseau nun "Le devin du village"adlı operasından ve bu operanın "Bütün saadetimi kaybettim -Hizmetçimi kaybettim"manasına gelen "J'ai perdu tout mon bonheur-J'ai perdu mon serviteur" mısralarının bestesinden alınmıştır. Onun için bu eserde de pek çok prozodi ve sair teknik hatalar vardır. O da dilimizin ve şiirimizin bünyesini ve tekniğini anlamış değildir.

Ve işte esası garptan alınmış olan bir bestenin aruz veya hece ölçüleriyle yazılmış olan şiirimize giydirilmesi böyle hatalar doğurur.

Verdiğim haberler acıdır. Böyle olmakla beraber yapılacak işte yepyeni bir İstiklâl marşı yazıp bestelemek değildir. Onuncu Yıl Marşını tamamile unutmalıyız. Buna "bizimdir" demekle ancak gülünç oluruz. Fakat ilk zamanlarda Ali Rifat Beyin eseri yayılarak sekiz ay müddetle resmi marş olmak üzere tanınmış olsa da, şimdiki marş kısmen Karmen Silva sokak şarkısından alınmış olsa da bu son marş kolay kolay atılamaz.

Herkes bilir ki, Fransızların Marseyez'i mûsıkî bakımdan bir şaheser değildir. O, ihtilalden doğduğu için kıymetlidir.Fransızlar ihtilal günlerinden bu marş ile coşmuşlardır. Ancak sükûnet teessüs ettikten sonradır ki onlar millî marşlarındaki basitliği ve hataları görmüşler ve aslına hürmet etmeyi unutmayarak bunu değiştirmeye teşebbüs etmişlerdir. Marseyez bu güne kadar üç defa islah olunmuştur. Bu günkü Marseyez sözlerini muhafaza etmekle beraber, geçmiş zamanın bestesinden pek az şey taşır.

Bizde de İstiklâl marşının armoni kısmı ilk zamanlarda olduğu gibi değildir. Hayli düzelmiştir. Bununla beraber prozodi bakımından bunu düzeltmek mümkün olmazsa başka beste yapılmalıdır. Söylediğim gibi, İstiklâl marşının bestesi millî olmadığı için Millî olan şiirini muhafaza etmek ve bestesini heyecan verici nağmelerle islah etmek en doğru bir hareket olur.

Bunun için şairlerle mûsıkîcilerin bir araya gelerek düşünmeleri gerektir.

Dr. Osman Şevki ULUDAĞ (Mûsıkî Mecmuası sf:42 - sayı:74)

Mehmed Âkif'in Penceresinden Geleceğimize Güvenle Bakabilmek

Ali YILMAZ
Prof. Dr., A.Ü. İlahiyat Fakültesi

Azim ve kararlılık, hem fert fert insanlar için, hem de toplum için en önemli itici güçtür. Azim ve kararlılık içinde olan insan önüne çıkan bütün engelleri aşmanın yollarını arar ve bulur. Toplumlar da aynı şekildedir. Azimli, kararlı ve ümitvar insanların oluşturduğu toplumlar, her bakımdan dâimâ önde giderler. Birtakım sıkıntıların içine düşseler de, toplumsal azim ve kararlılıkla o sıkıntıların aşılması işten bile değildir. Topyekun bir inşa hareketi, sıkıntı ister maddî olsun ister manevî olsun, o toplumu mutlaka diğer toplumların önüne geçirir. Gelebilecek sıkıntılar da, azimli ve kararlı bir karşı koyuşla bertaraf edilebilir ve uzaklaştırılabilir. Bunların insanların kendi hayatlarında ve toplumların tarihî geçmişlerinde birçok örnekleri vardır.

Bunun aksine, ümitsizlik ve karamsarlık içine düşmüş insanlar ve toplumlar da başarısızlığa, çökmeye, yenilmeye, ezilmeye ve hatta bir gün yok olup gitmeye mahkûm olurlar. Böyle kişiler önüne çıkacak hiçbir engeli aşamaz, sıkıntıyı gideremez, kendini geliştiremez, dâimâ başkasının yardımına, desteğine ve yol göstermesine ihtiyaç duyar.

Toplumların başına zaman zaman, maddî ve manevî sıkıntılar gelebilir; ekonomik çöküntü ve geri kalmışlık, siyâsî ve askerî yenilgi geçmişte de günümüzde de, toplumlar üzerinde görülebilen hallerdir.

İşte bu durumlarda fertlerin ve toplumların yegâne kurtuluş yolu azimli ve kararlı olunmasıdır. Ümitsizlik, karamsarlık ve moral çöküntüsü ise düzelme ve ilerlemeyi getirmediği gibi, aksine sıkıntıların ve geri gidişin daha da artması sonucunu doğurur.

Dinimiz Ümitsizliği Hoş Karşılamaz

Ümitsizlik ve karamsarlığı dinimiz de hoş karşılamamaktadır. Hz. Peygamber, hayatı boyunca hiç ümitsiz ve karamsar olmamıştır. Özellikle Mekke döneminde, müşriklerin akıl almaz ve normal şartlarda dayanılmaz işkence, eziyet ve topyekun karşı koymaları karşısında hiç ümitsizliğe düşmemiş, karamsar olmamış ve yılmamış; kendisine inananlara da dâimâ bu şekilde olmayı telkîn etmiştir. Bilindiği üzere, hicret yolculuğu esnasında, Sevr mağarasında saklandıkları esnâda, yanında bulunan sâdık dostu Hz. Ebu Bekir (r.a.), bir ara telaşlanmış; işte bu sıkıntılı anda, âyette belirtildiği şekliyle, Hz. Peygamber onu, "*... Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber...*"[1] diyerek tesellî etmiş, ümitsizliğe kapılmasını istememiş ve önlemiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de çeşitli âyetlerde, ümitsizliğe düşmemenin ve Allah'tan ümidi kesmemenin gerektiği çeşitli şekillerde belirtilmektedir.

Yûsuf sûresinde Hz. Yûsuf kıssası anlatılırken, oğullarının Hz. Yakub'a, "*Allah'a yemin ederiz ki, sen hâlâ Yûsuf'u anıp duruyorsun, sonunda üzüntüden eriyip gideceksin veya helâk olacaksın.*" demeleri üzerine, Hz. Yakub'un onlara şöyle dediği belirtilmektedir :

> "*Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah'a arzederim. Ben Allah (tarafından verilen bilgi ile) sizin bilmediklerinizi biliyorum. Ey oğullarım! Yûsuf'u ve kardeşini araştırın.* ***Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez.***"[2]

Görüldüğü gibi Cenab-ı Allah, peygamberi Hz. Yakub'un ağzından kendisinden ümit kesilmemesi gerektiğini, O'ndan ümit kesmenin ancak kâfirlerin işi olduğunu belirtiyor. Başka bir âyette de Hz. İbrahim'in ağzından, Allah'ın rahmetinden ümit kesmenin ancak "*sapıkların işi*" olduğu ifade edilmektedir.[3]

1 9/Tevbe, 40.
2 12/Yûsuf, 85-87.
3 Bkz. 15/Hicr, 56.

Yine diğer bir âyette Cenâb-ı Allah, peygamberimiz vasıtasıyla doğrudan bize ümitsizliğe kapılmamamızı telkîn etmektedir :

> *"(Ey Muhammed) de ki: Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! **Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin**. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edendir."*[4]

Buna rağmen insanoğlu zayıftır ve hemen ümitsizliğe kapılıverir. Kur'ân-ı Kerim'de insanoğlunun bu durumu şu şekilde dile getirilir :

> *"İnsanlara bir rahmet tattırdığımız zaman ona sevinirler. Eğer kendi işledikleri şeyler sebebiyle başlarına bir kötülük gelirse, bir de bakarsın ki, ümitsizliğe düşerler."*[5]

Milletin Ümitsizliğine Mehmed Âkif Neşteri

Bilindiği üzere I. Dünya Harbi sonunda Osmanlı devleti yenik düşmüş, ülkenin dört bir yanı düşmanlar tarafından işgâl edilmiş; Anadolu'nun bile büyük bir kısmı düşmanlar tarafından ele geçirilerek Osmanlı tebaası olan milletler adetâ esir hâle düşürülmüş idi. Bu durumda Türk toplumunda büyük bir ümitsizlik ve karamsarlık hâkim olmuş, toplumun büyük çoğunluğunda, son aktardığımız ayette de belirtildiği gibi, büyük bir moral çöküntü meydana gelmişti. Bu, Müslüman bir topluma hiç yakışmayan bir durum idi. Toplumun bu ümitsizlik, karamsarlık ve moral çöküntüden mutlaka kurtarılması gerekiyordu. Milletin bu durumdan kurtarılması gerektiğinin idraki içindeki önderler hemen harekete geçerek, insanları ayağa kaldırdılar ve kaybedilen bütün topraklar olmasa da, Anadolu ve Trakya düşman işgâlinden kurtarıldı. İşte bu toplum önderlerinde biri de, millî şâirimiz Mehmed Âkif Ersoy'dur.

Mehmed Âkif, diğer üstün vasıfları yanında, aynı zamanda büyük bir şâirdir. Aslında Türkçe için zor bir vezin olan aruz veznini, bu özelliğine rağmen çok kolayca kullanabilmiş; konuşmaları hiç zorlanmadan aruz vezni içinde kalarak nazımla aktarabilmiş, olayları insicâmını bozmadan nakledebilmiştir. Onun şâirliğinin en önemli yanı da, "sanat için sanat" değil de, "toplum için sanat" anlayışı ile şiir yazmış olmasıdır. O şiirlerinde hep toplumsal meseleleri ele almış, onları dile getirmiş, bu konuda özeleştiri yapmış ve sık sık da çözüm yolları göstermiştir. İşte onun ele aldığı toplumsal konulardan biri de, milletin içine düşmüş olduğu ümitsizlik ve karamsarlık meselesidir.

Dünya Harbi sonunda insanımız büyük bir ümitsizlik ve karamsarlık içine düşmüştür.

4 39/Zümer, 53.
5 30/Rûm, 36.

Yukarıda da belirtimiz gibi, altıyüz yıllık Osmanlı Devleti birçok cephede mağlup olmuş, topraklarının büyük bir kısmı işgâl edilmiş, ordu darmadağın hale gelmiş; içte de asırlarca bir arada ve yan yana yaşadıkları ve dost bildikleri bazı unsurlar düşmanla işbirliği yaparak karşılarına geçmiş, fakirlik ve ekonomik sıkıntı hat safhaya ulaşmış durumda idi. Bu durumda Anadolu insanı nasıl ümitsizlik ve karamsarlığa düşmesin? Önce milleti bu ümitsizlik ve karamsarlıktan kurtarmak gerekirdi. İşte büyük insan Mehmed Âkif diliyle ve kalemiyle bunu başarmaya çalışmıştır. Onun, birçok konuda olduğu gibi bu hususta yazdıkları da bugün bile ibret ve ders alınacak niteliktedir.

Ümitsizlik ve Kendine Güven

Mehmed Âkif öncelikle ümitsizlik, karamsarlık ve kendine güvensizliğin ne kadar kötü bir durum olduğunu anlatmaya çalışmış; hatta "Yeis Yok" diye haykıran bir şiir yazmıştır. Onun ümitsizliğin insanı düşürebileceği hâlleri anlattığı mısraları şöyledir :

Ye'sin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen
Hüsrâna düşersin, çıkamazsın ebediyyen![6]

Âtîyi karanlık görerek azmi bırakmak...
Alçak bir ölüm varsa, emînim budur ancak.
Dünyâda inanmam, hani görsem de gözümle:
Îmânı olan kimse gebermez bu ölümle.
....
His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?
Hayret veriyorsun bana...Sen böyle değildin.
Kurtulmaya azmin, niye bilmem ki, süreksiz?
Kendin mi senin, yoksa, ümîdin mi yüreksiz?[7]

Mehmed Âkif kurtuluşun ancak insanın ve toplumun kendine güvenmesi ile mümkün olduğunu şöyle anlatmıştır:

Bugün, sen kendi kendinden ümîd et ancak imdâdı;
Evet, sen kendi ikdâmınla kaldır git de bîdâdı.
Cihân kânûn-ı sa'yin, bak, nasıl bir hisle münkâdı!
Ne yaptın? "leyse li'l-insâni illâ mâ-seâ"[8] *vardı!*[9]

6 **Safahât**, Azim, s.97.
7 **Safahât**, Hakkın Sesleri, s.249.
8 "İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur." 53/Necm, 39.
9 **Safahât**, Hakkın Sesleri, s. 239.

Mehmed Âkif insanlardaki ümitsizlik ve karamsarlık duygusunun daha çocukken onlara aşılandığı kanaatindedir. Bunu şu şekilde belirtir :

Niye? Zerk etmediler kalbime bir damla ümîd.
Hoca, dünyâda yaşanmaz, yaşamaktan nevmîd.
Daha mektepte çocuktuk, bizi yıldırdı hayât;
Oysa hiç korku nedir bilmeyecektik, heyhât!
Neslim ürkekmiş, evet, yoktu ki ürkütmeyeni;
"Yürü oğlum!" diye teşcî' edecek yerde beni,
Diktiler karşıma bir kapkara müstakbel ki,
Öyle korkunç olamaz hortlasa devler belki!
Bana dünyâya çıkarken "Batacaksın." dediler...
Çıkmadan batmayı öğren, ne kadar saçma hüner!
Ye'si ezber bilirim, azmi yüzünden tanımam
Okutan böyle okutmuştu; beğendin mi İmâm?[10]

Mehmed Âkif daha ilk mektepte iken aşılanan ümitsizlik duyguları yerine, gençlere umut ve azim aşılanması gerektiğini de şöyle ifâde etmektedir :

Bir ışık gösteren olsaydı eğer, tek bir ışık,
Biz o zulmetleri bin parça edip çıkmıştık.
İki-üç yüz senedir serpemiyor bizde şebâb;
Çünkü bî-çârenin âtîsine îmânı harâb.
Hissi yok, fikri bozuk, azmini dersen, meflûc
Hani rûhunda o haksızlığa isyân o hurûc?
....
Ye'si tekfîr eden îmânıma olsun ki yemîn,
Bize telkîn-i ümîd etmediler, yoksa bu dîn,
Yine dünyâlara yaymıştı yeşil gölgesini;
Yine Hakk'ın sesi boğmuştu dalâlin sesini.[11]

Bu ümitsizlik telkînlerinin sonucunda ortaya çıkan durumu da şu şekilde özetler :

Hani Kur'ân'daki rûhun şu heyûlâda izi?
Nasıl İslâm ile birleştiririz kendimizi,
Ye'si tedrîc ile zerk etmiş edenler dîne
O ne mel'ûn aşı, hiç benzemiyor, hiç birine.[12]

10 **Safahât**, Âsım, s. 455.
11 **Safahât**, Âsım, s. 455, 456.
12 **Safahât**, Âsım, s. 457.

Lâkin hani bir nefhası yok sende ümîdin!
"Ölmüş" mü dedin? Âh onu öldürmeli miydin?
....
Onsuz yürürüm dersen, emîn ol ki yürünmez.
Yıllarca bakınsan bir ufak lem'a görünmez.
Beyninde uğuldar durur emvâci leyâlin;
Girdâba vurur alnını, koştukça hayâlin!
Hüsrân sarar âfâkını, yırtıp geçemezsin.
Arkanda mı karşında mı sâhil, seçemezsin.[13]

Tek Kurtuluş Yolu Kendimize Güvenmek

Bu ümitsizlikten, kararsızlıktan ve içinde bulunulan sıkıntılardan kurtulmanın en önemli yollarından birisi de toplum olarak birlik, beraberlik ve kararlılık içinde olmaktır:

Ey dipdiri meyyit! "İki el bir baş içindir"
Davransana... Eller de senin, baş da senindir!
....
Âtîyi karanlık görüvermekle apıştın;
Esbâbı elinden atarak ye'se yapıştın.
Karşında ziyâ yoksa, sağından, ya solundan,
Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.
Âlemde ziyâ kalmasa halk etmelisin halk!
Ey elleri böğründe yatan şaşkın adam kalk!
Herkes gibi dünyâda henüz hakk-ı hayâtın,
Varken, hani herkes gibi azminde sebâtın?
Ye's öyle bir bataktır ki, düşersen boğulursun.
Ümmîde sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!
Azmiyle, ümîdiyle yaşar hep yaşayanlar;
Me'yûs olanın rûhunu, vicdânını bağlar.
....
Bir seyyie yoktur sana, ey unsur-ı îmân!
Nevmîd olarak rahmet-i mev'ûd-ı Hudâ'dan,
Hüsrâna rızâ verme... Çalış... Azmi bırakma;
Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!
....
Sâhipsiz olan memleketin batması haktır;

13 **Safahât**, Gölgeler, Yeis Yok, s. 513.

Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.
Feryâdı bırak, kendine gel, çünkü zamân dar...
Uğraş ki: Telâfî edecek bunca zarar var.
Feryâd ile kurtulması me'mûl ise haykır!
Yok yok! Hele azmindeki zincirleri bir kır!
"İş bitti... Sebâtın sonu yoktur." deme; yılma!
Ey millet-i merhûme, sakın ye'se kapılma![14]

İnsan kurtuluşu kendinde aramalıdır:

Ey yolda kalan yolcusu yeldâ-yı hayâtın!
Göklerde değil, yerde değil sende necâtın:
Ölmüş dediğin rûhu alevlendiriver de,
Bir parça açılsın şu muhîtindeki perde.
"Bir parça açılsın." diyorum, çünkü bunaldın;
Nevmîd olarak nûr-ı ezelden donakaldın!
Ey Hakk'a taparken şaşıran, kalb-i muvahhid!
Bir sîne emelsiz yaşar ancak, o da, mülhid.
Birleşmesi kâbil mi ya tevhîd ile ye'sin?
Hâşâ! Bunun imkânı yok, elbette bilirsin.
Öyleyse neden boynunu bükmüş duruyorsun?
Hiç merhametin yok mudur evlâdına olsun?
....
Âfâkına yüklense de binlerce mehâlik,
Batmazdı bu devlet, "Batacaktır." demeyeydik.
Batmazdı, hayır batmadı, hem batmayacaktır;
Tek sen uluyan ye'si gebert, azmi uyandır.
Kâfî ona cân vermeye bir nefha-i îmân;
Davransın ümîdin, bu ne haybet, bu ne hirmân?
Mâzîdeki hicrânları susturmaya başla;
Evlâdına sağlam bir emel mâyesi aşla,
Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol...
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.[15]

14 **Safâhat**, Hakkın Sesleri, s. 249, 250.
15 **Safahât**, Gölgeler, Yeis Yok, s. 513, 514.

SÖZLÜK

Âfâk: Ufuklar, çevre.

Âtî: Gelecek.

Azm-azim: Gayret

Bîdâd: Zulüm, işkence.

Dalâl: Dalâlet, sapıklık, doğru yoldan sapma.

Ebediyyen: Sonsuza kadar.

Emvâc: Dalgalar.

Esbâb: Sebepler.

Girdâb: Suların döndüğü ve çukurlaştığı yer; tehlikeli yer.

Hakk-ı hayât: Yaşama hakkı.

Halk etmek: Yaratmak; (insan için) zorlukları aşarak ortaya çıkarmak.

Haybet: Mahrum olma, mahrum kalma.

Heyhât: Yazık, ne yazık; ne kadar uzak.

Heyûlâ: Madde; zihinde tasarlanan şey; eşyanın gerçek olan kısmı.

Hicrân: Ayrılık; unutulmaz acı.

Hirmân: Nasipsizlik; bir şeyden mahrum kalma.

Hudâ: Allah.

Hurûc: Çıkış, çıkma; ayaklanma, güçlü bir şekilde çıkış yapma.

Hüsrân: Zarar, ziyan.

İkdâm: Gayret ve sebatla, devamlı çalışma.

İmâm: Köse İmam.

İmdâd: Yardım.

Kâbil: Olabilir şey.

Kânûn-ı sa'y: Çalışma kanunu.

Lem'a: Parıltı, parlayış.

Leyâl: Geceler.

Mâzî: Geçmiş zaman.

Mehâlik: Tehlikeli yerler veya işler.

Me'mûl: Umulan, beklenilen.

Mev'ûd: Va'd edilmiş olan.

Me'yûs: Ümitsiz, ümîdi kalmamış.

Meyyit: Ölü.

Muvahhid: Tevhid inancına sahip.

Mülhid: Allah'ı inkâr eden, dinsiz, imansız.

Münkâd: Boyun eğen.

Müstakbel: Gelecek, ileride olacak.

Necât: Kurtuluş.

Nefha: Güzel koku; rüzgarın bir kere esmesi; üfürük, nefes üfürme.

Nevmîd: Ümitsiz, ümîdi kırılmış.

Râm olmak: İtâat etmek, boyun eğmek, teslim olmak.

Sa'y: Çalışma, gayret.

Sebât: Sâbit olma; azim ve kararından dönmeme.

Seyyie: Kötülük, günah.

Şebâb: Gençlik, tazelik.

Tedrîc: Derece derece, basamak basamak ilerleme veya ilerletme.

Telkîn-i ümîd: Ümit aşılama.

Teşcî': Cesâret verme, gayrete getirme, coşturma.

Tevhîd: Birleme, birleştirme; Allah'ın bir ve tek olduğu inancı.

Unsur-ı îmân: Îmânın özü.

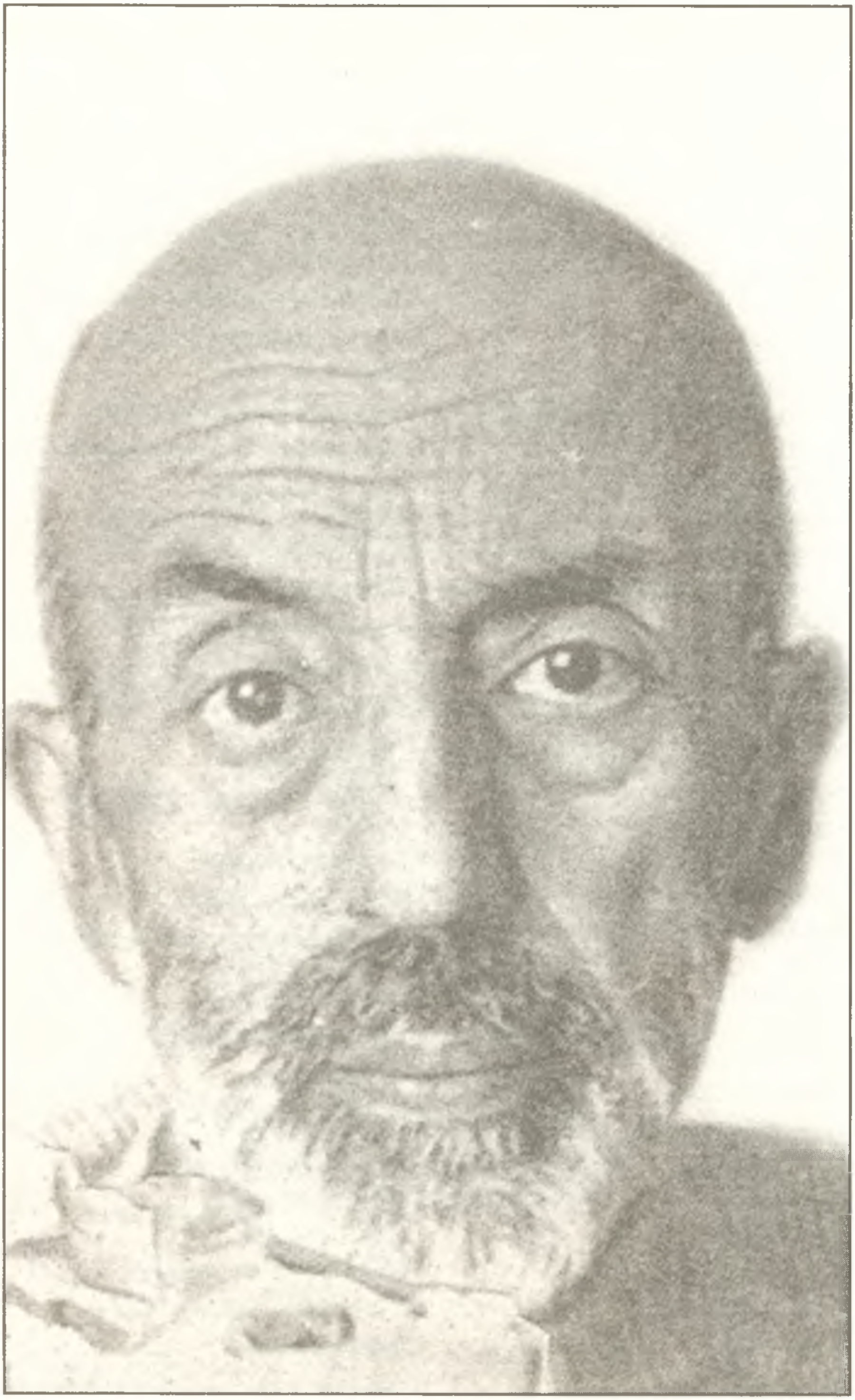
Yeldâ-yı hayât: Uzayıp giden hayat; hayâtın uzunluğu.

Ye's: Ümitsizlik ve karamsarlık.

Zerk etmek: Şırınga etme; aşılama.

Ziyâ: Işık, aydınlık.

Zulmet: Karanlık.

Beşinci Oturum Âsım

Oturum Başkanı Muhsin METE

1 **Nazif GÜRDOĞAN,**
Prof. Dr., **"Mehmet Âkif: Kökleri Geçmişte Olan Gelecek"**

2 **Ahmet FİDAN,**
(Eğitimci) **"Mehmed Âkif'in Temel Konularından Biri Olarak Eğitim"**

3 **Mustafa ÖZÇELİK,**
(Yazar) **"Mehmet Âkif'in Batı'ya Bakışı"**

4 **Nazif ÖZTÜRK,**
Dr.(Yazar) **"Geçmişten Günümüze İstiklâl Marşı'nın Yazıldığı Mekân Tâceddin Dergâhı"**

5 **Yusuf Turan GÜNAYDIN,**
(Yazar) **"Mehmet Âkif Kitaplarını Tasnif Denemesi"**

Mehmet Âkif: Kökleri Geçmişte Olan Gelecek

Nazif GÜRDOĞAN
Prof.Dr., Yazar

Rüyasız Misyon Olmaz

Mehmet Âkif kökleri geçmişte, dalları gelecekte olan büyük bir Anadolu çınarına benzer. Onun gönül dünyası, Anadolu insanının her rüyasını gerçekleştirecek kadar geniş ve zengindir. Onun rüyasını gördüğü Anadolu, süreklilik ve bütünlük içinde, misyonunu değiştirmeden, vizyonunu sürekli yenileyen Türkiye'dir. Anadolu'nun bin yıllık tarihi içinde oluşan misyonu değişmez, ancak misyonuna ulaşmak için geliştirilen vizyon değişir. Değişmeyen misyon ile değişen vizyonu birbirine karıştıran toplumlar, kökleri geçmişte olan geleceklerini inşa edemezler.

Türkiye'de vizyonu yenileme sürecinin dönüm noktalarından biri olan Tanzimat'tan bu yana misyon ve vizyon tartışmalarında, değişen değerler ile değişmeyen değerler birbirine karıştırıldığı için, yirminci yüzyılın başında Anadolu insanı Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar'dan İstanbul'a çekilmek zorunda kalmıştır. Geri çekilme sürecinde Türkiye, karşı karşıya olduğu bütün sorunların çözümünü kendi değerlerinde değil, başkalarının değerlerinde arayarak, geçmişinde benzeri olmayan bir yabancılaşma sürecine sürüklenmiştir.

Vizyon Misyona Dayanır

Anadolu insanının köklerinden koparılma sürecini sorgulayan aydınların başında Mehmet Âkif gelir. O, "Bu ezanlar ki şahadetleri" Anadolu insanının inancının özü, misyonunun temeli ve Türklerin değişmez vatanı Anadolu topraklarında Kıyamet'e kadar "inlemeli" derken, Türklerin misyonunu geçmişte, vizyonunu da gelecekte arar. Osman Gazi'nin Osmanlı'nın kuruluşunda gördüğü rüyayı, Mehmet Âkif Cumhuriyet'le Osmanlı'nın yenilenişinde görür. Türk toplumu, Anadolu'daki bin yıllık tarihine yaslanarak, geleceğin Türkiye'sinin temellerini atacaktır.

Yahya Kemâl "Kökleri mâzide olan âtiyim" diyerek, Anadolu insanının geleceğini geçmişinde bulur, Mehmet Âkif ise, geleceğin güvence altına alınabilmesi için, hem geçmişi, hem geleceği bugüne çeker. Sezai Karakoç'un "Mehmet Âkif" isimli incelemesinde vurguladığı gibi: "Türk edebiyatında, Âkif kadar, hayatı şiire ve şiiri de hayata sokmuş şair yoktur". O Anadolu insanının her alanda yoksullaşan hayatının şiirle zenginleştirileceğine inanır. Onun için, bütün boyutlarıyla hayat şiirdir. Sanat, hayatın şiirini yakalayarak, her alanda toplumu dönüştürmektir.

Dürüstlüğün Simgesi

Mehmet Âkif İstanbul'un özü ve özeti olan Fatih'te doğmuştur. Anne soyu geleneğe bağlı Buhara'dan, baba soyu yeniliğe açık Balkanlar'dan gelmiştir. O temel eğitimini Fatih Medresesi'nin hocalarından babası Mehmet Tahir'den almış, lise eğitimi sırasında Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmiş, Mevlâna'yı, Hafız'ı, Sadi'yi kendi dillerinden okuma imkânını elde etmiştir. Anadolu ve Balkanlar Fatih'te buluşmuştur. Osmanlı devleti'ni uzun ömürlü kılan Fatih'te toplanan eğitim kurumlarıdır. Bu yüzden, Fatih, Sezai Karakoç'un nitelemesiyle "İstanbul'un içinde ikinci bir İstanbul"dur. Fatih Osmanlı'nın düşünce ve eylem merkezidir.

Mehmet Âkif, Osmanlı Devleti'nin Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçişinde çekilen, bütün sancıları yaşamıştır. O hem Asya'ya, hem Avrupa'ya açık dünyasıyla, dürüstlüğün anıtı, düşüncesi, sanatı, hayatı ve eylemiyle Anadolu insanının simgesidir. Bunun için, Mehmet Âkif, Doğu ile Batı hesaplaşmasının doruk noktasına ulaştığı bir dönemde, Asya'dan Avrupa'ya bütün İslâm dünyasının düşünen aklı, gören gözü, konuşan dili ve yazan kalemi olmuştur. Onun için, doğru güzel, güzel doğrudur, kendisini izleyen kuşaktan Necip Fazıl'ın bir dizesindeki gibi : "Durun kalabalıklar bu cadde çıkmaz sokak!" deme gücünü her zaman kendisinde bulmuştur.

Fatih'i Bilen Harbiye'yi Bilir

Mehmet Âkif'in düşünce ve eylem dünyasının kaynağı, Peyami Safa'nın romanındaki kavramlaştırmayla söylenirse, Harbiye değil, Fatih'tir. Osmanlı coğrafyasının dört bir yanına dağılan Anadolu insanı gibi, Mehmet Âkif Fatih'e gönülden bağlıdır. O bütün şiirlerini topladığı Safahat'ta, Türk toplumunun karşılaştığı sorunları, yolunun açıldığı yeni kapıları, hayatın içinden bakarak, bütün boyutlarıyla ortaya koymaya çalışır. Anadolu insanının karşı karşıya olduğu sorunlara, değişik açılardan bakarak, çarpıcı bir dille anlatır. Onun şiiri, bütün sıkıntıların yükünü çeken Anadolu insanının çığlığıdır.

Mehmet Âkif'in düşünce ve eylem dünyasında, vizyonun simgesi Harbiye, misyonun simgesi Fatih'ten sonra gelir. O, misyonun amaçlarına ulaşmayı kolaylaştıran vizyonun araçlarının gerekli olduğunu düşünür. Bu yüzden, Anadolu insanına "Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı/ Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı" diye seslenir. O Kur'an'ın bütün kitapların anası olduğuna inanır. Misyonunu Kur'an'dan alanlar, evrensel ahlâk değerleri ve genelgeçer hukuk ilkeleri içinde geliştirilen her vizyona kapılarını sonuna kadar açarlar. Onlara insana ilişkin hiçbir şey yabancı gelmez, insanın olduğu yerde onlar vardır.

Mehmet Âkif hiçbir zaman misyon ile vizyonu birbirine karıştırmaz. Vizyonun zamanla değişebileceğini çok açık bir biçimde ortaya koyar. "Eski, eski olduğu için atılmaz, faydasız olduğu için atılır. Yeni de yeni olduğu için alınmaz, faydalı olduğu için alınır" demekten geri durmaz. Tarihin derinliklerinden kaynaklanan bir misyona sahip olanlar için, belirleyici olan, değişen araçlar değil, değişmeyen amaçlardır. Çünkü, değişmeyen amaçlara, değişen araçlarla ulaşılır.

Mehmet Âkif Anadolu insanının geleceğini Harbiye'de değil, Fatih'te arar. Türk toplumunun misyonunun kaynakları Harbiye'den daha çok Fatih'tedir. Fatih'ten bin Harbiye çıkar. Bin Harbiye'den bir Fatih çıkmaz. Bunun için Mehmet Âkif bir kültür, vizyonuyla değil, misyonuyla birlikte ya toptan kabul edilir ya da toptan reddedilir diyenlere kulak asmaz. O inanç açısından "tek dişi kalmış canavar"ın, bilim ve teknolojisine ilgisiz kalmaz.

Fatih'siz Harbiye Harbiye'siz Fatih Olmaz

Türkiye'de tek parti döneminde doruk noktasına ulaşan yabancılaşma sürecinde, Fatih ile Harbiye arasına aşılmaz duvarlar örüldü. Yönetilenlerden daha çok yönetenlerden gelen baskıyla Türk toplumu, çift gerçekli bir toplum haline getirildi. Türkiye'nin geleceğini Doğu'da arayanlar ile Batı'da arayanların çatışması çok partili dönemde,

demokratik bir yarışa dönüştü. Türkiye'yi baskıyla değil, seçimle dönüştürme yolunu açan demokratik yönetime Anadolu insanı dört elle sarıldı. Çünkü onun dünyasında baskıya kesinlikle yer yoktur. O zorla güzellik olmayacağını bilir.

Mehmet Âkif Safahat'ta tekrar tekrar vurguladığı gibi, Harbiye'ye karşı değildir. O Fatih'siz Harbiye'nin, Harbiye'siz de Fatih'in olmayacağını bilir. Mehmet Âkif, "sekülerleşerek modernleşme"nin değil "sekülerleşmeden modernleşme"nin peşindedir. Bu yüzden, Onun dünyasında Fatih'in önceliği vardır. Ancak o Fatih'siz Harbiye'nin inançsız, Harbiye'siz Fatih'in de güçsüz düşeceğinin bilincindedir. Bu yüzden, Onun hayatında olduğu, düşüncesinde de Fatih'in vazgeçilmez bir yeri ve önemi vardır.

Fatih'in Güneşi Batmaz

Anadolu insanının, Doğu'dan Batı'ya yürüyüşünde Fatih'in güneşinin hiç batmadığı görülür. Fatih'te inançsızlığa yer olmadığı gibi, ümitsizliğe de yer yoktur. Mehmet Âkif'in en büyük ve en önemli şiiri olan İstiklâl Marşı, Türklerin Anadolu'da bin yıllık tarihlerinin şiirleştirilmesidir. Onun şiirleri ne kadar hayatın içinden, ne kadar gerçekçi olurlarsa olsunlar, okuyanlara korku değil, ümit verirler.

Mehmet Âkif'in inananların ümitleriyle birlikte varolma güçlerini yitirmeyeceklerini bilir. Âsım'ın nesline "Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın / Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın" derken, yirminci yüzyıldan, yirmibirinci yüzyılda, yeniden Avrupa'nın büyük gücü olacak Türkiye'nin müjdesini verir. Tarihin her döneminde olduğu gibi, inananlar er ya da geç üstün gelirler, Allah'ın gücünün üzerinde güç yoktur.

Mehmed Âkif'in Temel Konularından Biri Olarak Eğitim

Ahmet FİDAN
Eğitimci, Yazar

Osmanlı Devleti'nin yıkılış sebepleri arasında maarif/eğitim/education da gösterilmektedir. Osmanlı cihan devleti iki önemli güç kaynağından beslenmekteydi. Birisi mektep/okul/eğitim, diğeri ise tarikat/tekke. Yaklaşık altı asır ulu çınarı besleyen her iki kaynak sona doğru kurumaya yüz tutmuş, özellikle mektep/medrese/eğitim Osmanlı'nın son dönemlerinde birinin ak dediğine öteki kara demeğe başlamışve kısır bir döngü içinde kalmışlardı.

M. Âkif, Osmanlı'nın yıkılış döneminde dünyaya gözlerini açmış, dolayısı ile şimdilerde bizim tarih kitaplarından okumaya ve anlamaya çalıştığımız olayları bizzat görmüş, yaşamış ve hissetmiştir. Sadece hissetmekle kalmamış aynı zamanda en gerçekçi bir biçimde dile getirmiştir.

Vefatının üzerinden yetmiş yıl geçmesine rağmen, gönülleri kendisine bağlayan, hâlâ aramızda yaşayan M. Âkif'i öteki fânilerden farklı kılan, gördüklerini ve hissettiklerini en iyi şekilde dile getirmiş olması.

Edebiyatımızda onlarca şair arkasında eser bırakmıştır. Elbette yaşadıkları dönemi en iyi şekilde yansıtmış ve dile getirmişlerdir. Ama M. Âkif'i ötekilerden farklı kılan söylediklerini yaşamış, yaşadıklarını aynen söylemiş, samimi ve inanmış insan olmasından kaynaklanmakta.

"Hayır, hayâl ile yoktur benim alışverişim,
İnanki : her ne demişsem görüp de söylemişim.
Budur cihande benim en beğendiğim meslek,
Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek."

Mısraları, yukarıda işaret edilen gerçeği en güzel şekilde ifade etmektedir.

Âkif'i ölümsüzleştiren ve gönüllere taht kurmasına sebep olan sadece şair olması mıdır? O'nun şairliği yanında tefekkürü başlı başına azametli bir dünyayı ifade etmektedir. Onu sade bir şair olarak anmak ve öyle tanımak hem M. Âkif'e, hem bize karşı haksızlık olur. Çünkü sadece bir şair olarak tanımlamak O'nu tanımamakla eş anlamlıdır.

M. Âkif'in yetmişinci vefat yıldönümü dolayısı ile düzenlenen bu güzide toplantı vesilesiyle M. Âkif, seçkin kalem erbabı tarafından çok yönlü olarak ele alındı ve anlatıldı. Eğitimcilik yönü üzerinde henüz durulmadı. Halbuki O'nun en önemli özelliklerinden birisi de sosyal bilimlerin ilgi alanına giren maarif/eğitim/mektep.

M. Âkif'i anlatırken hakkında söylenecek en güzel söz O kâmil bir mü'mindi. Mü'min olması sebebiyle, hep Kur'an merkezli düşünmektedir.

Kur'an merkezli bir eğitimi tasavvur etmekte ve yol göstermektedir.

Safahat'ın üçüncü kitabı olan Hakkın Sesleri'nde Zümer Suresi " Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" ayetinden sonra şöyle devam etmekte:

"Olmaz ya....Tabî....Biri insan, biri hayvan!
Öyleyse, "cehalet" denilen yüz karasından
Kâfi mi değil, yoksa bu son ders-i felâket?"

M. Âkif, eğitimi bir kurum olarak ele almakta ve o kurumun yetiştireceği insanların nasıl olmaları gerektiğini net bir biçimde ifade etmektedir. Görevini yerine getirmeyen veya getiremeyen kim olursa olsun yermektedir.

"Bir alay mekteb-i âli denilen yerler var:
Sorunuz bunlara millet ne verir? Milyonlar.
Şu ne? Mülkiye. Bu? Tıbbiye. Bu? Bahriye. O ne?
O mu? Baytar. Bu? Ziraat.Şu?
Mühendishane.

Çok güzel, hiçbiri hakkında sözüm yok.
Yalınız,

Ne yetiştirdi ki şunlar acaba? Anlatınız!
İşimiz düştü mü tersaneye, yahut denize,
Mutlaka adetimizdir, koşarız İngiliz'e,"

Gerçek şu ki M. Âkif çok yönlü bir insan. Şair, mütefekkir, edip, müfessir, hatip, ama en önemlisi mürebbi ve muallim.

Türk Edebiyatının zirve şairlerinden biri. Tartışmasız en güçlü kalemi. Âkif'in şairliğinden sonra göz önünde bulundurulması gereken, belki en çok bilinmesinde yarar bulunan, hatta en önemli özelliklerinden birisi mürebbi, mürşit ve muallimliği.

M. Âkif, şiirleri, konuşmaları, yazıları bu yönüyle ele alınıp incelendiğinde, sadece bulunduğu dönemin, bir yaşın, bir neslin, bir kesimin, mürebbi, mürşit veya muallimi değil. Vefatının üzerinden yetmiş yıl geçmesine rağmen O hâla kuşakların muallimi, mürebbisi ve önderi olarak görevini sürdürmekte. Manevî gök kubbemizde bir yıldız olarak parlamakta ve yol göstermektedir.

M.Âkif'in gerek yazıları ve gerekse şiirleri kendisine temel konu olarak mektebi/maarifi/ eğitimi temel seçtiğini göstermektedir. Çünkü eğitimin milletimiz ve geleceği için ne denli önemli olduğunu biliyor ve bizzat yaşıyordu.

"Çünkü milletlerin ikbali için, evlâdım,
Ma'rifet, bir de fazilet... iki kudret lâzım!
Bizler, edvar-ı faziletleri cidden parlak,
Bir büyük milletin evlâdıyız, oğlum ancak:
O fazilet, son üç asrın yürüyen ilmiyle,
Birleşip gitmedi, battıkça da ümmet cehle,
Bünyevî kudreti günden güne mefluç olarak,
Bir düşüş düştü ki: davransa da sarsak sarsak,
Garb'ın emriyle yatıp kalkmaya artık mahkûm.
Çünkü hakim yaşatan şevket-i fenden mahrum."

M. Âkif'in tefekkür dünyasında eğitim önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü Osmanlı Devletinin çöküş sebeplerinden biri olarak mekteb/okulu/ eğitimi göstermekte. Mektep/eğitim aslî görevini ihmal etmiş ve bir medeniyetin, bir milletin felâketine zemin hazırlamıştır.

Eğitim tarihimizde eğitimi sorun/mesele olarak değil dava olarak benimseyen son yüz yılın büyük sosyolog ve düşünce adamlarından N. Topçu bu gerçeği şöyle dile getirmektedir:

"Milletimizin üç asırdan beri geçirmekte olduğu krizlerin sebebi ve kaynağı, kültür ve eğitim alanında aranmalıdır. Âlimin atının ayağından sıçrayan çamurdan bile kendisine şeref payı çıkaran hükümdarın mesut asrı son bulduktan sonra, devletimizin yapısında sarsıntılar başladı. Bununla birlikte göze çarpan hadise, cahillerin ulema sınıfına nüfuz etmeleriyle halkta kanaat uğrunda mücahede kudretinin kırılması, millî karakterin zedelenmesi oldu.

Gerçek şu ki, millet bünyesinde inkılâplar mektepte başlar ve her milletin, kendine özel mektebi vardır. Millî mektep zihniyet ve örfleriyle, metotları ve müfredatı ile, terbiye prensipleri ve psikolojik temellerile, hatta binasının yapı tarzı ile kendini başka milletlerinkinden ayırır. Bizde vakti ile medrese millî mektepti. Fakat milletin ruhu ve içtimaî inkişafını takip edememiş, dünyanın düşünce ve irfan hayatı ile bağlarını çoktan koparmış olduğundan olduğu yerde enkaz halinde, yıkılıp çöktü." (Türkiye'nin Maârif Davâsı. Sh.12)

Mehmed Âkif, doğup büyüdüğü dönemde mektep/eğitim bir çökme halinde idi.

"Medresen var mı senin? Bence o çoktan yürüdü
Hadi göster bakıyim şimdi de İbn_ür Rüşd'ü?
İbn-i Sina neye yok? Nerde Gâzâlî görelim.
Hani Seyyid gibi, Râzî gibi üç beş âlim?
En büyük fâzılınız: bunların âsarından
Belki on şerhe bakıp bir kuru mâna çıkaran
Kuru dava ile olmaz bu, fakat ilim ister,
Ben o kudrette adam göremiyorum, sen göster."

Âkif'in eğitime dair görüş ve düşüncelerini değerlendirebilmek için öncelikle iki noktayı göz önünde bulundurmakta yarar var: Öncelikle kendisinin gençlik ve yetişme dönemi. Ki Osmanlının çöküş dönemine zemin hazırlayan mektep medrese çatışmasının en ateşli dönemidir. O bu dönemde müspet ilimleri mektepten, dinî ilimleri babasından öğrenmiş ve örnek gösterilecek bir eğitim sürecinden geçmiştir.

İkinci ve en önemli yönü ise M. Âkif'in milletimizin geleceğini kurtuluşunu eğitimde görmesidir. Eğitim düzeni ve eğitimde genç nesil olarak yedi kubbeli eserinin 6. kitabına adını verdiği Âsım'ı kurtarıcı bir nesil olarak nitelemektedir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde örnek alınması gereken farklı özelliklere sahip zirve bir insan olan Âkif, idealist bir sanatkâr, şair, hatip, hareket adamı, âlim, güçlü bir sporcu ve ufkuna henüz erişilmemiş bir düşünce adamdır. O, geleceğin kurtarılmasını Âsım ve Âsımın neslinden beklemektedir. Büyük felaketler yaşayan milletimizi esenliğe çıkaracak Âsım'ın neslidir.

M.Âkif, sözü ve hareketi bir biri ile tam uyum içinde ve buna aykırı davranışları asla affetmeyen nadir örnek insanlardan birisidir.

Safahat'ta Süleymaniye Kürsüsünde kendisini şu şekilde tanımlamaktadır:

"Hayır, hayâl ile yoktur benim alışverişim,
İnanki: Her ne demişsem görüp de söylemişim."

Doğduğu ve yaşadığı zaman dilimi, hatırlanması bile üzüntü ve keder veren elemli bir tarihi dönemdir. Üç kıtada hâkim olmuş büyük bir medeniyetin temsilcisi Osmanlı Devleti'nin yıkılış dönemidir. Üzücü olaylar üst üste gelmekte. Kapkaranlık ümitsizlik bulutları her yanı sarmış. Acı ve elem dolu olayların sebebini eğitim olarak görmekte ve sorgulamaktadır.

"Ümmetin haline baktım ki :Yürekler yarası!
Ne bir ekmek yedirir iş, ne de ekmek parası.
Kışla yok, daire yok, medrese yok, mektep yok;
Ne kılıç var ne kalem.....her ne sorarsan, hep yok!

Kalmamış terbiye askerde. Nasıl kalsın ki?
Birinin ömrü mülazimlikte geçerken öteki,
Daha mektepte iken tayy-i meratiple ferik.
Bir müşirlik mi var?Allahü velliyyüt tevfik,
Hele ilmiyye bayağ'dan da aşağ' bir turşu.
Bâb-ı fetva denilen daire ümmi koğuşu.
Ana karnından icazetlidir, ecdada çeker;
Yürüsün, bir de sarık, al sana kadîasker!

Bütün olumsuzluklara rağmen ümitsizliğe kapılmamıştır. Çünkü ümitsizliğin sonu imansızlıktır. "İstiklâl Harbinin manevî cephesinin önderi." Sözü O'nun için yerinde kullanılan bir deyimdir.

"Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak.
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak."

Doğacaktır sana va'd ettiği günler Hakk'ın,
Kimbilir belki yarın, belki yarından da yakın!"

Ankara'da Tâceddin Dergâhı'nda bu mısraları yazarken, ufukları karanlık, safha safha yıkılmakta olan bir vatanın, bir devletin, bir milletin geleceğine dair umut ışıklarını ateşliyordu. O, şehirden şehre, cepheden cepheye koşarak insanlara, ümitsizliğe düşmemelerini, güçlü ve ümitvar olmalarını, yani geleceğe inanmalarını ısrarla telkin ediyordu.

Adaletsizliğe, haksızlığa karşı susmayan, haykıran ve hatta bileği ile düzeltmeye çalışan imanlı, imanlı olduğu kadar erdemli bir yol göstericidir Âkif. Güçlü, gücünü ülkesi, milleti ve toplumun yararları, geleceği için kullanmaktadır. Kavgacıdır, ama O'nun kavgası sahip olduğu toplumu ve toplumun değerleri için.

M. Âkif, eğitimin yetiştirmesi gereken örnek nesil olarak gösterdiği Âsım'ı, fizikî ve rûhî portresi ile tanımlamaktadır:

"Âsım'ın dengi heyakil, seçilir yüzlerle.
Şimdi, sağ kolda, gümüş kaplı birer bâzûbend,
Boynu muskayla donanmış o yarım deste levent."

Eğitimi geçmiş ve geleceği ile bir bütün olarak telakki eden Âkif, yeni nesilleri geçmişle hesaplaşmaya değil, bütünleşmeye teşvik eder. Nitekim Safahat't a bunu şu şekilde dile getirmektedir:

"Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta boğarım...
—Boğamazsın ki!
—Hiç olmazsa yanımdan koğarım!

Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle....
Yumuşak başlı isem, kim demiş uysal koyunum?
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boynum.
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim.
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım;
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumu....
İrticaın şu sizin lehçede manası bu mu?"

Vatan topraklarının karış karış işgal edildiği bir dönemde Âkif, geleceğe Âsım'la bakmakta, Âsım'la teselli bulmakta, Âsımın iradesi ile ülkenin kurtulacağına inanmaktadır. Çünkü ülkenin geleceği iyi yetişmiş nesillerle mümkündür. Eğitimin öncelikli görevi dürüst, çalışkan, dindar, vatanperver nesiller yetiştirmek olmalı:

"İşin hakikati: Hilkat ne kâr arar, ne zarar;
Bekâ-yı nesle bakar hep, bekâ-yı nesli sorar.
Neden mi? Çünkü hayatın yegâne gayesidir;
O gâye olmasa dünyâ bir âhiret kesilir."

Âsım, bir semboldür. Bize ait bir nesli temsil eder. Kaynağı ilâhî vahye dayalı güçlü bir imana sahip nesil.

Bir millet mektebiyle, gençliği ile millet olur. Gençliği ve mektebi ile yükselir. Gençliğini kaybeden millet geleceğini kaybetmiştir..

Emperyalizme karşı aşkı, imanı ve aklıyla, gücüyle mücadele etti. Kazandı. Çanakkale'de yedi düvele karşı mücadele verdi, yılmadı ve başardı.

"Âsım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek;
İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmeyecek."

Safahatın 6. kubbesi Âsım, başından sonuna kadar şiir tekniğinde maharet ve hüner belgesi bir şaheserdir. Bir bakıma M.Âkif'in Mesnevî'si, veya Sa'di'nin Gülistan'ı gibidir. Çanakkale Şehitleri için yazdığı şiir ise, sanat ve hikmetin kalemi ile abideleştirilmiştir.

"Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar,
O, rükû olmasa, dünyada eğilmez başlar,
Yaralanmış temiz alnından, uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğruna, ya Rab, ne güneşler batıyor!"

Tarihte Çanakkale harikasına vücut vermiş olan Âsım'ın neslinden bugün bize kalan nedir?

Âsım, bir bakıma M. Âkif'in kendisidir. Mehmed Âkif'in ideâl olarak isimlendirdiği Âsım, üstün nitelikleriyle dile getirilmektedir. Önemli vasıfları ruhunda temerküz etmiş. Öncelikle vefakârdır.

Sözüne sâdıktır. Baytar mektebinde okurken sınıf arkadaşları ile sözleşirler. Kim önce vefat ederse geride kalan çocuklarına diğerleri bakacaktır. Sözleşmelerinden yirmi yıl sonra arkadaşı vefat eder geriye iki çocuğu ile hanımı kalır. Âkif'in son derece maddî sıkıntıda olduğu bir dönemde meydana gelen bu olay karşısında söz verdiği gibi yapar ve arkadaşının ailesine sahip çıkar.

Bizi biz yapan değerlere özellikle medeniyetimize bağlı ve hayrandır. İnançlıdır. O sebeple ümitsiz değildir.

Ama ilerleyen batı medeniyeti, özellikle batının teknolojisinden de yararlanılmasını arzu etmektedir.

"Alınız ilmini garbın, alınız san'atini
Veriniz hem de mesâinize son sür'atini
Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok san'atın, ilmin; yalnız

İyi hatırda tutun ettiğim ihtarı demin;
Bütün edvâr-ı terakkiyi yarıp geçmek için
Kendi "Mahiyet-i rûhiye"niz olsun kılavuz,
Çünkü beyhûdedir ümmîd-i selâmet onsuz."

Safahat'ın 6. kitabı Âsım, ideallerin zirvelerini yakalamak zorunda olan gençlerin ana hatları çok iyi belirlenmiş yol haritası gibidir. Geleceğin Âsım'ın neslini yetiştirecek anne,

baba ve kurumlar söz konusu haritayı kullandıkları sürece zirveye tırmanacaklardır.

Asırlardır bizi biz yapan değerlerimize sahip çıkacak neslin ismi konmuştur: Âsım. Bugün dünden daha çok Âsım'lara muhtacız. Çanakkale Zâferi'ni kazanan Âsım'dan sonra üç nesil yaşadı bu topraklarda. Kısaca M. Âkif, gerçek düşüncesi ile anlamak ve anmak isteniyorsa bunun yolu geleceğin Türkiye'sini yaşatacak Âsımlar yetiştirmekten geçmektedir. Allah yolunun yolcusu olan ve rehberi Hz, Peygamber olan bir büyük kervanın varlığında, kendini kaybetme sevdasını yaşayan nesil. Dünyaya bu sevda rüyası içinde gözlerini açan nesil. Aralarından yirmi birinci asrın Mevlânalarını, Yunuslarını, Karacaoğlanlarını ve Mehmed Âkiflerini çıkaracak Âsımlar.

Büyük ve ölümsüz şairimiz M. Âkif'i bir kez daha rahmetle anarken en yakın arkadaşı Mithat Cemâl'in O'nun için yazdığı bir dörtlükle sözlerimi bitirmek istiyorum.

"Toprak, sen kol kanat ol, öyle kucakla!
Bilmezsin, O gökten de, adın da temizdi!
Ey yeryüzü, ma'bet kesilip Allah'a yüksel;
Koynunda yatan gölge bizim Âkif'imizdi!"

Mehmet Âkif'in Batı'ya Bakışı

Mustafa ÖZÇELİK
Yazar

"Batı...Batı dedikleri...."

Batı, sadece Avrupa kıtasında bulunan toplulukların değil, Asya ve Afrika coğrafyasında yaşayan ve özellikle halkı Müslüman olan milletlerin de Osmanlı devletinin yıkılış süreciyle birlikte modernleşme meselesi yüzünden sürekli olarak ilgi alanı içinde olan bir coğrafyadır.

Aslında meseleyi biraz daha geriye götürerek, Osmanlı'da Batı'nın neden bir probleme dönüştüğünü hatırlamak gerekiyor. Türkler Müslüman olduktan sonra Batı dünyası için bir tehdit unsuru olarak algılandı ve düşman bir millet olarak kabul edildi. Bu düşmanlık Türklerle de sınırlı kalmadı, bütün Müslüman dünyasını hatta Asya ve Afrika'daki Müslüman olmayan kavimleri de içine alacak genişledi. Selçuklu ve Osmanlı dönemi ise Batı'nın mağlubiyet yılları olarak tarihe geçti.

Batı, Rönesans ve reform hareketlerinden sonra ise büyük gelişmeler yaşamaya başladı. İlim ve teknik alanında çok ileri noktalara geldi. Artık ulaştığı bu güçle Osmanlı'ya karşı gelebilirdi. Böylece bir taraftan bu güçlü yapısıyla ideolojik anlamda Türk-İslam coğrafyasındaki tarihî hesaplaşmasını yapmak bir yandan da gelişen sanayi ve teknolojisine yeni hammadde kaynakları ve pazarlar bulmak için Asya ve Afrika'da tarihî emellerini gerçekleştirmek üzere harekete geçti. Bu coğrafyada yeni bir hayat tarzının,

yani bir bilim, sanat, kültür anlayışının temsilcisi olarak gündemdeki yerini aldı. Tabi bir yandan da ayrılıkçı hareketleri destekleyerek Osmanlı'yı parçalamaya, katıldığı sıcak savaşlarda Müslümanlara zulüm yapmaya başladı.

Bu süreç içinde ise Osmanlı güçlü devlet psikolojisiyle Batı'daki gelişmeleri yakından izleyemedi. Ayrıca kendi içindeki gerileme ve duraklama sebeplerinin doğru tahlillerini de yapamadı ve gittikçe gerileyen, güç ve giderek toprak kaybeden bir ülke oldu ve çöküş sürecine girdi. Artık kendi coğrafyamız geri, Batı ise ileri bir ülke idi.

Bu noktada kurtuluş ve çözüm için yeri düşünceler belirdi. Batı'nın da baskısıyla Batılı anlamda bazı düzenlemeleri içeren Tanzimat fermanı ilan edildi. Bu fermanla birlikte Batı her şeyi ile içimize girmeye başladı.

İşte resmî anlamda 1839'daki bu fermanla başlayan batılılaşma yahut modernleşme Osmanlı devleti için hayatî bir meseleye dönüştü. Ortaya çok farklı görüşler çıktı. Ama sonuçta pek çok sahada Batı örnek alınmaya başlandı. Ama bunlar meseleyi çözmeye yetmedi. Batı'ya sıcak ve soğuk savaşlar yaşandı. Osmanlı devleti yıkıldı. Mesele yine doğru tahlil edilemedi ve Batı'nın baskılarına da karşı konulamadığı için yerine yine Batılı değerleri önemseyen ve önceleyen yeni bir Türk devleti kuruldu. Batılı anlamda inkılaplar yapıldı ve bugünlere gelindi. Son siyasal iktidar döneminde ise Avrupa Birliğine giriş sürecinin yeniden hız kazanmasıyla mesele güncel olarak yeniden ilgi alanımıza girdi. Şimdilerde de işin muhalifleri ve taraftarları vardır. Konu çeşitli kesimlerin tartıştığı bir konudur.

Dolayısıyla dünden bugüne aslında pek fazla bir şey değişmedi. Bu konuda bugün ileri sürülen tezlerin kökü Meşrutiyet yıllarına dayandığı için bu konuda hem bugün hem de geçmişte söylenenlerin bilinmesi ve hatırlanması önem taşımaktadır. Hele konuma konuşumamızın öznesini teşkil eden Âkif'in söyledikleri daha da önemlidir. Çünkü o, meseleye bir bütünlük içinde bakmış ve onu derinliğine tahlil etme cehdini göstermiş bir isimdir.

Hangi Batı?

O devirde Batı konusunda toplumda belirginleşmiş zıt iki anlayış vardı:

1)*" Ne varsa Garpta vardır. Her şeyimizle tam bir Batılı gibi olmalıyız."*

Böyle düşünenler, ilim, fen ve teknik alanlarında Batı'dan geride oluşumuzun, Batı karşısında yaşadığımız sürekli mağlubiyetlerin faturasını İslâm'a çıkarıyorlar ve şöyle bir düşünceyi seslendiriyorlardı:

"İslâm, terakkiye manidir. Öyleyse maddî ve manevî her anlamda ve alanda batılılaşmalıyız,"

Böyle düşünenler, genellikle aydınlardı ve ahlâk konusu da dahil her konuda batılılaşmaktan yanaydılar.

Mütefekkir geçinenler ne diyor sizde bakın:
«Medeniyyette teâlîsi umûmen Şark'ın,
Yalnız bir yolu ta'kîb ederek kabildir;
Başka yollarda selâmet gözeten gâfildir.
Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı,
Aynı izden sağa, yâhud sola hiç sapmamalı.
Garb'ın efkârını mâl etmeli Şark'ın beyni;
Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; ya'ni:
İçtimaî, edebî, hâsılı her mes'elede,
Garb'ı taklîd edemezsek, ne desek beyhûde.
Bir de din kaydını kaldırmalı, zîrâ o belâ,
Bütün esbâb-ı terakkimize engel hâlâ!»

2)" Ne varsa Şark'ta vardır. Garba doğru açılan pencereleri kapayalım."

Bu tezi savunanlar, Batı'nın çirkin yüzünü gören ve bu yüzden tümüyle red tavrı içinde olanlardı. Hatta bu karşı çıkışlarını Batı'nın ilim ve fen dahil her şeyine karşı çıkmak şeklinde genel bir anlayışa dönüştürmüşlerdi. Daha çok "avam"ın fikri olan bu yaklaşım, yenilik namına dışardan gelecek her şeye kapılarını sımsıkı kapatıyordu.

Gelelim şimdi, ne merkezde avâmın hissi...
Şüphe yoktur ki tamâmiyle bu fikrin aksi:
Görenek neyse, onun hükmüne münkâd olarak,
Garb'ın efkârını, âsârını düşman tanımak;
Yenilik nâmına vahy inse kabul eylememek.
Şöyle dursun o teceddüd ki dışardan gelecek,
Kendi milliyyetinin kendi muhîtinde doğan,
Yerli, hem haklı teceddüdlere hattâ udvan!
Müşterek hissi budur işte avâmın sizde.

Bu kısa değerlendirme ve alıntılarda da görüldüğü gibi bu iki tavır da çok ciddi tahliller yapmaktan uzaktı. İki kesim de meseleye yüzeysel bakıyor, hem İslâm hem de Batı konusunda bu yüzeysel bakışın uzantısı olan bir yaklaşım sergiliyorlardı.

Aydın-halk çatışması

Böylesi zıt iki tavır yüzünden içeride aydınla halkın arası açılıyor, tıpkı bugün olduğu gibi *"ilerici, gerici"* şeklinde sınıflara ayrılıyor, her iki kesim birbirine düşmanlık besliyordu. Bu da tefrikalara uygun zemin hazırlayarak Milli birliği tehdit ediyordu.

Açılıp gitgide artık iki hizbin arası,
Pek tabîî olarak geldi nizâın sırası.
Yıldırımlar gibi indikçe «beyin»den şiddet,
Bir yanardağ gibi fışkırdı «yürek»ten nefret.
Öyle müdhiş ki husûmet: Mütefekkir tabaka,
Her ne söylerse fenâ gelmede artık halka;
Hem onun zıddını yapmak ebedî mu'tâdı.

Bir felâket bu gidiş... Lâkin işin berbâdı:
Mütefekkir geçinenlerdeki taşkınlıktan,
Geldi efkâr-ı umûmiyyeye mühlik bir zan:
«Bu fesâdın başı hep fen okumaktır.» dediler;
Onu mahvetmeye kalkıştılar artık bu sefer.

Mehmet Âkif'e göre Batı

Mehmet Âkif, Meşrutiyet devrinde "*Türkçülük*", "*Batıcılık*" ve "*İslâmcılık*" şeklinde ortaya çıkan üç çözüm yolundan İslâmcı kanada mensup bir isimdir. Her üç akımın da Batı konusunda söyledikleri Türkçülerle İslâmcılar arasındaki kimi ortak noktalar dışında birbirinden farklıdır. Ama bizi şu anda ilgilendiren Âkif'in söyledikleridir.

Mehmet Âkif, batı medeniyetine birbirine zıt iki yüzü olan bir medeniyet olarak bakar. Yani ona göre Batı'nın iki yüzü vardır.

1) Biri bilim, teknoloji ve sanattaki yüzü,
2) Diğeri emperyalist, saldırgan ve ahlâksız yüzü.

Âkif, Batı'nın hem maddî hem de manevî yüzüne baktığı ve bu iki yüzü birbirinden ayrı telakki ettiği için Batı'yla ilgili görüşleri, gördüğü bu iki yüze göre şekillenmiştir. Bu yüzden Âkif, devrinin diğer aydınları gibi Batı karşısında toptan kabul veya red tavrını benimsememiş, bu yüzlerden birinin yanında olurken diğerine şiddetle karşı çıkmış yani ifrat ve tefrite düşmemiştir.

Batının görünen yüzü

Mehmet Âkif, batıyı önce çok iyi bildiği Fransızca'sıyla tanır. Batı kültür ve edebiyatına ait *Lamartin, Emil Zola, Victor, Ernest Renan, Hugo, Anatole France, Alfrede de Musset,Rousseau, Alphonse Daudet, A. Dumas Fils, Sekspir, Milton, Bayron* gibi pek çok ismi okur ve onlardan müspet manada etkilenir. Zaten Baytarlık mektebinde de müsbet ilim tahsil etmiştir. Burada kendisini etkileyen hocalardan çoğu da Batı'da öğrenim görmüş kimselerdir.

Berlin seyahatiyle bu coğrafyayı kısmen de olsa bizzat görme imkânı bulmuştur. Bu gezinin Âkif üzerinde Batı konusunda bıraktığı tesir de oldukça müspettir. "*Berlin Hatıraları*" şiiri, Almanya izlenimlerle doludur.

Âkif, Berlin'de özellikle halkın kalabalık olarak bulunduğu kahvehane, otel, sokak ve istasyon gibi yerleri gezer ve ülkesindeki benzer yerlerle karşılaştırır. Gördükleri onu şaşırtmıştır. Zira, kahveler orada bizdeki gibi milletin başına bela olan miskinlik mekanları değildir. Nezih yerlerdir. Bizde her türlü pislikten geçilmeyen hanların yerini orada saray gibi tertemiz otel binaları almıştır.

Ulaşım, özellikle trenle yapılan ulaşım bizde tam bir fecaattir. Orada ise öyle değildir. Trenler, çok temizdir. Varacağı yere zamanında varır. Ya sokaklar! Bizdeki gibi yıkık dökük evlerin arasında çamurlu sokaklara Almanya'da rastlamak imkânsızdır.

Berlin Hatıraları'nda ayrıntılı bir şekilde anlatılan bu karşılaştırmalar, Âkif'e memleketi adına hüzün verir. Almanya'yı yani Batı'yı ise takdir etmekten kendini alamaz. Derken bir kahvehanede karşılarındaki boş masaya oturan bir Alman ailesi gelip oturur. Âkif, bu aileyi mihver yaparak Almanya'yı anlatmaya devam eder.

Almanlar, elli yıldır savaş görmemişlerdir. Elli yıl önce Fransızlarla yaptıkları savaştan zaferle çıkınca el ele vererek, geceyi gündüze katıp çalışarak gelişip kalkınmışlardır. İlerlemeleri öyle bir noktaya varmıştır ki, neredeyse okuma yazma bilmeyen kalmamıştır. Aydınıyla halkıyla bütün millet birlik ve beraberlik içerisindedir. Kendilerine hayat ve gelişme sağlayacak ortak değerler etrafında dinle bilimi birleştirip medeniyet yolunda dev adımlar atmışlardır.

Âkif'e göre bütün bunlar, Batı'nın bilim ve teknik yönünün ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Âkif'in bu anlamda batılı olmaya hiç itirazı yoktur. Batıyı bu yüzüyle kalkınmak için örnek alınması gereken bir yer olarak görür.

Batı'dan ne, niçin ve nasıl alınacaktır?

Ama oradan ne alınacak ve nasıl alınacaktır? Çünkü orada görünen yüzünde olduğu gibi sadece ilim ve fen yok pek çok *"rezail."* de vardır.

Öyleyse Batı'ya evet ama her şeyine değil.

Yaklaşımını böyle özetleyebileceğimiz Âkif'e göre Batı'dan alınması gereken sadece *"ilim ve fen"*dir. Bunların milliyeti ve sanatı olamaz. Üstelik varlığımızı sürdürebilmek için de bunları almak zorunluluğumuz vardır. Bizim de böyle yapmamız hatta gençlerimizi bu maksatla Avrupa'ya tahsile göndermemiz şarttır. Batı ilim ve tekniğini öğrenmiş gençler, bu ülke için bir umut olacaktır.

*"Eğer memleketimize garbın rezail-i medeniye yerine fennini, sanatını sokamazsak dünya milletlerinin maskarası, Müslümanlığın yüz karası oluruz."*diyen Âkif'e göre bu konuda ölçü *"millî ruha sadakat"* olmalıdır.

Âkif, bu anlamda yapılması gerekenleri *"Süleymaniye Kürsüsünde"* şiirinde şöyle belirtir:

Alınız ilmini garbın, alınız san'atini
Veriniz hem de mesâinize son sür'atini
Çünkü kaabil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok san'atın, ilmin; yalnız
İyi hatırda tutun ettiğim ihtarı demin;
Bütün edvâr-ı terakkiyi yarıp geçmek için

Kendi "mahiyyet-i rûhiye"niz olsun kılavuz,
Çünkü beyhûdedir ümmîd-i selâmet onsuz.

Âkif, bu tür bir batılılaşma için, Japonları somut bir örnek olarak gösterir. Onlar, batının ilim ve tekniğini almışlar ama asla taklitçi olmamışlar, "millî ruhları"na sadakat göstermişlerdir. Çünkü, gerçek kalkınma ancak mensubu olunan milletin millî kimliği ve değerlerine bağlı olarak gerçekleştirilen kalkınmadır. Dolayısıyla her milletin kalkınmada izlediği yol kendine özgü olmalıdır. Bir başkasını taklit etmek çözüm değil felaket getirir. Âkif, Japonların bu anlamdaki durumunu anlatırken şöyle der:

Medeniyyet girebilmiş yalnız fenniyle...
O da sahiplerinin lâhik olan izniyle,
Dikilip sâhile binlerce basiret, im'an
Ne kadar maskaralık varsa kovulmuş kapıdan
Garbın eşyası, eğer kıymeti hâizse yürür
Moda şeklinde gelen seyyie gümrükte çürür.

Üstelik, Japonlar bu kalkınmayı ancak bir Müslüman'da bulunması gereken "*doğruluk, ahde vefa, söze sadakat, şefkat, gayret, kanaat, çalışkanlık*" gibi değerleri kaybetmeden gerçekleştirmişlerdir.

Bizdeki durum

Bizde ise hadise böyle gelişmemiştir. Batıya gidenler oradan ilim ve fen değil ahlaksızlığı, her türlü rezaleti, kısacası "*Batı'nın maskaralıklarını*" getirmişlerdir. Bu da yetmezmiş gibi, geri kalmışlığımızın sebebini dinimize yüklemişlerdir. Âkif, bu fikriyatı da şöyle eleştirir:

Bir selâmet yolu varmış... O da neymiş: Mutlak,
Dini kökten kazımak, sonra evet, Ruslaşmak!
O zaman iş bitecekmiş... O zaman kızlarımız
Şu tutundukları gâyet kaba, pek ma'nasız
Örtüden sıyrılacak... Sonra da erkeklerden
Analık ilmi tahsil edecekmiş... Zaten,
Müslümanlar o sebepten bu sefalette imiş:
Ki kadın " sosyete " bilmezmiş, esaretteymiş.
....
Fransız'ın nesi var? Fuhşu, bir de ilhadı;
Kapıştı bunları "yirminci asrın evladı!
Ya Alman'ın nesi var zevki okşayan? Birası;
Unuttu ayranı, ma'tuha döndü kahrolası!

Âkif, bu anlayışlara tamamen karşıdır. Böyle düşünenler, medeniyet adına millî benliğimize uymayan, üstelik bizim tamamen mahvımıza sebep olan uygulamaları ithal etmek istemektedirler.

Batı ile münasebetler

Mehmet Âkif, Batı'nın ilim ve fen yüzüne müspet bakmakla beraber Batı'yla olan münasebetlerde kimi noktalara da dikkat çekmektedir. Ona göre Avrupa'nın ilim, medeniyet, sanayi konusundaki terakkisi inkâr edilemez. Ama "*Garp medeniyeti maddiyattaki terakkisini maneviyat sahasında katiyen gösteremediği hatta bunu ihmal ettiği* "için bu noktada çok geri bir coğrafyadır. Bir de Batı'da Müslümanlara karşı müthiş bir düşmanlık vardır. Âkif, nesirlerinin birinde bu durumu şöyle belirtir:

"Avrupalıların ilimleri, irfanları, medeniyetteki, sanayideki terakkileri inkâr olunur şey değil. Ancak insaniyetleri, insanlara karşı muamelelerini maddiyattaki terakkileriyle ölçmek katiyen doğru değildir. Bunların bütün insanlara özellikle de Müslümanlara öyle kinleri var ki...Mesela Alman milleti nazarında Müslümanlık vahşetten başka bir şey değildir. Onların gazetecileri, romancıları kamuoylarını böyle zehirlediler..."

"Avrupa medeniyeti bir medeniyet falan değil. Fakat ne yapılır? Önünde durulamaz. Makine kesilmiş herifler: Uğraşıyorlar, çabalıyorlar, maddî namütenahi terakkiyata mazhar oluyorlar. Sonra da gelip bizi eziyorlar, parçalıyorlar."

"Bu heriflere karşı buğzumuzu hiçbir vakit onların ilimlerine, fenlerine, sanatlarına sıçratmamalıyız. Çünkü medeniyetin bu kısımlarında onlara yetişemezsek yaşamaya imkân yoktur."

Burada aslında her ne kadar batının ilim ve fennini önemine vurgu yapsa da Âkif için manevî boyutu eksik olduğu için Avrupa medeniyeti aslında bir medeniyet sayılmaz. Ama ortada bir zorunluluk vardır. İstesek de istemesek de bu realiteyi kabul etmek ve onlarla işbirliği yapmak durumundayız:

"İcabında Avrupalılarla birleşebiliriz. Ancak bu hiçbir vakit onların ezelî ve ebedî düşmanlarımız olduğunu unutturmamalı...Yani vatanımızın, dinimizin menfaati, ticaretimizin terakkisi namına icab ederse, mümkün olursa çekişe çekişe pazarlık ederek ittifak edeceğiz. Ancak bunda çok açıkgöz olmalıyız."

Batı'nın öteki yüzü

Batı'nın öteki yüzü ise vahşi, saldırgan özellikle Asya'da İslâm ülkelerinde medeniyet adına zulümler, cinayetler işleyen yüzüdür. Âkif, bu yüzden Batı'dan ve bu anlamdaki medeniyet anlayışından nefret etmekte ve haklı olarak:

Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar

....

Medeniyet denilen maskara mahluku görün
Tükürün maskeli vicdânına asrın tükürün

....

Medeniyyet denilen kahbe, hakikat yüzsüz

Demektedir. Çünkü Batı, son yüzyılda Doğu-İslâm ülkelerine bütün saldırılarını "*medeniyet getirmek*" iddiasıyla yapmıştır. Batı bu yüzüyle hayranlarının iddia ettiği gibi "*Medenî*" değil, "*adalet, irfan, insanlık, hamiyet*" gibi vasıflardan uzak bir topluluktur. Medenilik sözde kalmıştır. Mesela o dönemde Rusya'da düşünen kafalar üzerinde müthiş bir baskı vardır ve Batı bunu görmemektedir.

Ayrılıkçı Batı

Yine bu yüzüyle Batı, Balkanları bir barut fıçısı haline getirerek nice vahşetlerin, katliamların seyircisi olmuş, İslâm toplulukları arasında tefrika çıkararak onların birliğini tehdit etmiştir. Tek amacı da Osmanlı'yı yıkmak ve parçalamaktır. Âkif, bu konularda da dikkatli olunmasını söyler:

"Avrupalılar tarafından türlü türlü şekiller, isimler altında ekilen fitne, fesat tohumları filizlenmeye başladı. Kale içten sarsılınca düşmanlar bir araya gelerek yurdumuzun büyük bir parçasını elimizden aldılar. Şam meselesi, Kürdistan Meselesi, Arnavutluk meselesi... Bunların hepsi düşman parmağıyla çıkarılmış meseleleridir. Bugün de Adapazarı, Düzce, Yozgat....isyanları hep o melun düşmanın işidir."

Avrupa'nın vicdanı bu yüzden maskelidir. Müslümanları ilkel ve vahşi insanlar olarak görüp göstermekte, sömürüsüne, baskısına meşruiyet aramaktadır. Uygun bir zemin bulduğunda ise vahşetini göstermekten çekinmemektedir:

Âkif, Batı'nın İslâm toplumlarındaki bu zulmünü "*Hakkın Sesleri*" kitabında şöyle anlatır:

İlahî, altı yüz bin Müslüman birden boğazlandı
Yanan can, yırtılan ismet, akan seller bütün kandı!
Ne ma'sûm ihtiyarlar süngüler altında kıvrandı!
Ne bîkes hânümanlar işte, yangın verdiler, yandı!
Şu küllenmiş yığınlar hep birer insan, birer candı!

Bu, öylesine zalim bir tecavüzdür ki, üstelik bu zulmü insanlar, sadece Müslüman oldukları için görmüşlerdir.

Beriden reng-i hüviyyetleri uçmuş yüzler!
Kim bilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!
"Medeniyyet" denilen vahşete lâ'netler eder,
Nice yekpâre kesilmiş de sırıtmış dişler!
....
Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkaz-ı beşer!
Bakalım, yavrusu uğrar mı deyip karnından
Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can
İşte bunlar o felâketzedelerdir ki, düşün,
Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün
Müslümanlıkları bîçârelerin öyle büyük
Bir cinayet ki: Cezalar ona nisbetle küçük!

Böyle bir Batı'ya karşı yapılması gereken de elbette onlarla savaşmak, onları *"harim-i ismet"*imizden kovmaktır.

Âkif'in Batı'nın bu yüzüne sempatiyle bakması elbette beklenemezdi. Nitekim ona göre Batı'nın bu yüzü karşı çıkılması, savaşılması gereken yüzüdür. Âkif, Batı'nın bu yüzünü yazı ve şiirlerinde, vaazlarında anlatarak milletin Batı'nın bu yüzüne, karşı bir tavır takınmasını sağlamaya çalışmıştır. Özellikle Millî Mücadele yıllarındaki gayretleri bu amaca yönelik faaliyetler olarak görülmelidir.

Özetle...

1) Mehmet Âkif'e göre; Batı'nın sadece ilim ve fenni alınmalıdır.

2) Batı'nın ahlâkî hususiyetleri alınmamalıdır.

3) Batı'nın Osmanlı devleti üzerindeki emellerine ve özellikle bölücülük hareketlerine karşı dikkatli olunmalıdır.

3) Batı'nın emperyalist ve saldırgan yüzüne karşı savaşılmalıdır.

4) Batı manevî değerler noktasında bir medeniyet sayılmaz.

5) Batı'nın ilim ve tekniğiyle kendi manevî değerlerimiz bütünleştirerek ayakta kalabiliriz.

6) Batı'yla kendi çıkarlarımızı göz önünde bulundurarak işbirliği yapılabilir.

Eleştirel yaklaşım:

Burada şu sorunun da cevabı aranmalıdır. Acaba bir medeniyeti iki ayrı parçaya bölüp bir kısmını alıp bir kısmını reddetmek mümkün müdür? Çünkü Âkif, böyle düşünmektedir.

Âkif'in batı karşısında aldığı tavır, devri itibariyle içinde bulunduğu şartlar düşünüldüğünde anlaşılabilir hatta batıcı ve Türkçü kesimlerin tezleri göz önüne alındığında doğru kabul edilebilir. Çünkü o yıllarda meseleleri uzun boylu düşünecek, tahlil edecek zaman ve zemin yoktur. Batı bir realite olarak her alanda içimizdedir ve bizim için bir tehdit unsurudur. Önemli olan mevcut yapıyı ıslah ederek varlığını korumaktır. Öte yandan Batı'nın emperyalist yüzüne dikkat çekmesi ve çöküşü hızlandıran çarpık batılılaşma anlayışına karşı çıkması, o devirde islamın son kalası olarak görülen Osmanlı'nın ayakta kalması ve diğer Müslüman devletler için bir kuvvet kaynağı olması konusundaki hassasiyeti çok önemli bir tavırdır.

Fakat meseleye inanç, tarih ve medeniyet perspektifinde bakıldığında Âkif'in daha doğrusu meşrutiyet İslâmcılığının bu tavrının yeterli ve tutarlı olduğunu söylemek zor görünmektedir. Çünkü böylesi bir anlayış da sonuçta batıcı bir zemin üzerinde yürümektedir. Batıya karşı *"köklü ve temelli bir karşı çıkış"* hareketi değildir. Bu durum en iyi *"telifçi"* bir tutum yani"Batının iyi şeyleriyle İslâmı telif etmek isteyen bir tutum olarak görülebilir. Üstelik yeni bir tez de değildir. Tanzimat aydınlarının düşündükleri de bundan çok farklı değildir.

İslâm imiş devlete pâ-bend-i terakki
Evvel yok idi işbu rivayet yeni çıktı,

Diyen Ziya Paşa'nın bu görüşleriyle,

Mütefekkirlerimiz dini de hiç anlamamış
Ruh-ı İslâm telakkileri gayet yanlış
Sanıyorlar ki: terakkiye tahammül edemez
Asrın âsâr-ı kemâliyle tekâmül edemez.

Diyen Mehmet Âkif'in söyledikleri aşağı yukarı aynı şeylerdir.

Oysa birbirlerinden bazı şeyleri alıp vermiş olsalar bile Batı'yla İslâm medeniyeti tamamen farklı bir medeniyettir ve böyle bir sentezciliğe izin vermez. İslâm medeniyeti vahye dayalı, batı medeniyeti ise Eski Yunan, Roma ve Hıristiyanlık değerlerine bağlı tamamen ayrı bir medeniyettir. Dolayısıyla iki medeniyet arasında bir alışveriş olamaz. Batı uygarlığı ile İslâm uygarlığı birbirinden farklı hatta iki ayrı dünyadır.

Öte yandan medeniyet ve sanatla, fen ve tekniği ayrı ayrı kavramlar olarak ele alamayız. Bunlar bir bütündür. Her uygarlığın tekniği de kendi özüne uygun bir biçimde oluşur ve gelişir. Bu yüzden *"Batı'nın ilmini, fennini alalım, ahlâkını almayalım"* demek meseleyi çözmek için yeterli değildir. Çünkü ahlâk, ilim ve teknikten bağımsız bir kavram değildir.

Özetlemeye çalıştığımız bütün bu gerekçelerden dolayı İslâm medeniyeti kendi gerçeği içinde başka unsurları işin içine katmadan bir bütün olarak değerlendirilmeli, Batıya da, geri kalmışlığımıza da bu gözle bakılmalıdır.

Sonuç yerine...

Batı problemi, bizim hâlâ aktüel problemimizdir. Avrupa Birliği'ne giriş meselesiyle konu daha bir önem ve canlılık kazanmıştır. Fakat, bu mesele sadece siyasî kadrolarca bir medeniyet perspektifinden, geçmişi, bugünü ve geleceği kuşatacak şekilde kapsamlı olarak ele alınmak yerine pragmatik yaklaşımlarla ele alınmakta, bu konuda düşünen, yazan pek çok kişinin fikirleri de bu çerçeveyi aşmamaktadır. Ayrıca batılılaşma ile modernleşme, çağdaşlaşma eş anlamlı kavramlar olarak ele alınmaktadır. Oysa çağımızda maddî anlamdaki terakkisi ve son yüzyılda yaşadığı olumsuzluklar ne olursa olsun İslâm medeniyeti de çağdaş bir uygarlıktır. Sadece Batı medeniyetini "çağdaş" saymak bu yüzden bir yanılgıdır.

İşte bütün bu meselelerden dolayı, yaşadığı zamanda Batı meselesini yakından gözlemlemiş ve üzerinde tefekkür etmiş olan M. Âkif'in bu konuyla ilgili söylediklerini ister müspet isterse eksik hatta hatalı bulalım, bunlara bugün için de bakmakta fayda olduğunu düşünüyoruz.

Geçmişten Günümüze İstiklâl Marşı'nın Yazıldığı Mekân

Tâceddin Dergâhı

Nazif ÖZTÜRK
Dr., Kültür Bakanlığı E. Müsteşar Yardımcısı

Giriş

Son yıllarda Mehmed Âkif, İstiklâl Marşı ve Marşın yazıldığı mekânla ilgili spekülasyonların artması ve değişik görüşlerin ortaya atılması; bu meselenin mikro tarihçilik esaslarına göre, derinlemesine araştırılması zaruretini gündeme taşıdı. İstiklâl Marşı ve O'nun şairi hakkında çok sayıda kitap ve makale telif edildiği halde, bugüne kadar İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekânla ilgili belgelere dayalı müstakil bir araştırma yapılmamıştır.

Mehmed Âkif, İstiklâl Marşı ve İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekân hakkında ortaya atılan görüşler, doğrudan istiklâl mücadelemizin ve bağımsızlığımızın simgesi, anayasal millî mutabakat metnimiz olan İstiklâl Marşımızı ilgilendiriyor. En hassas noktamızdan girilerek ülkenin birlik ve bütünlüğü konusunda genç kuşakların kafaları karıştırılıyor; âdeta bir milletin mukavemet noktaları aşındırılmak isteniyor[1].

---

1 Önce, 28 Eylül 1999 tarihinde Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin açılış töreninde ilk dersi veren Diş Tbp Tuğg. Yalçın Işımer Çanakkale Şehitleri Destanı'nda yer alan *"Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i/Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi"* mısralarını vesile ittihaz ederek İstiklâl Marşı Şairi M. Âkif Ersoy'a, *"Onun düşünce evreni Bedir Savaşı'nın ötesine gidememiş"* yakıştırmasını yapmış (29.09.1999/*Akit*, aynı tarihli *Yeni Şafak*,30.09.1999/ *Radikal*, 03.10.1999/*Zaman*, aynı konuda bir soru önergesi ve bu önergeye verilen cevap, D. Mehmet Doğan,**Camideki Şair Mehmet Âkif**,İstanbul 2006, 3.bs, s.289-294); arkasından genel merkezi İstanbul'da olan Uğur Dershaneleri'nce hazırlanan ve Kayseri'de ortaya çıkan hezeyan basına yansımıştır. ÖSS deneme kitapçığında Mehmet Hortum Ersoyan imzasıyla ve İstiklâl Marşı'nı çağrıştıran, *"Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı/Sermayeye satılık her santimi, her gramı/Sen şehit oğlusun incitme yazıktır atanı/ Kim çok verirse ona sat bu vatanı"* dizeler sıralanmış ve hangi şiir türüne örnek olduğu sorulmuştur(6 Mart 2006,Pazartesi/***Zaman*).**
Eski Gazeteci Orhan Karaveli, "**Bir Ankara Ailesinin Öyküsü"** İstanbul 2006 (B.6) adlı kitabında, dedesi ve annesinin ağzından "M.Âkif'in İstanbul'dan Ankara'ya geldiği 24 Nisan 1920 tarihinde Dedesi Tevfik Hoca'nın Taceddin Camii İmamı olduğunu, camiin müezzini ile birlikte Mehmed Âkif'i karşıladığını, birkaç gün evinde misafir ettiğini, M.Âkif'in *"misafirlik çok uzun sürmemeli"*

Bu plânlı saldırıların sebebi ister bir milletin dayanak noktalarını sarsmak, isterse kendi ailesine paye çıkarmak olsun; tarihin bir kesitini arzu ettikleri gibi gösterme eğiliminde olan bu kesimlere, İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekânla ilgili bilgi noksanlığımız ve en hassas konularda dahi genelleme alışkanlığından kurtulamayışımız, fırsat ve imkân tanımaktadır. Oysa bilgi tozlu arşiv vesikalarında, kültür ise teferruatlarda gizlidir.

Yediden yetmişe bir milletin topyekûn bağımsızlık mücadelesinin manevî kahramanı, bir ölüm kalım savaşını mısralara aktararak destanlaştıran ve tarihe belge bırakan Mehmed Âkif Ersoy (1873-1936) hakkında hassasiyeti olan çevrelerden bugüne kadar herhangi bir isteklinin çıkmaması, bu meselenin en yetkilisi olmadığım halde konunun aydınlatılması görevinin benim üzerimde kalmasına sebep oldu.

Kanımca ilk yapılması gereken iş, müphem konuları sorular halinde ortaya koymaktır. Trabzon mebusu Ali Şükrü (1883-1923) ve on iki yaşında olan oğlu Emin'le birlikte Mehmed Âkif 24 Nisan 1920'de Ankara'ya geldiğinde onları bir karşılayan olmuş mudur, olmuşsa bu kimdir veya kimlerdir? Mehmed Âkif'in Tâceddin Külliyesi'nde kaldığı binayı kim ona tahsis etmiştir? Tahsis edilen binanın vasfı nedir ve Âkif hangi tarihler arasında bu mekânda kalmıştır? Burada ikamet ettiği dönem, İstiklâl Marşı'nın yazıldığı tarihi kapsamakta mıdır? Burada tek başına mı kalmıştır, oda arkadaşları var mıdır, varsa bunlar kimlerdir? Bir an için Tâceddin Camii imamı Tevfik Hoca'nın Mehmed Âkif'i Ankara'ya gelişinde karşıladığını ve evinde birkaç gün misafir ettiğini[2] doğru kabul etsek bile, o dönemde Tâceddin Külliyesi'nin diğer birimlerinde başka görevliler var mıdır? Diğer bir ifade ile külliyede camiden başka müessesât-ı hayriyeden bir hizmet binası mevcut mudur, mevcutsa bu bina dergâh mıdır ve hizmete açık mıdır? Dergâhın başında resmî tevcih kararı ile atanmış bir şeyh efendi bulunmakta mıdır, şayet böyle görevli bir kişi varsa bu şahıs kimdir? Tâceddin Dergâhı hangi tasavvuf ekolüne mensuptur? Ne zaman tesis edilmiştir ve kimler burada görev yapmıştır? Mimarî yapısı ve türbe kapısı üzerindeki kitabeden bugünkü yapıların II. Abdulhamid (1877-1909) döneminde 1319/1901 tarihinde yapıldığı bilinmektedir. Daha önceki durumu nasıldır? Tâceddin Külliyesi hangi yapılardan meydana gelmektedir? Günümüzde M.Âkif Ersoy Müzesi olarak kullanılan bina ne zaman ve hangi amaçlarla yapılmıştır? Orhan Karaveli'nin iddia ettiği gibi cami imamına ait bir meşruta mıdır, yoksa yaygın bir şekilde ifade edildiği gibi dergâh binası mıdır?

Bu ve benzeri sorulara ilmî namuskârlıkla ve belgelere dayalı olarak verilecek cevaplar, şimdiye kadar bizim için yeteri kadar açık olmayan pek çok hususun aydınlatılmasını sağlayacaktır.

---

deyip destur isteyince, Dedesi'nin *"Hocam bizim camiin müştemilatı var . İmam evi. Yakında ve kendi evimde oturduğum için ben kullanmıyorum. Boş duruyor. Size orasını hazırlasak uygun bulur musunuz?"* dediğini ve evden yatak ve diğer bir kısım eşyalar götürülerek o yerin Âkif için hazırlandığını, hatta bir sabah kahvaltı götüren annesi Raife Hanım'a *"bir dakika evlâdım, size bir şiir okuyacağım, bakalım beğenecek misiniz?"* deyip şiiri okuduğunu, bu şiirin İstiklâl Marşı olduğunu, dolayısıyla yazarının ağzından İstiklâl Marşı'nı ilk dinleyen kişinin kendi Annesi olduğunu anlatıyor(s.86-90). Genel teamüllerin ve hatırat kitaplarının aksine M. Âkif'in İstiklâl Marşı'nı Tâceddin Dergâhı binasında değil de imam meşrutasında yazdığını; dipnot 14'de de Nejat Akgün'ün *"Şair Mehmed Âkif'in İstiklâl Marşı şiirini yazmış olduğu ev.. Kurtuluş Savaşı sırasında "Taceddin Tarikatı Şeyhi" tarafından, Burdur Milletvekili olarak Birinci Meclise girmiş olan şaire oturması için ayrılmıştır"* demesine karşılık; *"Oysa o tarihte burada herhangi bir tarikat şeyhi bulunmayıp "evi" Mehmed Âkif'e tahsis eden kişi camiin imamı olan dedem Tevfik Çiftdoğan'dır"* demektedir.

İşte size Âkif'e, İstiklâl Marşı'na ve İstiklâl Marşı'nın yazıldığı mekâna ilişkin, toplumun genel kanaatine aykırı üç ayrı görüş. Gerçek böyle midir? İlerleyen satırlarda göreceğiz.

2 Karaveli, Orhan, *Age*, s. 81-89.

I. Tâceddin-i Velî'nin Kimliği ve Ankara'ya Gelişi

a. *Tâceddin-i Velî'nin Kimliği*

Halk arasında dolaşan yaygın rivayetlere göre Kanunî (1520-1566) döneminde, Azîz Mahmûd Hüdâyî (ö.1038/1628) ile birlikte Bursa'da Mehmed Muhyiddin Üftâde (1490-1580) hazretlerinin yanında tasavvufî eğitimini tamamlayan Tâceddin-i Velî Ankara'ya gelmiş, yedi yıl kadar Karalar Köyü'nde ikamet ettikten sonra tekrar şehir merkezine dönmüş ve tesis ettiği Hamamönündeki Tacî/Celvetî Dergâhı'na yerleşmiştir[3]. Tâceddin-i Velî'yi çok seven Ankara halkı ona "*Tâceddin Sultan*" unvanını uygun görmüştür.

Halk rivayetleri arasında yer alan bu bilgilerden Tâceddin-i Velî'nin Bursa'dan Ankara'ya geldiği hususu ile[4], daha sonra üzerinde duracağımız başka rivayetlere rağmen[5] tarikat usulünün Celvetî oluşunun haricindeki diğer rivayetleri belgelere dayalı olarak doğrulamak bugün için mümkün görülmemektedir.

Tâceddinzâde Mustafa'nın babasının Tâceddin olduğu kesin olmakla birlikte, baba Tâceddin'in kim olduğu, tasavvufla alakasının bulunup bulunmadığı konularında bilgi sahibi olmadığımız gibi; Şakaik-ı Nu'maniyye Zeyilleri, Osmanlı Müellifleri dâhil biyografi kitaplarında ve Osmanlı kroniklerinde Tâceddin Mustafa hakkında da herhangi bir malumat mevcut değildir.

Osmanlı[6] ve VÂkiflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde[7] bulunan belgelerde, Tâceddin Külliyesi'nin bir vakfiyesinin bulunmadığı bildirilmektedir. Ancak müessesât-ı hayriyenin vakfiyesinin bulunmaması, bu yerlerin vÂkif olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü hüccet, ferman, berat ve şahsiyet kayıtları vakfiye yerine geçmektedir[8]. Ayrıca belgelerde ve Ankara merkez hayrat kütük defterinde, söz konusu camii ve dergâhın Tâceddinzâde Mustafa'nın vakfı olduğu açıkça belirtilmektedir. Nitekim 62 pafta, 275 ada, 26 parselde 1285 m2 yüzölçümündeki Taceddin Camii ve haziresi mazbut Tâceddinzâde Mustafa Vakfı adına kayıtlıdır[9]. Yeri geldiğinde daha teferruatlı bir şekilde anlatacağımız üzere Tâceddin Dergâhı selamlık binası, tapuda avlulu ahşap mektep olarak VÂkiflar Genel Müdürlüğü mülkiyetine geçmiştir[10].

---

3 Demir, Sıdık, ***Ankaralı Gönül Erleri,*** Ankara 2000, s. 60-63; ***Orta Anadolu Evliyâları*** (Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 2004, s.157-158.

4 Enver Behnan Şapolyo, "*Şeyh Taceddin Ankaralı değildir. Bursa'dan Ankara'ya geldiği silsilenamede kayıtlıdır*" demektedir (Şapolyo, E.Behnan, "Şeyh Taceddin Sultan", **Ankara Belediye Dergisi,** Temmuz,Ağustos,Eylül, Ankara 1958, S.19, s. 23). Henüz elde edip tetkik imkânı bulamadığımız, fakat mevcudiyeti şüphe götürmeyecek kadar kesin olan, E.B. Şapolyo Hoca'nin 1958'de yazdığı bir makale ile tanıttığı, Şeyh Derviş Muslu Ankaravî'yi müellif olarak gösterdiği dört bölümlük risalenin ikinci bölümünde yer alan silsilenameden aktarılan bu bilginin ikinci cümlesinin doğruluğu kesin gibi görülmektedir. Ancak Şeyh Tâceddin'in Ankaralı olmadığı hususu araştırmaya muhtaçtır.

5 Afyon Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesi yazma eserler arasında 13907 numarada kayıtlı *"Tâceddin Evradı Şerifesi"* nin başında "*Ankara'da metfun Şeyh-i Nakşibendî Mustafa Tâceddin bin Tâceddin'in Evrâd-ı Şerifesi*" kaydı yer almaktadır. Evrâd'ın devamında bulunan *"Hâce-i Nakşibendiyye Silslenamesi"*nin Tâceddin Mustafa'ya bağlanamaması ve elimizdeki diğer belgelerin bu hususu doğrulamaması, evrâdın başında verilen bu bilgileri tartışmalı hale getirmektedir. Yeri geldiğinde bu konu tahlil edilecektir.

6 Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA)/Cevdet-Evkâf 1270:10201.

7 VÂkiflar Genel Müdürlüğü Arşivi(VGMA) Atik Şahsiyet, Rabi' -Sânî/Asker 1317:Def. 411, sayfa 77, sıra 1076.

8 VÂkiflar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında 227 Sayılı KHK(08.06.1984),Md. 2/e.

9 VGM/Eml, Ankara Mer.Hay. Kütük Def, *Tâceddinzâde Camii Vakfı*,Cilt 1, Sayfa 4, sıra 38.

10 VGM/EML, 7004 Merkez Hay. Kütük Def. **Avlulu Ahşap Mektep,** Cilt 1, Sıra 1, Sayfa 1.

Bir adedi Sadi Bayram'ın yayınladığı 1268/1851 tarihli nüsha[11] olmak üzere şu ana kadar çeşitli kütüphanelerin yazmalar bölümlerinden mikrofilmlerini temin ettiğim Tacî/Celvetî *"evrâd-ı şerife"* sayısı altı adede ulaştı[12]. Ufak tefek kelime farklılıklarıyla bu evrâd-ı şeriflerin hemen tamamının giriş kısmında, *"... Tâceddin bin Tâceddin es-Seyyid Şeyh Mustafa kaddesallahu sırrehuma hazretlerinin te'lifât-ı aliyelerinden işbu evrâd-ı şerifeleri..."* ibaresi yer almaktadır[13]. Bu ibarenin bittiği yerde besmele ile başlayan evrâd metninin başlığı *"Hazâ Evrâd-ı Şerif-ı Tâceddin-i Velî"* olarak kaydedilmektedir[14]. Elimizdeki nüshalardan birinde ise doğrudan *"Evrâd-ı şerif Tâceddin bin Tâceddin Kaddese sırrehu"* serlevhası yer almaktadır[15].

Ayrıca evrâd-ı şeriflerin giriş kısımlarında, belirli yer ve zamanlarda bu virdin okunmasının yararları anlatılırken *"...Tâceddin bin Tâceddin es-Seyyid Şeyh Mustafa kaddesallahu sırrahuma hazretlerinin te'lifât-ı aliyyelerinden işbu evrâd-ı Şerifeleri..."*[16] denilmek suretiyle Şeyh Tâceddin Mustafa'nın bir risalesinin bulunduğuna işaret edilmektedir. Nitekim müellifi yanlış tespit edilerek bu risale Ankara Belediye Dergisi'nde 1958'de yazılan bir makalede Enver Behnan Şapolyo tarafından tanıtılmıştır[17]. Tâceddin Dergâhı tasavvuf öğretisinin anlatıldığı ve henüz temin edemediğimiz bu risale, dört bölüm ve yüz küsur sayfadan ibarettir. Birinci bölüm, Tâceddinoğlu Şeyh Mustafa Ankaravî'nin evrâd-ı şerifidir. Şapolyo'nun ifadesine göre bu kısmı kaleme alan Tâceddin Dergâhı şeyhlerinden Osman Vâfî Efendidir. Bu bahis 1262/1845 tarihinde yazılmıştır. İkinci bölüm Şeyh Tâceddin Sultan'ın silsilenamesidir. Son zamanlara kadar dergâhta şeyhlik görevi yapanların adları yazılıdır. Eserde Şeyh Mustafa Efendi'ye ait kısa biyografiyi bu kısım teşkil etmektedir. Üçüncü bölüm Tâceddin Sultan'ın esrâr-ı ilâhisidir. Bu bahsin içinde şeyhlere ve ashâb-ı güzîne ait birçok menkıbe bulunmaktadır. Dördüncü bölüm ise, ilâhiyât-ı Tâcizâde'dir. Bu bölümün içi çok değerli şiirlerle doludur. Bu şiirler okunduğu zaman Tâceddinoğlu Şeyh Mustafa'nın büyük bir şair olduğu meydana çıkacaktır. Bu eser bir Tâcî Divanı'dir. Edebiyat tarihimizi zenginleştirecek bir mahiyet taşımaktadır[18]. Bölümlerin çok kısa tanıtımına ait bu cümleler bile risalenin önemini ortaya koymaktadır. Şapolyo'nun varisleri dâhil her yer ve zeminde risaleyi arama çalışmalarımız bundan sonra da devam edecektir. Küçük bir ayrıntıyı da belirtmeden geçmeyelim; risalenin yazarı, Şapolyo'nun ileriye sürdüğü gibi, Şeyh Derviş Muslu Ankaravî olmayıp, Şeyh Tâceddin Mustafa'dır. Şeyh Derviş Muslu Ankaravî risaleyi çoğaltan kâtip, eski tabirle risalenin müstensihidir.

Sözü edilen risaleye henüz ulaşamamakla birlikte, araştırmalarımız sırasında elde ettiğimiz bir diğer yazma belge de, risalenin dördüncü bölümünde yer aldığı ve

11 Bayram, Sadi, "Tâceddin Sultan ve Evrâdı", **Türk Dünyası Tarih Dergisi,** İstanbul Mart 1994, Yıl:8, Sayı:87, s. 45-53.

12 Tâceddinoğlu es-Seyyid Şeyh Mustafa Tâceddin'in telifâtı olan evrâd-ı şeriflerden bir nüsha da Ankara İlâhiyat Fak. Türk ve İslâm Edebiyatı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mehmet Akkuş hocanın kütüphanesinde mevcuttur. evrâd-ı şeriflerin tetkiki sırasında bu nüsha da dikkate alınacaktır.

13 **Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Akşehir** 113, s. 1/a; Bayram, Sadi, Agm, s.48-49; Tâceddin Mustafa Evrâd-ı Şerifi, *Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 6792*, s.2/a-b. Bir diğer Evrâd-ı Şerif de, *"İn vird-i şerif, şeyhü's- sagaleyn hazret-i kutbi cihân, âfet-i devr-i zamân, güzide-i âlemiyân, netice-i sırr-ı sübhân, muktedây-ı meşâyihân eş-Şeyh Mustafa el-Ankaravî, el-müşehhir bi Tâceddinzâde kaddese sırrehü'l-aziz"* - (**Süleymaniye, Hacı Mahmud** 4172) ibaresi yer almaktadır. Bir başka Evrâd-ı Şerif'te ise *"eş-Şeyh Mustafa Tâceddin bin Tâceddin, el-metfûn bi-Ankara"* **Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi** *13907*, s. 1/b).

14 On beşinci dipnotta belirtilen kaynaklar.

15 Hacı Bayram-ı Veli Ankaravî Virdi ile birlikte, **Vird Risalesi, Çorum kütp**. 595-1 ve 595/2, 297-73, s.6/a.

16 **Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Akşehir** *113*, s. 1/a-1/b; Bayram, Sadi Agm, s. 48-49, Orijinal metin s.1-3.

17 Şapolyo, Enver Behnan, "Şeyh Tâceddin Sultan", **Ankara Belediye Dergisi**, Ankara 1958, Temmuz, Ağustos, Eylül 1958, S. 19, s. 23-24.

18 Şapolyo, E. Behnan, Agm, s.23.

yüzlerce şiirden oluştuğu söylenen divandan bir bölümdür[19]. Diğer belgelerde olduğu gibi divançenin başlığında da *"Divân-ı Tâceddin-i Velî kaddese sırrehu'l-celî, der defîn-i hâk-ı 'ıtrnâk Ankara"* ibaresi yazılıdır. Bu başlığa karşılık divançede yer alan on üç şiirin makta' beytinde *"Tâceddinoğlu"* ismi kullanılmaktadır[20].

Diğer taraftan Osmanlı Arşivi'nda tespit ettiğimiz ve yazının ilerleyen bölümlerinde tahlil edeceğimiz belgelerde Tâceddîn Külliyesi ve Dergâhı'ndan bahseden belgelerde, es-Seyyid Şeyh Tâceddîn Mustafa için; bazen *"Tâceddinzâde Mustafa Efendi"*[21], bazen *" Medine-i Ankara'da defîn-i hâk-ı 'ıtrnâk olan meşâhir-i eizze-i kiramdan Tâceddînzâde-i Velî kaddese sırrahu'l-âlî hazretleri"*[22], bazen de *"Tâceddinzâde-i Velî"*[23] ya da doğrudan*"Şeyh Tâceddin-i Velî"*[24] unvanları kullanılmaktadır.

Şimdiye kadar tetkik edilip bilim çevreleri ve okuyucularla paylaşılmamış bu orijinal belgelerden açıkça anlaşılmaktadır ki, Tâceddin Külliyesi'ni vakfeden, Tâceddin Dergâhı'nı kuran, Tâcî/Celvetî evrâd-ı şerifini telif eden, Tâceddin Dergâhı tasavvuf anlayışını anlatan Tâcî Risalesini yazan ve Divançede yer alan şiirleri söyleyen es-Seyyid Şeyh Mustafa Tâceddin bin Tâceddin'dir. Bazen belgelerde ismi ve lakapları böylece açık bir şekilde yazılmakta, bazen de Ankaravî Şeyh Tâceddin Mustafa, Tâceddinzâde Mustafa, Tâceddinzâd-i Velî, Tâceddin-i Velî olarak zikredilmektedir. Kast edilen aynı şahıstır. Şimdiye kadar zannedildiği gibi Tâceddin-i Velî veya Tâceddin Sultan ayrı bir şahıs, Şeyh Tâceddin Mustafa ayrı bir şahıs değildir. Ayrı şahıslar olmadıkları gibi, tahminlerin aksine baba oğul da değildirler.

Bir başka ifade ile babası Tâceddin olan, Ankara'da kendi adıyla anılan camiin batısında yer alan türbesinde metfun bulunan, Tâceddin Camii ve dergâhını yaptıran, geriye bıraktığı eserlerinden iyi bir eğitim aldığı anlaşılan, edebî ve şer'î ilimlerin yanında Celvetî tekkelerinde seyr-i sülûkunu tamamlayan, Ankara'da inşa ettirip vakfettiği Tâceddin Dergâhı'nda posta oturan, hazırladığı Arapça evrâd-ı şerifle Celvetiliğin Tacî kolunu kuran, yazdığı risale ile bu tasavvuf kolunun usûl ve erkânını açıklayan, kaleme aldığı ilâhi formundaki Türkçe şiirleriyle manevî coşkusunu edebî metinlere aktaran, coşkulu halleri ve manevî tasarrufları sebebiyle yakın çevresinin ve Ankaralıların sevgi ve bağlılığını kazanan, resmî kayıtlara *"velî"* olarak geçen, halkın gönlüne *"sultan"* olarak nakşedilen esas ismi Mustafa, ailesinden dolayı "Tâceddin" veya "Tâceddinzâde" olarak anılan, köken itibariyle Ankaralı olduğu için "Ankaravî" mahlasını kullanan şahıs aynı kişidir. Açık ve kapsamlı adı "es-Seyyid Şeyh Mustafa Tâceddin bin Tâceddin el-Ankaravî"dir. Tâceddinzâde Şeyh Mustafa, Tâceddinzâde-i Velî, kısaca Tâceddin-i Velî, Tâceddin Sultan da diğer isimleridir. Bir evrâd-ı şerifin başinda Şeyh Tâceddin Mustafa'nın "Tâceddinzâde" unvanıyla şöhret bulduğu açıkça yazılıdır[25].

19 Araştırmacı-Yazar ve Ankara sahaflarından Kâmil Şahin Bey, dört sayfa yazma halindeki divançenin fotokopi nüshasını, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim üyesi Prof.Dr. Mustafa Aşkar(Aşkar, Mustafa,Agt, s. 6-12)'a verdiği gibi bize de lütfettiler. Kâmil Şahin Bey'e bu alicenap davranışı sebebiyle şükranlarımı sunuyorum.

20 **Tâceddin Mustafa Divançesi,** s.1-4.

21 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201; BOA/Cevdet-Evkâf 1242:13730; BOA/Cevdet-Evkâf 1260:10029.

22 BOA/Cevdet-Evkâf 1257:16329.

23 BOA/Cevdet-Evkâf 1257: 16329.

24 BOA/Cevdet-Evkâf 1261: 26/74, 30/97.

25 **Süleymaniye, Hacı Mahmud,** 4172.

Verilen bu bilgilerden sonra, Şeyh Mustafa Tâceddin bin Tâceddin'in kimliği konusunda tereddüde mahal kalmamıştır. Hiç kuşkusuz Şeyh Mustafa'nın babasının adı Tâceddin'dir. Kanaatimizce tasavvufla bir alakası bulunmamaktadır. Şimdiye kadar hakkında hiçbir bilgiye rastlayamadığımız baba Tâceddin kim veya kim olabilir?

Tâceddin Sultan'ın Şeyh Mustafa'nın babası olduğu doğru olmadığı gibi, esas adının Tâceddin İbrahim olduğu ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında yaşayan Kayseri'de metfun Tâceddin-i Velî(ö.721/1321) soyundan geldiği[26] de doğru değildir. Bu yanılgı, Tâceddin Sultan'ın Tâceddin Mustafa'nın babası olduğu ön kabulünden kaynaklanmaktadır. Yanlış yanlışı doğurmakta, tarihteki Tâceddin İbrahim'lerden esinlenerek Tâceddin Sultan'ın esas adının İbrahim olduğu yakıştırması yapılmaktadır.

İlmiye sınıfına mensup pek çok İbrahim Tâceddin'in yanında Anadolu toprakları üzerinde doğup yaşamış, her biri bir başka tasavvuf mektebinde yetişmiş, ayrı postlara oturmuş üç ayrı İbrahim Tâceddin-i Velî bulunmaktadır. Bu Tâceddin-i Velî'lerle karıştırılarak Ankaralı Tâceddin-i Velî'nin esas adının İbrahim olduğu söylenmiştir[27].

Bu üç İbrahim Tâceddin'den birisi Halvetî Şeyhi Pîr Muhammed Erzincanî'den icazet alan Kayserili İbrahim Tâceddin-i Velî(ö.721/1321)[28], ikincisi Darendeli İbrahim Tâceddin-i Velî(ö.979/1571)[29], üçüncüsü de Bursa Zeyniye Dergâhı Şeyhi ve bu şehirde metfun bulunan Tâcuddin İbrahim Karamanî'dir(ö. 872/1467)[30]. Fakat Ankara'daki Tâceddin Sultan ile bir alakaları bulunmamaktadır[31].

Şeyh Tâceddin Mustafa'nın doğum ve ölüm tarihleri bilinmediği için mülahazat hanesi açık tutulmakla birlikte, doğma büyüme Ankaralı olan, ilmiye sınıfına mensup, çeşitli medreselerde müderrislik yapmış, Bursa Kaplıca Medresesi Müderrisliğinden Ankara Müftülüğüne tayin edilen ve bu görevde iken 1018/1609 tarihinde Ankara'da vefat eden Tezkireci Tâceddin[32]'in, Şeyh Efendi'nin babası olması büyük bir olasılıktır. Zira diğer tahminlere göre bu düşünce daha yüksek bir ihtimal olarak karşımızda durmaktadır. Şayet bu tahminimiz doğru ise, Tâceddin Mustafa'nın XVII. yüzyılın ilk

---

26 Satoğlu. Abdullah, **Kayseri Ansiklopedisi,** Ankara 2004, s.427.

27 Aşkar, Mustafa, Agt., s. 1.

28 Abdullah Satoğlu, Halvetî Şeyhi Ibrahim Tâceddin'in ölüm tarihini 860/1455 olarak bildirmektedir. Burada verilen bilgilere göre halen kendi adıyla anılan Tâceddin Mahallesi Etiler İlkokulu avlusundaki türbesinde yatmaktadır(Satoğlu, Abdullah,Age, 427). Türbesinin yanında bulunan camisi 1937'de satılmış ve yerine Etiler İlkokulu yapılmıştır(Ünlü Şahsiyetler, **Kayseriliyim. Com ve net sitesi**). Kayseri vÂkif gedik defterinde verilen bilgilere göre Tâceddin Camii'nin geniş vÂkif malları ve gelir kaynaklarının bulunduğu anlaşılmaktadır (BOA/Cevdet-Evkâf :10670).

29 Mezarı Darende'dedir. Osman Hulusi Efendi(1914-1990)'nin annesi,es-Seyyid Hasan Fevzi Efendi'nin eşi Fatma Hanım(1878-1945) Ibrahim Tâceddin-i Velî'nin soyundan gelmektedir(Palakoğlu, İsmail, **Gönüller Sultanı es-Seyyid Osman Hulusi Efendi,** Ankara 2005, B.2, s.16,23). Arşiv kayıtlarına göre Darende/Telin Köyü'nde Şeyh Tâceddin evlâdından Şeyh Kuşak Zaviyesi'ne zaviyedar tayin edildiğine dair bir tevcih kaydı bulunmaktadır (BOA/Cevdet-Evkâf 1213: 17928).

30 Karamanî Tâcuddin Efendi, Şeyhi Abdullatif-i Kudsî(786/1384-856/1452)'den icazet almış, şeyhinin vefatından sonra Zeyniye Dergâhı postuna oturmuş ve 16 yıl şeyhlik yapmıştır(**Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri,** İstanbul 1989, Çağrı Yayınları, C.2, s.63,80; Kara, Mustafa, **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler 1,** Bursa 1990, s.98-100).

31 Benzer açıklamalar için bkz. Erdoğan, Abdülkerim, **Unutulan Şehir Ankara,** Ankara 2004, s.375-376.

32 Tezkireci Tâceddin Ankara'da doğmuş, Kadızâde'nin hizmetine intisap etmiş, 983/1575 tarihinde Kadızâde'nin Sadr-ı Rum olmaları üzerine tezkirecilikten ayrılarak ilmiye sınıfına intikal etmiştir. Önce 40 akçe ile Silivri Medresesi'ne müderris olmuş, 1001/1592 senesinde Burgaz'da Mehmet Paşa Medresesine geçmiştir. 1004/1595 Zilkadesinde Rodos Fetvası'na tayin edilmiş ise de kabul etmediği için azledilmiştir. 1008/1599 Recebinde Edirne Dâru'l-hadîsi in'âm olunmuştur. 1010/1601 Şabanında Hayreddinzâde Abdullah Efendi yerine Ankara Fetvası tevcih olunmuştur. 13 Şevvalinde azl olunup selefi iade edilmiştir. 15 Zilkadesinde Kara Habip yerine Bursa'da Kaplıca Medresesi inayet olundu. 17 Cemaziyelûlâsında Abdullah Efendi yerine tekrar Ankara Fetvası tefviz olundu. 1018/1609'da vefat etti. Müftülük görevi Ankaralı Yahya'ya verildi. Tezkireci Tâceddin hüsn-ü hal ile meşhur, fıkıhta ser efrâz-ı salâh ve iffetle mümtaz idi (**Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri,** İstanbul 1989, Çağrı Yayınları, C.2, s. 96,531-532).

yarısında Bursa'dan Ankara'ya geldiği tezine ve halkın yaygın kanaatine de uygun düşmektedir[33]. Diğer taraftan babası Ankaralı olduğu için, Şapolyo'nun ifadesinin aksine[34], doğru ve haklı olarak Ankaravî mahlasını kullandığı da ortaya çıkmaktadır.

Tahminimizi doğrulayan bu hususlara rağmen yanılma ihtimalini açık tutmamızın sebebi, daha sonra bu konu üzerinde çalışma yapacak araştırmacıları şartlandırmamak ve Şeyh Efendi'nin vefatının kesin tarihi bilinmediği ve 1130/1717'de Taceddin Mustafa türbesine türbedar olarak tayin edilen Abdurrahman[35]'ın ilk türbedar olup olmadığı da belli olmadığından, alışılmış kuşaklar arası mesafeden baba ile oğlun ölüm tarihlerinin daha uzun görülmesindendir.

b. Tâceddin-i Velî'nin Ankara'ya Gelişi

Enver Behnan Şapolyo'nun Tacî risalesinden aktarma yaparak belirttiği gibi silsilenamede Şeyh Mustafa Tâceddin'in Bursa'dan Ankara'ya geldiği açıkça belirtilmektedir[36]. O halde Şeyh Tâceddin-i Velî'nin Bursa'dan Ankara'ya geldiğinde hiç kuşku yoktur. Açıklanması gereken nokta Şeyh Efendi'nin nereden geldiği değil, ne zaman Ankara'ya geldiğidir.

Gerek Osmanlı ve gerek VÂkiflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde bulunan belgelerde, Tâceddinzâde Mustafa'nın camii ve zaviyesini, Hamamönü mevkiinde Tekke Ahmet Mahallesinde Şeyh Paşa Zaviyesi yerine yaptırdığı kayıtlıdır. Osmanlı Arşivi'ndeki belgede *"Tekke Ahmet Mahallesi Şeyh Paşa Zaviyesinde bina eylediği cami-i şerif ve zaviyesi vakfı"*[37] ndan, VÂkiflar Arşivinde bulunan atik şahsiyet kayıt defterinde *"Ankara'da Tekke Ahmet Mahallesinde bulunan Şeyh Paşa[38] Zaviyesi derununda Tâceddinzâde Mustafa Efendi'nin cami-i şerifi ve zaviyesi vakfı"*[39] ndan bahsedilmektedir. Burada karşımıza bir soru daha çıkmaktadır. Şeyh Paşa Zaviyesi'ne ne olmuştur da, Şeyh Tâceddinzâde Mustafa buraya yenibaştan camii ve zaviye yaptırmıştır?

Şerafettin Turan sonradan basılan bir konferansında, *"1610'lu yıllarda Karakaş Ahmet diye bir Celali Ankara'yı kuşatır. İstediği parayı alamayınca surlardan içeri girer ve Anafartalar Caddesi'nden başlayarak Samanpazarı'ndan Karacabey Külliyesi'ne kadar uzanan bir çizginin sağında kalan bütün yerleri yakıp yıkar. Onun harap ettiği bu yerleri onarmak için Ankaralılar 40-50 yıl uğraşmak ve gerekli parayı bulmak zorunda kalırlar"*[40] der. Buradan anlaşılıyor ki, Şeyh Paşa Zaviyesi Karacabey Külliyesi'ne kadar uzanan bütün Hacettepe semti ile birlikte 1610'larda yanmış ve arsa haline gelmiştir. Diğer taraftan Ankara merkezinde Bazâr-ı Ganem çarşısında Arslan Ağa ibni Muslu tarafından

---

33 Aşkar, Mustafa, Agt, s. 1-2.

34 Enver B. Şapolyo, *"Şeyh Taceddin Ankaralı değildi. Bursa'dan Ankara'ya geldiği silsilenamede kayıtlıdır"* demektedir (Şapolyo, E. Behnan, Agm, s.23).

35 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201

36 Şapolyo, E. Behnan, Agm, s.23.

37 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201.

38 Şeyh Paşa, türbesi Polatlı/Hacı Tuğrulbey Köyü'nde bulunan Hacı Ertuğrul Baba'nın evlâdındandır(Fuat Bayramoğlu, **Hacı Bayram-ı Veli Yaşamı-Soyu-Vakfı (Belgeler)**, Ankara 1983, C.II, s.29.

39 VGMA,(Atik Şahsıyet) Rabi-Sani Asker 1270: Def. 411, Sayfa 77, Sıra 1076.

40 Turan, Şerafettin, "Osmanlı Dönemi Ankara'sı", **Ankara Konuşmaları**, Ankara, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, s.53-61.

yaptırılan ve vakfiyesi[41] 1075/1665 tarihini taşıyan Muslu Paşa Hanı gelirinden Tâceddin Camii'ne yardım yapılması öngörülmektedir[42]. Bu demektir ki, camii başta olmak üzere Tâceddin Külliyesi 1665'lerden önce inşa edilmiş ve hizmete açılmıştır. Bu durumda, Şeyh Tâceddin Mustafa'nın sözkonusu tarihten önce Ankara'ya gelmiş olduğu ve buraya camii ve zaviyesini 1610 ile 1665 yılları arasında yaptırdığı anlaşılmaktadır.

İlk türbedar olup olmadığı kesin olmamakla beraber, Abdurrahman isminde bir şahsın 1130/1717'de Şeyh Tâceddin Mustafa'nın türbesine türbedar tayin edildiğini dikkate aldığımızda, en azından bu tarihten önce camii ve zaviyenin inşa edilip hizmete açıldığını ve Şeyh Efendi'nin vefat etmiş olduğunu söyleyebiliriz. Hatta binaların hizmete açılmasından sonra Şeyh Efendinin Tacî Evrâdı'nı hazırlayacak, risalesini 1147/1734'de[43] yazacak ve divanını oluşturacak kadar zamanının olduğunu da rahatlıkla belirtebiliriz.

Elimizde söylediğimiz bu hususları kanıtlayan ve kesin tarih bildiren şimdilik başka belgeler ve deliller olmasa da, yaptığımız bu tahliller ışığında, Şeyh Tâceddin Mustafa Efendi'nin Ankara'ya 1650'lerden önce geldiğini ve XVII. yüzyılın ilk yarısında Tâceddin Külliyesi'nin yapılaşmasını tamamlayarak vakfını oluşturduğunu ve müessesât-ı hayriyeyi hizmete açtığını söylemek, sanırım artık yanlış olmayacaktır.

II. Tâceddin Külliyesi ve Sağlanan Gelirler

a. Tâceddin Külliyesi

Gerek mimarî özellikleri ve gerekse kullanılan malzemeler ve hepsinden daha önemlisi türbe kapısının üzerindeki II. Abdulhamid'in tuğrası altında yer alan dört satırlık kitabeden mevcut yapıların XIX. yüzyılın son senelerinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Burada cevaplandırılması gereken soru, bu yapıların önceki hallerinin nasıl olduğu ve kim tarafından ne zaman yapıldığıdır.

Tâceddin Külliyesi binalarının ilk inşasının XVII. yüzyılın ilk yarısında yapıldığını tahmin ettiğimizi yukarıda ifade etmiştik. Binaların ilk şekillerinin nasıl olduğu, hangi tür malzeme ile inşa edildiği, mimari şekilleri ve ihtiva ettiği birimler hakkında maalesef bugün itibariyle ayrıntılı bilgiye sahip değiliz. VÂkiflar Genel Müdürlüğü, Abide Dairesi'ndeki tescil dosyasında bulunan Sanat Tarihçisi Ekrem Şentürk'ün 28.01.1963 tarihli raporunda, *"camiin ilk şeklinin toprak ve ahşaptan ibaret olduğu"* yazılıdır[44]. Ekrem Şentürk, kaynak göstermeden yaptığı bu tespitten sonra, II. Abdulhamid döneminde yapılan bugünkü camiin mevcut durumunu anlatmaktadır.

Ulaşabildiğimiz belgeler itibariyle cami, türbe ve zaviyenin onarımına dair ilk belgeler,

41 VGMA/**Arslan Ağa ibni Muslu Vakfiyesi** 1075: Def.1964, Sayfa 389, Sıra 316.
42 Özdemir, Rıfat, **XIX: Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (Fizikî, Demografik,İdarî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı 1785-1840)**, Ankara 1896, s.35.
43 Şapolyo, E. Behnan, Agm, 23.
44 Şentürk, Ekrem, *"Taceddin Camii ve Çeşmesi"*,VGM/ABİYAP 1963: Tescil Dosyası 12016.

II. Abdulmecid (1839-1861) dönemine rastlayan 1261/1845 tarihini taşımaktadır. Bu belgelerde tamire muhtaç olan birimler sıralanırken camii, türbe, dergâh ve derviş odalarından söz edilmektedir. Ankara İmar Meclisi'nin 2 Şaban 1261/1845 tarihli mazbatasında, *"Ankara'da defîn-i hâk-ı 'ıdırnâkı feyz olan Hacı Bayram-ı Velî kaddese sırrahu'l-celî hazretlerinin ve Tâceddin-i Velî hazretlerinin türbe-i şerif ve cami-i şerifleriyle Mevlevî Tekkesi'nin mürûru eyyâm ile ba'zı mahalleri harâb olmuş ve ba'zı mahallerinin dahi tevsi' ve termimiyle ba'zı ebniyenin ilâve-i inşası îcâb etmiş olduğundan"* bahsedilmektedir[45]. Aynı belgenin Tâceddin Külliyesi ile ilgili bölümünde ise şu hususlar yer almaktadır: *"...Tâceddin-i Velî hazretlerinin dahi hânigâh-ı feyz-i iktinahları tamiri ile türbe-i şerifinin bi'l-îcâb tevsi'i ve ilavesi; iktiza eden fevkâni iki oda ve tahtânî bir kahve ocağını müştemil "kasr-ı ebniye"inşası ile fukarâ odası ve taşra(daki) türbenin ta'miri"*[46] denilmektedir.

Belgede yer alan bu bilgilerden her dergâhta olması gereken hanigâh binası, derviş odaları, aynı zamanda zikirhane olarak da kullanılan camii, bu belgede tamire ihtiyaç göstermediği için zikredilmeyen mutfak ve taamhane, şadırvan, çeşme, lavabo, külliyenin banisine ait türbe, bu yerle alakası olan kimselerin defnedildiği hazire gibi birimlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Burada saydıklarımıza ilaveten şeyh efendinin aile fertleriyle birlikte ikamet ettiği haremlik (meşruta-Lojman) ve misafirlerin kabul edilip ağırlandığı, çay kahve ısmarlandığı sohbetler edildiği selamlık (bir bakıma şeyh efendinin ofisi diyebileceğimiz) binaların da bulunması gerekir.

Belgelerin tetkikinden sözü edilen yapıların onarıma ihtiyacı olduğu, vatandaşlar ve ilgililer tarafından Ankara İmar Meclisi'ne iletilmiş, bu istek doğrultusunda Hüseyin, Süleyman ve Mustafa isimlerindeki mühendislerden oluşan bir teknik heyet görevlendirilmiş, bu teknik heyetin bakım ve onarımın gerekli olduğuna dair tuttukları 29 Muharrem1261/1845 tarihli rapor üzerine[47], Vali Paşa'nın başkanlığında toplanan İmar Meclisi, 2 Şaban 1261/1845 tarihinde konuyu görüşerek olumlu mütalaa ile karar altına almış ve gereği yapılmak üzere Sadaret'e arzetmiştir[48].

Gerek meclis kararından ve gerekse Ankara İmar idaresi mühendislerinin raporlarından bu tarihe kadar Tâceddin Dergâhı selamlık binasının olmadığı, ancak ihtiyaca binaen inşasının gerektiği anlaşılmaktadır[49]. Bu belgelerde istenilen onarım basit bir tamir ve restorasyondan ibaret değildir. İnsanların gönlünü aydınlatan, manevi feyiz kaynağı olan hanigâhın tecdidi, türbenin genişletilmesi ve gereken ilavelerle yenilenmesi, misafirlerin kabul ve ağırlanması için üst katta iki oda, girişte bir kahve ocağı, kiler ve servis odasının yer alacağı küçük bir köşk (kasr-ı ebniye) inşa edilmesi istenmektedir. Daha sonra üzerinde duracağımız üzere, yeni baştan yaptırılması istenen bu bina diğer onarımlarla birlikte inşa edilerek şeyh efendinin hizmetine sunulmuştur. Günümüzde bu yapı M. Âkif Ersoy Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Eşref Edibin, M. Âkif'in ikametine tahsis edilen ve içerisinde İstiklâl Marşı'nı

45 BOA/Cevdet-Evkâf 1261: A.MKT, 26/74-2.
46 BOA/Cevdet-Evkâf 1261:A.MKT, 26/74-2.
47 BOA/Cevdet-Evkâf 1261: A.MKT, 26/74-1.
48 BOA/Cevdet-Evkâf 1261: A.MKT, 26/74-2.
49 BOA/Cevdet-Evkâf 1261: A.MKT, 26/74-2; BOA/Cevdet-Evkâf 1261:26/74-1.

yazdığı binayı tarif ederken anlattığı hususlarla belgede verilen bilgiler tamamen örtüşmektedir. Bu selamlık binasını anlatırken Eşref Edib aynen şöyle demektedir: *"Dergâh deyince dervişler, âyinler hatıra gelmesin. Eşraftan birinin âdeta selâmlık dairesi. Ufak bir köşk gibi muntazam yapılmış. İçi dışı boyalı. Döşenip dayanmış, güzel ve geniş bir bahçesi var. Türlü türlü meyvalar. Önünde bir şadırvan, şırıl şırıl sular akıyor"*[50].

Arşiv belgelerinde geçen başka bir ifadeden, Tâceddin Külliyesi'nin vakfiyesi olmadığı gibi[51] dervişlerin taamiye bedelinden başka gelirlerinin de bulunmadığı anlaşılmaktadır. Belgede, *"Taamiye-i fukarâdan maade vÂkifları olmadığı cihetle bunca vakitten beri termimâtı lâzimelerine bakılamadığından gittikçe müşrif-i harâb ve bâhusus bu esnalarda gerek daire-i hanigâh ve gerek mergadı şerife-i feyzi iktinâhları ansızın münhedim olmak derecesinde virân ve bî yabân olmuştur"*[52] denilmek suretiyle hem eserlerin ne kadar harap olduğu, hem de binaları tamir için Tâceddin Külliyesi'nin vÂkif geliri bulunmadığı açıkça ifade edilmektedir. Aynı konuda Ankara İmar Meclisi kararında da benzer ifadeler kullanılmaktadır. Onarıma ihtiyacı olan Hacı Bayram-ı Velî, Tâceddin Sultan ve Cenâbı Ahmed Paşa külliyesi dâhilinde bulunan Mevlevihâne zikredildikten sonra şöyle devam edilmektedir. *"Mürûru eyyâm ile ba'zı mahalleri harâbolmuş ve ba'zı mahallerinin dahi tevsi' ve termimiyle ba'zı ebniyenin ilâve-i inşâiyesi icâbetmiş olduğundan ve bunların ta'mirâtına meşruta vÂkifları(vÂkif gelirleri))olmadığından"*[53]bahsedilmektedir.

Her iki belgede de tamir ve termim için gereken paranın ülke genelinde başlatılan imar faaliyetleri çerçevesinde başka kalemlerden karşılanması istenmektedir. Bu eserlerin böyle harap ve perişan bir vaziyette bırakılarak keramet sahibi bu aziz şahsiyetlerin ruhaniyetinin rencide edilmemesi ve ahalinin bu konudaki hassasiyetlerine uyulması istenmekte; yapılması iktiza eden onarım ve inşaatların tamamlanması halinde, burada bulunan fukaranın devletin bekası için dua edecekleri anlatılmaktadır.

Hazırlanan keşif defterlerine göre, Hacı Bayram-ı Velî türbesinin onarımı ve camiin noksan olan çerçevelerinin değiştirilmesi ile Mevlevî Tekkesi'nin tamir edilmesi, dervişlerin ve misafirlerin binek hayvanları için yenibaştan ahır inşa edilmesi dâhil; yukarıda anlatmaya çalıştığımız Tâceddin Külliyesi onarım ve inşa faaliyetleriyle birlikte toplam maliyetin 25.381 kuruşa ulaşacağı hesaplanmıştır[54].

VÂkifların tamirat için gelirlerinin bulunup bulunmadığı konusunun Sadaret talimatları doğrultusunda araştırılmasından sonra, gereği yapılmak üzere söz konusu onarımların yapılması ve yenibaştan inşa edilecek binaların biran önce bitirilmesi amacıyla keşif dosyaları konunun esas sahibi olan Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne 26 Zilkade 1262/1845'de intikal ettirilmiştir[55].

Keşif ve onarım dosyalarının Evkâf Nezâreti'ne intikalinden dokuz yıl sonra bir şikâyet üzerine Tâceddin Dergâhı'nın teftişini yapan Nezâret Müfettişi es-Seyyid Mehmed

50 Eşref Edib, **Mehmed Âkif, Hayatı-Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları**, İstanbul 1960, B.2, C.I, s.152.
51 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201.
52 BOA/Cevdet-Evkâf 1261: A.MKT, 26/74-1.
53 BOA/Cevdet-Evkâf 1261: A.MKT, 26/74-1
54 BOA/Cevdet-Evkâf 1261: A.MKT,1,2.
55 BOA/Cevdet-Evkâf 1261: A.MKT, 30/97.

Saadeddin'in düzenlediği 27 Rebiyulevvel 1270/1853 tarihli raporda *"...zaviye-i mezkure el-yevm mevcut ve ma'mur olub, ikiyüz ellialtı (1256) senesi ibtidasından altmışsekiz (1268) senesi gayetine değin lâzım gelen muhasebesi rü'yet olunarak defter-i mumziyesi ilerüde takdim kılınacağı"*[56] anlatılmaktadır. Bu durumda, 1850'lerde dergâhın bakım ve onarımlarının yapıldığı, selamlık binasının inşaatının tamamlandığı, mutfağın kaynadığı, gelirlerin tahsil edildiği, harcamaların yapıldığı ve muhasebe kayıtlarının tutulduğu, bir bütün halinde Tâceddin Külliyesi'nin hizmete açık olduğu anlaşılmaktadır.

Nitekim XIX. yüzyılın son senelerinde yapılan esaslı onarımdan önce mutadı olduğu üzere II.Abdulhamid'in çektirdiği fotoğrafta selamlık binası açıkça görülmektedir[57]. Bu fotoğrafta selamlık/"kasr-ı ebniye" binasından başka çatılı bağdadi bir camii, ahşap bir minare, selamlık binası bahçesinden geçilen taamhane mutfak veya derviş odaları olduğunu tahmin ettiğimiz çatılı ve tek katlı güneyden kuzeye doğru uzanan bir başka yapı, minarenin hemen arkasında bir çatı daha fark edilmekte ise fonksiyonunu tespit etmek mümkün görülmemektedir. Selamlık binasının batısında âdeta odunluk-kömürlük gibi gözüken bir sundurma şeklinde bir yarım çatı daha fark edilmektedir. Bütün çatılardaki kiremitler alaturkadır. Minarenin şerefiye korkulukları üzerinde kandillikler fark edilmektedir. Bugün sadece güney illerimizde bazı minarelerde olduğu gibi şerefiye üzerinde şemsiyevarî bir şapka bulunmaktadır.

Basit bir gözlemle mevcut yapıların fotoğrafta görülenlerden çok farklı olduğu hemen anlaşılmaktadır. II. Abdulhamid kendi özel serveti olan Hazine-i Hassa'dan tahsis ettiği 60,000 küsur kuruşla[58], 1310-1319 tarihleri arasında camii, minare ve türbe yıkılarak temelden itibaren yenibaştan yapılmıştır. Bu durum, eski yapılarla yeni binaların mukayesesinden, süreli yayınlarda yer alan haberlerden ve Türbe kısmına giriş kapısının üzerinde bulunan şu kitabeden anlaşılmaktadır.

Tâc-dâr-ı tâc-dârân Hazret-i Sultan Hamid
Yaptı bu dergâhı Taceddîn-i tahsine sezâ
Söyledi Câhid kulu lafzen tamâm tarîhin
Bin üç yüz ondokuzda oldu bu camîi binâ
Hulûsî 1319/1901[59]

Boyuna dikdörtgen plânda inşa edilen camii, tamamen kesme taş kaplama olarak yapılmış beden duvarlarındaki pencereler ve kapı kemerlerinin şekli, eserin çok geç devre ait olduğunu göstermektedir. Camiin beden duvarlarındaki işçilik ve organlarındaki inşa tarzı XIX. yüzyıl sonu ve XX. Yüzyıl başındaki mimarî tarzı

56 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201.
57 Ankara'da kâin Tâceddin-i Velî hazretlerinin camii ve türbe-i şerifesi fotoğrafı(İRCİCA. 90431/19).
58 Rumî 29 Mart 1309/Hicrî 23 Ramazan 1310 Pazartesi, Günlük Sabah Gazetesi, Numara: 1309, Sayı: 13507, s. 1(Bayazıt Kütüphanesi/Tarık Us Koleksiyonu; IRCICA, Arşivi).
59 Bir cahil kitabeyi yaldızlarken bazı harf ve noktaları yok etmiştir. Belgelere inilmeden gerçekten kitabeyi doğru okumak zorlaşmıştır. Gerek bu sebepten ve gerekse kimseyi rencide etmek gibi bir niyetimiz olmadığı için yazar ve eser adı zikretmiyorum. VÂkiflar Genel Müdürlüğü tescil fişi, aynı kurumun yayını olan **VÂkif Abideler Kitabı** ve Türk Tarih Kurumu'nun isteği üzerine **Ankara Kitabeleri** adlı çalışmayı yapan M. Yusuf Akyurt dâhil bizden önce Tâceddin Külliyesi'nden bahseden hiç kimsenin bu kitabeyi doğru okuduğunu görmedim. Sırf bu dipnotu, en ufak bir dikkâtsizliğin nelere yol açabileceğine vurgu yapmak için düştüm.

yansıtmaktadır[60]. Camii gibi mabedin batı tarafında yer alan türbe ve minare de Ankara ve yöresine mahsus kırmızı andezit taşından yapılmıştır. Genel teamülün aksine, Abdulhamid döneminin Ankara valilerinden olan Abidin Paşa (1843-1906)'nın valilik yıllarında tamamlanan minarenin şerefeden üstü ve alem istinatgâhı da kırmızı Ankara taşıdır.

Hacı Bayram Camii gibi, Tâceddin Camii de zaviyeli mescitlerdendir. Külliye içerisinde bulunan Tâceddinzâde-i Velî türbesi sebebiyle Ankara'da bulunan on bir ziyaret yerinden, Hacı Bayram-ı Velî türbesinden sonra ikinci derecede ziyaret edilen manevî mekânlardandır[61]. Haftada veya on beş günde bir yapılan zikirler camii içerisinde yapılıyordu. Türbede iki sanduka bulunmaktadır. Bunlardan birisi, kız ve erkek çocuğu bırakmadan vefat eden[62] vâkıf Şeyh Tâceddin Mustafa'ya, diğeri de kendinden önce öldüğü söylenen[63] oğluna aittir[64]. Cenazeliklere halı altında kalmış bir ahşap kapak açılarak inilmektedir.

Bağdadî kubbeli türbeyi içine alacak şekilde yapılan ek binanın zikirhane olduğunu söyleyenler varsa da[65] bu doğru değildir. Bu kısım, 1970'lerden sonra camii genişletmek için cami derneği tarafından yaptırılmıştır. Hatta iki mekân arasında bütünlüğü sağlamak için, minberin batısında bulunan esas camii penceresinin alt kısmı, eski eseri tahrip pahasına kırılarak, türbenin güneyinden yeni bölüme geçiş sağlanmıştır[66].

Külliye sahası hakkında kesin şeyler söylemek için, Osmanlı dönemi tapu kayıtları ve Cumhuriyet dönemi şehir imar plânları üzerinde geniş bir şekilde durmak gerekir. Kısmet olursa ileride bunu yapmaya çalışacağız. Şimdilik, Hacettepe Üniversitesi'nin yaptığı istimlâklerden sonra tahribatın büyük olduğunu ve ilk şehir imar plânlarında hazire olarak görülen camiin doğu girişindeki mezarlığın yok edildiğini söylemekle yetinelim. Esas itibariyle hazirelerde külliyeyi yaptıran baninin yakınları ile orada görev yapan imam, hatip, şeyh, türbedar gibi hademe-i hayratın defnedilmesi esastır. Camiin güneyinde yer alan mezar taşlarında böyle bir şahsa ait herhangi bir kitabeye rastlanılmamaktadır. Okunan mezar taşlarından toplama bir hazire manzarası ortaya çıkmaktadır. Hacı Bayram Camii çevre düzenlemesi sırasında orada bulunan mezarların buraya nakledildiği bilinmektedir. Bu konuda İbrahim Hakkı Konyalı, *"Buraya Hacı Bayram-ı Velî mezarlığı kaldırılırken birçok ölü kemikleri getirilerek açık çukurlara atılmıştır.*

60 VÂkif Abideler Kitabında, camii plânı, fotoğraflar ve yapıda kullanılan malzemeler hariç, tuğralı kitabenin okunuşu dahil verilen bütün bilgiler yanlıştır (VGM, **Türkiye'de VÂkif Abideler ve Eski Eserler**, Ankara 1983, İlaveli II. Baskı,C.I, s.397-398).

61 **Ankara Vilâyeti Salnamesi** (Üçüncü defa), 1290, TTK. 29736, A.II, 2177 s. 100; (Onuncu defa), 1318, TTK, 29739, A.II/2180, s.128-129; **Salname-i Vilâyet-i Ankara** 1320, TTK. 21968, A.I/60151, s. 136-139.

62 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201.

63 Aşkar, Mustafa, Agt, s.2.

64 Konyalı İbrahim Hakkı, **Ankara Camileri**, Ankara 1978, s.88.

65 Erdoğan, Abdulkerim, Age, s.375.

66 2006 yılında rahmetli olan ve Tâceddin Camii'nin 45 yıl dernek başkanlığını yapan televizyon tamircisi Ali amca, ölümünden bir ay kadar önce Hamamönü Caddesi üzerinde bulunan barakamsı dükkânında yaptığımız görüşmede; ihtiyaca kafi gelmeyen mevcut camii genişletmek amacıyla türbeyi de içine alan batı taraftaki yeni bölümü, 1970'den sonra yaptıklarını, iki bölüm arasında irtibat sağlanmadığı takdirde yeni mekânda imama uyan cemaatin namazının sıhhati konusunda münakaşa çıkması üzerine, ön pencerenin alt kısmını yıkarak kapı haline getirdiklerini, bu işi bizzat kendisinin yaptığını, yıkım işini gerçekleştirdiği gün Birinci Kıbrıs Çıkarması'nın yapıldığını anlattı. Hatta bana, Tâceddin-i Velî ile ilgili daha önce bir öğretmenin yaptığı çalışmaları vereceğini söylemişti ve sözlerine, öğretmenin bir sonuca ulaşamadığını da ilave etmişti. Ömrü vefa etmedi. Allah rahmet etsin.

Kemikler açıkta durmaktadır. Bu çirkin manzaranın izalesi temenni olunur"[67] demektedir. Bu durum, esas Tâceddin haziresinin ortadan kaldırılan ve camiin doğu girişindeki mezarlık olduğunu düşündürmektedir.

Önceleri külliyenin etrafı açıkken 1950'den sonra, dört tarafı yüksek taş bir duvarla çevrilmiştir. Külliyenin bir parçası olan ve camiin giriş kapısının tam karşısında yer alan çeşme, çekilen avlu duvarının dışında kalmıştır. Sert Ankara taşından yapılan oluk arkalığına yerleştirilen beyaz mermer kitabeye göre külliye çeşmesi, Ser Attarzâde'nin zevcesi Fatma Hanım tarafından 1315/1897 tarihinde yaptırılmıştır. Yüzlerce benzeri gibi musluğundan su akmayan ve camii avlu duvarı dışına atılan çeşme bugün toprak altında kalma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır.

Tarihî su kuyusu ve şadırvanın/ havuzun parçalanmış taşları, selamlık binası/M.Âkif Müzesi avlusu içinde kalmıştır. Kendisine uzanacak insaflı bir eli beklemektedir.

b.Tâceddin Dergâhı'na Sağlanan Gelirler ve Muafiyetler

Tâceddin Külliyesi'nin Tâceddinzâde Mustafa'nın vakfı olduğu, ancak vakfiyesinin bulunmadığını daha önce belirtmiştik. Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti evrakı henüz tasnif edilerek araştırmacıların hizmetine sunulmadığı için, diğer hususlar gibi gelir kaynakları hakkında burada özet olarak sunacağımız bilgilerin eksiksiz olduğu kanaatine kimse varmamalıdır. Nihayetinde bizler, arşivlerde ulaşabildiğimiz bilgileri sizlerle paylaşıyoruz.

Arşiv belgelerinin tetkikinden Tâceddinzâde Mustafa Vakfı'nın vakfiyesi olmadığı gibi, vÂkif akarlarının da bulunmadığı anlaşılmaktadır. Arslan Ağa ibni Muslu'nun vakfı olan Koyunpazarı semtinde alan Muslu Paşa Hanı gelirlerinden kaynak transferi yapıldığı gibi[68] bazı mahallî vÂkiflardan destek sağlandığı görülmektedir. Fakat bugüne kadar daha çok Ankara Vilayeti mahlulât gelirlerinden mutasarrıf paşaların yaptığı aktarmalarla giderler karşılanmıştır[69]. Bu çerçevede, yetersiz kaldıkça çeşitli kalemlerden Tâceddin Zaviyesi'ne ayrılan tahsisatın miktarı yükseltilerek giderler ile gelirler arasındaki denge sağlanmaya çalışılmıştır. 15 Ramazan 1257/17 Ekim 1841 tarihli bir arzda, Tâceddinzâde-i Velî'nin Henek ahî iradı cüz'î kaldığından yükseltilmesinden bahsedilmektedir[70].

İrade-i şahâne ile ihsan buyurulan ödenekler, 1259/1843 Teşrîn-i ûlâ başından Şubat sonuna kadar her ay 500 kuruş olmak üzere toplam 2500 kuruş fukarâ ve dervişlerin maaş ve yemek giderlerini karşılamak üzere Ankara Mal Sandığı'nda toplanan Ankara vergi gelirlerinden, Tâceddinzâde Dergâhı şeyhi Osman Vâfi Efendiye imza karşılığı tutanaklarla ödenmiştir. Bu belgede aynı gerekçelerle Ankara Mevlevîhane postnişinine aylık 734 kuruştan toplam 2670 kuruşun, Çorum'da bulunan Ethem Baba Tekkesi'ne de aylık 100 kuruştan toplam 600 kuruşun ödendiği kayıtlıdır[71].

67 Konyalı, İ. Hakkı, Age, s. 90.
68 VGMA/**Arslan Ağa İbni Muslu Vakfiyesi** 1075: 1964, 389/316; Özdemir, Rıfat, Age, s.35.
69 BOA/Cevdet-Evkâf 1257: 16329.
70 BOA/Cevdet-Evkâf 1257: 16329.
71 BOA/Cevdet-Evkâf 1260: 10029.

Bir başka belgede, Ankara damga mukataasından Tâceddin Dergâhı şeyhine günlük 15 sağ akçe şeyhlik ücreti ödendiği anlatılmaktadır[72]. Bu hatırı sayılır tahsisatların yanında, Ankara Eyâlet Valisi'nin Ramazan 1234/1818 ayına ait bir aylık gider defterinin tetkikinden; diğer müessesât-ı hayriyelerde gerçekleştirilen dinî hizmetlerin desteklenmesi yanında; Vali Paşa'nın in'âmiye olarak, Tâceddin Camii'nde şifa-i şerifi tefsir edene 80 kuruş, dergâha 65 kuruş, imam ve müezzine 30 kuruş ihsanda bulunulduğu görülmektedir[73].

Şeyh efendinin yevmiye 15 akçelik maaşının haricinde, diğer tahsisatın sürekliliği var mıdır bilinmez ama, II. Mahmud (1808-1839)'un kendi vakfından ihsân-ı şâhâne olarak, Tâceddin Dergâhı'nın giderlerini karşılamak üzere her ay 200 kuruşluk tahsisâtı, istikrarlı bir gelir kalemini oluşturmaktadır. Bu konuda belgede aynen şunlar yazılıdır: *"Tâceddinzâde Hânigâhı'nın varidâtı olmadığından, hânigâhı şerife-i mezkur hademesi için taamiye olarak iki yüz elli iki (1252) senesi şehri Rebiyulâhir gurrasında, Cennetmekân Sultan Mahmud Han-ı sânî tâbesarâh hazretlerinin evkâfı celilelerinden bâ irade-i seniyye, mahiye ikişer yüz kuruş taamiye tahsis olunmuştur"*[74]. Belgelerde şeyhlik görevine tayin edilen şeyh efendilere, bu parayı tahsil edebilmeleri için ayrıca bir tevcih kararı çıkartıldığı yazılıdır[75].

Sadaret merkez evrakının tetkikinden, Tanzimat'ın ilanından sonra yukarıda geçici mahiyette gibi görülen yardımların kalıca hale getirilmesi ve miktarının ihtiyacı karşılayacak seviyeye yükseltilmesi için valiliklere talimat verildiği anlaşılmaktadır[76].

Diğer taraftan Ankara'da, ticarî faaliyeti olamayan maneviyat ehline, Hacı Bayram-ı Valî ve Tâceddinzâde-i Velî gibi ulu kişiler yüzü suyu hürmetine, vergi muafiyeti getirilmiştir. Daha sonra vergi muafiyetinin bu iki mahallede oturan sakinleri de kapsayacak şekilde uygulama alanı genişletilmiştir. Kuşkusuz bu da dergâhlar için dolaylı bir destek anlamına gelmektedir.

Ankara Şer'iye Sicillerinde yer alan 5 Ramazan 1238/16 Mayıs 1823 tarihli bir fermanda, *"Tekke Ahned Mahallesi'nin ekser ahâlisi fukarây-ı dervişândan olduğu için, yeni ihdas edilen bazı vergilerden Tâceddin-i Velî hazretlerinin yüzü suyu hürmetine muaf tutuldukları"* bildirilmektedir[77].

Bu mahallelerde oturanların vergiden muaf tutulması ve bu yerlerde maneviyatı çok yüksek şahsiyetlerin kurduğu dergâhların ve türbelerinin bulunması, Hacı Bayram-ı Velî ve Tâceddin-i Velî mahallelerini hem ekonomik hem de maneviyat bakımından tercih edilen mekânlar haline getiriyordu[78]. Herkes tarafından rağbet edilen bu mahallelerde oturan ve vergi muafiyeti de elde etmiş bulunan sakinlerin, bu dergâhlara yardım ettiklerini düşünmek, insan fıtratına uygun düşmektedir.

72 BOA/Cevdet-Evkâf 1243: 13730.
73 BOA/Cevdet-Dahiliye 1234:7003.
74 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10101.
75 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201.
76 BOA/Cevdet-Evkâf 1257: 16329; BOA/Cevdet-Evkâf 1260: 10029.
77 Ankara Şer'iye Sicilleri (AŞS) 1238: Defter 228, Belge 164.
78 Özdemir, Rıfat, Age, s. 266.

III. Tâceddin Dergâhı'nın Mensup Olduğu Tasavvuf Ekolü ve Görev Yapan Şeyh Efendiler

a. Tâceddin Dergâhı'nın Tarikat Ekolü ve Evrâd-ı Şerifler

Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi'nde bulunan Tâceddinzâde Mustafa'nın Arapça evrâd-ı şerifinin başında, Şâh-ı Nakşibendi şeyhi olduğuna dair Türkçe açık ifadelere rağmen; Tâceddin Dergâhı, Celvetî/Tacî tasavvuf ekolüne mensup bir manevî eğitim kuruluşudur.

Evrâd'ın başında yer alan mukaddimede *"Kutbü'z-zamân ez- zübdetü'l-irfân Hazret-i Şâh-ı Nakşibendî, vâsıl-ı maarif-i yezdânî ve kâşif-i esrâr ve hazret-i şeyh-i meâb celle şânehu eş-Şeyh Mustafa Tâceddin bin Tâceddin, el-metfûn bi-Ankara kaddese sırrehü'l-azîzü'l-âlî evrâd-ı Şerifeleridir ki..."*[79] ifadesi geçmektedir. Tek kapak içerisinde altı risale bulunmaktadır. Üçüncü sırada bulunan Tâceddin Evrâdı'nı, burada geçen ifadelere dayanarak tasnif heyeti *"Ankara'da metfun Şeyh-i Nakşibendî Mustafa Tâceddin Evrâd-ı Şerîfesi (Arapça), Silsile-i Hâcegân ve Âdâbı"*[80] şeklinde isimlendirmiştir. Çünkü üçüncü bölümde Tâceddin Mustafa Evrâdı ile başlayan risale, Nakşî silsilesi ve âdâbını anlatan bölümle devam etmektedir[81]. Ancak Nakşî silsilesi, Tâceddin Mustafa ile irtibatlandırılamamaktadır. Zannediyorum müstensih, sayıları birden fazla olan Nakşî Tâceddinler ile Tâceddin Mustafa'yı karıştırmaktadır. Bunlardan biri olan Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki *"Risale-i Tâceddin alâ Sülûki'n-Nakşiyye"* adlı Tâceddin an Muhammed Abdurrahim'in yazdığı risalenin mikrofilmini alarak tetkik imkânı buldum[82]. Bu risalede Nakşî Tarikatı usul ve erkânı anlatılmaktadır, fakat Ankaralı Tâceddin Mustafa ile hiçbir alakası bulunmamaktadır.

Buna karşılık, Osmanlı Arşivi'nde bulunan Teftiş raporunda, *"Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a mülhak evkâftan Ankara'da vaki' Üsküdarî Aziz Mahmud Efendi hülefâsından müteveffa Tâceddinzâde Mustafa Efendi'nin Tekke Ahmed Mahallesi'nde Şeyh Paşa Zaviyesi'nde bina eylediği cami-i şerif ve zaviyesi vakfı"*[83], VÂkiflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan tevcih defterinde *"...Ankara'da Tekke Ahmed Mahallesinde vaki' Şeyh Paşa Zaviyesi'nde Üsküdarlı Aziz Mahmud Efendi hülefâsından merhum Tâceddinzâde Mustafa Efendi'nin cami-i şerifi ile zaviyesi vakfı"*[84] ifadeleri açıkça yer almaktadır.

Yanlış olması mümkün olmayan bu arşiv kayıtlarının yanında, ulaşabildiğimiz eski ve yeni kaynaklarda da Tâceddin Dergâhı'nın Celvetiyye tasavvuf ekoluna mensup olduğu yazılıdır. Celvetî tâcı on üç terkli olup, kubbesi siyaha yakın, koyu yeşildir. Ortasında aynı renk bir düğme bulunmaktadır. On üç rakamı on iki imam ve Hüdâyî hazretlerine işarettir. Tâcın tepesindeki düğme, Nübüvvet-i Muhammediyye'nin ifadesidir. Tâcın

79 **Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi**, 13907, s.30/a.
80 **Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi**, 13907, s. 1/a.
81 ***Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi***, 13907, s. 30/a-39/a.
82 **Risale-i Taceddin alâ Sülûki'n-Nakşiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa** 397.
83 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201.
84 VGMA (Atik Şahsiyet) Rabi-Sani Asker 1270: Def. 411, Sayfa 77, Sıra 1076.

destarı yeşil renklidir[85]. Tâceddin-i Velî'nin Türbesi'ndeki tâcın dilimleri günümüzde yeniden yaptırıldığı için sehven on iki dilimli yapılmıştır. Ancak kubbe rengi siyah, destârı da yeşil olması yönüyle Celvetiyye tâcı tanımına uymaktadır[86].

Celvetiyye Tarîkatı Hacı Bayram-ı Velî'nin kurduğu Bayramiyye'nin bir koludur. Halvetiyye ile Bayramiyye'nin birleşmesiyle tekâmül etmiştir. Hatta Nakşibendiyye'den de izler taşıdığı söylenir[87]. Evrâd sahibi olması hasebiyle Tâceddinzâde Mustafa'nın tasavvuf ekolü Celvetî/Tacî'dir.

Bir sempozyum kitabının hacmini daha fazla zorlamamak için yayınlayamayacağımız Tâceddin Evrâd-i Şerifesi'nden altı nüshanın mikrofilmlerini temin ettiğimizi daha önce söylemiştik. Bilindiği gibi "evrâd" kelimesi "vird" in coğuludur. Allah'a yakınlaşmak için belirli zamanlarda ve belli miktarda yapılan duâ ve zikri ifade eder. Tasavvuf terimi olarak; bir pîr veya şeyh tarafından düzenlenmiş olan, tarîkat mensuplarının her gün veya belirli zamanlarda okudukları, âyetler, salavat ve esmâdan oluşan duâ demetidir. Bizzat tarikat kurucuları tarafından tertip edilirler[88]. Her tarikatın kendine has evrâdı vardır. Bunların uzunluğu, tekrar etme adedi farklıdır. Hatta bu farklılıklar aynı tarikatın kolları için bile söz konusudur. Evrâd ferdî olarak okunduğu gibi, tekkelerde zikir başlamadan önce şeyhin yönetiminde toplu olarak da okunabilir.

Tâceddin-i Velî Evrâdı'nın başında, sabah namazından sonra ruhâniyet-i Resulullah ve cümle ehlullah hâzır oldukları halde ihlasla okunacağı anlatılmaktadır. Bu şekilde okumaya devam edildiği takdirde insanların dünya ve ahiret saadetine erişeceği, tâun ve veba gibi bulaşıcı hastalıklardan korunacağı ve her türlü musibetlerden kurtulacağı ifade edilmektedir. Hatimede ise, sâlikin evrâdın okunması tamamlandıktan sonra elleriyle vücudunu mesh etmesi, üç kere ihlâs-ı şerif ve mu'avvizeteyn surelerini kıraat etmesi, üç yüz yâhut kırk bir kere yâ *"Fettâh"* ismi ile meşgul olması ve kelime-i tevhide devam edilmesi istenmektedir[89]. Süleymaniye, Hacı Mahmud 4172'de kayıtlı olan evrâdda biraz daha ayrıntıya girilerek, duanın Fatiha ile bitirilmesi, Peygamberimizden başlayıp Tâceddin-i Velî'ye kadar bütün evliyaullahın ruhuna hediye edilmesi istenmektedir[90]. Burada aktardıklarımızdan başka, Celvetî/Tacî tarikatının cami içerisinde yapıldığını söylediğimiz haftalık toplu zikirleri hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Celvetiyye Tarikatı silsilesi, Hz. Ali'ye ulaştığı için cehrî zikri esas alan bir tarikattır. Bu tarikatın aslını "Kelime-i Tevhid" zikri teşkil eder. Ayrıca Halvetî sülûkunun esası olan "esmâ-i seb'a" (Lâilâheillallah, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyûm, Kahhar) zikrinin büyük önemi vardır. Özellikle Hüdâyî'den sonraki dönemde Celvetî şeyhleri "esmâ-i seb'a" zikrini telkin etmişlerdir[91]. Tâceddinzâde-i Velî'nin de, manevî terbiye metodu olarak bu usulü takip etmiş olabileceğini düşünmek mümkündür.

---

85 Yılmaz, H.Kâmil, "**Celvetiyye**", DİA, İstanbul 1993, C.VII, s.274275.
86 Aşkar, Mustafa, Agt, s. 8,
87 Aşkar, Mustafa, Agt, s. 8.
88 Kara, Mustafa, "**Evrâd**", DİA, İstanbul 1995, C. XI, s. 533-535.
89 **Konya Yazma Eserler Kütüphanesi, Akşehir** 113; Bayram Sadi,Agm, s. 48,53.
90 **Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud** 4172, s. 9/a-9/b.
91 Aşkar, Mustafa, Agt, s.8.

b. Tâceddin Dergâhı'nda Görev Yapan Şeyh Efendiler

Enver Behnan Şapolyo'nun, Tâceddinzâde Mustafa'nın tasavvuf anlayışını anlatmak için kaleme aldığı makalesinde bir ayrıntıyı kaçıran nâkiller, Tâceddin Dergâhı'ndan icazet alan veya orada görev yapan şeyh çocuklarını, bu dergâhta şeyhlik görevi yapmışlar gibi, gerçek şeyh efendilerle birlikte kayda geçirmişlerdir[92] . Bu doğru değildir. Şapolyo makalesinde, şeyh listesini verdikten sonra, *"bu zatların bir kısmı şeyhin torunları ve bir kısmı da, dergâhta postnişinlik eden zevâtın adlarıdır"*[93] demektedir.

Bizim arşiv belgelerine dayanarak yaptığımız tespitlere göre Tâceddin Dergâhı'nda görev yapan şeyh efendiler şunlardır:

1)**es-Seyyid Şeyh Mustafa Tâceddin bin Tâceddin Ankaravî** : Doğum tarihi gibi ölüm tarihi de bilinmemektedir. Arapça olarak tertip ettiği evrâd-ı şerifine, yazdığı risalesine ve tertip ettiği Türkçe divanına bakılarak iyi bir eğitim gördüğünü, zahirî ve batinî ilimleri tahsil ettiğini söylemek mümkündür. Ünâs ve zükur evlad bırakmadan vefat etmiştir[94]. Evlenip çocuk sahibi olmuş mudur, bilmiyoruz. Eğer türbesinde bulunan ikinci sanduka söylendiği gibi oğluna ait ise[95], çocukları kendinden önce vefat etmiş olmalıdır. Tâceddin Külliyesi'ni yaptırıp vakfetmiştir. Kesin olarak Bursa'dan Ankara'ya geliş tarihi bilinmediği gibi, Dergâh'daki şeyhlik süresi de bilinmemektedir.

2)**Gizli Şeyh Mehmed Efendi:** Teftiş raporunda Tâceddinzâde Mustafa'nın geride erkek ve kız çocuğu bırakmadan vefat ettiği için ecânipten/dışarıdan Gizli Şeyh Mehmed Efendi'nin Dergâha Şeyh olarak tayin edildiği kayıtlıdır[96]. Mehmed Efendi'nin vefatından sonra şeyhlik görevi, muhtelif tarihlerde beraat ile ekber ve erşed evladına intikal etmiştir. Müfettişin belirttiğine göre bu durum 1130/1717'ye kadar devam etmiştir. Bunlar kaç kişidir veya babadan oğla intikal şeklinde kaç kişi şeyh atanmıştır, şu an itibariyle bilemiyoruz. Ancak, Şapolyo Bursa'dan geldiği için "Bursevî" olarak nitelediği Gizli Şeyh Mehmed Efendi'nin vefatından sonra oğlu Şeyh Mehmed'in posta oturduğunu söylemektedir[97].

3) **Gizli Şeyh'in oğlu Şeyh Mehmed Efendi.**

4) **Türbedar Abdurrahman Efendi** (Göreve atanma tarihi 1130/1717): Abdurrahman'ın ilk türbedar olup olmadığı bilinmemektedir.

5) **Abdurrahman'ın oğlu Pîr Mehmed Efendi** (Türbedarlığa atanma tarihi 1159/1746).

6) **Zaviyedar Seyyid Şeyh Mehmed Efendi** (ö.1161/1748): Elinde beraatı olmaksızın

92 Bayram, Sadi, Agm, s.47; buradan naklen Aşkar, Mustafa, Agt, s.8.
93 Şapolyo, E. Behnan, Agm, s.24.
94 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201.
95 Konyalı, İbrahim Hakkı, Age, s.88.
96 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201.
97 Şapolyo, E. Behnan, Agm, s. 23.

zaviyedar olan es-Seyyid Şeyh Mehmed Efendi'nin 1161/1748'de vefat etmesi üzerine, öteden beri türbedar olanların aynı zamanda zaviyedar da oldukları dikkate alınarak teamüle uyulmuş, aynı tarihte zaviyedarlık görevi de Türbedar Pîr Mehmed'e tevcih edilmiştir.

7) **Pîr Mehmed'in oğlu Şeyh Osman (1188/1774):** Kasr-ı yed ile Pîr Mehmed'in görevden çekilmesi üzerine türbedarlık ve zaviyedarlık görevi 1188/1774 senesinde oğlu şeyh Osman'a geçmiştir.

8) **Şeyh Seyyid Mustafa bin Hacı Osman** (1209/1794): Pîr Mehmed'in oğlu Şeyh Osman'ın bilâveled/çocuksuz vefatı üzerine görev el değiştirmiş, 1209/1794'de Şeyh Seyyid Mustafa'nın oğlu Hacı Osman'a geçmiştir.

9) **Seyyid Şeyh Ahmed bin Seyyid Mehmed** (1220/1805): Teftiş raporunda Hacı Osman'ın çocuksuz vefatı üzerine türbedarlık ve zaviyedarlık görevinin karındaşı oğlu Seyyid Şeyh Ahmed bin Seyyid Mehmed'e geçtiği yazılıdır[98]. Ancak Şeyh Osman Vâfî'nin 1243/1827 tarihli tevcih kararında, şeyhlik görevi Şeyh Mehmed'in ölümü üzerine oğlu Şeyh Ahmed'e geçtiği, Ahmed'in vefatından sonra kardeşi Şeyh Osman (Vâfî)'a intikal ettiği açıkça belirtilmektedir[99]. Ya Müfettiş es-Seyyid Mehmed Saadeddin'in bir zuhulü sözkonusudur veya Hacı Osman'dan Şeyh Ahmed'e geçen sadece türbedarlık ve zaviyedarlıktır. Ahmed'e şeyhlik babası Mehmed'den geçmiştir.

10) **es-Seyyid Şeyh Osman Vâfî** (1243/1827): Seyyid Şeyh Ahmed vefat ettiğinde es-Seyyid Süleyman Neş'et ve es-Seyyid Ahmed Şemseddin isimlerinde seyr u sülûkunu tamamlamış reşid iki oğlu olduğu halde, görevin aileden ekber evlada geçeceğine ilişkin teamül üzerine şeyhlik görevi 19 Safer 1243/24 Temmuz 1827 Cuma günü kardeşi Osman Vâfî Efendiye geçmiştir[100].

Bir ara *"hilâf-ı rıza harekete ibtidâr eylediği"* gerekçesiyle Kayseri'ye sürgüne gönderilmiş ise de; *"Tâceddin Şeyhi Osman Efendi'nin Ankara'da 'ıyâl ve evlatları mahzunü'l-kulûb ve kendisi dahi nâib-i müstağfirbirle ıslâh-ı nefs olarak şâyân-ı âtifet ve sezâvâr-ı 'inâyet-i âlî olduğu zâhir revnümûn olduğuna binaen, rahmeten lihâlihim aff u itlâkına emr-i âlişân ihsân buyurulub/buyurulmuştur. Kendü halinde hânesinde duâyı devâm-ı Hazret-i Pdişahiye müdâvemed eyliye/(eyliyerek), 'ıyâl ve evlâdının mesrûriyetleri niyâzı arz-ı 'ubûdiyetimize bâdî olmuştur"*[101] gerekçesiyle affedilerek tekrar Ankara'ya dönmesine müsaade edilmiştir. Doğrusu *"hilâf-ı rıza harekete ibtidâr eylemek"* ten ne kast edilmektedir, belgede bir açıklık bulunmamaktadır. Kolluk kuvveti marifetiyle gerçekleştirilen bu sürgün hadisesinin, bilmem 1242/1826 tarihinde Yeniçeriliğin kaldırılması ve sonrasında yaşananlarla bir ilgisi var mıdır?

Af kararında evinde oturarak devlet büyüklerine dua etmesi şartıyla sürgünün kaldırıldığı belirtilmekte ise de; Şeyh Osman Vâfî'nin görevinin başına döndüğü anlaşılmaktadır. Hatta yaşanan bu olumsuzluğa rağmen külliyenin kurucusu ve ilk

98 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201.
99 BOA/Cevdet-Evkâf 1243: 13730.
100 BOA/Cevdet-Evkâf 1243:13730.
101 BOA/Cevdet-Evkâf 1245: 7429.

postnişini olan Tâceddinzâde Mustafa'dan sonra Tâceddin Dergâhı'nın en kudretli Şeyhi olduğu anlaşılmaktadır. Tacî Evrâdı'nın çoğaltılması ve tasdiki, Tâceddin Mahallesi sakinlerine vergi muafiyeti sağlanması, Ankara Mal Sandığı'ndan dergâha külliyatlı miktarda para transferinin yapılması, II. Abdulmecid döneminde külliyenin onarılması ve selamlık/"kasr-ı ebniye" binasının inşası hep Şeyh Osman Vâfî zamanında gerçekleşmiştir.

11) **Osman Vâfî'nin oğlu Şeyh Mehmed Galib** (1270/1853): Şeyh Osman Vâfî'nin vefatı üzerine görevin ailenin en büyüğüne verilmesi kuralından vazgeçildiği anlaşılmaktadır. Osman Vâfî'nin ölümü ile boşalan şeyhlik görevine, ağabeyinin es-Şeyyid Ahmed Şemseddin ve es-Seyyid Süleyman Neş'et isimlerinde ehliyet sahibi ve reşid iki oğlu olduğu halde, görevi bunlardan birine verme yerine, şeyhlik görevine daha çocuk yaşta olan Mehmed Şerif Galib atanmıştır. Bunun haksızlık olduğunu belirterek itiraz eden ve konunun araştırılmasını isteyen es-Seyyid Ahmed Şemseddin'in şikâyette bulunması ve Evkâf Nezâreti Müfettişi tarafından konunun mahallinde incelenmesi de sonucu değiştirmemiştir[102].

1844 doğumlu olan Mehmed Şerif Galib küçük yaşta (9 yaşında) olduğu için hizmete ehliyet kesbedinceye kadar, şeyhlik görevi niyabeten Mehmed oğlu Hanif Efendi tarafından yürütülmüştür[103].

12) **Mehmed Galibin oğlu Şeyh Taceddin Mustafa** (1317/1899): Şeyh Mehmed Şerif Galib'in 9 Zilhicce 1317/ 25 Ağustos 1899 Cuma günü vefat etmesi üzerine, oğlu Tâceddin Mustafa 3 Cemaziyelevvel 1371/ 7 Eylül 1899 Perşembe günü şeyhlik görevine atanmıştır. Son Şeyh olan Tâceddin Mustafa (1881-1937), tekke ve zaviyelerin kapatılma tarihi olan 2 Eylül 1925 tarihine kadar görev yapmıştır[104].

Tâceddin Mustafa'nın isim benzerliğinin ötesinde külliyenin kurucusu Tâceddinzâde Mustafa ile hiçbir irsiyet bağı bulunmamaktadır. 1220/1805 tarihinde Seyyid Şeyh Mehmed'in posta oturmasından itibaren tekkelerin kapatılma tarihine kadar tam 120 yıl Tâceddin Dergâhı şeyhlik görevini aynı aileden gelen şeyh efendiler yürütmüştür. Son şeyhin oğlu Dr. Osman Vâfî Erar(1922-) ve bir kızı hayattadır. Çoğu Ankara'da ikamet eden, görüşmelerimizi sürdürdüğümüz, iyi eğitim görmüş, kültürel seviyesi yüksek geniş bir aile, Şeyh Efendi'nin soyunu devam ettirmektedir.

102 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201.
103 BOA/Cevdet-Evkâf 1270: 10201; VGMA (Atik Şahsiyet), Rabi-Sani Asker 1270: Def. 411, Sayfa 77, Sıra 1076.
104 Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men've İlgasına Dair 30.11.1341/1925 tarih ve 677 Sayılı Kanun(Düstur III/VII 1933: s. 190) ve o dönemin teamülüne göre, daha önceden yürürlüğe konulan "Tekke, Zaviye ve Türbelerin Seddi Hakkındaki 2 Eylül 1341/1925 tarihli Hey'et-i Vekile Kararının Suveri Tatbikiyesini Mübeyyin Talimat" hükümlerine göre millî sınırlar içinde bulunan bütün tekkelerle birlikte Tâceddin Dergâhı da kapatılmıştır.

IV. Dergâh'ta M. Âkif'in Misafirliği ve İstiklâl Marşı'nın Yazılması

a. Mehmet Âkif Dergâh'ın Selamlık Kasrında Misafir Edildi

Eski gazeteci Orhan Karaveli'nin Tâceddin Camii imamı dedesi Tevfik Çiftdoğan (1878-1968) ve annesi Raife Karaveli (1905-1997)'den yaptığı aktarmalara dayanarak söylediği gibi, Mehmed Âkif'in 24 Nisan 1920'de İstanbul'dan Ankara'ya geldiğinde[105] kaldığı konut, cami müştemilatından imam evi değil[106]; Tâceddin Dergâhı şeyhinin selamlık binasıdır.

Tâcedin Dergâhı yetkilileri ve mensuplarının ihtiyaç göstermesi üzerine "kasr- ebniye"/ selamlık binası; Ankara İmar Meclisi'nin 2 Şaban 1261/5 Ağustos 1845 tarihli kararı uyarınca, külliyenin diğer birimlerinin tamiri ile birlikte Abdulmecid döneminde Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti tarafından yeni baştan inşa edilmiştir. Meclis kararında, ***"...ve ilavesi iktiza eden fevkânî iki oda ve tahtânî bir kahve ocağını müştemil kasr-ı ebniyesi inşasıyla..."***[107] diğer tamirlerin yapılması imza altına alınmıştır. Böylece dergâh bünyesinde olmayan fakat şeyh efendilerin önemli misafirlerini kabul edip ağırlayacağı çay kahve ısmarlayacağı, sohbetlerde bulunacağı böyle bir selamlık binasına ihtiyaçlarının olduğu kabul edilmiştir. Benimsenen bu düşünce doğrultusunda sözü edilen ihtiyacı karşılamak üzere üst katta iki oda, zeminde kahve ocağı ve servis odalarının bulunacağı küçük bir köşk binası yaptırılması kararı alınmıştır. Nitekim bu karar uyarınca selamlık binası, tarif edilen projeye uygun olarak o yıllarda inşa edilmiştir.

Cumhuriyet dönemi uygulamalarıyla da, M. Âkif'in misafir edildiği ve halen müze olarak kullanılan bu yapının Tâceddin Dergâhı'nın bir parçası olduğu, tereddüde mahal bırakmayacak şekilde anlaşılmaktadır.

Tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ilişkin 677 (30.111341/1925) Sayılı Kanun ve o dönemin teamülüne göre, daha önceden yürürlüğe konulan *"Tekke, Zaviye ve Türbelerin Seddi Hakkındaki 2 Eylül 1341 Tarihli Hey'et-i Vekile Kararının Suveri Tatbikiyesini Mübeyyin Talimat"* hükümleri; *"tekke ve zaviyelerden camii ve mescid olarak kullanılanların aynı amaçlarla kullanılmalarına devam edilmesi, mektep ittihazına elverişli olanlar varsa bunların da mezkur hey'etlerce tefrik edilerek idare-i hususiyelere (Özel İdareler) devredilmesini"* (md. 2,3) öngörmektedir[108]. Bu mevzuat hükümleri uyarınca Tâceddin Dergâhı selamlık binası o tarihlerde *"avlulu ahşap mektep"* olarak Ankara Vilayeti İdare-i Hususiyesi (Özel İdare Müdürlüğü) adına devredilmiştir.

Çeşitli sebeplerle Hazine, belediyeler ve hususî idarelerin mülkiyetine geçen tarihî vÂkif taşınmazların yeniden vÂkiflar idaresine dönmesini öngören 7044 (10.09.1957) sayılı Kanun[109] ve bu kanunun uygulama şeklini gösteren Tüzük[110] (19.12.1963) hükümleri uyarınca, tapunun 62 pafta, 275 ada, 25 parselinde kayıtlı 485 m2 bir saha üzerinde

105 Düzdağ, M. Ertuğrul, **Safahat** (Tam Metin ve Safahat Dışında Kalmış 54 Şiir), İstanbul 2006, B. 3, Çağrı Yayınları, s.68-69.
106 Karaveli, Orhan, Age, s.86.
107 BOA/Cevdet 1261 A.MKT, 26/74-2.
108 Düstur III/VII 1933: s. 190.
109 R.G., 1957:9705; Düstur III/XXXVIII 1958.
110 R.G., 1964:11597; Düstur V/III 1964: 181.

bulunan Taceddin Dergâhı selamlık binasının tapusu, 11.11.1986 tarihinde VÂkiflar Genel Müdürlüğü adına alınmıştır[111].

Taceddin Camii imamı Tevfik Hoca'nın Mehmed Âkif'i karşılayıp evinde misafir etmesi de tahlile muhtaç bir durumdur. M. Âkif'in Ankara'ya geldiğinde Tâceddin Dergâhı başında tevcih kararı ile atanmış Tâceddin Mustafa'nın şeyh olarak bulunduğunu biliyoruz da; Tevfik Hoca'nın o tarihte imam olduğuna dair resmi bir kayıt bulunmamaktadır.

Gurre-i Safer 1253/1837'de Tâceddin Camii imamet görevine getirilen Hafız İbrahim İbni Abdullah'ın ölümü üzerine, aynı göreve oğlu Mehmet Emin getirilmiştir. Mehmet Emin'in Mustafa ve Süleyman adında iki erkek çocuk bırakarak vefatı üzerine, imamet görevine Mustafa'nın isteksiz, Süleyman'ın da yetersiz bulunması sebebiyle 13 Zilkade 1309/1891'de Tevfik Hoca'nın babası Hafız Ali Efendi bin Ahmed tayin edilmiştir. Hafız Ali Efendi 27 Cemaziyelevvel 1338/1919 tarihinde hitabet görevine de getirilmiştir. Bu şahsiyet defterinde Tevfik Efendi'nin 20 Şubat 1929 tarihinde Tâceddin Camii hatipliğine tayin edildiği kayıtlıdır[112].

Tevfik Çiftdoğan'ın hizmet cetvelinin çıkartılması için 1953'te Diyanet İşleri Başkanlığı kanalıyla yaptığı başvuru üzerine, Başkanlıkça konu VÂkiflar Genel Müdürlüğü'ne intikal ettirilmiştir. VGM/Muamelât Müdürlüğü ifadeli 19 Şubat 1953 tarih ve 21631 sayılı cevabi yazıda; *"arşivde yapılan araştırmada Tâceddin Camii imamlığına tayin edildiğinize dair bir kayıt bulunamamıştır. Ancak 1929 tarihli hatiplik tevcihinde, iki görev tevhid edilerek atamanızın yapıldığı ifade edilmektedir. Bu ifadeye dayanarak daha önce imamlık yaptığınız söylenebilir"* denilmiştir[113]. Olmayan bir tayini, daha sonraki bir dönemi ifade etmek için de pekala kullanılmış olabilecek bir tabire dayanarak, hatiplik tevcihinden önce Tevfik Hoca'nın imamlık yapmış olabileceği şeklinde yorumlamak, ne derece doğrudur, tartışmaya açıktır. Nitekim emeklilik işlemlerinde 1929 yılından önceye ait herhangi bir hizmet değerlendirilmesi yapılmamıştır.

Tevfik Hoca'nın, M. Âkif'in Ankara'ya geldiği tarihte Tâceddin Camii'nde resmi imam olmadığı ortadadır. Böyle bir atama yapılmış olsaydı, VÂkiflar Arşivi'ndeki söz konusu defterde kaydının bulunması ve cevabî yazıda yer alması gerekirdi. Fahriyen bu görevi yapıp yapmadığı, yaptı ise hangi tarihte başladığı bilinmemektedir.

Diğer taraftan M. Âkif'in İstiklâl Marşı'nı, yemek götüren annesi Raife Hanım'a okuduğunu anlattığı pasajda, tam bir akşam yemeği menüsü olan *"kelek turşusu, kapama ve torba yoğurdu"* götürtülüyor, ama vakit sabah oluyor. M. Âkif 15-16 yaşlarında olan Raife Hanımı buyur ediyor ve ona *"otur bakayım şuraya. Sana yeni yazdığım bir şiirimi okuyacağım. Bakalım beğenecek misin? Sabaha kadar bununla uğraştım..."* diyor ve

111 VGM/EML 1986: Ankara Merkez 7044 Hayrat Kütük Def., C.I, s. 1. Anlatmaya çalıştığımız kanuni zorunluk sebebiyle Taceddin Dergâhı *"Kasr-ı ebniye"*si olarak Tâceddinzâde Mustafa Vakfı adına tapulu olması gereken taşınmaz, *"avlulu ahşap mektep"* olarak VÂkiflar Genel Müdürlüğü üzerine tapulanmıştır.

112 VGMA, **Tafsil-i Anadolu**, 1319: Def. 2389; Zbt. Kutusu 61, No: 509.

113 Diyanet İşleri Başkanlığı/Sicil Müdürlüğü, 1950/0045.

"Korkma! sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak..."

diye başlayan şiirini okuyor[114]. Bu mizansenin olabilirlik takdirini okuyuculara bırakıyor, benden önce buna benzer pek çok tutarsızlıklar üzerinde durulduğu için[115] konuyu daha fazla uzatmak istemiyorum.

Millî mücadelenin manevî kahramanı, İstiklâl Marşı'nın yazarı, millî şair M. Âkif'le bir şekilde alaka kurmak; o günleri yaşayan her fert ve aile için büyük bir onurdur. Bu durumu anlıyor, bu yöndeki eğilimlere ve çabalara saygı duyuyorum. Keşke tarihî gerçekleri tersyüz ederek değil de, dergâhın selamlık binasının hazırlanması sırasında ailenin katkı sağladığını, M. Âkif ve arkadaşlarının bir akşam eve yemeğe davet edildiğini, zaman zaman evden sabah kahvaltısı ve akşam yemekleri gönderildiğini, annesi Raife Hanım'ın bir sabah kahvaltısı götürdüğünde, İstiklâl Marşı'nı yazarının ağzından ilk dinleyen kişi olduğunu söyleseydi; Sayın Orhan Karaveli, ayakları yere basan bir anlatım gerçekleştirmiş olurdu. O zaman ben böyle bir araştırma yapar mıydım, bu da işin bir başka yönü.

Her şey bir yana, dünyanın rağbet ettiği mikro tarihçilik açısından Başkent Ankara'nın bir noktasının derinlemesine araştırılmasına vesile olduğu için ben Orhan Karaveli'ye huzurlarınızda şükranlarımı sunuyorum.

b. İstiklâl Marşı "Kasr-ı Ebniye"de Yazıldı

"Kasr-ı ebniye"/selamlık binası, Tâceddin Dergâhı'nın sağlam bir şekilde ayakta kalmış ve Cumhuriyet dönemine intikal etmiş en temel yapılardan biridir. Gerek 677 sayılı ve gerekse 7044 sayılı kanunlar nezdinde eski eser tescilli Tâceddin Dergâhı muamelesi görmüştür.

Mehmed Âkif 24 Nisan 1920'de İstanbul'dan Ankara'ya geldiği zaman Tâceddin Dergâhı'nın başında bulunan Şeyh Tâceddin Mustafa, misafirlerini kabul edip ağırladığı selamlık binasını Âkif ve arkadaşlarına tahsis etmiştir[116]. Bu durumu, hatıralarını yayınlayan yakın arkadaşları ve birlikte kaldığı dostları doğrulamaktadır.[117]. I. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Kâtibi olan Mahir İz, M. Âkif'in bir günlük hayatını anlattığı bölümde şunları yazmaktadır: *"Her sabah Şeyh Sâdî'nin Bostan'ını ve tasavvufî bir eser olan Şems-i Mağribî Dîvânı'nı ve Harâbat'tan Farsça müntehâbatı okurduk... Bizim ders bitince beraber kaldıkları Balıkesir mebusları Hasan Basri (Çantay), Müftîzâde Abdulgafûr (Iştın) ve diğer arkadaşlarına Arapça Muallakât okuturdu. Öğleden sonra Meclis'e gelir, yerine oturur, müzakere başlayıncaya kadar Fransızca bir eseri tercüme ettiğini görürdük.*

114 Karaveli, Orhan Age, s.89.
115 Doğan, D. Mehmet, **Camideki Şair Mehmed Âkif,** İstanbul 2006, B. 3, s.135-138.
116 Akgün, Necat, **Burası Ankara,** Ankara 1996, Ankara Kulübü Yayınları, s. 69.
117 Eşref Edib (Fergan), **Mehmed Âkif: Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları,** İstanbul 1938-39(I ve II cilt,700+300 sayfa), İstanbul 1960 (I cilt, 400 sayfa), s.152; İz, Mahir, **Yılların İzi,** İstanbul 1975, s. 124-125.

Gece yatsıdan sonra da yine Tâceddin Dergâhı'nın kıymetli misafirlerinden Hariciye Hukuk Müşaviri Münir (Ertegün) Bey'e Hâfız Dîvânı okuturdu"[118].

Mehmed Âkif Ersoy, Mehmed Vehbi (Bolak)'ın da dâhil olduğu arkadaş gurubu ile birlikte kaldığı Tâceddin Dergâhı'nda; Safahatın 6. Kitabı *"Âsım"*ı tamamlamış, 17 Şubat 1921'de *"İstiklâl Marşı"*nı, 15 Nisan 1921'de *"Süleyman Nazif'e"* şiirini ve 7 Mayıs 1921'de de *"Bülbül"*ü yazmıştır. Safahat kitabının bütün baskılarında son iki şiirin yazılış yeri *"Tâceddin Dergâhı"* olarak gösterilmektedir[119]. M. Âkif gibi çok titiz ve dikkâtli bir insan Tâceddin Dergâhı'nda kaldığını, şiirlerinin altına bu mekânı yazarak belirtiyorsa, başka delil aramaya sanırım gerekte, ihtiyaçta yoktur. Nitekim Leyla şiirini de Nisan 1922'de Ankara'da yazdığı halde[120] bu tarihte Tâceddin Dergâhı'ndan ayrılarak kiraladığı eve geçtiği için şiirin altına Tâceddin Dergâhı yazmamıştır[121].

İstiklâl Marşı'nın yazıldığı günlerde ve *Sebîlürreşâd'*ın 468. sayısı ile *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde 17 Şubat 1921'de neşredildiğinde, 12 Mart 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildiğinde M. Âkif Tâceddin Dergâhı'nda ikamet etmektedir. Şiirlerin tamamlanmasından sonra hep yapıldığı gibi, Marş'ın Mecliste kabul edildiği günün akşamında dergâhta çay demlenerek, yakın dostları arasında bulunan Milletvekillerinin de iştiraki ile mütevazı bir kutlama yapıldığı bilindiği halde[122]; Mehmed Âkif'ın Ankara'da kaldığı sürelerde nerelerde oturduğunu bir kez daha açıklayarak bu konuyu tamamlamak istiyoruz.

M. Âkif Ankara'ya geldiği 24 Nisan 1920'den, Aslanhane Camii civarında Çakallı Hoca'dan kiraladığı eve taşındığı Mayıs 1921'e kadar Tâceddin Dergâhı selamlık binasında ikamet etmiştir. Kastamonu'da bulunan aile fertlerini Ankara'ya alarak Mayıs 1921'de Aslanhane Mahallesine taşınmıştır. Ordu'nun Sakarya gerisine çekilmesi üzerine, İstanbul'dan birlikte geldiği Ali Şükrü'nün ailesiyle birlikte, İstanbul'dan gelirken yaptığı gibi oğlu Emin'i yine yanında bırakarak eşini ve çocuklarını Temmuz sonunda Kayseri'ye göndermiştir. Türk Ordusu'nun vaziyete hâkim olması üzerine, üç ay sonra Tâceddin Şeyhi'nin evini kiralayarak KÂsım 1921'de Tâceddin Mahallesine taşınmıştır. 1923'ün Mayıs başında İstanbul'a dönünceye kadar ailesiyle birlikte burada ikamet etmiştir[123].

---

118 İz, Mahir, Age, s.124-125.

119 Mehmet Âkif Ersoy, **Safahat,**(Hazırlayan M. Ertuğrul Düzdağ)Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, s.433-436; M. Âkif Ersoy, **Safahat.** İstanbul 2003, B.33, s. 427-430; M. Âkif Ersoy, **Safahat** (Tam Metinm ve Safahat Dışında Kalmış 54 Şiir), İstanbul 2006, B. 3, s.637-457.

120 Doğan, D. Mehmet, Age, s.86-88.

121 Safahat kitaplarında yer alan *"Leyla"* şiirinin sonuna bakılabilir.

122 Doğan, D. Mehmet, Age, s.79.

123 M Âkif'in, İstiklâl Marşı'nı yazdığı sokağa adını vermek amacıyla Ankara Belediye Başkanı Dr. Atıf Tüzün'ün 1949 senesinde başlattığı mekan araştırmaları sırasında görüşlerine başvurduğu, M. Âkif'in ailesiyle birlikte kalan yakın arkadaşının kızı Süheyla Karan Hanım, söylediğimiz hususları doğrulayan şu bilgileri vermektedir: *"Önce İstiklâl Marşı'nın yazıldığı tarihi tespit lâzımdır. Çünkü Âkif, Ankara'da ikametinin uzun bir kısmını Tâceddin Şeyhi'nin kiralık evinde geçirdiği için birçok kimseler İstiklâl Marşı'nın o evde yazıldığı kanaatine varıyorlar. Halbuki İstiklâl Marşı 21 Şubat 1327/1921 tarihinde Kastamonu'da Açıksöz Gazetesi'nde yayınlandı. 12 Mart 1337/1921 tarihinde de resmen kabul edildi. Bu tarihte biz, yani bütün efrâd-ı aile Kastamonu'da ikamet ediyorduk. Şair (M.Âkif) o zaman Tâceddin Dergâhı'nda yalnız olarak oturmakta idi. Şiiri (İstiklâl Marşı) de orada yazdığını kendisinden işittiğim için biliyorum. O senenin Mayıs ayında biz ailece(k) Ankara'ya geldik. Aslanhane civarında Çakallı Hoca'nın evinde Temmuz nihayetine kadar oturduk. Ordu'nun Sakarya'ya çekilişinde Kayseri'ye gittik. Üç ay sonra, KÂsım 1337/1921'de, tekrar Ankara'ya döndüğümüz zaman Mehmet Âkif Bey bize Tâceddin Şeyhi'nin evini tutmuştu"*(Ankara Belediye Başkanı'nın 04.04.1949 Tarihli Tezkeresi, buradan naklen Erişirgil, M.Emin, **İslamcı Bir Şairin Romanı** (Yayına Hazırlayan Aykut Kazancıgil), Ankara 1986, s.348-349).

Sonuç

Tâceddin Sultan, Tâceddin-i Velî, Tâceddinzâde-i Velî, es-Seyyid Şeyh Mustafa Tâceddin bin Tâceddin aynı kişidir. Muhtemelen babası, muhtelif medreselerde müderrislik yaptıktan sonra, Bursa Kaplıca Medresesi Müderrisliği'nden Ankara Müftülüğüne tayin edilen ve bu görevde iken 1018/1609'da Ankara'da vefat eden Tezkireci Tâceddin'dir. Tâceddin Külliyesi'ni 1610-1665 yılları arasında yaptırarak vakfetmiştir. Ancak Tâceddinzâde Mustafa mazbut vakfı olan bu külliyenin vakfiyesi ve akar vÂkif malı bulunmamaktadır.

Tâceddin Külliyesi'nin ilk inşa şeklinin ahşap ve bağdadî olduğu anlaşılmaktadır. II. Abdulmecid ve II. Abdulhamid dönemlerinde iki esaslı onarım görmüştür. II: Abdulmecid döneminde Tâceddin Dergâhı'na, bugün M: Âkif Müzesi olarak kullanılan "kasr-ı ebniye"/selamlık binası ilâve edilmiş; II: Abdulhamid döneminde ise, Padişah'ın özel hazinesinden tahsis ettiği 60.000 küsur kuruşla camii, türbe ve minare yıkılarak temelden itibaren yenibaştan Ankara andezit taşı ile inşa edilmiştir.

Tâceddin Dergâhı, Celvetiyye tasavvuf ekolüne mensup bir eğitim kuruluşudur. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin halifelerinden olan Tâceddinzâde Mustafa el-Ankaravî tarafından XVII. yüzyılın ilk yarısında hizmete açılmıştır. Hazırladığı Arapça evrâd-ı şerifi, tasavvuf anlayışını sistemleştirdiği risalesi ve tertip ettiği Türkçe divanı ile kısa sürede, Celvetiliğin Celvetî/Tâcî kolu teşekkül etmiştir. Kuruluşundan tekkelerin kapatılmasına kadar geçen üç asırda, tespit edebildiğimiz kadarıyla toplam 12 şeyh efendi görev yapmıştır.

Orhan Karaveli'nin iddialarının aksine M.Âkif, 24 Nisan 1920'de Ankara'ya gelişinden, ailesiyle birlikte oturmak üzere Mayıs 1921'de kiraladığı Aslanhane Mahallesindeki eve taşınıncaya kadar, arkadaşlarıyla birlikte Tâceddin Dergâhı selamlık binasında ikamet etmiştir. "*İstiklâl Marşı*"nı, "*Süleyman Nazif'e*" ve "*Bülbül*" şiirlerini bu mekânda yazmıştır.

Mehmet Âkif Kitaplarını Tasnif Denemesi

Yusuf Turan GÜNAYDIN
Yazar

Necip Fazıl *Hitabeler* adlı eserinde "Âkif'in harp arabasını iki at çeker: Biri iman ve İslâm savaşçısı, öbürü şair... Esas olan birincisi..." der.* Dolayısıyla Âkif hakkında yazılan kitapları tasnif ederken öncelikle iki grup kitaptan söz edebiliriz:

-İman ve İslâm eri olarak Âkif hakkında yazılanlar

-Şair Âkif hakkında yazılanlar.

Ne var ki Âkif'le ilgili kitapları tasnif ederken sadece bu iki kategori yeterli olmayacaktır ve belki de hiçbir eser tam olarak bu kategorilerden birine girmeyecektir. Bizde konu sınırlaması, genellikle göz ardı edilen bir husus olduğu için diğer şahsiyetlerde olduğu gibi Âkif'le ilgili kitaplarda da Âkif'in hemen her yönüne değinildiği görülmektedir. Yine de her kitabın ağırlık verdiği bir yön de öne çıkar. Tasnifimizde bu kitapların en çok öne çıkan yönünü göz önüne almış bulunuyoruz.

Yukarıdaki iki kategorinin dışında biz "Yabancı Dilde Yayınlar" ve ayrıntılı bir biçimde söz etmeyeceğimiz eserler içinse "Diğerleri" başlıklı iki kategori daha ekledik.

A. İMAN VE İSLÂM ERİ ÂKİF

Bu kısma giren kitaplar Âkif'in hayatı, eserleri ve düşüncesini konu alan eserlerdir. Bir kısmı onu yakından tanıyan arkadaş ve dostları tarafından kaleme alınmıştır.

1. Mehmed Âkif / Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları: Eşref Edib, Sebilürreşâd Neşriyat Bürosu Yayını, İstanbul 1939, 322 s.; 1960, 400 s.

Eşref Edib [Fergan]'ın Âkif'le ilgili eserinin farklı baskıları vardır. Daha önce *Mehmed Âkif / Hayatı-Eserleri* (Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Yayını, İstanbul?, 1938, 712+9 s.) adlı bir eser yayınlamıştır. Yukarıda künyesini verdiğimiz kitap ise bu çalışmanın son hâlidir.

Âkif'in Sebîlürreşâd arkadaşlarından Eşref Edib'in bu çalışması onu en yakından tanıyanlardan biri tarafından hazırlanmış olduğu için oldukça önemlidir.

2. Âkifnâme: Hasan Basri Çantay, Ahmed Sait Matbaası, İstanbul 1966, 400 s.

Çantay, Mehmet Âkif'in en yakınında bulunmuş kişilerden biridir. Değindiğimiz çalışması ise çok sevdiği bir yakınını kaybeden bir insanın son bir gayretle derlediği bir armağan kitabı görünümündedir. Buna bir tür vefa borcu da diyebiliriz. Hacimli görünen kitabın büyük bir kısmını Âkif'in ölümünden önce ve sonra yazılan yazılardan seçmeler oluşturur. Bu arada Çantay'ın Âkif'le ilgili anıları kitaba özel bir önem kazandırmaktadır.

Âkifnâme'nin yeni bir baskısının yapılma zamanı gelmiştir diye düşünebiliriz.

3. Mehmet Âkif: Nurettin Topçu, Hareket Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1970, 118 s.

Toçu'nun Mehmet Âkif'e yaklaşımı tamamen onun fikrî yönüyle ilgilidir. Bu eserinde bir misyon/ideal adamı olarak Topçu'nun, yine bir ideal adamı olan Âkif'le özdeşleştiğini görürüz. Hemen belirtmeliyiz ki eser, Âkif hakkında Türkçe'de yazılmış en özgün kitaplardan biridir. Tasavvufa âşina, hatta tasavvuftan beslenen bir felsefecinin kaleminden çıkmış olması, eseri diğerlerinden ayırır. Kuru bir inceleme kitabının üslûbundan uzaktır ve dinamik bir üslûpla inşa edilmiştir.

Eserin, yazarının sağlığında yapılan ilk baskısından sonra Dergâh Yayınları ikmâl edilmiş bir ikinci baskısını da yaptı (İstanbul 1998, 95 s.).

4. Mehmed Âkif: Sezai Karakoç, Diriliş Yayınları, İstanbul 1985, 46 s.

Karakoç'un kitabını Topçu'nun kitabıyla bir arada düşünmek gerekir. Bu kitapla usta bir edebiyatçının dilinden Mehmed Âkif'in düşünce dünyasında deneme tadında bir 'seyr' imkânı buluyoruz. Kitap sayesinde 'iman ve İslâm eri bir şair' olarak Âkif karşımızda tebellür ve temessül eder. Karakoç Âkif'in şairliği üzerinde dururken de onun hayatını öne çıkarır; hayatını anlamlandıran bir kavram olarak İslâm'ın şiirini de anlamlandırdığını vurgular.

Karakoç'un kitabının ilk baskısı -ya da ilk baskılarından biri- *Mehmet Âkif: Hayatı, Aksiyonu, Düşünceleri ve Şiiri* başlığını taşır (Yağmur Yayınları, İstanbul, 1968, 56 s.).

Bir şair tarafından yazılmış olmasına rağmen eserin Şair Âkif kategorisinde değil de bu bölümde zikredilmesinin daha uygun olduğunu düşünüyoruz.

5. Mehmed Âkif Ersoy: M. Ertuğrul Düzdağ, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Büyükleri Dizisi, Ankara 1996, XXIV+267 s.

Düzdağ'ın Âkif'e olan ilgisi herkesin malûmudur. Daha önce *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar* (Marmara Ü. İlâhiyat F. Vakfı Yayınları, İstanbul 1987, 416 s. (2 cilt olarak, İstanbul, 1989, 254+254 s.) adlı bir eseri yayınlanmıştı.

Bu eser eksiksiz bir Âkif biyografisi gibi görünmektedir. Dolayısıyla bütün yönleriyle Âkif'i ele alan bir çalışmadır.

6. Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz: Faruk Kadri Timurtaş, Yağmur Yayınları, İstanbul 1962, İstanbul 134 s.

Eser, yine akademisyen bir edebiyatçının kaleminden çıkmış ve Mehmet Âkif'in toplumcu yönünü belirginleştiren bir çalışmadır. Daha sonra Kültür Bakanlığınca da basılmıştır (Ankara 1987, 150 s.).

7. Mehmet Âkif: Bir Karakter Heykelinin Anatomisi: M. Orhan Okay, Akçağ Yayınları, Ankara 1989, 143 s.

Orhan Okay Hoca da *Hareket* dergisi çevresinde yetişmiş akademisyen bir edebiyatçıdır. Dolayısıyla bu eserini Nurettin Topçu'nun andığımız eseriyle birlikte düşünmek eğilimindeyiz. Eserin teması Mehmet Âkif'in o hem dostları hem de düşmanlarınca takdir edilen karakteridir. Dolayısıyla kitabı, akademisyen bir edebiyatçının kaleminden çıkmış olmasına rağmen bu grupta zikredebiliriz.

Okay'ın *Mehmet Âkif'in Milliyetçiliği* (Akçağ Yayınları, Ankara 1991, 140 s.) adlı eseri de mezkûr kitabını bütünleyici mahiyettedir.

8. Bir Kur'an Şairi: Dücane Cündioğlu, Birun Yayınları, İstanbul 2000, 542 s.

Cündioğlu, şairlik yönünü de göz önünde bulundurduğu ama her şeyden önce Kur'an âşığı bir düşünür olarak öne çıkardığı Mehmet Âkif'in ünlü -fakat ortada olmayan- Kur'an tercümesi hakkındaki araştırmalarını bu kitabıyla okuyucuya sunuyor. Zaman zaman tartışılan bir konu olarak Mehmed Âkif'in Kur'an tercümesi hakkında bu çapta bir araştırma yapılmış olması Türk okuyucusu açısından büyük bir kazanç olarak değerlendirilmelidir.

Kitap, Âkif'le ilgili çalışmalar içinde konu sınırlandırması açısından en başarılı ve bu yönüyle en doyurucu kitaptır.

9. Yahya Kemâl ve Mehmet Âkif'te Tasavvuf: Mehmet Demirci, Akademi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1993?, 109 s.

Eser sırf Mehmed Âkif'le ilgili olmadığı için müstakil olarak üzerinde durulmayabilirdi. Fakat Âkif'i tasavvuf noktainazarından ele alan başka bir çalışma olmadığı için bu eser üzerinde durmaya değer. Âkif'in düşünce çizgisi düşünüldüğünde tasavvuf ve Âkif kelimelerinin bir araya gelmesi ilk anda şaşırtıcı gelebilir birçok okuyucuya. Eser, bu yönüyle merakları kamçılayıcı bir özellik gösterir. Tasavvufun Mehmed Âkif'in dünyasında nasıl bir yeri olduğunu anlamamız açısından bu çalışmadan yararlanılabilir. Bir tasavvuf tarihçisi olan Mehmet Demirci, daha çok Nurettin Topçu'nun konuyla ilgili değerlendirmelerini esas alarak konuya yaklaşmış ve böylece isabet kaydetmiştir.

10. Mehmet Âkif: Bir İslâm Reformatörü: A. Cerrahoğlu, İstanbul Matbaası, İstanbul 1964, 110 s.

A. Cerrahoğlu, sosyalist yazar Kerim Sadi'nin müsteârıdır. Bu kitap elbette Âkif'in bir iman eri olduğu tezi üzerine inşa edilmiş görülmeyebilir. Ama Âkif'le ilgili tüm eserlerde olduğu gibi onun bu yönünü hep göz önünde bulunduran bir çalışmadır. Âkif'in üzerindeki Cemaleddin Afganî ve Muhammed Abduh etkisini yorumlayan eser, elbette sosyalist bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Zamanında merhum Ahmed Davudoğlu hoca da Âkif'in bu yönünü Necip Fazıl'ın önsöz yazdığı tek kitap olan *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri* adlı eseriyle eleştirmişti (Bid'atlarla Mücadele Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1978, s. 141-148). Cerrahoğlu'nun düşünceleri hitap ettiği kesimde ne kadar yankı buldu, ölçmek zordur. Ama bu eserin dindar camiada da okunduğunu ve

değerlendirildiğini söyleyemeyiz. Baskısı bulunmadığı için merak edenlerin de kolayca ulaşamayacakları açıktır.

B. ŞAİR ÂKİF

1. Mehmed Âkif: Süleyman Nazif, Millî Hareket Yayınları, İstanbul 1971, 136 s.

Osmanlıca baskısı *Mehmed Âkif / Şairin Zâtı ve Âsârı Hakkında Bazı Malûmât* (Amidî Matbaası, İstanbul 1924, 106 s.) adıyla yapılan bu eser 70'li yıllarda yeni harflere aktarılarak yayınlanmışsa da sahaflarda değil kütüphanelerde bile nüshasına zor rastlanabilir. Kültür dünyamız açısından bir kazanç olarak M. Ertuğrul Düzdağ tarafından hazırlanmış bir çevrimyazısı eski harfli metinle birlikte yeniden basılmıştır (İz Yayıncılık, İstanbul 1991, 138 s.). Eseri bir şairin diğer bir şairi ele alış tarzını göstermesi açısından ilgi çekici bulabilirsek de, Nazif'in eseri bu boyutu çok çok aşan bir eserdir.

S. Nazif de Âkif'i yakından tanıyanlardandır. Bu açıdan söyledikleri önemlidir.

2. Mehmet Âkif Ersoy / Hayatı Seciyesi ve Sanatı: Midhat Cemal Kuntay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986, 377 s.

Kuntay, Türkiye'de Âkif'le en çok ilgilenen yazarlardan biri görünümündedir. Sanırız konuyla ilgili ilk çalışması olan *İstiklâl Şairi Mehmet Âkif* (Ülkü BÂsımevi, İstanbul 1944, 23 s.) adlı eserini daha sonra genişletmiş ve yukarıdaki adla yayınlamıştır.

Kuntay bir Mehmed Âkif hayranıdır. Dolayısıyla eseri de bu hayranlığın izlerini taşır. Kitabında Şair Mehmed Âkif üstün karakteriyle karşımızdadır; yazar bir şairin hayranlık uyandıran karakterine ayna tutmaya çalışmaktadır.

Eserinin bu adla ilk baskısı Âkif'in ölümünden sonra 1939'da Semih Lütfi Matbaasında yapılmıştır (446 s.).

3. Mehmet Âkif / Hayatı ve Eserleri: Fevziye Abdullah Tansel, Kanaat Yayınları, İstanbul 1945, 247 s.

Kitapta Âkif'in çeşitli cephelerine değinilmektedir. Fakat yazarının kimliğinden dolayı bu eseri Âkif'in şairliğiyle ilgili kitaplar arasında mütalâa etmeliyiz. Fevziye A. Tansel Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Türk İslâm Edebiyatı ana bilim dalının ilk öğretim üyelerindendir. Dolayısıyla telif ettiği eserde Âkif'in şairliği üzerine yazdıklarından oluşan ikinci bölüm dikkat çekicidir. İslâmî Türk Edebiyatı mümessillerinden olan Âkif hakkında bu alanda yazılmış en yetkin eser olduğunu söyleyebiliriz.

Künyesini verdiğimiz ilk baskısı değil de İrfan yayınlarınca basılan 2. baskısına (İstanbul

1973, 291 s.) piyasada rastlanabilen bu eser Âkif'in edebiyatçılığı alanında en çok başvurulan kaynakların -belki de- başında gelir.

4. Mehmet Âkif Ersoy Hakkında Yazılanlar: Abdulkerim & Nuran Abdulkadiroğlu, Mehmet Âkif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul?, T.siz, 282 s.

Bu çalışma *Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebîlü'r-Reşâd* dergilerinde yayınlanmış *Safahat*'la ilgili yazıların çevrimyazısıdır. Yer alan yazılar ağırlıklı olarak Midhat Cemâl [Kuntay]'a aittir. Neredeyse Midhat Cemâl'in yazıları kadar da Ali Ekrem [Bolayır]'a ait yazılar yer almaktadır. Birer yazı da Ispartalı Hakkı [?] ve Eşref Edib [Fergan]'e aittir.

Osmanlı harfleriyle basılmış ve Âkif'in de yazarı olduğu iki dergide yer alan yazıları toplaması açısından önemli ve fakat gözden kaçmış bir eser olduğunu söyleyebiliriz bu çalışmanın. Dolayısıyla yeni bir düzenlemeyle yeni bir baskısının yapılması iyi olacaktır. Yine Âkif ve *Safahat*'la ilgili eski harfli dergilerde kalmış yazıların derlenmesiyle bu çalışmanın desteklenmesi ve sürdürülmesi de iyi olacaktır.

5. İslâmcı Bir Şairin Romanı: M. Emin Erişirgil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayına Hazırlayan: Aykut Kazancıgil, Ankara 1986, VIII+438 s.

Eser Mehmet Âkif'in şairliğini öne çıkaran önemli çalışmalardan biridir. Âkif şairdir ama bir İslâmcıdır; kitabın başlığına da yansıyan bu olgu Erişirgil'in dikkatli üslûbuyla okuyucunun zihninde aydınlanıyor.

Eserin ilk baskısı Maarif Yayınevi tarafından yapılmıştır (Ankara, 1956, 502 s.)

6. Mehmet Âkif: Ahmet Kabaklı, Toker Yayınları, İstanbul 1970, 160 s.

Birkaç baskısı olan bu eser (1975'te 226 s., Toker Y.; 1977'de 223 s, .Toker Y.), *Türk Edebiyatı* Dergisi ve Vakfının kurucusu merhum Ahmet Kabaklı'nın çalışmasıdır. Edebiyat tarihi alanında sâyimeşkûr sahibi bir yazar olan Kabaklı Hocanın bu kitabı Âkif'le ilgili her konuya değinmekle birlikte asıl olarak Şair Âkif'i anlamada bir el kitabı hüviyetindedir.

7. Camideki Şair Mehmed Âkif: D. Mehmed Doğan, Nehir Yayınları, İstanbul 1989, 72s.

Doğan'ın bu çalışmasında Âkif'in şairliğiyle iman eri oluşu atbaşı yürür. Dolayısıyla kitabı ilk bölüme de dahil edebilirdik. *Hareket* dergisi çevresinde yetişmiş bir yazar olarak Doğan'ın bu eseri âdeta Nurettin Topçu'nun andığımız eserini bütünleyen, onunla birlikte düşünülmesi gerekli bir eser olarak algılanabilir.

Eserin genişletilmiş ikinci bir baskısı da yapılmıştır (İz Yayıncılık, İstanbul 1998, 158 s. 3. Basım 2006).

8. Mehmet Âkif ve Safahat: Beşir Ayvazoğlu, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1986, 304 s.

Sanırız Ayvazoğlu'nun Tercüman Gazetesinin sanat-edebiyat sayfasını yönettiği yıllarda hazırladığı bu eser, *Safahat* üzerine en kapsamlı çalışmalardan biridir. Ayvazoğlunun o usta işi üslûbuyla okuyucuya sunulmuş olan eserin söz konusu gazete tarafından forma forma ve geniş bir zaman dilimi içinde verilmiş olması baskısının bulunmamasının tek sebebidir elbette. Acaba yazar bu eserinin yeni bir baskısını yaptırmayı düşünmüyor mu diye düşünmeden edemiyoruz.

9. Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı: Rıdvan Canım & Etem Çalık, Yedi İklim Yayınları, İstanbul 1995, 200 s.

Mehmet Âkif'i İstiklâl Marşı şairi olarak ele alan birçok kitaptan biri.

Bu konuda kaleme alınan eserlerden bazılarının künyesi şöyledir: *İstiklâl Marşı Bilgisi,* Kerim Yund, Hüsnütabiat BÂsımevi, İstanbul 1961, 48 s.; *İstiklâl Marşımız ve Mehmed Âkif Ersoy:* İsa Kocakaplan, İstanbul?, 1999, 111 s.; *Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı*: Muhittin Nalbantoğlu, Veli Yayınları, İstanbul 1981, 80 s.; *Mehmet Âkif'in Hayatı ve İstiklâl Marşı*: Fehmi Cumalıoğlu, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1962, 23 s.; *İstiklâl Marşı / Tarihi ve Mânası*, Beşir Ayvazoğlu, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1986, 63 s.; *İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif Ersoy*, Nusret Karanlıktagezer, Kendi Yayını, Ankara 1986, 80 s.; *İstiklâl Marşımız ve Millî Ruh*, Ali Kaytancı, Uğurel Matbaası, Malatya 1972, 136 s.; *İstiklâl Marşı'nın Tahlili*, Yaşar Çağbayır, DİB. Yayınları, Ankara 1998, XI+420 s.; *Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı*: Mustafa Özçelik, Lamure Yayınları, İstanbul 2005, 117 s.

10. Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası: Fazıl Gökçek, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005.

Âkif'in şairliğiyle ilgili en son çalışma Gökçek'in bu kitabıdır. Konu sınırlandırması Aaçısından başarılı bir kitap olan eser, alanında belki de en derli toplu kaynak olma özelliğini taşıyor.

11. Mehmed Âkif Ersoy Bibliyografyası /Ölümünün Ellinci Yılı Münasebetiyle: Mehmet Serhan Tayşi & Nevzat Kaya, Osmanlı Yayınevi, İstanbul 1986, 31 s.

Bibliyografyalar basıldıkları anda eskimeye mahkûmsalar da iyi bir bibliyografya o

zamana kadarki birikimi yansıttığı için araştırmacılara büyük kolaylıklar ve imkânlar sağlar. Yıllarca kütüphanecilik alanında hizmet vermiş bulunan Tayşi ve Nevzat Kaya'nın mevcudu bulunmayan bu çalışması takdire değer bir çalışmadır.

C. YABANCI DİLDE YAYINLAR

1. Mehmet Âkif Ersoy: Zindegînâme ve Bergüzîde-i Âsâres: Ali Nihad Tarlan, Regional Cultural Institute Yayını, Tahran 1969, 278 s. (Farsça).

2. Mehmed Âkif: Şâirü'l-İslâm: Abdüsselâm Abdülaziz Fehmi, Mektebetü't-Tâlib, Mekke, Ts., 101 s. (Arapça).

3. Mehmet Âkif: His Life and Works: Ali Nihad Tarlan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, X+84 s.

4. Cuhûdu Mehmed Âkif Ersoy ve Ârâu-hû fî Mecâli't-Terbiyeti'l-İslâmî: Telif & Çeviri: İsa Yüceer, Yüzüncüyıl Üniversitesi Yayınları, Van, 1995, V+35 s. (Arapça).

D. DİĞERLERİ:

1. *Bütün Cepheleriyle Mehmet Âkif (Ersoy)*: Hilmi Yücebaş, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1958, 240 s.

2. *İslâm Şairi Mehmet Âkif*: Vehbi Vakkasoğlu, Yeni Asya Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1976, 299 s.

3. *Kitaplar ve Portreler / Mehmed Âkif'ten Günümüze*: Nihad Sami Banarlı, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1985, 398 s.

4. *Kültür Köprüsü / Süleyman Çelebi'den Mehmet Âkif'e*: Nihad Sami Banarlı, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 195, 358 s.

5. *Mehmed Âkif'in Verdiği Mesajlar ve Tesir Alanları*: Necla Pekolcay, MÜİFAV Yayınları, İstanbul 1991, 87 s.

6. *Mehmet Âkif (1873-1936) / 20. Ölüm Yıldönümü*: Ali Nihad Tarlan & Nurettin Topçu, Milliyetçiler Derneği Yayını, İstanbul 1957, 40 s.

7. *Mehmet Âkif (1873-1936)*: Ali Nihat Tarlan, Milliyetçiler Derneği Yayını, İstanbul 1961, 104 s.

8. *Mehmet Âkif'i Anlatıyorlar*: Süleyman Yalçın vd., Aydınlar Ocağı Yayını, İstanbul 1986, 104 s.

9. *Mehmet Âkif'in Çağdaş Türkiye İdeali*: Yavuz Bülent Bakiler, DİB Yayınları, Ankara, 1990, 50 s.

10. *Mehmet Âkif ve Dünyası*: Neriman Malkoç Öztürkmen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, XVII+230 s.

11. *Mehmet Âkif ve Eğitim*: Ali Özer, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 1999, VIII+95 s.

12. *Mehmet Âkif: Ferdî ve İçtimâi Karakteri-Vatanperverliği-Milliyetçiliği*: Esat Adil Müstecaboğlu, Ülkü BÂsımevi, İstanbul, 1937, 56 s.

13. *Mehmet Âkif / Hayatı, Eseri ve Tesiri*: Veli Ertan, Bahar Yayınevi, İstanbul 1969, 64 s.

14. *Mehmet Âkif / Hayatı, Sanatı, Fikirleri*: Selahattin Yaşar, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1985, 174 s.

15. *Mehmet Âkif / Hayatı-Sanatı-Şiirleri*: Zahir Güvemli, Varlık Yayınevi, İstanbul 1953, 115 s.

16. *Mehmet Âkif / Hayatı, Şahsiyeti ve Seçme Şiirleri*: Ahmet Duman, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1970, 72 s.

17. *Mehmet Âkif / Hayatı, Eserleri, Şahsiyet ve İdealleri*: Cemil Sena Ongun, Yayınevi yok, İstanbul 1947, 112 s.

18. *Mehmet Âkif ve İnanan İnsan*: Vahit İmamoğlu, Ravza Yayınları, İstanbul 1996, 190 s.

19. *Necid Çöllerinde Mehmed Âkif*: Cemal Kutay, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992, 256 s.

20. *Mehmed Âkif ve Safahat*: Ali Nihad Tarlan, Nida Yayınevi, İstanbul 1971, 142 s.

21. *Mehmet Âkif Sempozyumu*: Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara Ts., 166 s.

22. *Mehmet Âkif*: Zeki Sarıhan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, 271 s.

23. *Mehmet Âkif'in Eğitim Üzerine Düşünceleri*: Sebahattin Arıbaş, Medeniyet Yayınları, İstanbul1992. IX+158 s.

24. *Mehmet Âkif'in Sanat Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*: Kâzım Yetiş, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992, VI+218 s.

25. *Mevlâna ve Mehmet Âkif (Ersoy)*: Osman Yüksel Serdengeçti, Serdengeçti Neşriyatı, Ankara 1958, 48 s.

26. *Milli Mücadelede Mehmed Âkif Kastamonu'da*: Mustafa Eski, Ayyıldız Matbaası. Ankara

1983, XI+84 s.

27. *Mehmet Âkif / Çağı ve İslâmî Davetteki Hizmetleri*: İsa Yüceer, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, Van 1995, 516 s.

28. *Mehmet Âkif Ersoy*: İhsan Eliaçık, İlke Yayınları, İstanbul 2004, 96 s.

29. *Mehmet Âkif Hikâyeleri / Bulutlardan Yıldırım Sağdık*, Yılmaz Tartan, DİB. Yayınları, 2. baskı, Ankara 2002, 96 s. (Çocuk öyküleri).

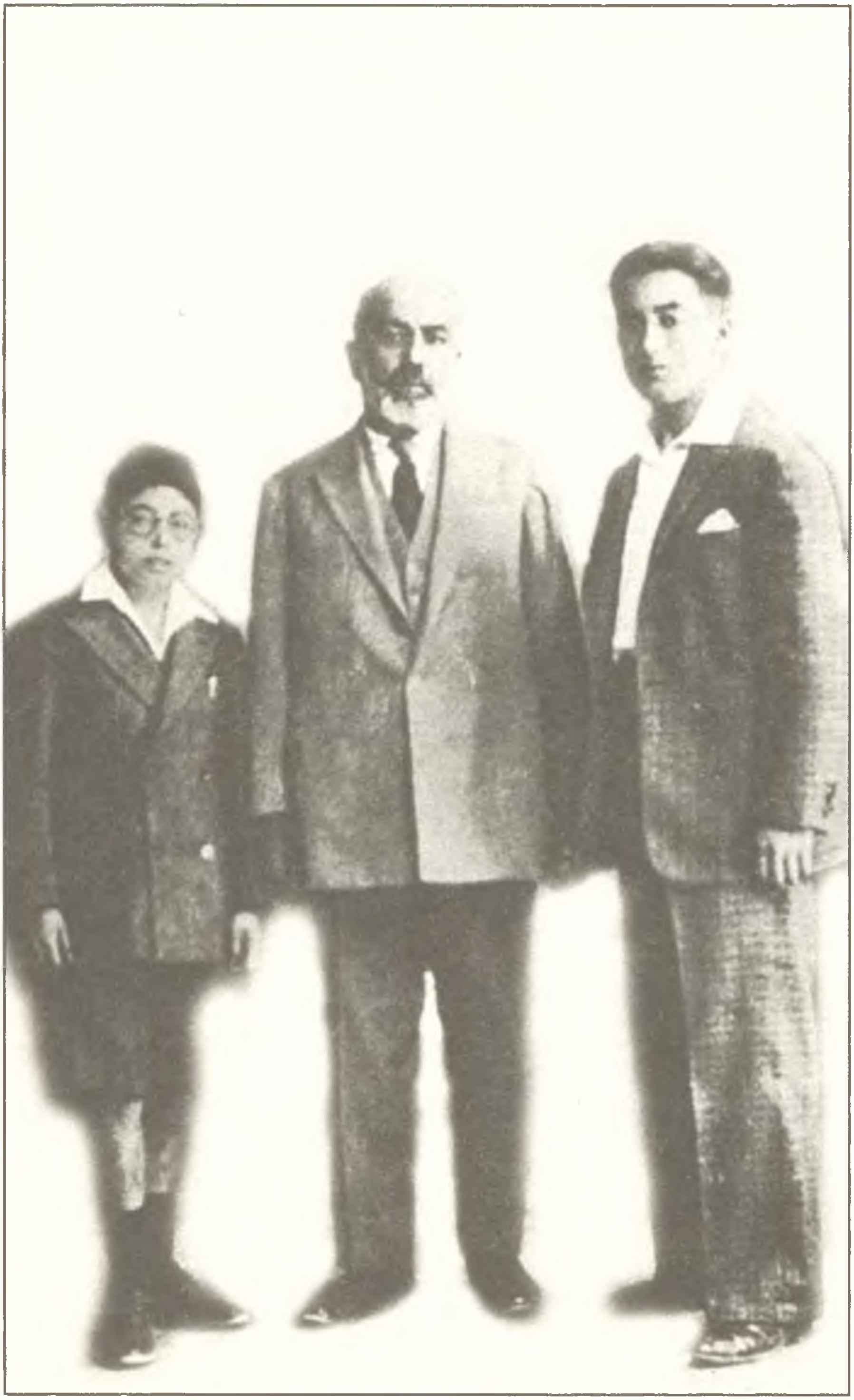
30. *Cephe Gerisinde Savaş*, Yılmaz Tartan, DİB. Yayınları, Ankara 2002, 96 s. (Çocuk öyküleri).

31. *Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Kitabı*, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1986.

32. *Mehmet Âkif*, Osman Nuri Ekiz, Toker Yayınları, İstanbul 1985, 100 s.

33. *Âsım'ın Nesli*, Mücahit Koca, Sur Yayınları, İstanbul 2004, 348 s. (Roman).

34. *Çocuklara Safhattan Hikayeler*, Sırrı Er, Akçağ Yayınları, Ankara 2004

Ekler

1 Mehmet Âkif Yılı,
Faaliyet Programı Taslağı

2 Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Başkanı
D. Mehmet Doğan'ın İstiklâl Marşı'nın 85. Yıldönümü ile ilgili açıklaması

3 Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı
Mehmed Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi

4 Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Başkanı
D. Mehmet Doğan'ın açıklaması

5 "70 Yıl Sonra Mehmed Âkif"
Faaliyetleri Başlıyor

6 Mehmet Âkif Ersoy, İstiklâl Marşı'nı Yazdığı
Taceddin Dergâhı'nda Anıldı

Mehmet Âkif Yılı
Faaliyet Programı Taslağı

İstiklâl Marşı'nın TBMM tarafından kabul edilişinin 85.,
Mehmed Âkif'in vefatının 70. yılı dolayısıyla yapılması gerekenler

Faaliyet programı
Mart-Aralık 2006
Bu iki yıldönümünün aynı yıla rastlaması, güzel bir hatırlatma vesilesi olarak kabul edilmiştir. Başlangıçta, 21 Mart ile 27 Aralık arasının **"Mehmet Âkif yılı"** ilan edilmesi için resmî kurumlara yazılar yazılmış, fakat bir sonuç alınamamıştır. Sözü geçen yazıda, geniş bir faaliyet programı listesi sunulmamakla beraber, 12 mart gününün İstiklâl Marşı günü ilan edilmesi, TBMM'nin uygun bir yerine İstiklâl Marşı'nın abidevî şekilde yazılması, Mehmed Âkif ve İstiklâl Marşı hâtırasına para ve pul çıkarılması gibi teklifler yapılmıştır[1].

1. Konunun önemi ve kapsamı
Ülkemizin ve halkımızın varlık zeminin oluşturan değerlerin, aidiyet unsurlarının hatırlanması, yuvarlak yıldönümleri vesilesiyle geniş kitlelere ulaşan kapsayıcı çalışmaların yapılması için gönüllü kuruluşlar ve resmî kurumların işbirliği içinde hareket etmesi gerekmektedir.

Bu sene, İstiklâl Marşı'mızın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından millî marş olarak kabulünün 85. yıldönümüdür. 12 Mart 1921'de TBMM tarafından kabul edilen İstiklâl Marşı, en önemli kimlik yapıcı unsurlarımızdandır ve gerçek bir millî mutabakat metnidir.

Mehmed Âkif, İstiklâl Marşı'nı milletin malı saymış, kendi kitabına almamıştır. Halkın ona sahip çıkması, gönüllü kuruluşların bu hususta çaba göstermesi olağandır. Fakat, İstiklâl Marşı Devlet'in resmi marşı olduğuna göre, devlet kurumlarının da üstüne düşeni, en azından bu yıl, 85. yıldönümünde yapması gerekmektedir.

İstiklâl Marşı bütün önem ve değerine rağmen, bugüne kadar resmî cihetten gereken ilgiyi görmemiştir. Onu alkışlarla kabul etmiş olan TBMM'nin görünür bir yerinde İstiklâl Marşının metni bile yoktur.

İstiklâl Marşı'nın kabulünün 85 yılı, İstiklâl Marşı şairi Mehmed Âkif'in vefatının 70 yıldönümü ile birleşmektedir. Maalesef, 12 mart gerektiği şekilde değerlendirilememiştir. Her bakımdan örnek bir şahsiyet olan Mehmed Âkif'in vefatının 70. Yılı dolayısıyla Ekim ayında başlayıp 27 Aralık'a kadar sürecek, etkili ve kalıcı faaliyetler yapılması için gönüllü kuruluşların ve resmî kurumlaırın işbirliğine ihtiyaç vardır. 2006 yılının son üç ayınının bu şekilde değerlendirilmesi, ülkemizde geniş katılımlı bir kültürel hareketlilik meydana getirecektir.

1 İki adet pul PTT tarafından, 13 Ekimde tedavüle çıkarılmıştır.

2. Mehmet Âkif yılı dolayısıyla yapılacak faaliyetler:

2.1 Toplantılar

1/a. **Mehmed Âkif konferansları:**
Ekim ayından başlamak üzere, her ay bir konuşmacı, Mehmed Âkifle ilgili olarak belli bir konu başlığı etrafında konferans verecektir. Bu konuda konuşacak olanlar, Âkifle ilgili kitap yayınlamış, araştırma yapmış kişiler olacaktır. (Ekim-Aralık 2006 ve Ocak-Mart 2007)

M. Ertuğrul Düzdağ, Prof. Dr. **M. Orhan Okay,** Prof. Dr. **Kâzım Yetiş, Dücane Cündioğlu,** Prof. Dr. **S. Hayri Bolay, Vehbi Vakkasoğlu,** Dr. **Nazım Elmas** vd.
Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde çok sayıda konferans yapıldı

1/b. **Mehmed Âkif Sempozyumu:** Türkiye'de modernleşme, gençlik ve Âsım
Bu başlık çerçevesinde bir veya iki gün sürecek bilgi şöleni. Mehmed Âkif'in zamanı, yakın tarihteki gelişmeler, modernleşme projeleri ve Mehmed Âkif'in gençlik modeli Âsım etrafında tebliğlerden oluşacak toplantı. Bir gün olursa, 10 tebliğci, 2 gün sürerse, 25 tebliğci ve iki katı müzakereciden müteşekkil bir grup.
Eğitim-Bir-Sen, Memur-Sen, MÜSİAD Ankara Şubesi, Polatlı Belediyesi, Sağlık-İş, TOBB'nin desteği ile 22-23 aralıkta yapıldı.
Katılımcılar: Akademisyenler, konuyla ilgili yazar ve gazeteciler.

1/c. **Gençlik ve Mehmed Âkif/**Panel
Lise ve üniversiteli gençlerin konuşmacı olarak katılacağı panel. 5 konuşmacı, bir oturum yöneticisi. Gençlerin konuyla ilgili görüş geliştirmelerine zemin hazırlaması bakımından önemli.
Prof. Dr. Ali Birinci, Prof. Dr. Süleyman H. Bolay, Prof. Dr. Suat Cebeci, Dr. Nazım Elmas, ve Ahmet Fidan'ın katılımıyla Keçiören belediyesi tarafından düzenlendi

1/ç. **Mehmed Âkif ve dostları/**Panel
Mehmed Âkif'in yakınında bulunmuş, onu tanımış ve tanıtmış isimlerin konuşulacağı toplantı.

Babanzade Naim Efendi, Mithat Cemal Kuntay, Hasan Basri Çantay, Süleyman Nazif, Mahir İz, Eşref Edib, Hüseyin Avni Ulaş, Şemseddin Günaltay, Ferid Kam, İ.Hakkı İzmirli, Ö. Rıza Doğrul, H.Kazım Kadri, Fatin Gökmen vb.
Her şahsiyet için bir konuşmacı. Konuyla ilgili kitap yayınlamış, tez yapmış kişiler tercih edilecek. (Eğer yeterli katılımcı bulunursa, sempozyum yapılabilir.)

1/d. **Şehir, kültür ve Mehmed Âkif paneli.**
Mehmed Âkif'in şehir, şehircilikle ilgili görüşleri, Ankara'da tarihi şehrin korunması, Taceddin dergahı etrafında, şehirci, mimar, ilim ve fikir adamlarının katılacağı panel.

1/e. **Mehmet Âkif'in okuduğu ve görev yaptığı öğretim kurumlarında anma programları**
Halkalı Baytar Mektebi, İstanbul Üniversitesi, Kahire Üniversitesi

1/f. Babasının memleketi ve bizzat ziyaret ettiği Kosova-**İpek**'de anma programı.

1/g. Yaşadığı, vazifeli olarak bulunduğu şehirlerde anma programları:
İstanbul, Ankara, Balıkesir, Burdur, Konya, Eskişehir, Dinar, Antalya, Afyon, Edirne, Antakya, Kastamonu, Medine, Berlin, Kahire...

1/h. **TBMM'de özel oturum, konferans, panel, sempozyum, sergi**

2/2. **Yayınlar**

1. Safahat
Bugüne kadar birçok baskısı yapılmış olan Mehmed Âkif'in ölmez eseri **Safahat**'ın iyi kağıda basılmış, güzel ciltlenmiş, resimli prestij baskısı. Sağdan orijinal metin, soldan Latin harfli metin.

2. Genç Safahat
Safahat'ın gençleri ilgilendiren, gençlerin anlayacağı bölümlerinden oluşan 10-15 formalık bir baskısı. Açıklamalı ve resimli olacak kitap, orta öğretim çağındaki gençlerin Mehmed Âkif'e, şiirine ve fikirlerine yaklaşmalarına imkân sağlayacak.

3. Taceddin Dergâhı
İstiklâl Marşının yazıldığı bir mekân olarak Taceddin Dergâhı'nın tarihi, yapısı, son durumu hakkında bilgiler ihtiva eden resimli kitap. (Nazif Öztürk-D. Mehmet Doğan)

4. Mehmed Âkif Araştırmaları/Mevsimlik dergi
Mehmed Âkif'le ilgili orijinal araştırma ve inceleme yazılarının yer alacağı üç ayda bir yayınlanması düşünülen derginin ilk sayısı.

5. **Mehmed Âkif'le ilgili temel kitapların neşri /Mehmed Âkif Kütüphanesi**
Mehmed Âkif'le ilgili olarak temel eser mahiyetinde bulunan kitapların yayınlanması
Süleyman Nazif, Eşref Edip, Mithat Cemal, M.Emin Erişirgil, H.Basri Çantay, F.A.Tansel, S.Karakoç, N. Topçu, A.Kabaklı, M.Ertuğrul Düzdağ, M.Orhan Okay, Cemal Kutay

6. Mehmed Âkif'in Kur'an meallerinden seçmeler, levhalar hâlinde ünlü hattatlara yazdırılıp bastırılacak.

7. Mehmet Âkif'in on ünlü şiirinin, İstiklâl Marşı başta olmak üzere, güzel levhalar halinde basılıp dağıtılması.

8. **CD/DVD**

9. **Mehmed Âkif rölyefi**
Yıl dolayısıyla yapılacak toplantılarda konuşmacılara, faaliyetlerde emeği geçenlere ve ödül verilenlere takdim edilmek üzere, Mehmed Âkif'in gümüş rölyefi hazırlanacak.

Bekir Soysal tarafından hazırlandı. Bilgi şöleni destekçilerine ve katılımcılarına verildi.

2/3. **Safahat okumaları**
Mehmed Âkif'in 7. ciltlik şiir külliyatı **Safahat**, bugün geniş kesimlerin kolaylıkla anlayabileceği bir metin olmaktan çıkmıştır. Onun kolayca anlaşılan kısımları yanında, dildeki değişmeden ötürü zor anlaşılan bölümleri de vardır. Diğer bir zorluk da, Safahat'ın fikrî bir eser olması dolayısıyla, ancak düşünce arkaplanı bilinerek ve sözkonusu ettiği hususlardan haberdar olunarak kavranabilmesidir.

TYB, Daha önce iki dönem halinde Ankara'da "Safahat dersleri"ni başlatmış, Anadolu'nan bazı şahirlerinde de gruplar halinde Safahat okunmuştur. Bu defa, en az on üniversite şehrinde Safahat okuma grupları oluşturulacaktır.

2/4. **Yarışmalar**

1. **Mehmed Âkif'in şiirlerini ezbere güzel okuma yarışması** (ilköğretim, lise, üniversite)
Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim ve lise öğrencileri arasında yapılıdı.

2. **Mehmed Âkif neyi anlatır?** Lise öğrencileri arasında kompozisyon yarışması.
Milli Eğitim Bakanlığı tarafından lise öğrencileri arasında yapılırdı. TYB ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan seçici kurul dereceye girenleri belirledi. Ödülle 27 Aralık'ta Taceddin Dergâhında yapılan törende dağıtıldı.

3. **Mehmed Âkifin şiirlerinden tablolar** İlköğretim ve ise öğrencileri arasında resim yarışması.
Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim ve lise öğrencileri arasında yapılıdı.

4. **Mehmed Âkif beste yarışması**. Türk mûsıkısini çok iyi bilen, kendisi de ney çalan Mehmed Âkif'in şiirlerinin bestelenemesi yarışması.

3. **Katılım, finansman, destek**
Bu faaliyetler ve yayınlar, gönüllü kuruluşların katılımıyla gerçekleştirilecek, resmî ve resmi olmayan kurumların maddî destekleri sağlanacak. Ağırlık Ankara'da olmakla beraber, Türkiye'nin belli başlı şehirlerinde faaliyet yapılması sağlanmaya çalışılacaktır.

4. **Koordinasyon, uygulama**
Faaliyetlerin koordinasyonu, TYB, TYB Vakfı ve Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi tarafından sağlanacaktır. Bunun için Ankara merkezli gönüllü kuruluşların temsilcilerinden oluşan bir icra heyeti meydana getirilecek, uygulama ile ilgili konular bu kurul tarafından ele alınacaktır.

Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Başkanı D. Mehmet Doğan'ın İstiklâl Marşı'nın 85. Yıldönümü ile İlgili Açıklaması

İstiklâl Marşı'nın kabulünün 85. yıldönümü layıkıyla değerlendirilmeli
Mehmed Âkif'in vefatının 70. yılı dolayısıyla Mehmed Âkif yılı ilan edilmeli
İstiklâl Marşı'nın yazıldığı binanın etrafındaki ruhsatsız yapılar yıkılmalı

TYB Şeref Başkanı ve Mehmed Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi Başkanı D. Mehmet Doğan, İstiklâl Marşı'nın 85. yılı (12 Mart), Mehmed Âkif'in vefatının 70. Yılı (27 Aralık) dolayısıyla bir açıklama yaptı. Doğan açıklamasında, ülkemizin ve halkımızın varlık zeminin oluşturan değerlerin, aidiyet unsurlarının hatırlanması, yuvarlak yıldönümleri vesilesiyle geniş kitlelere ulaşan kapsayıcı çalışmaların yapılması için gönüllü kuruluşlar ve resmî kurumların işbirliği içinde hareket etmesi gerektiğine belirttikten sonra, *"Bu sene, İstiklâl Marşı'mızın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından millî marş olarak kabulünün 85. yıldönümüdür. 12 Mart 1921'de TBMM tarafından kabul edilen İstiklâl Marşı, en önemli kimlik yapıcı unsurlarımızdandır ve gerçek bir millî mutabaka metnidir. Bu önemli yıldönümü fırsat bilinerek geniş kapsamlı faaliyetler yapılması gerekmektedir."*dedi

Doğan, konuşmasının devamında şunları söyledi: "Elbette, İstiklâl Marşı ile ilgili olarak bugüne kadar yapıldığı gibi, gönüllü kuruluşların, halk kitlelerinin anmaları yanında, resmî anma faaliyetleri de devreye sokulmalıdır. Mehmed Âkif, İstiklâl Marşı'nı milletin malı saymış, kendi kitabına almamıştır. Halkın ona sahip çıkması, gönüllü kuruluşların bu hususta çaba göstermesi olağandır. Fakat, İstiklâl Marşı Devletin resmi marşı olduğuna göre, devlet kurumlarının da üstüne düşeni, en azından bu yıl, 85. yıldönümünde yapması gerekmektedir.

İstiklâl Marşı bütün önem ve değerine rağmen, bugüne kadar resmî cihetten gereken ilgiyi görmemiştir. Onu alkışlarla kabul etmiş olan TBMM'nin görünür bir yerinde İstiklâl Marşının metni bile yoktur.

İstiklâl Marşı'nın kabulünün 85 yılı, İstiklâl Marşı şairi Mehmed Âkif'in vefatının 70 yıldönümü ile birleşmektedir. Bu sebeple, 12 marttan 27d Aralık'a kadar sürecek, Mehmed Âkif yılının ilan edilmesi, bu dönem kapsayacak, anma ve yayın faaliyeti gerçekleştirilmesi doğru olacaktır. 2006 yılının bu şekilde değerlendirilmesi, ülkemizde geniş katılımlı bir kültürel hareketlilik meydana getirecektir."

D. Mehmet Doğan'ın, konuyla ilgili teklifleri şöyle:

1. **TBMM, 12 Mart'ın içinde bulunduğu haftayı "İstiklâl Marşı Haftası" olarak ilan etmelidir.**

2. TBMM binasına, İstiklâl Marşı, abidevî nitelikte yazılarak konulmalıdır.

3. **İstiklâl Marşı'nin yazıldığı Taceddin Dergâhı ve çevresi, Meclis gündemine alınarak İstiklâl Marşı'nın ruhuna uygun bir mekân haline getirilmeli, çevresindeki kanunsuz çirkin yapılar yıkılmalıdır.**

4. Bütün Türkiye'de ve dış temsilciliklerde İstiklâl Marşı ve Mehmed Âkif'li ilgili faaliyetler gerçekleştirilmelidir.

5. PTT, hem İstiklâl Marşı'nın yıldönümü, hem Mehmed Âkif'in vefat yıldönümü münasebetiyle hatıra pulu çıkarmalı, Hazine para basmalıdır.

İlgililere Müracaat

D. Mehmet Doğan, bu hususlardaki görüşlerini TBMM Başkanı **Bülent Arınç**, Başbakan **R. Tayyip Erdoğan**, Kültür Bakanı **Attila Koç** ve Ankara Büyükşehir Belediye başkanı **Melih Gökçek**'e yazılı olarak bildirdi.

Melih Gökçek'e: **Ruhsatsız Yapıları Yasallaştırma!**

Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'e gönderilen yazıda bilhassa âcil bir konu olan İstiklâl Marşının yazıldığı binanın korunması ile ilgili olarak şu görüşlere yer verildi:

"İstiklâl Marşı ve Mehmed Âkif'le ilgili hassasiyetleriniz kamuoyunca bilinmekte ve takdir edilmektedir. Bu meyanda, sizin de muttali olduğunuz, İstiklâl Marşı'nın yazıldığı bina olan ve sit alanında bulunan **Taceddin Dergâhı**'nın yanına kanuna aykırı olarak yapılan inşaatın belediye kararı ile hukukileştirilmesi çabalarına destek vermeyeceğinizi umuyoruz. Konu, sizden önceki Başkan olan **Murat Karayalçın** tarafından dahi, yasallaştırma çerçevesinde ele alınmamışken, döneminizde böyle bir olumsuzluğun cereyan etmeyeceğini tahmin ediyoruz. Bu konu elbette tarihe mal olacaktır. Bu sırada verilecek kararlar, günü kurtarsa bile, ilgililerini tarihen mahkûm edilecektir. Bizden sonraki nesiller, bu konuyla ilgili tavırları ve tutumları gerektiği şekilde değerlendirecek ve hükmünü verecektir.

Ankara'nın bu kesiminde, halen dört büyük hastahane vardır (Nümune, Yüksek İhtisas, İbn-i Sina ve Hacettepe) binlerce yataklı, binlerce personelli bu hastahaneler, bu bölgede trafik dahil bir çok hususda problemler doğurmaktadır. Şehrin bu kesimindeki hastahane yoğunlaşmasının sona erdirilmesi, şehircilik açısından da zaruridir. Hacettepe Üniversitesi'nin Kalp-Damar Hastahanesi olarak inşa ettiği ruhsatsız yapı, bölgede ilave bir yoğunluk meydana getirecektir. Bunun modern şehircilik açısından da değerlendirilmesi gerektiği görüşündeyiz.

İstiklâl Marşı'nın yazıldığı tarihî binanın yanına dikilen ve bu kerpiç yapı için büyük tehlike arzeden, sit alanına inşa edildiği için mahkemece yıkılması kararlaştırılan 11 katlı ruhsatsız bina konusunda bilhassa kararlılık göstereceğinizi ümidiyle saygılar sunarım."

Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı
Mehmed Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi

Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı, Mehmed Âkif Ersoy'la ilgili faaliyetleri sürekli hale getirmek, çalışmaları değerlendirmek ve Safahat isimli şiir külliyatının konuya vÂkif kişilerce topluma açık şekilde sürekli okunmasını sağlamak gibi gayeleri gerçekleştirmek için Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi oluşturdu.

Merkezin başkanlığını TYB Şeref Başkanı **D. Mehmet Doğan** yürütecek.

Mehmet Âkif Araştırmaları merkezinin amacı ve çalışma alanı şu şekilde açıklandı:

1. Milletimize fikirleri, eserleri ve örnek kişiliği ile mal olmuş bulunan İstiklâl Marşı şairimiz Mehmed Âkif Ersoy'un hatırasını yaşatmak, eserleri ve örnek şahsiyetiyle yurt içinde ve dışında, bilhassa genç nesillere tanıtılmasını sağlamak,

2. Fikri, sanatı ve şahsiyeti üzerine yapılan araştırmaları, çalışmaları ve yayınları desteklemek.

3. Mehmet Âkif'in yaşadığı mekanların, bilhassa İstiklâl Marşı'nı yazdığı Taceddin Dergahı'nının asliyetine uygun şekilde korunması için gerekli teşebbüslerde bulunmak,

4. Mehmed Âkif araştırmaları ve yayınlarıyla tanınan ilim ve fikir adamlarına seri konferanslar verdirmek

5. Mehmet Âkif'i tanıtmak ve fikirlerini yaymak üzere temsil, gösteri ve film çalışmalarını desteklemek ve bu yönde çalışanlara yol göstermek.

6. Mehmed Âkif'le ilgili yazılı, basılı, görüntülü malzemeleri derlemek ve muhafaza etmek,

7. Mehmed Âkif'in yakın çevresi, dostları, dönemi ile ilgili çalışmalar yaptırmak,

8. Mehmed Âkif'in Safahat isimli şiir külliyatının konuya vÂkif kişilerce topluma açık şekilde sürekli okunmasını sağlamak,

9. Vefat ve İstiklâl Marşı'nın kabul yıldönümlerinde düzenlenecek faaliyetleri planlamak.

10. Mehmed Âkif adına yarışmalar tertiplemek, ödüller vermek.

Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi, Mehmed Âkif'la ilgili kitap çapında eser yayınlamış yazar ve ilim adamlarından oluşan sürekli bir danışma heyeti oluşturacak.

Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Başkanı D. Mehmet Doğan'ın Açıklaması

İstiklâl Marşı'nın kabulünün 85. yıldönümü layıkıyla değerlendirilmeli
Mehmed Âkif'in vefatının 70. yılı dolayısıyla Mehmed Âkif yılı ilan edilmeli

TYB Şeref Başkanı ve Mehmed Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi Başkanı D. Mehmet Doğan, İstiklâl Marşı'nın 85. yılı (12 Mart), Mehmed Âkif'in vefatının 70. Yılı (27 Aralık) dolayısıyla bir açıklama yaptı. Doğan açıklamasında, ülkemizin ve halkımızın varlık zeminin oluşturan değerlerin, aidiyet unsurlarının hatırlanması, yuvarlak yıldönümleri vesilesiyle geniş kitlelere ulaşan kapsayıcı çalışmaların yapılması için gönüllü kuruluşlar ve resmî kurumların işbirliği içinde hareket etmesi gerektiğine belirttikten sonra, . "Bu sene, İstiklâl Marşı'mızın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından millî marş olarak kabulünün 85. yıldönümüdür. 12 Mart 1921'de TBMM tarafından kabul edilen İstiklâl Marşı, en önemli kimlik yapıcı unsurlarımızdandır ve gerçek bir millî mutabaka metnidir. Bu önemli yıldönümü fırsat bilinerek geniş kapsamlı faaliyetler yapılması gerekmektedir."dedi

Doğan, konuşmasının devamında şunları söyledi: "Elbette, İstiklâl Marşı ile ilgili olarak bugüne kadar yapıldığı gibi, gönüllü kuruluşların, halk kitlelerinin anmaları yanında, resmî anma faaliyetleri de devreye sokulmalıdır. Mehmed Âkif, İstiklâl Marşı'nı milletin malı saymış, kendi kitabına almamıştır. Halkın ona sahip çıkması, gönüllü kuruluşların bu hususta çaba göstermesi olağandır. Fakat, İstiklâl Marşı Devletin resmi marşı olduğuna göre, devlet kurumlarının da üstüne düşeni, en azından bu yıl, 85. yıldönümünde yapması gerekmektedir.

İstiklâl Marşı bütün önem ve değerine rağmen, bugüne kadar resmî cihetten gereken ilgiyi görmemiştir. Onu alkışlarla kabul etmiş olan TBMM'nin görünür bir yerinde İstiklâl Marşının metni bile yoktur.

İstiklâl Marşı'nın kabulünün 85 yılı, İstiklâl Marşı şairi Mehmed Âkif'in vefatının 70 yıldönümü ile birleşmektedir. Bu sebeple, 12 marttan 27d Aralık'a kadar sürecek, Mehmed Âkif yılının ilan edilmesi, bu dönem kapsayacak, anma ve yayın faaliyeti gerçekleştirilmesi doğru olacaktır. 2006 yılının bu şekilde değerlendirilmesi, ülkemizde geniş katılımlı bir kültürel hareketlilik meydana getirecektir."

D.Mehmet Doğan'ın, konuyla ilgili teklifleri şöyle:

1. TBMM, 12 Mart'ın içinde bulunduğu haftayı "İstiklâl Marşı Haftası" olarak ilan etmelidir.
2. TBMM binasına, İstiklâl Marşı, abidevi nitelikte yazılarak konulmalıdır.
3. İstiklâl Marşı'nin yazıldığı Taceddin Dergâhı ve çevresi, Meclis gündemine alınarak İstiklâl Marşı'nın ruhuna uygun bir mekân haline getirilmelidir.
4. Bütün Türkiye'de ve dış temsilciliklerde İstiklâl Marşı ve Mehmed Âkif'li ilgili faaliyetler gerçekleştirilmelidir.
5. PTT, hem İstiklâl Marşı'nın yıldönümü, hem Mehmed Âkif'in vefat yıldönümü münasebetiyle hatıra pulu çıkarmalıdır.

"70 Yıl Sonra Mehmed Âkif" Faaliyetleri Başlıyor

Gönüllü kuruluşlar ve resmi kurumlar Mehmed Âkif 70. yılında anmak için işbirliği yapıyor

Ülkemizin ve halkımızın varlık zeminini oluşturan değerlerin, aidiyet unsurlarının hatırlanması, yuvarlak yıldönümleri vesilesiyle geniş kitlelere ulaşan kapsayıcı çalışmaların yapılması için gönüllü kuruluşlar ve resmî kurumların işbirliği içinde hareket etmesini gerektirmektedir.

Bu sene, İstiklâl Marşı'mızın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından millî marş olarak kabulünün 85. yıldönümüdür. 12 Mart 1921'de TBMM tarafından kabul edilen İstiklâl Marşı, en önemli kimlik yapıcı unsurlarımızdandır ve gerçek bir millî mutabakat metnidir.

İstiklâl Marşı'nın kabulünün 85 yılı, İstiklâl Marşı şairi Mehmed Âkif'in vefatının 70 yıldönümü ile birleşmektedir. Her bakımdan örnek bir şahsiyet olan Mehmed Âkif'in vefatının 70. Yılı dolayısıyla Ekim ayında başlayıp 27 Aralık'a kadar sürecek, etkili ve kalıcı faaliyetler yapılması için sivil toplum kuruluşları ve resmi makamlar nezdinde gerekli girişimlerde bulunulmuş, resmi kurumlarla birlikte gönüllü kuruluşların bu programa katkıları belirlenmeye başlandı.

Bu sebeple Ankara'da bulunan resmi ve sivil toplum kuruluşlarımızın temsilcilerinin katılımı ile TYB de bir toplantı yapıldı.

Toplantıya Memur-Sen, Kamu-Sen, Muradiye Vakfı, İsilay, Mazlum-Der, Kardelen, T.Gönülü Teşekküler Vakfı, Eğitim Bir-Sen, İlk-Der, AK Eğitim Vakfı, Araştırma ve Kültür Vakfı, Ankara Valiliği Kültür Turizm Müdürlüğü, Mamak, Altındağ, Keçiören, Polatlı Belediyeleri, ATO, TYB ve TYB Vakfı temsilcileri katıldı.

Faaliyetlerin açılış toplantısı, 10 ekim Salı günü, Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik'in katılımı ile yapılacak.

TYB den yapılan açıklamaya göre Mehmed Âkif'in vefatının 70. yıl dolayısı ile PTT Genel Müdürlüğü tarafından iki adet anma pulu 13 Ekim 2006 tarihinde tedavül çıkarılacak ve ilk gün damgası vurulacak.

Mehmet Âkif Ersoy, İstiklâl Marşı'nı Yazdığı Taceddin Dergâhı'nda Anıldı

Toplantıya katılan TBMM başkanı Bülent Arınç "Mehmet Âkif bizim toplumumuzun özetidir" dedi

Toplantının sonunda "Mehmet Âkif Neyi Anlatır" konulu liselerarası kompozisyon yarışmasında derece alan öğrencilere ödülleri verildi

TYB Şeref Başkanı D. Mehmet Doğan; "Mehmed Âkif, milletimizi yaşatan bir değerdir, onu yaşatırsak, o da bizi yaşatmaya devam eder"

Mehmet Âkif Ersoy, vefatının 70. yıldönümü vesilesiyle Ankara'da bulunduğu sırada ikamet ettiği Taceddin Dergahı'nda anıldı. Türkiye Yazarlar Birliği tarafından düzenlenen toplantıya, TBMM başkanı **Bülent Arınç,** bazı milletvekilleri, gönüllü kuruluş temsilcileri, Altındağ Belediye Başkanı **Veysel Tiryaki**, Polatlı Belediye Başkanı **Yakup Çelik**, öğretmenler ve öğrenciler katıldı. Toplantının sonunda Milli Eğitim Bakanlığı ile Türkiye Yazarlar Birliği'nin müştereken düzenlediği "Mehmet Âkif Neyi Anlatır" konulu liselerarası kompozisyon yarışmasında derece alan öğrencilere ödülleri verildi.

Hacıbayram Camii imam hatibi **Ahmet Karalı**'nın Kur'an tilaveti ve **Erbay Kücet**'in Mehmet Âkif Ersoy'un Taceddin dergahında yazdığı Bülbül şiirini okumasından sonra, TYB Genel Başkanı **Hicabi Kırlangıç** açış konuşması yaptı. Kırlangıç konuşmasında, Mehmet Âkif'in önem ve değerinin uzun boylu açıklamaya gerektirmeyecek kadar açık olduğunu söyledi. Daha konuşan TYB Şeref Başkanı ve Mehmet Âkif Ersoy Araştırmaları merkezi başkanı **D. Mehmet Doğan**, Mehmet Âkif'in değerine mütenasip şekilde hatırlanması için 30 yıla yakın süredir çeşitli faaliyetler yaptıklarını, bu arada Taceddin Dergah'ının korunması için de çaba harcadıklarını belirtti. Doğan, bu anma toplantısına TBMM Başkanı'nın katılmasının, onun huzuruyla yapılmasının önemine değindi ve temsili demokrasilerde parlamentonun, Meclis'in merkezi yeri olduğunu, onun değer ve itibarının bütün sistemi ilgilendirdiği, bu değer ve itibarın korunması gerektiğini belirttikten sonra, seçilmiş Meclis, bir dönem boyunca yetkilidir. Bu yetkiye elbette 11. cumhurbaşkanının seçimi de dahildir, halk vekillerine vekaleti, bu seçimin bu dönemde gerçekleşeceğini bilerek vermiştir" dedi.

Altındağ Belediye Başkanı Veysel Tiryaki de konuşmasında, Mehmet Âkif evi yakınında bir kültür parkı yapmaya başladıklarını ve 6 ay içinde bitirileceğini belirtti.

Son olarak konuşan TBMM Başkanı Bülent Arınç, da şunları söyledi:

"Âkif, Osmanlı geçmişini reddetmeyen ama Cumhuriyete inanmış, Türk toplumunu

yücelten ama ırkçılığa karşı çıkmış, bu topraklara kendini adamış, yerli, inançlı bir aydın tipidir. Âkif bizim toplumumuzun özetidir.

Kiminin görmezden geldiği, kiminin görmek istemediği, kiminin de henüz keşfetmediği bugün en çok özlediğimiz aydın modelidir. İkinci olarak üzerinde durmak istediğim konu, Âkif'in milletvekili olmasıdır.
Bizim yüce Meclisimiz, bir ulusun yüz yıllarca onurla okuyacağı, halkının tarihini en derinden tasvir eden muhteşem İstiklâl Marşı'nı yazabilecek derinlikte ve güçte bir Milletvekiline sahiptir.

Siyasetin kuru, sığ ve çıkara dayalı yapısına inat, farklı bir Milletvekili tipi çizmiştir Âkif. Fedakar, ülkesi için yanıp tutuşan, her an kendinden vazgeçebilecek, derin, sessiz, engin bir okyanusa benziyor Âkif'in milletvekilliği. Biz siyasetçilerin günlük koşuşturmada, seviyesi üzüntü veren tartışmalarda boğulup giderken, dönüp bakması ve biraz da mahcup bir edayla örnek alması gereken bir siyasetçi tipidir Âkif.
Bir siyasetçi bence her zaman geride nasıl bir iz bıraktığına dönüp bakmalıdır. Ya Âkif gibi muhteşem bir İstiklâl Marşı, Safahat gibi bir eser; bu edebi değerde olmasa da o anlamda bir iz bırakırsınız, ya da varlığınızı hatırlatacak bir şey bırakmadan gidersiniz bu diyardan.

Siyaset yeni Âkifler çıkarmalıdır. İstiklâl Marşı'nı yazmasa da Safahat gibi eserler bırakacak siyasetçilere ihtiyacımız var. Onların bilgeliğine, yol göstericiliğine ve derinliğine ihtiyacımız var.

Ey büyük şair, Bugün her okulda, her törende, her fırsatta, genç yürekler coşkuyla bağımsız bir ülkenin milli marşını okuyor. Her okuyanın gözlerinden yaş akıtan o eser senindir. 70 milyon seni anıyor. Sana rahmet okuyor. Analar çocuklarına senin adını veriyor. O çocuklardan biri de benim torunum olan Mehmet Âkif'tir.

İstiklâl Marşı'nın hayat bulduğu, Âkif'in hatıralarını barındıran Taceddin Dergahı'nda her yıl böylesine anlamlı törenleri düzenleyen Türkiye Yazarlar Birliği'ni yürekten kutluyorum.
Vefatının 70. yılında o büyük şairi, edibi, kahramanı özlemle anıyorum. Allah'ın rahmeti onun üzerinde olsun.
Tüm emeği geçenlere teşekkür ediyorum."

Bülent Arınç'ın konuşmasından sonra yarışmada derece alan öğrencilere ödülleri ve hatıra beratları verildi.

"Mehmet Âkif Neyi Anlatır" liselerarası kompozisyon yarışmasında derece alan öğrenciler:

1. **Bengü Merve Derin,** Çubuk Lisesi (Ankara)
2. **Mustafa Akkurt,** Fatih Lisesi (Afyon)
3. **Sevil Sığırcı, Muammer** Dereli Anadolu Öğretmen Lisesi (Kocaeli)
4. **Elin Nur Paytar,** Milli Piyango Lisesi (Karaman)
5. **Onur Karadayı,** Adnan Menderes Anadolu Öğretmen Lisesi (aydın)
6. **Neriman Tulpar,** Rekabet Kurumu Anadolu Lisesi (Bayburt)
7. **Asiye Atıcı,** Atatürk Lisesi (Sinop)
8. **Yağmur Güngör,** Mehmet Seyfi Eraltay Lisesi (İzmir)
9. **Oya Mezarcı,** Anadolu İmam Hatip Lisesi

Mehmet Âkif Neyi Anlatır? Liselerarası Komposizyon Yarışması İlk Üç Derece

1 **Bengü Merve DERİN**
Çubuk Lisesi "**Çatlamış Çınar**"

2 **Mustafa AKKURT**
Atatürk İlköğretim Okulu/Çobanlar /AFYON "**Mehmet Âkif**"

3 **Sevil SIĞIRCI**
Muammer Dereli Anadolu Öğretmen Lisesi "**İnsanın Şiirini Yazan Adam**"

Çatlamış Çınar

Bengü Merve DERİN
Çubuk Lisesi

Her milletin yüksek şahsiyet sahibi insanları vardır. Âkif de bizim için onlardan biri… Hatta onların en vazgeçilmezi… Ordunun duâsını yazan da o, milletin gönlündekini kâğıda dökerek istiklâlimizin marşını yapan da… Çanakkale Destanını her kelimesine yüklediği bin bir duyguyla yıllar sonra bize yaşatabilen de…

"Bir dileğim var, ölürüm isterim:
Yurduma tek düşman ayak basmasın."

Milletimizin karanlık günlerinde Âkif kadar gözyaşı döken şairimiz çok az olmuştur. "Gel yolcu beraber oturup ağlaşalım/Elemin bir yüreğin karı değil, paylaşalım" diyen Âkif birçoğu gibi sadece ağlamakla yetinmeyip, on yıldan fazla süren savaşta ümidini kaybeden halkın yeni bir heyecanla ayağa kalkmasını ve zafere inanmasını sağlamıştır. Vatan topraklarının her karışı için yüzlerce şehit verdiğimiz o günlerde halkın kendisine destek verecek birçok "Mehmet Âkif'e ihtiyacı olmuştur. Ancak bunu başarabilen ender insanlardandır. Âkif Mehmetçiği her zaman yüceltmiş ve vatanın ancak ebediyetlere sığınacak şehitlerine şöyle hitap etmiştir:

"Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın."

İstiklâl onun için vazgeçilmez olmuştur. Öyle ki onun tek başına hissettiği istiklâl ve millet aşkı, köklü bir devletin marşı olarak dökülmüştür yüreğinden. Türk milletinin vazgeçilmez marşı.. Bağımsızlığın önemini her okunuşunda bir kez daha hatırlatan o Mehmet çik kokulu eşsiz marş…

Marş sözleri şarkı sözlerine benzer. Genellikle anlam zayıf, tekerlemeleri hatırlatan, dile kolay gelen parçalardır. Bizim marşımız ise bir haykırışla başlar. İki asırdır savaşa savaşa çekilen ve sonunda dokuz asırlık ana topraklarında varlık mücadelesi veren Türk milletinin yürekleri parçalayan haykırışıdır bu.

"Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak…"

Mehmet Âkif tüm "Safahat boyunca Âsım'ın neslini idealize etmiştir. Âsım aslında bir semboldür Âkif'e göre. Türk gençliğini temsil eden bir sembol… Güçlüdür Âsım'ın nesli o haksızlıklara karşı koyabilen, mücadeleci bir gençtir. Evet Âsım kavgacıdır ama ülkesi içindir onun kavgası. Tanımadığı bilmediği potinleri, dedelerinin kanıyla sulanmış topraklarda gezdirmemek içindir Âsım'ın kavgası.

"Âsım nesli… diyodum ya.. nesilmiş gerçek
İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmeyecek"

Mehmet Âkif toplumsal olayların bilincinde olan bir gençlik portresi çizmiştir aslında. Yavrusunu ana şefkatiyle düşmanlardan koruyan hırçın bir aslandır Âsım. Onun evladı vatanıdır. Vatanına yapılan tüm zulümler aslında Âsım'a yapılmıştır.

Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim
Adam aldırma da geç git diyemem aldırırım;
Çiğnerim, çiğnenirim Hakkı tutar kaldırırım"

Türkiye ben enkazın üzerine kurulmuş tazecik bir devlet olması nedeniyle pek çok değişikliğe şahit olmuştur Âkif'in zamanında. Devlet, imparatorluk olmaktan çıkmış, demokratik bir ülke haline gelmiştir. Fakat Âkif marşını yazdığı, bağımsızlığın can suyu olduğu Türk milletine, olaylara olumlu yönlerden bakmayı öğretmiştir eserlerinde. İç karatmak yerine yeni ufuklar açmıştır kendi nesline ve Âsımın nesline

Yeni bir bin yılın eşiğinde milletimizi ve tüm insanlığın birikimleri farklı bir bakış açısıyla değerlendirilirken Âkif bize insan olmanın gereklerini sorgulama hususunda yardımcı oluyor. İnsan olmanın insan olabilmenin bazı şartları vardır. Millet olabilmenin Türkiye olabilmenin de bazı şartları vardır. Çalışmak, evrensel ahlâk değerlerine sahip olmak!...

Milli kültürümüz Âkif'e göre dün bugün ve yarın olarak üç aşamada incelenmelidir. Bu incelemenin ışığında dünya ile uyum içinde olabilecek kendini ve karşısındakileri tanıyabilecek bir nesil yetiştirilmelidir. Doğuyu ve batıyı bilen bir nesil... İlimle fenle ve sanatla yoğrulmuş bir nesil!...

"Alınız ilmini garbın, alınız sanatını
Veririz hem de mesainize son sürâtini"

Mehmet Âkif millî mücadeleye gönüllü katılmıştır. Bağımsızlığı her şeyi ile hak etmeye çalışmıştır. Millete fener tutmuştur bağımsızlığına giden kör tünellerde. Kanla sulanmış Anadolu'yu Türk'ün son yurdu bellemiş. Öyle kabul edilmesini istemiştir. Bu ylolda vatandaşların bu unvanı layıkıyla taşımak isteyen insanların tek bir vücut birleşmesini istemiş "Sen ben kavgalarına" son vermelerini öğütlemiştir. Tek vücuttaki, tek kalp durunca hayat sona erer; ancak tek vücutta yüzlerce kalp bulunduğu takdirde sonsuza kadar devam eder hayat.

"Girmeden tefrika bir millete düşman giremez
Toplu vurdukça yürekler, onu top sinderemez"

Türk milletini hep aklın ve ilmin ışığında yönlendiren ilerici bir vatansever olmuştur Mehmet Âkif. O ölümsüzlüğün mısralarından Türk milletine akan duygularla yakalamıştır. En yakın arkadaşı Midhat Cemâl Kuntay'ın O'nun ardından şöyle seslenir toprağa:

"Toprak, sen kol kanat ol, öyle kucakla!
Bilmezsin, O gökten de adından da temizdi!
Ey yeryüzü, ma'bet kesilip Allah'a yüksel;
Koynunda yatan gölge bizim Âkif'imizdi"

Mehmet Âkif

Mustafa AKKURT
Atatürk İlköğretim Okulu/Çobanlar /AFYON

Mehmet Âkif Bursa'dır, Çanakkale'dir, Ankara'dır. Mehmet Âkif, umuttur Anadolu'da. Karanlığın en yoğun noktada İstiklâl ışığıdır. İstiklâl şiirinin, vatan aşkının, hürriyet tutkusunun Aydın'ın zeybeğiyle, Diyarbakır'ın halayıyla, Rize'nin horanıyla harmanlanıp, hasatını verdiği başaktır Mehmet Âkif. Türk'ün iradesinin ve imanın kalemindeki mürekkebidir.

İstiklâl'i anlatır Âkif, en içten ve en samimi hislerle. Anadolu'yu anlatır; Bursa'sıyla, Çanakkale'siyle, burcu burcu tüten özgürlük nefesiyle. Ama Anadolu'yu ne fil dişi kuleden, ne de altın kadetten, kuru ekmeğin, yavan soğanın bulunduğu sofradan anlatır. Karda, soğukta rüzgârda, paltosuz, istiklâl ateşiyle ısınmayı ala yine de onurundan ödün vermeden yaşamasını öğretir. Kahraman bir milletin öfkesindeki demir yumruk; sevincindeki masum tebessüm, dostuna uzanan yardım eli olabilmeyi anlatır. O, dâvâsında tek nefer kalınsa bile korkmadan, gururla tüm cihana doğruyu haykırmayı ama yine de tevazudan ayrılmamayı gösterir.

Âkif şiir yazmaz. Çünkü o, şiiri yazar ruhunda. Ruhundaki coşkuyu kağıt parçasına değil, Anadolu kumaşına nakış nakış işler. Kâh "Bülbül" ile hüzne dalıp, elemlenir, kâh "Seyfi Baba" ile öğüt verip yol gösterir. Aruzla resim yapar "Küfe"de, gökkuşağından ulvî motifler serper "Fatih Kürsüsü'nde. Necid çöllerini, Berlin'i anlatır, farklı yaşam penceresiyle anlatır en güzeli ve en iyiyi "Hatıralar"da. Anadolu'nun konuyla yazdığı destanı yazar "Çanakkale Şehitlerinede. Âsım'da gençliğe kim olduğunu hatırlatır, ne olması gerektiğini de, görür geleceğini. Bize ümitle aydınlık yarınlardan haber verir.

Semada hilâlin ışığıyla, güneşi aydınlattığı yerde yıldızdır Mehmet Âkif. Özünde Anadolu'yu ruhunda istiklâli, bedeninde hürriyeti anlatır bize.

İnsanın Şiirini Yazan Adam

Sevil SIĞIRCI
Muammer Dereli Anadolu Öğretmen Lisesi

Umutların yitirildiği bir anda, yüreklere saldırmaya hazır karanlığın ortalıkta kol gezdirdiği bir anda, bir adam vardı; karanlığa inat bir yürekle, bir inançla hem de... Adı Âkif'ti. Mehmet Âkif..., yalanların, teslim olmuşluğun, iliklere kadar hissedildiği bir zamanda bir çok şeyi değiştirmek için geldi sanki. Yoksulluğun, sade ve onurlu bir hayata nasıl dönüştürüleceğini, erdemli kazancın ve emeğin, fedakârlık, dayanışma demek olduğunu, kanıtlamak istiyordu adeta. Tek silahı kalemi, tek dayanağı inanç dolu yüreğiydi.

Âkif, yağmur, çamur değmemiş tertemiz yüreğinin haklı savaşını şiirleriyle yaptı her zaman. Yetiştiği ailede, yoksul ama onurlu tavrıyla, hayatında, modern hayatın yerli ve geleneksel olana etki ettiğini, hangi çelişkilere yol açtığını, neleri çürüttüğünü, nelerin eskidiğini ve nelerin yenilenmesi gerektiğini gözlemledi yenilendikçe, yerli kalmak kendi olmak arasında tercihini yaptı. Yüreğindeki inanç güzelliğiyle kendi olma duygusunu harmanlayarak herkese örnek bir insan olmaya çalıştı. En güzel örneklerden biri oldu.

Hayatı boyunca çalıştı, çok çalıştı. Muhteşem bir imana ve vatan sevgisine sahipti. O dönemin örnek bir Müslüman'ı aynı zaman da renkli bir insanı oldu. İşte tüm bu özellikleri şiirlerine, "Âkif'i Âkif yapan" eserlerine yansıdı. Hiçbir zaman yazmak için yazmış olmayı seçmedi. Ona göre şiir "aczinin giryesi" idi. Zorluklara karşı direnmeyi, halkın içinde bulunduğu durumdan kurtulabileceğini öğretmek, inancın gücünü, bir şeylerin değişebileceğini anlatmak, insanlara yol göstermek için yazdı.

Şair olmak değildi derdi. Engin kişiliğiyle toplumda, birçok hata gördü. Onun kişiliği bunu asla sineye çekmeyi kabul edemezdi. Hataları ortaya koymalı, düzeltilmesi için cesaretle birilerinin yüzüne bu hataları vurmalıydı. Aynı zamanda sahip olduğu erdemden dolayı, yürekten inandığı çözümleri, olması gereken temiz hayatı bize eserleriyle hep anlattı. Şiirlerinin her bir satırına binlerce anlam yükledi. Belki de yaşamın sırlarını gizledi dizelerine.

Bizim içimizdekileri yazdı. Bazen hatalarımızı anlattı, bazen içimizde, bazen yüreğimizin

bir köşesine baskı ve çaresizlikten sinmiş vatan sevgisini, imanı, umudunu yitirmeme cesaretini tekrar canlandırmaya çalıştı. Başkasına boyun eğip, kendimize güvenimizi yitirmemeyi anlattı. Çünkü başı dik duran, kimseye boyun eğmeyen bir adamdı. Bunu şu iki dizesi anlatmaya fazlasıyla yetiyordu:

"Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum,
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boynum"

İşte bunun gibi nice dizeleri var ki duyguları anlatmak için kelimeler yetersiz kalınca, kelime cümbüşünden eşsiz buketler sundu dizeleriyle bize. Yazdı, yazdığı yaşadığının aynası oldu hep. Nice düşkünlüklerin, acizliğin, zaferlerin, mutluluğun, onurun, yürekteki heyecanın dili oldu. Bursa düştüğümde "Bülbül" şiiriyle kendi şahsında işgal edilen ülke fertlerine Mehmetçik'i "Bedrin Aslanları" ve "Peygamber" ile hemhal etti. Zaferlerimizi anlattı. Öyle zaman oldu ki içinde yaşadığımız dünyanın sahteliğini anlattı. "Zulmü alkışlayamam" la kendi kişiliğini ortaya koydu. Yine öyle bir eser koydu ki ortaya belki de tarihimizi, vatan için çekilen zorlukları, nasıl topraklar üzerinde yaşadığımızı nesillerden nesillere, akıllara ve yüreklere kazıdı. O büyük şair "İstiklâl Marşı" gibi yüce bir eserle bir vatanı, bağımsızlık uğruna verilen çabayı tüm gerçekliğiyle ortaya koydu.

Mehmet Âkif Ersoy bizi bize anlattı!

Fotoğraflarla
Bilgi Şölen

Millî Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik açılış konuşmasını yaparken

Recai Kutan konuşmasını yaparken

TYB Şeref Bşk. ve Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi Başkanı D. Mehmet Doğan açılış konuşması yaparken.

TYB Genel Başkanı Hicabi Kırlangıç, açılış konuşması yaparken

MÜSİAD Ankara Şubesi Başkanı Hüdaverdi Çakır, Memur Sen Başkanı Ahmet Aksu ve Polatlı Belediye Başkanı Yakup Çelik selamlama konuşmaları

Recai Kutan Eğitim Bir-Sen Başkanı Ahmet Gündoğdu'ya Mehmet Âkif rölyefi verirken

TYB Genel Başkanı Hicabi Kırlangıç, Reha Sağbaş'a rolyef verirken.

M. Çetin Baydar, Prof. Dr. Mehmed Akkuş'a Mehmet Âkif rölyefi takdim ederken

Ahmet Fidan, Nazif Öztürk ve Muhsin Mete

Hakan Poyraz

Ali Birinci ve Mustafa Özçelik

Hasan Arslan ve Cevat Akkanat

Kazım Yetiş ve Mustafa Aşkar

Salondan görüntüler...